

Georges Bernanos

Sub soarele lui Satan

BIBLIOTECA POLIROM

Roman a cărui ecranizare a fost
premiată cu Palme d'Or la Festivalul de la Cannes

Georges Bernanos

Sub soarele lui Satan

roman

Traducere din limba franceză și note
de Mădălina Ghiu

POLIROM
2019

Georges Bernanos, *Sous le soleil de Satan*
© 2019 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-7742-9
ISBN PDF: 978-973-46-7743-6
ISBN print: 978-973-46-7773-3

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: © iStockphoto.com/D-Keine

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

Respect pentru oameni și cărți

GEORGES BERNANOS (1888-1948) s-a născut la Paris. După terminarea studiilor la Sorbona a debutat ca jurnalist. S-a înrolat voluntar în Primul Război Mondial și, rănit de câteva ori, a rămas marcat pe viață de tragedia și absurdul războiului. Monarhist și catolic fervent, recunoscut ca pamfletar și orator pasionat, debutează în 1926 cu romanul *Sub soarele lui Satan*, care se bucură de un succes remarcabil, fapt ce îl determină să continue să scrie. În 1929, este laureat al Premiului Femina pentru romanul *Bucuria*, iar *Jurnalul unui preot de țară* (1936) este distins cu Marele Premiu pentru Roman al Academiei Franceze. Multe dintre operele sale sînt dedicate interogațiilor majore ale ființei umane asupra sensului credinței și graniței fragile care desparte binele de rău. *Sub soarele lui Satan* a fost ecranizat de regizorul Maurice Pialat, cu Gérard Depardieu în rolul Sfîntului din Lumbres și Sandrine Bonnaire în rolul lui Mouchette. Filmul, care a provocat serioase controverse, a fost premiat cu Palme d'Or la Festivalul de la Cannes în 1987.

*Lui Robert Vallery-Radot, care a citit primul această
carte și i-a plăcut.*

G.B.

Prolog

Povestea lui Mouchette

I

Acesta este momentul înserării atât de mult îndrăgit de P.-J. Toulet¹. Acum, când orizontul se destramă – un nor uriaș de fildeș la apus, iar de la zenit până pe pământ, coboară cerul crepuscular, imensa singurătate, deja înghețată, scăldată într-o liniște lichidă... Acesta este momentul în care poetul distilează în inima sa viața, pentru a obține esența secretă, înmiresmată, otrăvită.

Deja turma umană se agită în umbră, cu mii de brațe, mii de guri; deja bulevardul se dezlănțuie și strălucește... Iar el, sprijinit în coate pe masa de marmură, privește cum se înalță noaptea, ca o floare de crin.

Acesta este momentul în care începe povestea lui Germaine Malorthy, din târgul Terninques, în Artois. Tatăl ei era din neamul Malorthy din Boulonnais, familie de morari și proprietari de mori, toți din același aluat, pricepuți să scoată profit dintr-un sac de grâu, dar generoși în afaceri și plini de viață. Malorthy, tatăl, s-a stabilit primul în Campagne, s-a căsătorit și, renunțând la grâu pentru orz, s-a apucat de făcut politică și bere, la fel de dezastruos și una, și cealaltă. Proprietarii de mori din Dœuvres și din Marquise îl considerau un nebun periculos, care va sfârși într-un șanț după ce va fi dezonorat breasla negustorilor care nu și-au dorit decât un profit cinstit. „Suntem liberali din tată în fiu“, spuneau, asta însemnând că au fost și au rămas negustori cinstiți... Fiindcă din doctrinarul revoltat, de care timpul râde acum ironic, nu au descins decât oameni pașnici. Posteritatea spirituală a lui Blanqui² a invadat arhivele, iar cea a lui Lamennais³ a sufocat sacristiile.

Campagne are două notabilități. Prima – doctorul⁴ Gallet, deputat de arondisment, școlit cu breviarul lui Raspail⁵, care,

de la înălțimea unde îl așezase soarta, continua să contemple cu melancolie paradisul pierdut al vieții burgheze, orașelul lui cenușiu și salonul tapițat în verde, unde nimicul de el s-a copt. E sincer convins că ordinea socială și proprietatea sunt în pericol, se lamentează și, în tăcere, fără să intervină niciodată, speră să le prelungească dulcea agonie.

„Nu mi se face dreptate – a exclamat într-o zi această fantomă, cu o sinceritate emoționantă – chiar așa! Am și eu o conștiință!“

A doua – marchizul de Cadignan, care, tot aici, duce viața unui rege fără regat. La zi cu informațiile culese din rubrica „Mondenități“ a ziarului *Gaulois* și din Cronica politică din *Revue des Deux Mondes*, el nutrește ambiția de a reînvia în Franța un sport uitat – vânătoarea cu șoim. Din păcate, așa-zișii șoimi de rasă pură din Norvegia, cumpărați pe bani buni, i-au înșelat speranțele și i-au jefuit cămara; drept care le-a sucit gâturile acestor cavaleri teutoni și a dresat mult mai modeștii răpitori autohtoni – șoimi păsărari sau ulii, antrenându-i pe ciocârlii sau pe coțofene. Între timp, umbla cu ochii după fete; cel puțin așa se spunea, gura lumii trebuia să fie hrănită cu bârfe și cu ce mai pica, în timp ce omulețul bracona pe cont propriu, bătând drumurile în tăcere, ca un lup.

II

Malorthy avea o fiică, pe care mai întâi a dorit să o numească *Lucréce*⁶, din devotament pentru Republică. Directorul școlii, considerând-o pe virtuoasa doamnă un fel de mama *Grahilor*⁷, a rostit un mic discurs și a amintit că însuși Victor Hugo i-a celebrat memoria⁸. Registrele statului civil ar fi împodobite de acest nume glorios. Din nefericire, preotul, cuprins de îndoieli, a decis că e necesar și acceptul arhiepiscopului și așa, de voie, de nevoie, falnicul berar a trebuit să accepte cu durere ca fiica sa să fie botezată *Germaine*.

— Dacă ar fi fost băiat, n-aș fi acceptat în veci, dar pentru o domnișoară...

Domnișoara avea acum șaisprezece ani.

Într-o seară, Germaine a intrat în sufragerie, la cină, cu o găleată de lapte proaspăt în mână. La doi pași de prag, s-a oprit brusc, genunchii i s-au muiat, iar chipul i-a devenit dintr-odată palid.

— Dumnezeule, ți-pă Malorthy, fetei i s-a făcut rău!

Biata de ea își duse mâinile la burtă și izbucni în lacrimi. Ochii scrutători ai mamei se întâlniră cu cei ai fetei.

— Tată, lasă-ne puțin, spuse ea.

Așa cum se întâmplă, după mii de supoziții confuze, cu greu mărturisite, dovada a ieșit deodată la iveală, explodând. Nici rugămintile, nici amenințările, nici chiar loviturile nu au reușit să scoată de la fiica îndărătnică decât lacrimi de copil. Chiar și cea mai mărginită creatură dă dovadă, în asemenea momente, de luciditate și de sânge rece, care, fără îndoială, țin de un instinct salvator. Când bărbatul își pierde cumpătul, ea tace. Stărnindu-i curiozitatea, ea știe că-i va potoli mânia.

Opt zile mai târziu, totuși, Malorthy i se adresează soției, trăgând din pipă:

— Măine mă duc la marchiz. Mă frământă o idee. Am o bănuială.

— La marchiz!? se miră ea... Antoine, orgoliul te va distruge, nu știi nimic sigur; o să te faci de râs.

— Vom vedea, răspunse bărbatul. E ora zece. Du-te la culcare.

Dar, a doua zi, odată instalat în fotoliul adânc din piele, în anticamera redutabilului său adversar, și-a dat seama dintr-odată de nehibzuința sa. Calmat brusc, își spuse: „Am mers prea departe“...

Sigur pe el, s-a crezut în stare să rezolve și această problemă, ca pe multe altele, ca un țăran viclean, fără pic de respect de sine. Pentru prima dată, sentimente puternice îl copleșeau, vorbindu-i într-o limbă necunoscută.

Jacques de Cadignan intrase în al nouălea lustru de viață. De talie medie și deja corpulent din pricina vârstei, purta în

toate anotimpurile o haină cafenie de catifea, care îl rotunjea și mai mult. Cu toate acestea, putea fi fermecător, printr-un soi de delicatețe înăscută și prin politețea frustă, pe care o practica cu mult talent. Ca mulți dintre aceea care trăiesc în cultul plăcerii și în prezența reală sau imaginară a unei companii feminine, și el, oricât se ostenea să pară sever, autoritar și un pic necioplit, se trăda când deschidea gura; vocea sa era plină și nuanțată, cu izbucniri de copil răsfățat, imperativă și tandră, enigmatică. Pe deasupra, moștenise de la mama lui irlandeză ochii de un albastru deschis, limpezi, dar fără profunzime, scăldați într-o lumină de gheață.

— Bună seara, Malorthy, luați loc.

Malorthy se ridicase de fapt. Își pregătise micul său discurs și se temea să nu uite vreun cuvânt. La început, vorbea ca prin vis, așteptând ca furia să-l facă să izbucnească.

— Domnule marchiz, zise, este vorba despre fiica mea.

— A!... făcu marchizul.

— Am venit să discutăm fără ocolișuri. De cinci zile, de când mi-am dat seama ce s-a întâmplat, m-am gândit, am luat în calcul toate posibilitățile, dar trebuie să vorbim ca să ne înțelegem și cred că așa se cuvine înainte să mergem mai departe. La urma urmei, nu suntem primitivi!

— Să mergem unde? întrebă marchizul.

Apoi continuă calm cu același ton:

— Nu, nu-mi bat joc de dumneavoastră, Malorthy, dar, dă-o naibii de treabă, mă puneți să dezleg o ghicitoare! Suntem amândoi băieți suficient de mari ca să ne mai păcălim unul pe altul sau să ne ascundem după deget. Vreți să vorbesc eu în locul vostru? Ei bine! Micuța e însărcinată, iar acum îi căutați nepoțelului un tată... Zic bine?

— Copilul e al dumneavoastră! strigă numaidecât berarul.

Calmul marchizului îi înghețase spinarea. Dintre toate argumentele de necombătut pe care le memorase, nu a găsit nici unul pe care să îndrăznească să-l rostească. În mintea lui dovezile se risipiseră ca fumul.

— Vorbim serios aici, reluă marchizul. Vă asigur că nu vă voi acuza de impertinență înainte de a vă asculta argumentele. Doar ne cunoaștem, Malorthy. Știți bine că eu respect fetele;

sigur că am avut și eu câteva mici aventuri, ca tot omul. Dar, pe cuvânt de onoare!, nu se naște nici un copil în aceste locuri, fără ca blestemele de cațe să nu bârfească și să nu comenteze cu *dacă* sau *însă*, *se pare* și *poate*... Nu mai trăim pe vremea seniorilor feudali; bunul pe care mi l-am însușit a venit de bună voie în mâinile mele. Republica este pentru toți, pentru numele lui Dumnezeu!

„Republica!“, repetă în gând uluit berarul. Considera această declarație de principii o simplă fanfaronadă, chiar dacă marchizul vorbise pe șleau, și, ca un țăran autentic, se simțea atras de un guvern care să prezideze concursurile agricole și să premieze vitele grase. Ideile castelanului din Campagne asupra politicii și a istoriei păreau, de altfel, să aparțină ultimului dintre arendașii săi.

— Atunci?... întrebă Malorthy, încă așteptând un da sau un nu.

— Atunci vă iert că, așa cum se spune, ați căzut în plasa bârfitorilor. Voi, afurisitul vostru de deputat, în sfârșit, toți baieții răi de aici mi-au creat reputația de Barbă Albastră. Marchizul în sus, marchizul în jos, robie, drepturi feudale – prostii. Așa marchiz cum sunt, trebuie mă bucur și eu de judecată dreaptă, nu crezi? Vreți să fiți cinstiți și corect, Malorthy? Spuneți-mi sincer, cine e dobitocul care v-a sfătuit să veniți la mine și să-mi înșirați o poveste total neplăcută și, pe deasupra, să mă mai și acuzați? O femeie e capul răutăților, nu? Ah! Scorpii nenorocite!

Izbucni acum în râs, cu hohote de cabaret. N-ar fi fost de mirare să râdă și berarul la rândul său, ca după o îndelungă târguială, și să spună: „Atunci, să batem palma! Hai să bem, domnule marchiz!“ . Că doar francezii sunt un popor cu inimă mare.

— Știți, domnule de Cadignan, oftă el, chiar dacă n-aș avea eu nici o dovadă, toată lumea știa că o curțați pe fetiță de mult vreme... Iată! Acum vreo lună, trecând eu pe drumul către Wail, v-am văzut pe amândoi, la marginea pășunii lui Leclercq, așezați pe marginea șanțului, unul lângă altul. Mi-am zis: flirtează și ea un pic, o să-i treacă. Fiindcă e logodită, de fapt, cu băiatul lui Ravault; doar e o fată respectabilă! În sfârșit, răul

e făcut. Cu un om bogat ca dumneavoastră, un nobil, nu te joci când vine vorba despre onoare... Bineînțeles, eu nu vă cer să o luați de nevastă; nu sunt atât de prost. Dar nici nu ar trebui să ne tratați ca pe ultimii oameni, să vă faceți poftele cu noi, și apoi să ne azvârliți cât acolo, ca s-ajungem de râsul lumii.

A pronunțat aceste ultime cuvinte revenind, fără să-și dea seama, la tonul lui obișnuit de țăran care pune la cale o învoială, vorbind cu o bonomie presărată cu aluzii și un pic plângărească. „N-are curajul să nege, își spuse, dacă ar avea o propunere, ceva... să o facă.“ Dar periculosul său adversar îl lăsa să vorbească la pereți.

Tăcerea a durat un minut sau două, timp în care nu s-a mai auzit decât un sunet de nicovală, în depărtare... Era o frumoasă după-amiază de august, cu ciripit de păsărele și bâzâit de albine.

— Ei bine? zise în sfârșit marchizul.

În timpul acestui scurt răgaz, berarul și-a refăcut forțele. El răspunse:

— E rândul dumneavoastră să veniți cu o soluție.

Dar marchizul își urmărea propria idee; îl întrebă:

— Pe acest Ravault când l-a văzut fata ultima dată?

— De unde naiba să știu?

— Acolo am putea găsi un indiciu, rosti calm marchizul, abia asta ar fi o informație interesantă... Dar tații sunt atât de fraieri! În două ore v-aș fi predat chiar eu vinovatul, legat de mâini și de picioare.

— Doamne Sfinte! strigă Malorthy, lovit parcă de fulger.

Nu știa el mare lucru despre această formă superioară de insolență, căreia spiritele luminate îi zic cinism.

— Dragul meu Malorthy, continuă celălalt pe același ton, nu am nici un sfat să vă dau, în plus, într-o astfel de situație, un om ca dumneavoastră nu l-ar primi. Vă spun doar atât: reveniți peste opt zile; până atunci, calmați-vă, gândiți-vă, nu vorbiți despre asta cu nimeni, nu acuzați pe nimeni; s-ar putea să dați peste cineva mai puțin îngăduitor decât mine. Nu mai sunteți copil, ce naiba! Nu aveți nici martori, nici scrisori, nimic. Opt zile – timp suficient ca oamenii să înceapă să vorbească și să dea amploare unui nimic; veți vedea... Ați înțeles, Malorthy?

încheie el jovial.

— Cred că da, răspunse berarul.

În acel moment, seducătorul ezită; pentru o clipă i s-a muiat tonul. „Ar vrea să-i spun tot ce am pe suflet – atenție!“, se gândea Malorthy. Acest semn de slăbiciune i-a dat curaj. Iar pe de altă parte, simțea că se aprinde pe măsură ce se lăsa cuprins de mânie.

— Resemnați-vă, continuă Cadignan, și lăsați-o pe fetiță în pace. Oricum nu veți scoate nimic de la ea. Acest dulce vânat, vedeți dumneavoastră, este ca prepeliță în lucernă, ar trece și pe sub nasul celui mai bun câine de vânătoare, ar scoate din minți chiar și pe cel mai încercat spaniel.

— Chiar asta am vrut să spun, zise Malorthy, subliniind fiecare cuvânt printr-o aplecare a capului. Eu am făcut ce-am putut. Voi aștepta desigur opt zile, cincisprezece zile, atât cât va fi nevoie... Malorthy nu datorează nimic nimănui, iar dacă fata a greșit, doar ea va purta întreaga vină. Dacă este suficient de mare ca să calce pe alături, înseamnă că poate să se și apere...

— Haide! Haide! Fără vorbe goale, strigă marchizul.

Dar celălalt continuă fără nici o ezitare; era convins că îl sperie.

— Nu te descotorosești de o fată drăguță așa ușor cum te-ai descotorosi de un bătrân cumsecade, domnule de Cadignan, toată lumea știe asta... Sunteți un om de lume, vedeți dumneavoastră, iar ea vă va spune, ea singură, ce are de spus, fir-ar al dracului să fie! Față în față, cu martori, fiindcă mitica e plină de curaj!... Și, în cel mai rău caz, noi ne vom face de rușine...

— Hai că vreau s-o văd și p-asta, pe cinstea mea!

— O să vedeți, promise Malorthy.

— Du-te și întreab-o, exclamă Cadignan, du-te și întreab-o chiar dumneata, prietene!

Berarul văzu pentru o clipă chipul palid, hotărât, impenetrabil al fetei și gura ei trufașă care, timp de opt zile, se va încăpățâna să păstreze secretul... Și-atunci a strigat:

— Deștepu' deștepților! Bineînțeles că i-a spus totul tatălui ei!

Și se dădu doi pași înapoi.

Marchizul șovăi o clipă, îl măsură cu privirea din cap până-n picioare, apoi, brusc, reveni pe poziții. Albastrul deschis al ochilor căpătă o nuanță verzuie. În acel moment, lui Germaine i se hotăra soarta.

S-a dus la fereastră, a închis-o, s-a întors la masă, încă tăcut. Apoi și-a îndreptat umerii puternici, s-a apropiat de vizitator și, gata să-l atingă, spuse numai:

— Jură, Malorthy!

— Vă jur! răspunse berarul.

Această minciună i se păruse pentru moment o bună stratagemă. Pe de altă parte, i-ar fi fost jenă să retracteze. O singură idee îi umbla prin minte, dar, cum nu putea lua o hotărâre, se simțea teribil de neliniștit. Avea vaga impresie că dintre cele două căi oferite o alesese pe cea greșită și că se află într-o situație fără ieșire.

Se aștepta la o izbucnire violentă din partea lui; chiar și-o dorea. Totuși, marchizul i se adresă calm:

— Plecați acum, Malorthy. E suficient pentru ziua de azi. Și dumneavoastră, într-o privință, și eu, în alta, am fost păcăliți de o fetișcană care știa să mintă înainte să învețe să vorbească. Atenție!... Oamenii care vă sfătuiesc cred că au fost suficient de isteți ca să vă învețe să nu comiteți două sau trei greșeli, dintre care cea mai mare ar fi să vreți să mă intimidați. Puteți crede despre mine orice, nu-mi pasă! Pe scurt, tribunalul ne așteaptă, dacă vă țin curelele... Acum, la revedere!

— Om trăi și-om vedea! răspunse berarul cu noblețe.

Și tot reflectând la un alt răspuns, se trezi afară, singur și confuz.

— Diavolul ăsta, va spune el mai târziu, îți dă borhot în loc de orz și vrea să-i și mulțumești.

Pe drumul spre casă rememorează toate detaliile scenei întâlnirii, punându-se, cum se obișnuiește, într-o lumină favorabilă. Dar, indiferent de ce se petrecuse, bunul său simț a fost nevoit să accepte un adevăr copleșitor pentru orgoliul lui; toată această confruntare de forțe, în care își pusese toată nădejdea, nu a dus la nici un rezultat. Ultimele cuvinte ale lui Cadignan, încărcate de semnificații ciudate, nu încetau să-l neliniștească în privința celor ce vor urma... „Și

dumneavoastră, într-o privință, și eu, în alta, am fost păcăliți...” Se pare că mititica asta îi trimisese pe amândoi la colț.

Ridicând ochii, văzu printre copaci casa lui arătoasă din cărămidă roșie, begoniile din grădină, fumul înălțându-se din coșul fabricii de bere în aerul de seară și nu se mai simți așa de nefericit. „O să-mi scot eu pârleala“, murmură, „va fi un an minunat“. Timp de douăzeci de ani, visase ca într-o bună zi să rivalizeze cu marchizul: reușise. Incapabil de idei mari, dar înzestrat cu un ascuțit simț al realității, nu se îndoia nici o clipă că este primul în micuțul său oraș, că aparține clasei stăpânilor, ale căror legi și obiceiuri din fiecare veac se reflectă pe chipul său; jumătate-comerciant, jumătate-rentier, posesor al unui motor pe gaz, simbol al științei și al progresului, era, evident, superior țăranului înnobilit și medicului politician, care nu sunt decât niște burghezi decăzuți. O va trimite pe fată să nască la Amiens. În lipsă de ceva mai bun, era, cel puțin, sigur de discreția marchizului. În plus, notarii din Wadicourt și Salins nu făcuseră nici un secret din apropiata vânzare a castelului. Ambițiosul berar abia aștepta să-și ia revanșa. Nu mergea atât de departe cu răzbunarea, încât să-i dorească rivalului său moartea. Era unul dintre acei oameni cumsecade care știu cum să-și stăpânească ura, însă pe care ura nu-i poate lua în stăpânire.

*

...Era o dimineață de iunie; o dimineață atât de luminoasă și sonoră, o zi senină.

— Du-te să vezi cum au dormit animalele! porunci mama Malorthy (vacile lor frumoase, șase la număr, rămăseseră cu o zi în urmă în luncă)...

Germaine revedea mereu cu ochii minții colțul acela de pădure din Sauves, colina albastră și câmpia întinsă ce duce la mare, cu dunele scăldate în soare.

Sau orizontul, care deja se încălzește și fumează, drumul încă pustiu, la adăpostul umbrei și pășunile de jur împrejur, presărate cu meri chirciți. Și lumina, la fel de proaspătă ca

picăturile de rouă. De fiecare dată va auzi vacile fornăind și mugind în seninul dimineții. Va inspira ceața cu aromă de scoarță de copac și fum, care îți irită gâtul și te face să-ți dregi glasul. Întotdeauna va reveni pe drumul acesta gol, pe care ochiurile de apă strălucesc în razele răsăritului de soare... Dar ce poate fi mai minunat decât că, la marginea pădurii, străjuit de cei doi câini, Roule-à-Mort et Rabat-Joie, se află eroul ei, trăgând din pipa lui de lemn, îmbrăcat cu haina de catifea și cu cizme înalte, ca un rege.

Se întâlнисeră în urmă cu trei luni, pe drumul spre Desvres, într-o duminică. Au mers unul lângă altul până în apropierea primei case... Îi reveneau rând pe rând în minte cuvintele tatălui ei și, mai ales, celebrul articol din *Réveil de l'Artois*, pe care acesta îl scandase, bătând cu pumnul în masă – munca la stăpân, temniță pe viață –, apoi istoria ilustrată a Franței, Ludovic al XI-lea, cu o pălărie țuguiață pe cap (în spatele lui, se poate vedea un spânzurat care se leagănă, și pe fundal, Turnul din Plessis⁹)... Fata răspundea natural, fără falsă pudoare, cu capul semet și îndrăzneală copilărească. Dar, amintindu-și de tatăl ei, berarul cel republican, se scutură, cuprinsă de fiori –, avea un secret de-acum, secretul ei!...

La șaisprezece ani, Germaine știa să iubească (nu doar să viseze la dragoste – asta nu era decât un joc de societate)... Germaine știa să iubească, adică să aibă grijă, ca de un fruct frumos gata să se coacă, să-și hrănească curiozitatea față de plăceri și riscuri și încrederea plină de curaj a celor ce joacă totul pe o carte, înfruntând o lume necunoscută, rescriind, cu fiecare nouă generație, istoria bătrânului univers. Micuța burgheză, cu fața ei albă ca laptele, cu privirea adormită, cu mâinele ei atât de catifelate, împletea în tăcere, așteptând momentul în care va îndrăzni să trăiască. Era îndrăzneată peste măsură în imaginație și în dorințe, dar organizând totul, odată alegerea făcută, cu un bun-simț de-a dreptul eroic. Ce obstacol mai bun decât sfânta ignoranță, atunci când un sânge generos, cu fiecare bătaie a inimii, te inspiră să sacrifici totul pentru o himeră. Bătrâna Malorthy venise pe lume urâtă și bogată, așa că singura aventură la care spera era o căsătorie decentă, o chestiune de notar; virtuoasă prin doar propria-i

natură, era totuși copleșită de credința vie în fragilitatea și nesiguranța firii oricărei femei, pe care o percepea ca pe o construcție complicată, care, la cea mai mică mișcare, se poate nărui.

— Dragă, îi spuse soțului, eu cred că fiica noastră are nevoie de religie...

Se simțea prea stânjenită să continue, chiar dacă știa bine ce ar vrea să spună. Dar Malorthy nici nu vru să audă:

— Ce nevoie are ea de un preot? Să afle la spovedanie lucruri pe care nu ar trebui să le știe? Este știut că preoții deformează conștiința copiilor.

Tocmai din această cauză îi interzisese fetei să urmeze cursul de catehism sau să-i frecventeze pe acei bigoți care „bagă zâzania“, zicea el, chiar și în cele mai reușite căsnicii. Mai vorbea el, în termeni sibilini, despre vicii secrete care afectau grav sănătatea micilor domnișoare, vicii pe care le deprind la mănăstire, atât teoretic, cât și practic. „Călugărițele pregătesc fetele pentru preot“ – era una dintre maximele lui. „Ele subminează de la început autoritatea soțului“, conchidea, lovind cu pumnul în masă. Fiindcă nu admitea, nici măcar în glumă, vreo atingere adusă dreptului conjugal, singurul pe care unii dintre eliberatorii umanității l-ar fi vrut drept absolut.

Iar când doamna Malorthy se tot plângea că fata nu are deloc prieteni și că nu părăsește cu zilele grădinița lor cu tufe de tisă, tunse ca la cimitir, bărbatul răspundea:

— Las-o în pace. Fetele din locul acesta păcătoș sunt toate pline de răutate. Sub oblăduirea asociațiilor de binefacere, „Copiii Mariei“ și restul, preotul le ține o predică de-o oră în fiecare duminică. Ia vezi-ți de treabă! Dacă ai fi vrut s-o pregătești pentru viață, trebuia să mă ascuți și s-o trimiți la liceu, în Montreuil, acum ar fi avut o diplomă! Dar, la vârsta ei, prietenia cu fetițe n-are nici o valoare... Știi eu bine ce spun...

Așa vorbea Malorthy, bazându-se pe vorbele deputatului Gallet, pe care, problemele delicate ale educației feminine nu l-au lăsat niciodată indiferent. De altfel, bietul omuleț, cândva doctor la liceul din Montreuil, știa o grămadă de lucruri despre domnișoare, și nu le ascundea.

— Din punct de vedere științific..., spunea uneori cu zâmbetul unui om care și-a pierdut de mult iluziile și e plin de indulgență pentru plăcerile celorlalți, plăceri de care el nu se mai poate bucura acum.

.....

În grădina cu tufe de tisă, pe veranda goală, unde miroase de la arbustul de mastic, se află ea, cea care s-a plictisit să mai aștepte nu se știe pe cine, care nu vine niciodată, ea, micuța fată plină de ambiții... A plecat din locul acesta și s-a dus hăt, departe, tocmai dincolo de Indii... Din fericire pentru Cristofor Columb, pământul e rotund; caravela legendară își îndreapta prova spre drumul de întoarcere... Dar poate fi încercat și un alt drum, drept, nemilos, care se tot îndepărtează și de pe care nimeni nu se mai întoarce. Dacă Germaine, sau cele care îi vor urma în viitor, ar putea să vorbească, ar spune: „Ce rost are, oare, s-o iau pe drumul vostru bun, care nu duce nicăieri?... Ce vreți să fac eu cu un univers rotund ca un ghem de lână?“.

Oricine pare născut pentru o viață liniștită are un destin tragic. Fapt surprinzător, am spune, imposibil de imaginat... Dar faptele nu au nici o importanță: tragedia se juca în propria lui inimă.

*

Dacă demnitatea i-ar fi fost mai puțin grav afectată, probabil că Malorthy ar fi decis să-i povestească pe larg soției cum a decurs vizita la castel. Dar așa, hotărî că ar fi mai bine să-și ascundă pentru o vreme neliniștile și tulburarea în spatele unei tăceri superioare, pline de amenințări. În plus, dorea să se răzbune și se gândea că o va face cu ușurință, declanșând o dramă domestică, în care să-și ia revanșa măcar față de fată. Pentru mulți nătărăi orgolioși, pe care viața îi

dezamăgește, familia rămâne o instituție necesară, care le pune la dispoziție, la o aruncătură de băț, câteva ființe slabe și fără apărare, pe care chiar și cel mai laș om din lume le poate înspăimânta. Pentru că nevolnicilor le place să-și oglindească nimicnicia în suferința altora.

Așa că, îndată ce se încheie cina, Malorthy nu așteaptă mult și porunci:

— Fetișo, trebuie să vorbesc cu tine...

Germaine ridică capul, puse încet andrelele pe masă și așteaptă.

— M-ai trădat, continuă pe același ton ridicat, o gravă trădare... O fată care calcă strâmb este pentru familie ca și cum... toată lumea ne poate arăta de mâine cu degetul, pe noi, o familie respectabilă, cu afaceri ireproșabile, care nu datorăm nimic nimănui. Iar tu? În loc să-ți ceri iertare și să te sfătuești cu noi așa cum se cuvine, tu ce faci? Bocești ca după mort și, fără încetare, nu scoți decât Oh!-uri și Ah!-uri. Dar să ne lămurești și pe noi cum stau lucrurile – nimic. Liniște și discreție totală! Taci ca peștele! Dar de-acum s-a terminat, vei vedea cu cine ai de-a face, spuse lovind cu pumnul în masă. Gata cu plânsul! Vorbești sau nu?

— Stați un pic, răspunse fata, ca să mai câștige timp.

Timpul se scurse și nu se îndoia că sosise clipa adevărului, de care se temea atât de mult; iar acum, în momentul decisiv, ideile, pe care, timp de o săptămână, le copsese în tăcere în minte, se găseau într-o dezordine de nedescris.

— Tocmai m-am întâlnit cu amantul tău, continuă el, l-am văzut cu ochii mei... Domnișoara își permite un marchiz, carevasăzică, i-e rușine cu berea tatălui ei... Biată naivă, te crezi acum doamnă și castelană, înconjurată de conți și de baroni, și cu paji care să-ți ducă trena! În sfârșit, am schimbat cu el câteva vorbe. Să vedem dacă o să ne înțelegem: trebuie să-mi promiți că o s-o apuci pe calea cea dreaptă și că mă vei asculta cu ochii închiși.

Fata plângea în tăcere, privindu-l cu ochi senini printre lacrimi. Umilința, de care atât se temuse, acum nu o mai speria. „Doamne, voi muri sigur de rușine!“, își repetase doar cu o zi înainte, în așteptarea exploziei. *Iar acum încerca să*

retrăiască sentimentul acela, dar nu mai reușea deloc.

— Mă vei asculta? repetă Malorthy.

— Ce trebuie să fac? întrebă.

Bărbatul se gândi o clipă:

— Domnul Gallet va veni mâine aici.

— Nu mâine, îl întrerupse ea, ci sâmbătă, când e zi de târg.

Malorthy rămase cu gura căscată și se uită mirat la ea pentru o clipă.

— Nu m-am gândit, într-adevăr. Ai dreptate, sâmbătă.

Fata făcuse această observație cu o voce clară și calmă, pe care tatăl ei nu o mai auzise. Lângă șemineu, mama tulburată suspină.

— Atunci, sâmbătă să fie! Deci, sâmbătă, continuă berarul, care pierduse șirul vorbelor. Gallet e un om trecut prin viață. Este corect și cu principii sănătoase... Păstrează-ți lacrimile pentru el, fetițo! Vom merge împreună să-l căutăm.

— O, nu, spuse ea.

Fiindcă zarurile fuseseră aruncate, în toiul luptei, se simțea liberă și plină de viață. Acest nu, care îi atinse buzele, i se părea și dulce, și amar, la fel ca primul sărut. Era prima ei provocare.

— O, Doamne! tună bărbatul.

— Hai, Antoine! interveni mama, las-o un pic să-și tragă sufletul! Ce-ai vrea să-i spună deputatului tău bietul copil.

— Adevărul, fir-ar să fie! strigă Malorthy. În primul rând, deputatul este și doctor. În al doilea rând, dacă copilul se naște în afara căsătoriei, vom avea din partea lui o recomandare ca să trimitem fata la Amiens. În afară de asta, un medic reprezintă educația, știința..., nu e un om de rând. El este preotul paroh al republicanului. Și-apoi, mă faceți să râd cu secretele voastre. Îți imaginezi că marchizul va fi cel care va vorbi primul? Micuța era minoră atunci, a fost probabil coruptă, s-ar putea ajunge departe! La naiba, îl vom târî prin tribunale! Își dă aere de mare nobil, te ia de prost, neagă evidența, minte așa cum respiră, ce mai, un marchiz cu copite!... Nefericito! exclamă întorcându-se către fată. Iar pe deasupra să știi că a ridicat mâna la tatăl tău, m-a lovit!

Nu premeditase această ultimă minciună, care a fost doar

un artificiu retoric. În plus, nu și-a atins deloc scopul. Inima micii rebele bate mai tare, mai puțin la gândul ofensei aduse părintelui ei, cât la imaginea închipuită a eroului, la magnifica lui mânie... Mâna lui! Această mână extraordinară... Și, cu o privire perfidă, căuta urma pe obrazul patern.

— Oprește-te o clipă, zise mama, lasă-mă și pe mine să vorbesc.

Luă capul fetei între mâini.

— Biată prostuță, cui vrei să mărturisești tu adevărul dacă nu părinților tăi? Când am bănuț cum stau lucrurile, era deja prea târziu, dar după aceea! Acum știi cât valorează promisiunile bărbaților? Toți sunt niște mincinoși, Germaine! Domnișoara Malorthy?... Cine? N-am auzit de ea. Iar tu o să fii prea mândră ca să-l faci să-și înghită minciuna? Vei accepta să se creadă că te-ai dăruit unui om de nimic, unui valet, unui vagabond? Hai, recunoaște! Ți-a jurat că va păstra secretul?... Nu se va căsători cu tine, fata mea! Vrei să știi ceva? Notarul său din Montreuil a pus deja în vânzare ferma lui din Charmettes, moara, totul. Castelul e în aceeași situație. Într-o bună dimineață, tăcere! Nu mai e nimeni! Iar tu, de râsul tuturor?... Dar răspunde odată, cap de cuc! strigă mama.

„Nu mai e nimeni...” Doar atât îi răsuna în minte. Singură... abandonată, detronată, degradată... Singură în mijlocul gloatei... pocăită!... De ce să se teamă mai mult pe lume, dacă nu de singurătate și de plictiseală? De ce să se teamă, dacă nu de această casă lipsită de culoare? Apoi, cu brațele încrucișate pe piept, își pipăi naiv sânii delicați, inima ei mică, acum rănită profund. Apasă cu putere, până când găsește soluția izvorâtă din durere și răbufnește:

— Mamă! Mamă! Mai bine mor!

— Destul, intervine Malorthy; vei alege între el și noi. Cum mă vezi și cum te văd, îți pun la dispoziție încă o zi..., ascultă-mă bine, măgărițo! Nici o oră mai mult!

Între ea și iubitul ei se afla acest grăsan furios, scandalul inevitabil, povestea încheiată, singura ei speranță într-un viitor fericit, spulberată. Sigur că ea îi jurase tăcere, dar asta pentru că știa că el o va salva... În acest moment, pe grăsanul din fața ei îl urăște din tot sufletul.

— Nu! Nu! repetă ea.

— E nebună, Doamne Dumnezeule! strigă mama Malorthy ridicându-și brațele spre cer, nebună de legat!

— Bineînțeles că voi înnebuni, răspunse Germaine, plângând în hohote. Până la urmă, ce-aveți cu mine, de ce îmi faceți rău? Luați ce hotărâre vreți, bateți-mă, alungați-mă, tot îmi voi lua viața... Dar, oricum, nu vă voi spune nimic! Cât despre domnul marchiz, toate sunt minciuni; nu m-a atins nici măcar cu un deget.

— Bestie mincinoasă! șopti berarul printre dinți.

— De ce mă mai întrebați dacă tot nu vreți să mă credeți? zise ea cu voce de copil.

Își înfruntase părintele, îl sfidase printre șiroaie de lacrimi; se simțea puternică în floarea vârstei, a tinereții ei necruțătoare.

— Să te credem, zici? Să te credem? Nu s-a născut încă omul care să mă păcălească pe mine... Vrei să vezi? A sfârșit prin a mărturisi cavalerul tău! I-am forțat eu mâna: „Puteți nega mult și bine, i-am spus, fata ne-a mărturisit totul“.

— O, ma... mă! Ma-mă, se bâlbâi ea, cum a îndrăznit, cum e posibil?!

Frumoșii ei ochi albaștri, uscați și aprinși dintr-odată, deveniseră violet; cu fruntea palidă, plimba în van cuvinte prin gura uscată.

— Taci odată, o să ne omori de tot! repeta mama. Vai de capu' nostru...

Dar, chiar și fără cuvinte, cei doi ochi albaștri vorbiseră suficient. Berarul citise în ei o imensă ură ascunsă. Nici chiar cel ce își apără puii nu este atât de fioros și vehement, așa cum e cel căruia i se smulge copilul de lângă el, carne din carnea lui, dragostea lui, creația lui.

— Pleacă de-aici! Pleacă odată! strigă tatăl indignat.

A așteptat o clipă, cu ochii plecați, cu buzele tremurânde, stăpânindu-se să nu mărturisescă totul ca pe o insultă supremă. Își luă andrelele și ghemul, apoi trecu peste prag cu pas mândru, mai roșie la față decât o țărăncuță ce leagă spice în zilele secerișului.

Dar, odată eliberată, urcă scara din două salturi de

căprioară și intră în camera ei, trântind ușa. Prin fereastra întredeschisă, se putea vedea la capătul aleii, printre două tufe de hortensia, grilajul de fontă, vopsit în alb, care închide micul ei univers, la marginea unui câmp de praz... Mai încolo, căsuțele de cărămidă, aliniate până la răspântia drumului, acolo unde de pe coșul casei crăpate din chirpici, cu acoperiș din paie, se înalță fumul; este locuința bunului Lugas, ultimul cerșetor din oraș. Iar această cușmă din paie, zgribulită de frig, în mijlocul strălucitoarelor acoperișuri vopsite, este și ea un alt cerșetor, un alt om liber.

Se întinse pe pat, cu obrazul cufundat în pernă. Încerca să-și adune gândurile, să le pună în ordine, dar, în mintea ei confuză, nu se auzea decât vuietul mâniei... A! Biată fată a cărei soartă se decide în patul copilăriei, în camera mirosind a ceară de podele și așternuturi proaspete.

Preț de două ore, Germaine a pus la cale planuri de cucerire a lumii, dacă nu cumva lumea avea deja un stăpân, ale cărui fete nu au nici o grijă... A gemut, a strigat, a plâns, fără să poată schimba mare lucru în fața evidenței implacabile. Odată deconspirată aventura și greșeala mărturisită, ce șansă mai avea să-și întâlnească din nou iubitul, să-l revadă măcar? Să-i dea puțină atenție? „E convins că am divulgat secretul și acum nu mă mai respectă.“ „Într-o bună dimineață, tăcere!“, strigase mai devreme mama Malorthy... Ce ciudat! Pentru prima oară, fata se simți neliniștită, nu atât la gândul că va fi părăsită, ci, mai ales, la perspectiva viitoarei singurătăți. Cât despre trădare, nici măcar nu-i trecuse prin minte vreodată să se teamă de ea. Să renunțe la traiul burghez calduț, respectabil, la casa confortabilă din cărămidă, la berăria utilată modern, la purtările cuviincioase care atrag respectul celor din jur pentru tânara fiică a unui comerciant remarcabil – da, nu-i păsa deloc acum de pierderea acestor privilegii. Când o vedea în rochie de duminică, cu părul corect pieptănat, cu râsul ei viu și proaspăt, tata Malorthy era convins că micuța domnișoară era perfect pregătită pentru viitor; „crescută ca o regină“, spunea plin de mândrie. Și adăuga: „am conștiința împăcată, mi-e de-ajuns“. Dar nu-și confruntase propria conștiință decât cu registrele contabile.

Vântul se întetise; în depărtare, ferestrele cu perdelețe în carouri se luminau una câte una; aleea de nisip devenise de un alb cețos, iar grădinița din față se adâncise dintr-odată fără măsură, pierzându-se în vastitatea nopții... Germaine își reveni din mânie, ca trezită dintr-un vis. Sări din pat și se duse să asculte la ușă, dar nu auzi decât sforăitul obișnuit al berarului și bătăile solemne ale pendulei; se întoarse la fereastra deschisă, apoi făcu de vreo zece ori înconjurul cuștii ei strâmte, fără un zgomot, grațioasă și invizibilă, ca un lup tânăr... I-auzi! E deja miezul nopții?

Tăcerea profundă înseamnă pericol și aventură, risc maxim; sufletele mari își desfac aripile. Totul doarme; nici o capcană... „Sunt liberă!“, spuse dintr-odată, gemând ușor de plăcere, cu acea voce joasă, ușor răgușită, care nu-l lăsa deloc indiferent pe iubitul ei... Era, în sfârșit, liberă.

„Liberă! Liberă!“, repetă din ce în ce mai convinsă de asta. Bineînțeles că n-ar fi putut spune de ce se simțea liberă, nici din ce lanțuri se eliberase. Ideea înflorise pur și simplu în mijlocul tăcerii complice din jur. Încă o dată, la adăpostul unei nopți minunate, o tânără răsfățată își încearcă forțele, la început cu reținere, apoi cuprinsă de frenezie, arătându-și mușchii de adult, dinții și ghearele.

Lasă în urmă tot trecutul, ca pe un culcuș de o noapte.

Deschise ușa pe băjbăite, coborî scara în vârful picioarelor, întoarse cheia în broască și primi direct în față aerul nopții, niciodată atât de plăcut. Traversă ca o umbră grădina...; trecu de grilaj..., iată șoseaua și prima răspântie... A răsuflat, în sfârșit, ușurată abia atunci când casele au rămas mult în spate, ascunse după copaci, compacte în întuneric... Acum se așază pe marginea digului, înfiorată încă de plăcerea descoperirii... Drumul pe care îl străbătuse i se păruse extraordinar de lung. Noaptea din jur se deschidea în fața ei ca un adăpost primitor, ca un cufăr cu comori... Nu-și putea face nici un plan acum, își simțea așa plăcut capul, golit de gânduri... „Să pleci imediat de-aici! Hai, du-te“, doar ce-i spusese tatăl ei. Și ce putea fi mai simplu? Uite că a plecat.

— Sunt eu, se auzi.

Uluit, sări în picioare. Fără îndoială că un gest de tandrețe sau vreun reproș l-ar fi făcut să izbucnească cuprins de mânie. Dar îi văzu ținuta dreaptă și simplă în pragul ușii și figura puțin emoționată. În spate, pe pietriș, se mișca umbra ei ușoară. Și imediat i-a recunoscut privirea serioasă, stăpână pe sine, pe care o iubea atât de mult, dar și o altă licărire, greu de observat, în adâncul ochilor strălucitori. S-au regăsit unul pe celălalt.

— După vizita tatălui tău, cu sabia lui Damocles deasupra capului – să apari la mine, la ora unu noaptea – chiar că meriți o bătaie bună!

— Doamne! Cât sunt de obosită! spuse. Știi șanțul de la șosea; de două ori am căzut în el. Sunt udă până la genunchi... Fii bun, dă-mi ceva de băut.

Până atunci, intimitatea perfectă, și chiar ceva mai mult, nu schimbase tonul obișnuit al discuțiilor lor. „Domnule“, i se adresa fata. Și uneori „Domnule Marchiz“. Dar în noaptea aceea îl tutuia¹⁰ pentru prima dată.

— N-am ce să zic, strigă vesel bărbatul, ești plină de curaj.

Gravă, luă paharul cu degetele încordate și se strădui să-l ducă la gură fără să-i tremure mâna, dar dinții îi clănțăniră pe marginea de cristal, iar pleoapele i se zbătură, încercând în zadar să oprească o lacrimă care îi alunecă pe bărbie.

— Of! Sunt cu plânsul în gât. Acasă am plâns vreo două ore. A fost o nebulie. Erau gata să mă omoare, înțelegi... A! Ce părinți minunați am! Nu mă vor mai revedea niciodată.

— Niciodată? strigă marchizul. Nu spune prostioare, Mouchette (era numele ei de alint). Nu lasă nimeni o fată să hălăduiască pe câmpii, ca o potârniche de Sfântul Ioan¹¹. Primul gardian o va prinde, o va băga în tolă și o va aduce înapoi.

— Așa credeți? Am bani la mine. Ce m-ar putea împiedica să mă sui mâine-seară în trenul de Paris, de exemplu? Mătușa Églé locuiește în Montrouge, într-o casă frumoasă, cu băcănie

la parter. Voi munci acolo și voi fi fericită.

— Prostuțo, ești cumva majoră?

— Voi fi, răspunse ea netulburată. Trebuie doar să mai aștept.

Plecă privirea pentru o clipă, apoi, calmă, ridicând-o din nou către marchiz, spuse:

— Primiți-mă la dumneavoastră.

— Să te primesc la mine, Doamne Sfinte! exclamă marchizul străbătând odaia în lung și-n lat ca să-și ascundă tulburarea. Să te primesc la mine? Tu chiar nu pricepi cum stau lucrurile? Unde să te primesc? Crezi că am la dispoziție o cameră secretă în care ascund fete drăguțe? Asta se întâmplă numai în romane, istețo ce ești! Măine, înainte de căderea serii, vom fi încercuiți de toată lumea: de la tatăl tău împreună cu jandarmii, până la jumătate din populație, înarmată cu furci și topoare... Și chiar și de deputatul Gallet, doctorul diavolului, acest mare gogoman!

Fata izbucni în râs, bătând din palme; apoi încetă brusc și, serioasă dintr-odată, spuse cu o voce dulce:

— A, da! Domnul Gallet? Trebuia, împreună cu tata, să-l căutăm mâine. A fost ideea lui.

— Ideea lui! Ideea lui! Cum a putut să spună așa ceva? I-am repetat de o mie de ori, Mouchette, nu sunt un ticălos, știu că am greșit. Dar, pentru numele lui Dumnezeu! Nu mai am deloc bani. Chiar dacă vând tot ce am, totul, până la ultimul butoi gol, voi avea doar atât cât să nu crăp de foame, nimica toată! Am rude bogate, firește. Mătușa Arnoult, de exemplu, care, la cei șazeci de ani, plesnește de sănătate și e putred de bogată, sigur o să mă îngroape... Am trecut prin prea multe pericole. De data asta trebuie jucat strâns, Mouchette; pentru început, hai să câștigăm timp.

— O! făcu fata, ce drăguț!... Doamne, e minunat!

Îi întorse spatele, mângâind cu ambele mâini un scrin micuț lăcuit, cu pagode, Ludovic al XV-lea, ornat cu bronz auriu. Cu vârful degetelor, desena semne misterioase în praful de pe marmura cu vinișoare violet.

— Lasă scrinul în pace, spuse bărbatul. Am podul plin de vechituri din astea. Îmi faci onoarea să îmi dai un răspuns?

— Ce răspuns?

Fata se uită drept în ochii lui, cu aceeași privire blândă.

— Cum ce răspuns? Începu el, fără să reușească să-i mai susțină privirea. Nu-i de glumă, fata mea, trebuie să punem punctul pe i. Te rog, nu mă supăra. Înțelege că trebuie să așteptăm amândoi să treacă furtuna. Pot cumva să te duc mâine la primărie? Spune! Da sau nu? Deci? Doar nu pretinzi să rămâi la mine, sfidându-ți astfel părintele. Pe cinstea mea, ar fi o nenorocire! E unu și jumătate, spuse uitându-se la ceas; mă duc să-l înham pe Bob și apoi te duc în mare grabă acasă. Vei fi în camera ta înainte de ivirea zorilor. Nimeni nu va afla nimic niciodată. Iar mâine, în fața lui Malorthy, vei fi imbatabilă. Când va sosi momentul potrivit, te vei convinge. Doar ți-am promis. Hai! Iute!

— O, nu! Nu vreau să mă întorc la Campagne în noaptea asta!

— Și unde vei dormi, cap sec?

— Aici. Sau în drum. Nu contează unde. Ce mare lucru!

De data asta, bărbatul își pierdu definitiv răbdarea și începu să înjure în gura mare, dar în zadar. Așa cum dragonul din Tarascon mârâie și scrâșnește, prins în lesă de Sfânta Marta.

Em un prim seden de moufo

L'embourgino, l'adus que broufo...[12](#)

— Am fost nebun să cred că pot convinge o creatură atât de încăpățânată! Du-te atunci, dacă asta vrei, să dormi sub cerul liber, cu ciocârliile. E cumva vina mea? Se va rezolva, dar mai am nevoie de puțin timp: peste o lună, hardughia va fi fost vândută, iar eu voi fi liber. Acum tatăl tău mi-a căzut ca o bombă pe cap și mă amenință cu jandarmii; pe scurt, un scandal de-a dreptul diabolic. Mâine o să mă trezesc sub asediu; afurisita asta de cucuvea bătrână e în stare să adune o sută de corbi pe lângă ea. Și pentru ce, mă rog? A cui e vina că o fetișcană, care acum se încăpățânează, s-a speriat și – fie ce-o fi! – ne-a predat cu mâinile și picioarele legate. I-a spus totul tatălui, cum a mărturisit... și acum descurcă-te, frate! Nu-ți fac

nici un reproș, scumpa mea, și totuși!... Haide! Haide! Nu mai plânge, nu plânge!

Cu fruntea lipită de geam, fata plângea în tăcere. Și, crezând că o convinsese, lui i se părea deja mai puțin dificil să se înduioșeze și să o compătimescă. Căci este natural ca omul să-și urască propria suferință în suferința celuiilalt.

Încercă să îi întoarcă căpșorul îndărătnic; o apucă cu ambele mâini de ceafa acoperită cu plete blonde.

— De ce plângi? Îmi pare rău de ce-am spus... uite cum văd eu lucrurile: tata Malorthy, în ziua Târgului, cu aerul lui de mare consilier general: „Răspunde, nenorocito!... Spune-i tatălui tău adevărul...” va sfârși prin a te bate... Nu te-a bătut până acum, nu?

— O! Nu! murmură fata printre două suspine.

— Mouchette, ridică odată nasul din pământ! Oricum, răul a fost făcut.

— Nu știe absolut nimic, strigă ea strângând din pumni. Un cuvânt nu i-am spus!

— Ei, drăcie!

Bărbatul nu pricepea mare lucru din acest acces de orgoliu rănit. Însă constata cu mare uimire că în fața lui se află o Germaine necunoscută, cu ochii răi, cu fruntea străbătută de o cută de mânie virilă, cu buza de sus ușor ridicată, dezvăluindu-i dinții albi.

— Și nu trebuia să îmi spui mai devreme?

— Nu m-ați fi crezut, răspunse ea, după un moment de tăcere, cu voce tremurândă, dar cu privirea deja limpede și rece.

Se uita la ea bănuitor. Toanele, dispoziția ei îndrăzneată și plină de viață, replicile ei spontane ca saltul unui iepure, toate acestea îi deveniseră deja familiare. Dar, în focul urmăririi, nu văzuse până atunci decât strategii nevinovate de apărare ale unei fete drăguțe și abile, pe care o ultimă muștrare de conștiință o reține, dându-i iluzia că a cedat din proprie voință. Deplina maturitate inspiră cu ușurință încredere oarbă, și, oricât de greu ar părea de crezut, în dragoste, experiența cea mai cinică e de o naivitate aproape nevinovată. „Șoricelul se fâțâie prin fața pisicii, îi spunea el câteodată, dar în final tot e

prins. “ N-avea, de altfel, nici o îndoială că de fapt fata îi căzuse în plasă. Câți îndrăgostiți nu strâng în brațe o străină – un dușman desăvârșit și grațios!

Pentru o clipă, bărbatul avu, pur și simplu, pentru prima oară, presentimentul inexplicabil al apropierii unui pericol. Camera mare în neorânduială, ticsită de mobile înghesuite, coborâte de curând din pod, unde începuseră să putrezească, îi păru dintr-odată imensă și goală. Deschise bine ochii ca să vadă, dincolo de cercul luminos al lămpii, silueta ei delicată încremenită, prezență unică și tăcută... Apoi izbucni mulțumit în râs.

— Atunci?... cuvântul de onoare al lui Malorthy e o glumă?

— Ce cuvânt? întrebă ea.

— Nimic. Mă amuzam și eu... Întoarce-te și închide fereastra.

În spatele ei, ușa se deschise brusc, fără nici un zgomot. O mică rafală de vânt înghețat, cu gust de sare, venită din largul mării, impregnată în drumul ei cu aburii sălcii ai iazurilor, a zburătăcit până în tavan foile de pe masă și a înălțat din lampă o flacără roșie, transformând-o apoi în funingine. Vântul se întetise și mai tare. Dintr-un capăt în celălalt al parcului, brazii, treziți din somn, vuiau într-un glas.

Fata răsuci cheia în broască și se întoarse îmbufnată.

— Hai, vino mai aproape, o îndemnă el.

Ea însă se mai dădu doi pași înapoi și, printr-o manevră subtilă, se așeză pe marginea unui scaun, ca o fetiță cuminte, pe partea cealaltă a mesei.

— Atunci, așa ne vom petrece noaptea, Mouchette? Pfui! Botoaso ce ești, exclamă el cu un râs forțat.

Nu îi era greu să înțeleagă încăpățânarea fetei pe care știa bine că nu ar putea să o stăpânească, iar dorința unei mângâieri, pentru care se simțea epuizat, pălea în fața gândului la riscurile la care era supus și îl ținea încordat, cu inima strânsă. „Acum se face dimineață“, se încuraja, cu un soi de bucurie. Fiindcă odihna e bună, dar o clipă de amânare e și mai plăcută.

De fapt, la vârsta lui, întâlnirea cu o femeie devine repede greu de suportat.

— Stai un moment, a spus cu răceală Mouchette, fără să ridice ochii din pământ.

Nu-i vedea decât fruntea netedă, coborâtă cu încăpățănare, însă micuța voce acră răsună straniu în mijlocul tăcerii.

— Ai cinci minute la dispoziție! exclamă el în glumă, ca să-și mascheze tulburarea, fiindcă purtarea asta insolentă și rece îl cam dăduse peste cap. (Așa cum un cățel afectuos și mototol primește brusc o zgârietură pe bot.)

— Așadar, nu mă crezi? continuă ea după o lungă meditație, ca și cum ar fi încheiat un monolog interior.

— Nu te cred?

— Hai, nu încerca să mă păcălești! Am analizat totul preț de opt zile, dar abia de un sfert de oră mi se pare că am înțeles totul, viața, da! Poți să râzi! În primul rând, nu m-am cunoscut pe mine însămi, pe mine – Germaine. Ne bucurăm inconștient de nimicuri, de un răsărit de soare... prostii... Dar, de fapt, adevărata bucurie, aceea bucurie care îți taie răsuflarea, e atunci când dorim în secret altceva. Oare ce? Și totuși atât de necesar. Ah! Fără asta, restul nu înseamnă nimic! Nu sunt atât de proastă ca să nu mă îndoiesc de fidelitatea ta. Gândește-te și tu! Noi, fetele și băieții, nu umblăm cu capu'n traistă; învățăm unii de la alții mai multe decât din lecțiile de catehism ale preotului! Spuneau despre tine: „Pe cele mai frumoase femei le-a...“. Iar eu mă gândeam: „De ce nu și pe mine?“. E rândul meu... Și asta ca să te văd acum speriat de privirea fioroasă a tatălui meu... Ah! Te urăsc!

— La dracu'! Asta e bună de legat, strigă Cadignan stupefiat. N-ai pic de bun-simț, Mouchette, cu frazele tale luate de prin romane.

Și-a umplut pe-ndelete pipa și a aprins-o.

— Să luăm lucrurile în ordine.

Care ordine? Câți înaintea lui nu s-au îmbătat cu iluzia de-a prinde pe picior greșit o fată dulce de șaisprezece ani? De o sută de ori ai fost convins că ți-a înghițit cele mai grosolane minciuni, că nu era niciodată atentă la ce spui, preocupată de tot felul de nimicuri, pe care tu le disprețuiai, sau de privirile tale evazive, de frazele neîncheiate, de inflexiunile vocii tale – această voce din ce în ce mai familiară –, învățând, de fapt,

răbdătoare, prefăcut docilă, căpătând încet-încet experiență, de care ești atât de mândru, și asta nu cu eforturi, ci pur și simplu din instinct, iluminându-se brusc, mai degrabă intuind decât înțelegând, dar mereu nemulțumită că, la rândul ei, nu a învățat să facă rău.

— Cum spuneam, s-o luăm în ordine: Ce îmi reproșezi tu? Ți-am ascuns eu vreodată că în hardughia asta cu foișor, veche și mizeră, trăiesc în sărăcie, mai rău ca ultimul plugar? Putem să ne stăpânim puțin, da sau nu? Putem să ignorăm problemele viitoare, nimic mai bun, dar într-o idilă trubadurul e primul căruia îi pasă de cântecul lui. Iar să faci promisiuni pe care știi că nu le poți respecta e deja o mare ticăloșie. Îți imaginezi ce fețe o să facă preotul și diavolul acela de vicar dacă am apărea, la slujba de duminică, ținându-ne de mână? După ce îmi vând moara din Brimauș și îmi plătesc datoriile, mai rămân doar cu o mie cinci sute de ludovici¹³, lua-m-ar naiba! Țasta-i adevărul! Așadar: o mie cinci sute de ludovici, două treimi pentru mine, una, pentru tine. Am spus! Batem palma?

— Vai de mine! exclamă ea râzând (dar cu lacrimi în ochi), ce mai predică!

Marchizul, dezamăgit, roșu la față, o privea mânios pe ciudata creatură, prin fumul pipei, gata să izbucnească. Dar ea nu se intimidă deloc și îi spuse cu curaj:

— Puteți să vă păstrați cei 500 de ludovici; aveți mai multă nevoie de ei decât mine!

Bineînțeles că i-ar fi fost foarte greu să-și justifice satisfacția unică pe care a încercat-o și să dea un nume tuturor sentimentelor confuze care i-au invadat inima, când a rostit aceste cuvinte. Dar în acel moment nu voia decât să-și umilească iubitul în sărăcia lui și să-l facă să ajungă la mila ei.

Doar cu o oră mai devreme, înfrunta spaimile nopții, aruncându-se orbește în această aventură, sfidând judecata tuturor, ca să descopere la capătul drumului – odios, de-a dreptul! – un alt necioplit, un alt babac perfid! Dezamăgirea ei fu atât de violentă, disprețul atât de profund și de hotărât, încât evenimentele care urmau păreau deja predestinate. Soarta, ar spune unii. Dar soarta poartă chipul nostru.

Când o ființă debilă este luată prin surprindere de țâșnirea bruscă a unei dorințe îndelung înfrânate, pe care o disimulare necesară, aproape inconștientă, a însemnat-o deja cu marca cruzimii, răzbunarea imposibil de descris a acesteia, care îl ia mereu prin surprindere pe cel puternic, va fi mereu o capcană întinsă! În periplusurile sale fanteziste, cel ce se dedică pas cu pas trăirii pasiunii, mai ardente și mai imperceptibile decât fulgerul, se laudă că este un fin observator, dar când se uită în oglindă, nu vede nimic altceva decât biata lui grimasă solitară! Sentimentele cele mai modeste se nasc și cresc într-o noapte de nepătruns, sunt atrase sau respinse în funcție de afinități secrete, ca norii încărcăți cu sarcină electrică, și nu se pot vedea la suprafața tenebrelor decât vagi săgeți strălucind efemer. Din această cauză cele mai bune studii psihologice pot, câteodată, pe bază de ipoteze, să reconstituie trecutul, dar niciodată să prevadă viitorul. Și, asemenea multor altora, ele ascund de ochii noștri un mister atât de copleșitor, încât mintea nu-l poate cuprinde.

După un ultim efort, briza a încetat. Tufele de dafin, care înconjurau bătrâna casă, se liniștiseră de mult, în timp ce, în fundul grădinii, arborii puternici și întunecați, pini înalți de douăzeci de metri, își scuturau coroanele, mormăind ca urșii. Lampa de la capătul mesei de nuc răspândea o lumină vie, caldă, intimă, torcând monoton. În noaptea adâncă din spatele ferestrei, aerul călduț și un pic apăsător părea ușor de respirat.

— Hai! N-ai decât să te enfurii cât poțești, Mouchette, spuse calm marchizul; n-ai să reușești să mă enervezi în seara asta. Pe cuvânt de onoare! E o mare bucurie să te am alături!

Zdrobi cenușa din pipă cu meticulozitate și reluă, pe jumătate grav, pe jumătate glumind:

— Sigur că poți refuza cinci sute de ludovici, micuțo! Dar nu trebuie să scuipi mâna unui biet om aflat la ananghie, care îți dăruiește din toată inima ultimul lui bănuț. Cred că această clarificare este suficientă. Nu-mi e rușine că sunt sărac...

La aceste ultime cuvinte Germaine roși până în vârful urechilor.

— Nici mie nu mi-e rușine deloc, spuse ea. Am cerut eu vreodată ceva de la tine?

— Nu... nici vorbă, Mouchette. Însă tatăl tău, Malorthy...

Se întrerupse dintr-odată, văzând gura iubitei sale tremurând, și gâtul ei delicat străbătut de un hohot copilăresc de plâns.

— Și ce? Malorthy, Malorthy? Ce o să-mi facă până la urmă? E deja prea mult! Nu este adevărat că te-am denunțat, e o minciună! Ah! Aseară... când a îndrăznit să-mi spună... Mi-am pierdut pur și simplu mințile! Mi-aș fi înfipt foafecele în gât, mi-aș fi luat gâtul sub ochii lui, acolo, deasupra feței de masă! Nici unul dintre voi nu știe de ce sunt în stare. Veți vedea! Nenorocirile abia au început!

Încerca să-și întărească spusele și vocea fragilă, bătând cu pumnul în masă, cu mici lovituri apăsate și repetate, un pic ridicolă în furia ei, cu acel patos care le copleșește pe cele mai sincere dintre femei înainte de a îndrăzni să ia o hotărâre.

Fără să o întrerupă, Cadignan, pentru prima oară, căzuse în admirație. În locul dorinței, trăia acum un alt sentiment, de dragoste paternă, nemaîncercat până acum, sentiment de admirație pentru copilul revoltat, mai aspru și mai mândru decât el, femeia de lângă el... Ce?! Poate într-o zi?... O privi drept în ochi și zâmbi. Dar ea crezu că o înfruntă.

— Aș greși dacă m-aș enerva, spuse fata cu răceală. Dar, cum am spus, așa va fi. Da, voi sfârși prin a-mi lua viața în casa lor din cărămidă, cu grădina ei pentru păpuși... Dar pe dumneavoastră, Cadignan (îi rosti numele, ca pe o provocare), vă credeam altfel de om.

Se strădui să-și încheie fraza înainte să-și piardă suflul. Câte eforturi făcuse să pară îndrăzneată și sigură pe ea, atunci când hotărâse că singura soluție era evadarea din casa părintească, oribilă cursă de șoareci, pe care o părăsise cu două ore în urmă, cu inima plină de speranță. „Cât m-a dezamăgit“, se gândea. Dar, de fapt, nu știa în ce fel și din ce cauză. Puși față în față, în acest moment, metresa și amantul ei erau deja doi străini.

Bărbatul, în decăderea și naivitatea lui, crede că aurul, pe care mica sălbăticiune l-a urât mai mult decât urăște sărăcia sau rușinea, este un omagiu burghez și o plată suficientă... Ce a venit ea să ceară, în această primă noapte de libertate, de la

această hahaleră – deja burtos, plin de o energie fizică și de un soi de demnitate brută provenite din originile lui țărănești și militare? A evadat, de fapt; voia cu toată ființa ei să fie liberă. A alergat spre el ca mânată de viciu, cu seducătoarea iluzie de a face odată pasul decisiv, de a se rupe definitiv de tot. O carte, un gând murdar, imaginea din spatele ochilor închiși, duduitul sobei, mâinile încrucișate pe împletitura uitată în poală îi revin acum toate în memorie, ca o crudă ironie. Scandalul pe care ea și l-a imaginat, un scandal care să producă stupoare, și-a redus încet-încet proporțiile la capriciul de moment al unei școlărițe. Întoarcerea acasă, nașterea discretă, lunile de singurătate, onoarea reparată la brațul unui prostănac... și lungii ani care urmau, toți cenușii, înconjurată de o grămadă de plozi... Trăi toate astea într-o străfulgerare și gemu.

Vai! ca un copil care, plecat de dimineață să descopere o lume nouă, face turul grădinii de legume și ajunge tot lângă fântâna de unde a pornit și acolo primul lui vis se spulberă, tot așa a făcut și ea acest mic pas inutil, în afara drumului obișnuit. „Nu s-a schimbat nimic“, a murmurat ea, „nu e nimic nou“. Dar, împotriva oricărei evidențe, o voce interioară, de o mie de ori mai clară și mai sigură, stătea mărturie la prăbușirea trecutului, la descoperirea unui orizont vast, la o surpriză încântătoare care va veni, la ceasul care iremediabil va suna.

Dincolo de disperarea asurzitoare, se simțea cuprinsă de o mare satisfacție calmă, așa, ca o presimțire. Nu-i pasă de va găsi sau nu undeva un adăpost! Ce mai contează un adăpost pentru ea, care a știut să depășească pragul casei părintești și să închidă ușa în spatele ei cu atâta ușurință? Libertinul de marchiz se temea de vocea opiniei publice, pe care ea părea gata s-o înfrunte? Cu atât mai bine! Se simțea mai puternică în fața slăbiciunii lui. Din acel moment, cele ce vor urma puteau fi citite în adâncul ochilor ei impertinenți.

Tăceau amândoi. În mijlocul ferestrei înalte, fără perdea, luna apăru pe neașteptate, goală, imobilă, atât de vie și atât de aproape, încât te-aștepți să auzi palpitul luminii palide.

Apoi, printr-o simplă coincidență, aceeași întrebare, pusă cu câteva ore mai devreme de Malorthy, se regăsi pe buzele lui

Cadignan:

— E rândul tău să vii cu o soluție, Mouchette.

Și continuă, fiindcă ea nu rostise nici un cuvânt, ci doar fluturase întrebător din gene.

— Întreabă-mă, ai curaj!

— Du-mă de aici, spuse fata.

Apoi a adăugat, după ce l-a măsurat din priviri, l-a cântărit din ochi cu atenție, exact ca o bucătăreasă, un pui de găină:

— La Paris... nu contează unde!

— Hai să nu discutăm încă despre asta, da? Nici da, nici ba... Mai întâi să naști; s-aduci plodul pe lume...

Germaine se întoarse pe jumătate, cu gura deschisă, cu un gest de surpriză, irezistibil și perfect plauzibil:

— Să nasc spui? Plodul?...

Izbucni apoi în râs, ținându-se de piept cu ambele mâini, cu gâtul întins în față, îmbătată de provocarea ei sonoră, trimițând în cele patru colțuri ale vechiului salon, ca un strigăt de luptă, o singură notă de cristal.

Marchizul roși. Printre hohote de râs, cu răsuflarea tăiată, fata spuse:

— Tata și-a bătut joc de dumneavoastră... E un mincinos! Chiar l-ați crezut?

Îl crezuse. Îndrăzneala cu care fusese rostită minciuna i-a alungat orice îndoială. Lucrurile neverosimile nu necesită dovezi. Marchizul era convins că fata a spus adevărul. Turba de furie.

— Taci odată! izbucni, bătând cu pumnul în masă.

Dar fata continua să râdă cu hohote măsurate, prudent, cu pleoapele întredeschise, stând cu piciorușele strânse sub scaun, pregătită s-o ia la sănătoasa dintr-un salt.

— La dracu'! Mii și milioane de fulgere! repeta bietul naiv, agitând, ca un toreador, o banderilă invizibilă.

Pentru o clipă privirea lui se întâlnește cu cea a fetei și pe loc adulmecă pericolul.

— Vedem noi cine a spus adevărul, spuse cu asprime. Dacă idiotul de Malorthy și-a bătut joc de mine, o să-l rup în bătaie! Și acum, hai să facem pace!

Dar ea nu voia decât să-l aibă în fața ochilor, să-l spioneze

pe sub genele lungi, să se delecteze cu starea lui de confuzie și să-și dea seama, palidă de emoție, cât este de periculoasă, de vicleană și puternică întocmai ca un bărbat.

Preț de un minut, el și-a răsucit nervos mustața, reflectând: „Povestea e ciudată... care dintre ei minte?“. În plus, cuvântul mincinos nu fusese niciodată rostit cu atâta ușurință, cu atâta naturalețe, fără șovăială, ca un gest de apărare, la fel de spontan ca un strigăt.

— Însărcinată sau nu, eu nu-mi retrag cuvintele, Mouchette, spuse în sfârșit... Odată coșmelia vândută, voi găsi un colțișor pentru noi doi, o casă de pădurar, la jumătatea drumului dintre râu și pădure, unde să trăim în liniște. Și-apoi, fir-ar să fie, poate ne și căsătorim...

Bărbatul devenise tandru; ea răspunse imperturbabilă:

— Atunci mâine plecăm, da?

— Ah! prostuțo, strigă el, sincer mișcat. Sfinte Sisoe, vorbești despre plecare ca despre o plimbare în centru, duminică seara... Ești minoră, Mouchette, iar cu așa ceva legea nu glumește.

Pe trei sferturi sincer, dar suficient de țăran în profunzime ca să facă promisiuni imprudente, așteptase din partea ei un strigăt de bucurie, o îmbrățișare, lacrimi, în fine, o scenă emoționantă care să-l scoată din încurcătură. Dar, perfidă, ea l-a lăsat să vorbească într-o tăcere batjocoritoare.

— Ah! Nu voi aștepta atâta timp pentru o casă în pădure... la vârsta mea! Să zburd îmbujorată între râul și pădurea dumneavoastră?... Dacă nimeni nu vrea mai mult de la mine, s-ar putea să nu-mi convină!

— Asta s-ar putea sfârși prost, ripostă marchizul cu dispreț.

— Nu-mi pasă mie de sfârșit, strigă, bătând din palme. De altfel, am o idee...

Și cum Cadignan doar ridică din umeri, ea continuă, pe un ton înțepat:

— Un amant care abia așteaptă...

— Parcă poți să știi?

— Care să nu-mi refuze nimic, să fie și bogat...

— Și tânăr?

— Mult mai tânăr decât dumneavoastră... Bineînțeles! Atât

de tânăr, încât, doar dacă îl ating pe sub masă cu vârful piciorului... acolo, să devină alb ca o coală de hârtie.

— Vezi tu...

— Un om care a studiat, chiar un savant...

— Fugi de-aici!... M-am prins, deputat...

— Tu ai spus-o! strigă fata roșie la față și cu neliniște în priviri.

Se aștepta să răbufnească, dar bărbatul se abținea, agitându-și pipa:

— Mare brânză! spuse el. E o partidă minunată! Tată a doi copii și însurat cu un munte de femeie, care e tot timpul pe urmele lui...

Totuși, vocea îi tremura... Ironia bărbatului nu o afecta deloc pe fată, care, circumspectă, îi urmărea mișcările cu atenție – părând că măsoară lățimea mesei care o despărțea de el –, cu inima bătându-i să-i spargă pieptul și cu palmele transpirate și înghețate. Cu toate astea, se simțea liberă ca pasărea cerului.

Până acum, Cadignan se descurcase fără mare efort cu o amantă sau două. Chiar cu o zi înainte, însă, rușinea de a fi prins în flagrant delict de minciună, de către un adversar ridicol, a fost mai puternică decât teama de a o pierde pe blonda Mouchette. Nu se îndoise nici o clipă că fata îl trădase și, în egoismul său prostesc, o învinuise de această slăbiciune ca de o crimă de neiertat. Totuși, numele celui pe care îl detesta din tot sufletul, cu o ură viscerală, îl scotea din minți.

— Pentru o puștoaică de vârsta ta, văd că nu te lași descoperită... Eee, așchia nu sare departe de trunchi. Tata vinde bere răsuflată, iar fetița lui... Vinde fiecare ce are.

Fata încercă să-și înalțe capul sfidătoare; dar, încă insuficient pregătită pentru viață, insulta abjectă, aruncată în față, a reușit să o rănească: izbucni în plâns.

— Dacă trăiești destul, vei mai auzi multe, continuă calm marchizul. Amanta lui Gallet!... Sub nasul tăticului, nu-i așa?

— Voi pleca la Paris când vreau eu, bâigui printre lacrimi... Da! La Paris.

Ciocănea în masă cu toate cele zece unghiute de la mâini. Creierul îi era invadat de rumoarea de necontrolat a

gândurilor; mii de minciuni, o infinitate de minciuni îi bâzâiau în minte, ca albinele în stup. Planurile cele mai îndrăznețe, cele mai ciudate, acum închegate, ca în secunda următoare să se împrăștie, toate acestea se derulau fără oprire ca într-un vis. Din toată această nebunie a simțurilor s-a născut un sentiment de siguranță, imposibil de exprimat, ca însăși energia vieții. Pentru o clipă, granițele timpului și spațiului s-au deschis în fața ei, iar acele orologiului au luat-o la fugă la fel de repede ca gândurile ei îndrăznețe... Pentru că niciodată nu a cunoscut alte constrângeri în afara regulilor puerile impuse de vechi obiceiuri și prejudecăți și nu și-a imaginat nici o altă pedeapsă în afara judecății celor din jur, ea nu vedea acum nici o piedică în drumul ei către țarmul minunat unde va naufragia. Dacă pentru mult timp ai gustat plăcerea dulce-amară, gândirea viciată nu este capabilă să-și înfrâneze din timp bucuria atroce a răului în sfârșit înțeles, posedat – trăind prima revoltă ca pe o a doua naștere. Fiindcă viciul crește încet în inimă dintr-o rădăcină adâncă, dar frumoasa lui floare, plină de venin, strălucește cu adevărat doar o singură zi.

— La Paris? întrebă Cadignan.

Fata își dă bine seama că el ar vrea să continue dialogul, dar nu îndrăznește.

— La Paris, da, repetă ea, cu obrajii încă uzi de lacrimi, dar cu ochii uscați. Da... la Paris, la casa mea – o cameră drăguță – și liberă... Toți acei domni deputați au desigur prietenele lor, adăugă gravă... se știe... Nu fac ei, oare, legea? Între mine și el, lucrurile sunt aranjate... și încă de mult!

Este adevărat că obscurul legiuitor din Campagne, care, chinuit de bilă, își făcea sânge rău din orice, și pe care o soție rigidă, ea însăși roasă de invidie, îl storcea de vlagă, și-a exprimat, de câteva ori, față de fiica berarului sentimente paterne sincere pe care o altă fată cuminte nu le-ar fi interpretat în alt mod. Asta fusese tot... Dar, pe această biată temă, perfida Mouchette ar fi brodat până în zori. Fiecare minciună rostită era un nou răsfăț, pe care gâtul ei îl simțea ca pe o mângâiere; ar fi spus o grămadă de minciuni în noaptea asta chiar de ar fi fost insultată, lovită sau cu viața pusă în pericol; ar fi mințit din plăcerea pură de a minți. Își va aminti

mai târziu despre acest straniu acces ca despre cea mai mare nebunie făcută vreodată, ca despre un voluptuos delir.

„De ce nu?“, își spuse Cadignan.

— O vedeți pe această fraieră, continuă cu voce tare, o vedeți cum crede pe cuvânt un neica-nimeni, un renegat, un vânzător de vorbe-n vânt, cea mai joasă speță de bufon! Îți va face ce le face și alegătorilor lui, fetițo! Metresă de deputat, rahat!

— Râdeți mult și bine, zise Mouchette, s-au văzut alții mult mai răi.

Nasul bădăranului, de obicei rozaliu pe figura jovială, devenise mai palid decât obrajii. O vreme, rumegându-și mânia, s-a plimbat în sus și în jos, cu ambele mâini vârate în vesta de catifea; apoi a făcut câțiva pași spre amanta sa care, vigilentă, pentru a-l evita, s-a întors spre stânga, având grijă ca masa să rămână între ea și periculosul adversar. Dar el a trecut mai departe cu ochii plecați, s-a dus direct la ușă, a încuiat-o și a băgat cheia în buzunar.

Apoi, s-a reasezat în fotoliu și a spus cu o voce seacă:

— Ia nu mă mai bate la cap, fetițo! Tu ai vrut-o; te țin la mine până mâine-dimineață, pur și simplu de plăcere... Pe răspunderea mea. Iar acum, fii cuminte și răspunde-mi, dacă e posibil. Ai glumit până acum, nu-i așa?

Fata, mai albă la față decât gulerașul rochiei, răspunse strângând din dinți:

— Nu!

— Ei haide! Și vrei să te cred?

— E amantul meu, da!

Rosti această nouă minciună ca și cum ar fi scuipat repede pe jos o băătură scârboasă și fierbinte. Și doar la auzul ecoului propriei voci, simți cum inima i se strânge ca atunci când scrânciobul coboară cu repeziciune. Pentru o clipă, felul în care a rostit propoziția ar fi păcălit-o chiar și pe ea, care, în timp ce-i arunca marchizului în față cuvântul amant, își încrucișase brațele peste sâni, cu un gest pe cât de naiv, pe atât de pervers, ca și cum cele două silabe magice ar fi dezbrăcat-o, lăsând-o în pielea goală.

— Pentru numele lui Dumnezeu! exclamă Cadignan.

Sări în picioare atât de brusc, încât prima mișcare de fugă a fetei, prost calculată, a adus-o aproape în brațele lui. S-au întâlnit în colțul încăperii și au rămas o clipă față în față, fără să spună nici un cuvânt.

Ea reușește să scape, sare pe un scaun care se răstoarnă, apoi pe masă; dar tocurile înalte îi alunecă pe lemnul de nuc lustruit; degeaba a întins mâinile. Marchizul a prins-o de talie și a tras-o cu forță înapoi. Violența șocului a copleșit-o; bărbatul a înhățat-o ca pe o pradă și a aruncat-o cu brutalitate pe canapeaua de piele. Apoi, preț de un minut, a văzut doar doi ochi mai întâi sălbatici, în care încet-încet se instala panica, apoi rușinea.

Era liberă din nou; în picioare, în lumina lămpii, cu părul desfăcut, cu rochia ridicată, dezvoltându-i ciorapii negri, îl căuta în zadar din priviri pe amfitrionul vrednic de tot disprețul. Dar, cum era orbită de o furie turbată, abia distingea cu greutate o pată mare de întuneric și umbra lămpii pe perete; rănită în orgoliu, suferea mai mult decât dacă ar fi fost înjunghiată, supusă unei suferințe fizice, unei dureri acute, insuportabile... Când l-a văzut în cele din urmă, sângele i-a inundat din nou inima.

— Haide, Mouchette, vino! spuse bărbatul enervat.

În timp ce vorbea, se apropia cu pași mărunți, cu brațele întinse, încercând să o prindă din nou, cu precauție, așa cum făcea cu vreuna dintre păsările lui sălbatică. Dar, de data asta, fata a reușit să scape.

— Ce te-a apucat, Mouchette? repeta cu o voce nesigură.

Fata îl supraveghea de la distanță; gura ei seducătoare era deformată de un rânet crispăt. „Visează, oare?“, se întreabă el... Pentru că se lăsase pradă furiei, din care din senin se naște dorința, se simțea mai degrabă stânjenit decât cuprins de remușcări – nu își cruța niciodată prea mult amantele, doar ca un partener loial care participă la un joc brutal. Fata era de nerecunoscut.

— Răspunde odată! țipă, exasperat de tăcerea fetei.

Dar ea se strecură prin fața lui cu pași ușori. Se îndrepta spre ușă, iar bărbatul încercă să-i bareze drumul, împingându-

și fotoliul în calea ei. Cu un salt sprinten, fata evită obstacolul, țipând de spaimă atât de puternic, că el rămase pe loc, gâfâind. O secundă mai târziu, când și-a continuat urmărirea, a văzut-o într-o clipă, în partea opusă a camerei, ridicată în vârful piciorușelor, cu brațele întinse, încercând să ajungă la ceva de pe perete.

— Ce faci acolo? Jos labelle! Turbato!

Din două salturi ar fi putut, fără îndoială, să o prindă și să o dezarmeze, dar l-a reținut un sentiment absurd de rușine. S-a apropiat de ea cu răbdare, pășind cu hotărâre. Văzuse în mâinile amantei arma lui de vânătoare – o magnifică pușcă Anson.

— Ți-arăt eu ție! o amenință ca pe un câine agresiv, înaintând către ea.

Înnebunită, Mouchette nu răspunse decât printr-un soi de geamăt de frică și de furie, în timp ce ridica arma deasupra capului.

— Cretino, e... încărcată! a mai încercat să spună...

Dar ultimul cuvânt i-a fost ca și zdrobit pe buze de explozie. Încercătura l-a atins sub bărbie, împrăștiindu-i maxilarul în toate părțile. Glonțul a fost tras de atât de aproape, încât tamponul de pâslă îmbibat în seu¹⁴ i-a traversat gâtul, ieșind pe partea cealaltă și a fost găsit ulterior în pliul lavalieriei.

Mouchette a deschis fereastră și a dispărut în noapte.

IV

Doctorul Gallet încheie scrisoarea și caligrafie adresa pe plic cu scrisul lui mărunțel și ordonat. Îl auzi în spate pe grădinarul Timoléon:

— Domnișoara Germaine îl caută pe domnul...

Domnișoara Malorthy apăru în prag, înfășurată într-un mantou negru și cu umbrela în mână. A intrat atât de repede, încât ecoul pașilor ei iuți încă răsuna în spate.

Izbucni în râs la vederea grădinarului, care râse și el.

Fereastră camerei întredeschisă lăsa să pătrundă parfumul întotdeauna complice al serii; în aceeași clipă, lumina roșiatică de pe marginea fotoliului se stinse.

— Ce pot face pentru dumneavoastră, domnișoară Germaine? întrebă doctorul grăbindu-se să închidă plicul.

— Tata vrea să vă anunțe că următoarea ședință de consiliu a fost mutată pe data de nouă, luna curentă, așa că, dacă tot treceam pe aici... răspunse fata cu calmul ei obișnuit, accentuând atât de caraghios cuvintele „consiliu“ și „mutată pe data de nouă“, încât Timoléon continua să râdă, fără să știe de ce.

— Hai odată! îi zise nerăbdător domnul Gallet, întinzându-i scrisoarea. Îl urmări apoi cu privirea până închise poarta.

— Ce înseamnă asta? o întrebă pe fată.

— Vrei să afli chiar acum? răspunse aceasta, așezându-și umbrela pe fotoliu. Ei bine, sunt gravidă, asta-i tot!

— Taci, Mouchette, șopti el în cele din urmă, cu o voce joasă, sugrumată.

— Îți interzic să-mi spui Mouchette, spuse sec domnișoara Malorthy. Niciodată Mouchette!

Își aruncă haina pe un scaun și rămase în picioare în fața lui.

— Poți să-ți dai seama. Așa ceva nu crezi niciodată, așa, din prima.

— De... de când?

— În jur de trei luni. (Începu să deschidă încet copcile la fustă, ținând o agrafă între dinți.)

— Și nu mi-ai spus... Abia acum mărturisești...

— Vai! Vai! Să mărturisesc! încercă ea să râdă cu agrafa între dinți. Tu vorbești?

Avea buzele strânse și ochii îi râdeau ca unui copil.

— Doar n-o să te dezbraci aici! protestă doctorul, încercând cu greu să-și păstreze sângele rece; să mergem măcar în cabinet.

— Dar aici ce-are? întrebă Germaine. Încuie și tu ușa. În cabinet îngheț de frig.

Doctorul ridică disprețuitor din umeri, privind-o dintr-o parte, dar deja gâtul i se uscăse. Ea, cu un picior pe brațul

fotoliului și cu celălalt îndoit, își scotea alene o botină.

— Vezi? Profit și eu de ocazie. Am alergat toată ziua și m-au bătut îngrozitor. Adu-mi pantofiorii din piele de căprioară pe care i-am lăsat aici marți, da? Sunt în baie, pe podea, în spatele dulăpiorului. Știi ceva? Rămân aici peste noapte. I-am spus tatei că plec la Caulaincourt, la mătușa Malvina... Soția ta se întoarce mâine, nu-i așa?

Bărbatul o asculta cu gura căscată, fără să observe în uimitoarea mobilitate a fețișoarei ei vreo urmă de crispare, vreun cută de oboseală sau de obsesie, care erau trădate doar de zâmbet.

— Vei distruge totul cu lipsa ta de prudență, îi spuse pe un ton plângăcios. La început ne vedeam doar la Boulogne sau la Saint-Pol, iar acum nu mai știi ce să inventezi... L-ai văzut pe Timoléon? Pentru mine...

— Cine nu riscă nu câștigă, spuse ea gravă. Du-te și adu-mi pantofii, da? Și vezi să închizi ușa în urma ta.

Îl urmări cu privirea pe ciudatul ei amant târșându-și papucii de pâslă, încorsetat în jacheta prea scurtă, cu gulerul strâmt și lustruit în coate.

La ce se gândea ea oare? Sau nu se gândea la nimic? Înfățișarea acestui gândac ridicol și respingător, cu dinții lui îngălbeniți, nu o mai mira deloc. Mai rău, îl iubea. Atât cât putea ea să iubească, dar îl iubea. Din noaptea aceea în care printr-un gest ireparabil a ucis, odată cu bietul marchiz, și propria ei imagine înșelătoare, mica Malorthy, domnișoara Malorthy, se lupta în zadar cu ambițiile ei rănite. Să fugă, să evadeze – asta clar ar fi acuzat-o; a fost nevoită să stea cuminte acasă, să ceară iertare, cu fruntea plecată, tatălui ei și, mai umilă și mai tăcută ca niciodată sub privirile insuportabil de miloase, să țeasă în jurul ei, fir cu fir, minciuna. „Mâine, își spunea, cu inima sfâșiată, mâine va veni uitarea și voi fi liberă.“ Dar mâine nu mai venea. Încet-încet, legăturile cândva rupte, acum își refăceau nodurile în jurul ei. Printr-o amară ironie a sorții, cușca se transformase în loc de refugiu, iar acum nu mai trăia decât în spatele gratiilor, pe care atât de mult le ura. Personajul pe care îl interpreta îl distrugea pe celălalt puțin câte puțin, iar visurile ei se destrămau unul câte

unul, roase de un vierme invizibil: plictisul. Orășelul obscur pe care îl înfruntase o luase înapoi, se năpustise asupra ei și acum o digera.

Niciodată o prăbușire nu a fost mai rapidă și definitivă. Și, re trăind în gând fiecare scenă din noaptea crimei, Mouchette nu găsea nimic care să justifice amintirea acelui efort imens, păstrat în memorie, dintr-odată risipit, și a acelei comori spulberate. Ceea ce și-a dorit, prada luată în vizor, ratată din primul foc, a dispărut pentru totdeauna și nici n-ar ști ce nume să-i dea. De fapt, avusese ea vreodată un nume? Că doar nu era grăsanul căzut la pământ... Dar care pradă?

Câte alte fete nu se târăsc și mor din dragoste, iar viața lor nu a durat decât o oră sau secol! Viața, înălțată pentru o clipă, cu aripile desfăcute larg în vânt..., apoi strânse la loc, recade ca o piatră în același punct.

Dar ele nu au ucis pe nimeni, sau poate doar în visele lor. Și nu ascund nici un secret. Iar atunci când își potrivesc părul cărunț sub boneta cu dantele, pot chicoti: „Vai, ce nebunatică eram!”. Ele nu vor ști niciodată că, scoțându-și gheruțele într-o noapte furtunoasă, ar putea uide din joacă.

După crimă, dragostea lui Gallet era pentru Germaine un alt secret, o altă provocare tăcută. S-a aruncat mai întâi în brațele bădăranului fără suflet, agățându-se acum cu disperare de o altă epavă. Iar copilului rebel, dotat cu o indiscutabilă viclenie, nu i-a luat mult timp să-i deschidă inima ca pe un abces. Desigur, nu doar pentru plăcerea răului, ci și pentru pericolul jocului, Germaine a făcut dintr-o marionetă ridicolă o fiară veninoasă – cunoscută numai de ea, creată de ea, după chipul și asemănarea himerelor care bântuie închipuirea vicioasă a adolescentului – pe care a sfârșit prin a o îndrăgi ca pe imaginea întruchipată, ca pe simbolul propriei ei degradări.

Cu toate acestea, deja jocul o obosise.

— Poftim, spuse doctorul, aruncând pantofii pe covoraș.

Imediat s-a mirat de tăcerea din jur. A aruncat o privire și a zărit în penumbră corpul mic întins pe fotoliu, cu genunchii îndoiți și capul pe un umăr, cu un colț al buzelor ușor ridicat, cu obraji palizi.

— Mouchette, o strigă, Mouchette!

S-a apropiat de ea, s-a aplecat și i-a mângâiat ochii închiși. Pleoapele fetei s-au întredeschis încet, dar privirea îi era încă pierdută. Apoi a întors capul și a suspinat.

— Nu știu ce m-a apucat. Mi-e frig...

Acum a observat și el că, sub mantoul ușor de lână, fata era goală.

— Ce faci, dormi? Ești bine?

Stătea în picioare, cu capul împins înainte, râzând mânzește.

— Criza s-a terminat, continuă el... (o prinse de încheietura mâinii). Pulsul e puțin mai iute; e firesc să fie așa. Nu-i nimic grav. Nu știi cum să trăiești... vei... vei.... Ce păcat! Tușești?

Bărbatul s-a așezat lângă ea, desfăcându-i cu un gest ferm gulerul închis pe jumătate. Umărul ei mățos, de un farmec animalic, dezgolit o clipă, a fremătat. L-a respins cu blândețe.

— Când vrei tu, spuse el. Recunosc, totuși, că nu mă pot pronunța fără o explorare prealabilă a căilor respiratorii. Acesta este punctul tău slab. În plus, igiena ta este deplorabilă.

A continuat o vreme tot așa. Deodată a observat că ea plânge. Cu ochii larg deschiși și fîcși, cu fața la fel de calmă, cu buzele strânse, plângea fără să scoată nici măcar un suspin.

Pentru un moment, bărbatul rămase cu gura căscată. O curiozitate, mai puternică decât îl caracteriza – dorință de a cunoaște, dar și frică –, față de o ființă aflată atât de aproape de el, față de un sentiment de neînțeles, îl înnobila pentru o clipă. Dar strigătul de surpriză așteptat îi îngheță pe buze; roși, întoarse privirea și tăcu.

— Mă iubești? întrebă ea dintr-odată cu o voce ciudat de gravă și dură.

Apoi adăugă repede:

— Te întreb fiindcă mi-a venit o idee.

— Ce idee?

— *Mă iubești?* repetă brusc, cu aceeași voce.

În același timp, se ridică, cu un aer patetic, ușor ridicolă, goală sub mantoul întredeschis, îmbrăcată și dezbrăcată totodată, și îi ceru cu o privire din care dispăruse orice urmă de orgoliu:

— Răspunde-mi! Răspunde-mi repede!

— Păi... Germaine...

— Nici un păi! strigă fata... Fără de-astea! Spune-mi atât: te iubesc!... da... Așa!

Își răsuci capul și închise ochii. Între buzele tremurânde, îi zări dinții albi și sănătoși; când respira se producea un ușor fluierat la trecerea aerului printre ei, perceptibil în liniștea lăsată.

— Ce zici? Asta e tot? N-ai curaj să spui?

A alunecat la picioarele lui și, ținându-și fața în palme se gândi o clipă... Apoi ridică din nou ochii vicleni spre el.

— Hai, pleacă... pleacă... ca de fiecare dată, spuse scuturând din cap... Știu că mă urăști... Mai puțin decât mă urăsc eu! încheie din nou cu o voce gravă.

Și adăugă imediat:

— Numai că tu habar n-ai ce înseamnă asta.

— Ce înseamnă ce?

— A urî și a disprețui, răspunse ea.

Apoi a continuat să vorbească cu o volubilitate excesivă, așa cum făcea de fiecare dată când un cuvânt aruncat la întâmplare trezea în străfundurile ființei ei această dorință elementară – nu doar bucuria și zbulciumul acestui sufletel obscur, ci sufletul însuși. Iar înfiorarea corpului fragil și deja ofilit sub strălucitorul lui lințoliu de carne, ritmul inconștient al mâinilor gesticulând prin aer, avântul înfrânat al umerilor și al neobositelor șolduri, toate la un loc degajau ceva din maiestratea sălbăticiunilor.

— Într-adevăr, tu n-ai simțit niciodată... cum să spun? Asta îți vine așa, ca o idee... ca o amețeală... îți vine să cazi din picioare, să aluneci... să mergi până jos de tot – absolut – până la fund, – unde disprețul imbecililor să nu te mai atingă... Dar, chiar și acolo, ești tot nemulțumit... ceva totuși îți lipsește... Ah! Cândva mi-era frică! – de o vorbă... de o privire... de un gest. Fii atent! Babornița asta, Sangnier... (bineînțeleas că o cunoști, e vecina lui Rangerot)... odată m-a făcut să sufăr! – într-o zi când traversam podul Planques – a îndepărtat-o repede de mine pe nepoțica ei Laure... „Da’ ce! Sunt ciumată?“, mi-am spus... Ah! Acum! Acum... Acum... Acum... disprețul ei: aș vrea să mă confrunt cu ea! Ce sânge le curge prin vine femeilor pe care

doar o privire le face să șovăie – da – o privire otrăvește plăcerea, și care dau impresia că sunt cinstite și de neatins până și în brațele amantilor... Ne e rușine, oare? Bineînțeles, dacă vrei, ne e! Dar, între noi fie vorba, oare căutăm încă din prima zi altceva? Ceva ce ne atrage și ne respinge... Ceva ce ne sperie, dar nu ne depărtăm în grabă – ceva ce regăsim de fiecare dată cu aceeași strângere de inimă – care devine ca aerul de respirat – parte din noi – rușinea! E adevărat că plăcerea trebuie căutată pentru ea însăși... doar pentru ea! Nu contează cine e amantul! Nu contează locul sau ora! Câteodată... câteodată... noaptea... La doi pași de grăsanul care sforăie, singură... singură în camera mea... noaptea... Eu, cea pe care toți o acuză! (Te întreb cu ce sunt eu vinovată?) Mă ridic... ascult...mă simt atât de puternică! – Cu acest trupușor, cu această burtică plată, cu acești sânișori pe care îi țin în căușul palmelor, mă apropii de fereastra deschisă, ca și cum aș fi fost strigată de afară; ascult... sunt pregătită... Nu doar o voce mă strigă, să știi! Ci sute! Mii! Or fi bărbați acolo? Până la urmă voi nu sunteți decât niște puștani – plini de vicii, de fapt – dar tot niște puștani! Îți jur! Mi se pare că mă cheamă – aici sau acolo, nu contează!... – îl aud din mijlocul rumorii... un altul... Un altul se place și se admiră în mine... Om sau fiară... Ce zici? Sunt nebună?... Ce nebună sunt! Om sau fiară care mă stăpânește... Sunt a lui... Înflorătorul meu amant!

Hohotele năvalnice de râs ale fetei încetară brusc și privirea cu care îl fixa pe bărbat își pierdu pe loc toată strălucirea; rămăsese ca prin miracol în picioare, dar părea moartă. Apoi se lăsă pe vine.

— Mouchette, rosti grav doctorul, ridicându-se în picioare, din nou mă sperii cu hiperemotivitatea ta. Te sfătuiesc să te calmezi.

Ar fi putut mult și bine să continue pe același ton, însă Mouchette nu îl asculta. Cu o mișcare abia perceptibilă, bustul i s-a înclinat ușor în față, iar umerii au măturat divanul; când i-a ridicat capul cu ambele mâini, bărbatul a văzut mai întâi o față palidă, împietrită.

— Doamne sfinte!

În zadar încerca să-i descleșteze fălcile, forțându-i dinții cu

o spatulă de fildeș. Buzele ridicate sângerau.

Se duse în farmacia cabinetului, scotoci printre flacoane, adulmecă, tot timpul cu urechile ciulite și cu o privire îngrijorată, deranjat de această prezență tăcută din spatele lui, așteptând, fără să-și mărturisească, un suspin, un strigăt, un semn cât de mic, care să destrame vraja... În cele din urmă, s-a întors.

Acum, cu capul ridicat, așezată cuminte pe covor, Mouchette îl privea cu un surâs trist. Nu descifra nimic în acest surâs, în afară de o inexplicabilă milă, dăruită din înalturi, cu o grație supraomenească. Lampa îi lumina din plin fruntea albă, partea de jos a feței era însă în penumbră, așa că acest surâs rămânea în mod straniu imobil și secret. La început, a crezut că fata dorme. Dar, dintr-odată, aceasta spuse cu voce calmă.

— Ce tot faci, înfipt, cu sticla aia în mână? Las-o jos! Nu, las-o odată, te rog! Ascultă-mă: mi-a fost rău? Am leșinat? Nu! E adevărat? Și dacă aș fi murit aici, la tine acasă!... Nu mă atinge! În nici un caz să nu mă atingi!

Doctorul s-a așezat încurcat pe marginea unui scaun, cu sticla încă în mână. Treptat, chipul lui și-a recăpătat expresia obișnuită de încăpățânare fără margini, câteodată feroce. În final, a ridicat din umeri.

— N-ai decât să râzi cât vrei, reluă ea calmă: așa stau lucrurile. Când m-apucă... m-apucă... m-apucă..., mi-e groaznic de frică că voi fi atinsă..., am senzația că sunt din sticlă. Da, chiar așa... o mare cupă goală.

— Hiperestezie, e normal după un șoc nervos.

— Hiper... cum? Ce cuvânt caraghios! Deci știi despre ce e vorba? Ai tratat vreodată femeii în situația asta?

— Sute, răspunse doctorul mândru, sute... La liceul din Montreuil, ca medic, am avut cazuri deosebit de grave. Aceste crize nu sunt deloc rare la tinerele fete care locuiesc în comun. Unii observatori din domeniu merg până într-acolo în a afirma că...

— Așadar, crezi că ai cunoscut femeii ca mine?

Tăcu. Apoi, brusc:

— Ei bine! Minți! Ai mințit!

Se aplecă spre el, îi luă mâinile, își înclină încet obrazul... și

în aceeași secundă bărbatul simți din încheietura mâinii și până în adâncul inimii mușcătura ascuțită a dinților ei. Dar deja mica fiară agilă se rostogolea cu el pe pernele din piele, iar el nu vedea deasupra capului dat pe spate decât o privire flămândă, scăldată în propria-i plăcere... În fața lui, Germaine era deja în picioare.

— Ridică-te, a spus ea râzând. Ridică-te odată! Dacă te-ai vedea. Suciți ca o mătă. N-ai pic de îndrăzneală în priviri... Femei ca mine, dragule! Nici măcar una nu ar fi în stare să facă din tine un amant...

Privea cu încântare obiectul depravării ei. De săptămâni întregi de când îl strângea la piept pe legislatorul din Campagne, acesta trăia o nouă viață. „Deputatul nostru profită și el“, ziceau oamenii. Fiindcă împielitatul, fiindă atît de ștearsă și fără personalitate, ar fi descurajat altă dată compania țâfnoasă a oricărei alte femei în afara soției; dar *făcuse burtă*. Pradă plăcerilor, bucurându-se din plin de ele, în loc să slăbească, el acumula un nou strat de grăsime și, zgârcit, a păstrat doar pentru el toată satisfacția, s-a îndopat cu ea, fără să risipească nici un strop, nici un cuvânt, a digerat-o în întregime. Capacitatea sa de disimulare constantă, zilnică, o surprindea până și pe amantă. Fără să cunoască probabil dimensiunile puterii lui, ea le-a găsit în profunzimea, tenacitatea și minuțiozitatea minciunii. Cu minciună se delecta nefericitul; lașul de el încerca să caute câteodată primejdia, s-o atingă; îi plăcea gustul aspru al revanșei. Lunga umilință a vieții sale conjugale s-a spart ca o bulă de noroi. Gândul la nemiloasă lui tovarășă de viață, altădată de temut și încărcat de ură, devenise acum un motiv de bucurie. Nefericita pleca, venea, se foia de colo-colo măcinată veșnic de bănuieli. Era încă regină și stăpână între acești pereți pe care îi detesta. („Sunt stăpână la mine acasă, nu-i așa?“, rostea provocator.) Dar asta nu conta! Fiindcă, de fapt, nu mai era... Până și aerul pe care îl respira îi fusese furat: respira aerul *lor*.

— Te iubesc, spuse bărbatul. Până să te iubesc, nu știam nimic.

— Vorbește pentru tine, spuse ea. (Și râse din nou cu acel râs, din păcate din zi în zi mai încordat, mai dur.) Știi, eu n-am

simțit niciodată o mare dorință... nici una mică măcar... O! Știu eu mai bine... (Pentru că el o asculta cu un aer voit destins, de reproș și ironie.) Ești atât de prost! Mă crezi o destrăbălată? Vai ce glumă bună!

Râdea cu poftă: din glasul ei, deși abia ridicase tonul, răbufni o trufie ancestrală. Privirea ei s-a întors înauntru, s-a îndepărtat. Și nu a mai păstrat, într-adevăr, nimic omenesc în afară de o expresie, abia sesizabilă, de vanitate, de încăpățănare și o fărâma de prostie nevinovată care era tributul plătit propriului sex.

— Cu toate astea... încercă el să obiecteze.

Ea îi închise gura. Îi simți cele cinci degete pe buze:

— O, ce plăcut e să fii frumoasă! Bărbatul care te dorește este întotdeauna și el frumos. Dar de mii de ori mai fermecător e acela pentru care ești foamea și setea de fiecare zi. Iar tu, dragul meu, ai ochii acelui bărbat.

Îi dădu capul pe spate ca să ajungă cu privirea până sub pleoapele lui moi. Niciodată această flacără unică nu a strălucit mai intens, nu s-a înălțat atât de sus, absurd de inutilă. Pentru o clipă, legislatorul din Campagne s-a crezut cu adevărat alt om. Tragica voință a amantei sale era atât de vizibilă și palpabilă, încât el își întinse brațele spre ea cu un fel de geamăt.

— Mou... Mouchette, o imploră... mica mea Mouchette.

Părea că s-a lăsat convinsă. Dar din adâncul ființei sale răzbătea privirea aceea de zile rele.

— Bine... Bine... mă iubești...

— Hai, spuse el, tocmai...

— Stai un pic, trebuie să mă îmbrac. Am înghețat.

Când vorbi din nou, bărbatul văzu că e deja așezată, cu mantoul închis la toți nasturii, cu picioarele ținute corect, cu mâinile așezate pe genunchi.

— Înainte de toate, prietene, poate mă consulți, ce zici?

— Când dorești!

— Nu! Nu! urlă fata. La ce bun? Poate altă dată. În plus, eu știu mai bine ca oricine; peste șase luni, voi fi mamă. O mamă minunată!

Domnul Gallet urmărea cu privirea, atent, desenele din

covor.

— Vestea asta mă surprinde, rosti el cu o gravitate comică. Mă voi explica imediat. Această sarcină este neverosimilă. Permite-mi să-ți mărturisesc că am motive serioase să spun asta... Dar o să te enervezi din nou.

— Nu, spuse Germaine.

— Noi doi nu avem, în chestiunile amoroase, nici prejudecăți, nici scrupule. Cum să crezi în morală, pe care igiena – o știință la fel de exactă ca matematica – o contrazice în fiecare zi? Instituția căsătoriei evoluează, ca tot ce ne înconjoară, iar noi, doctorii, am stabilit termenul pentru această formă de evoluție: Uniune liberă. Nu fac nici o aluzie indiscretă la tine, ci te respect ca pe o femeie liberă, stăpână pe destinul său. Voi vorbi despre trecut cu prudență totală. Dar am temeuri serioase în a diagnostica o sarcină mai veche. Sunt convins că examinarea – dacă o permiți – ar putea confirma *a priori* diagnosticul. Nu-ți cer decât cinci minute.

— Nu vreau! M-am răzgândit.

— Bine. Mă opresc atunci aici.

Se aștepta la un strigăt de mânie din partea ei, un protest, sau măcar o grimasă înciudată. Dar, din nou, se lăsă cea tăcere care îl scotea din minți. Ascultându-l indiferentă, amanta sa se concentra cu toată ființa și, în acele clipe, figura ei părea inocentă.

— Știința e extraordinară, spuse în sfârșit. Nimeni nu vă poate ascunde nimic. Cu toate astea, nu te-am mințit... Hai, uită-te cu ochii tăi; încă nu e vizibil... Așadar! Oricum, doar nu o să mă lași în situația asta penibilă.

— Ce tot spui acolo?

— Nu voi naște nici în trei luni, nici în șase. Nu voi naște niciodată.

El spuse râzând:

— Mă surprinzi!

Dar ea îl străfulgeră cu privirea:

— Că doar nu sunt atât de proastă! Știu ce simplu e pentru voi. Un, doi, trei și gata! S-a terminat, a dispărut, nu mai e nimic...

— Ceea ce îmi ceri tu să fac, micuțo, este o faptă gravă,

pedepsită de lege. Ca de obicei, am propria părere sinceră despre asta. Dar oricine în situația mea trebuie să ia în considerare opiniile – sau, dacă vrei, prejudecățile – posibil respectabile, cu siguranță puternice... Legea este lege.

Își dădea bine seama că manevra imprudentă a lui Mouchette o trădase. Că o amantă e mai vulnerabilă după ce și-a dezvăluit secretul!

— Doar nu o să mă înveți tu pe mine meserie, micuț, adăugă prevenitor. Amorul nu mă va face niciodată să îmi pierd capul într-atât încât să uit de prudența elementară... În plus, probabil interpretezi simptome pe care nu le cunoști bine. Iar dacă ești însărcinată, Mouchette, ei bine, nu cu mine ești.

— Să nu mai vorbim despre asta, exclamă ea râzând. Poftim, mă duc la Boulogne și gata. De parcă ți-am cerut luna de pe cer!

— Rectitudinea morală îmi impune o datorie.

— Care?

— Acea de a te avertiza că o intervenție chirurgicală implică întotdeauna riscuri, poate fi câteodată fatală... Asta e.

— Asta e! replică ea.

Apoi s-a ridicat și s-a îndreptat către ușă, pășind discret, aproape umil. Dar în zadar răsucea mânerul ușii, cu un gest la început ezitant, apoi din ce în ce mai nervos, în final, panicat. Probabil neatent, Gallet încuiase ușa de două ori. Ea a făcut câțiva pași înapoi până la birou, unde s-a oprit, palidă toată. Își vorbea; repetă de mai multe ori cu o voce egală:

— *Asta îmi amintește de ceva, dar de ce oare?*

Era bătaia ploii în geam? Sau umbra brusc mai apăsătoare? Sau ceva mult mai tainic? Gallet se îndreptă iute spre ușă și o deschise larg. Și nu pentru amanta lui, ci din propria-i teamă, din senzația de pericol – nu pricepea de unde vine – care plutea în aer, în jurul lui – cuvântul care ar fi trebuit rostit, dar care nu ar fi trebuit auzit, mărturisirea secretă pe care buzele, deja tremurânde, nu o mai pot reține mult timp. Gestul său a fost atât de brusc, atât de instinctiv, încât, întorcându-se spre lumină, din umbra coridorului, s-a regăsit, uimit că se află acolo, în fața amantei lui neclintite.

Teama de ridicol l-a scos din muțenie:

— Dacă ești așa dornică să pleci, fetiço, eu nu te rețin deloc. Primește scuzele mele pentru faptul că tocmai am încuiat, adăugă cu o politețe exagerată de care se simți mândru. Am făcut-o automat, din neatenție.

Ea îl asculta cu ochii plecați, fără un zâmbet. Apoi trecu prin fața lui și se îndreptă spre ușă cu același pas umil și capul plecat.

Această supunere atât de surprinzătoare a reușit să-l tulbure în cele din urmă pe doctorul din Campagne. La fel ca mulți idioți care, într-o situație dificilă, au întotdeauna ceva de spus, dar își dau seama prea târziu, acest deznodământ simplu și tăcut al disputei lor l-a descurajat total. În timpul atât de scurt în care domnișoara Malorthy era gata să iasă în stradă, creierașul lui Gallet nu putea să conceapă fraza decisivă, inteligentă și fermă în același timp, care, fără să-i compromită demnitatea, i-ar fi readus-o pe Mouchette, dulce și înțelegătoare, în fotoliul verde. Dar când mânuța ei iubită a atins mânerul ușii, când a văzut silueta neagră care se afla deja pe prag, toată biata lui ființă nu scoase decât un strigăt:

— Germaine!

A ridicat-o de subsuori, cu brațele în jurul pieptului și, împingând violent ușa cu piciorul, a trântit-o în fotoliul gol.

Apoi, ca și cum acest uriaș efort i-ar fi risipit într-o clipă tot curajul, s-a așezat palid, la întâmplare, pe primul scaun întâlnit. Ea deja se târa spre el, cu părul despletit, cu mâinile întinse, cu ochii plini de spaimă și implorând.

— Nu mă izgoni! Nu mă izgoni, repetă ea. Nu mă da afară astăzi... Tocmai am avut un vis... O! ce vis...

— Ușa de la bucătărie a fost închisă. Timoléon a ieșit... E cineva aici... murmură eroul învins, îndepărtându-și cu blândețe amanta.

Dar ea l-a cuprins cu brațele amândouă.

— Ai grijă de mine! Sunt nebună! Nu mi-a fost niciodată teamă de nimic. Acum e prima dată. Totul s-a sfârșit.

El o îndepărtă din nou, apoi o întinse pe divan. S-a ridicat imediat. Deja recăpătase culoare în obraji. Repeta mașinal: „Totul s-a sfârșit... Totul s-a sfârșit...”, dar cu altă intonație.

Între timp, Gallet a ieșit din cameră. S-a întors la foarte scurt timp, îngrijorat.

— Nu mai pricep nimic. Ușa de la spălătorie e deschisă, la fel și fereastra de la bucătărie. Cu toate astea, Timoléon nu s-a întors încă; i-am văzut saboții pe trepte...

Ridică tonul și i se adresează amantei cu o strâmbătură oribilă:

— Ce nebunie mă obligi să fac?

Ea zâmbi.

— Asta e ultima. De-acum încolo voi fi cuminte.

— Blestematul de Timoléon! Casa asta e vraște, pe onoarea mea!

— De ce te temi?

— Am crezut pentru o clipă că s-a întors soția mea, răspunse naiv marele bărbat al Campagnei.

Și consideră de cuviință să adauge:

— Se mai întoarce uneori așa, fără să anunțe.

— Las-o în pace pe soția ta, răspunse Mouchette, de acum calmată. Am fi văzut-o. Aș vrea acum să-mi cer iertare: am fost atât de nesuferită, bietul meu pisoiaș! Ai fi făcut bine să mă lași să plec. Oricum m-aș fi întors. Am nevoie de tine, pisoiole... O, nu, nu pentru ce crezi tu, exclamă ea, luându-l de mână; doar n-o să ne certăm pentru un plod de nimic, care, îți dau cuvântul meu, nu va veni niciodată pe lume! Nu vreau scandal. Cât despre riscuri, nu-mi pasă! Nu. Am nevoie de tine pentru că tu ești singurul om cu care pot să vorbesc fără să fiu nevoită să mint.

Cum el ridică din umeri, Mouchette reluă:

— Crezi că asta nu înseamnă mare lucru. (Vorbea precipitat, cuprinsă de o agitație fermecătoare.) Ei bine, dragul meu, se pare că nu îmi semeni deloc! Când eram mică, mințeam deseori, dar fără să-mi facă plăcere. Acum însă, e ceva mai puternic decât mine. În fața ta, sunt ceea ce vreau să fiu. Sunt în mizerabila situație nu de a-mi juca rolul, ci de a-l interpreta tocmai pe acela care mă dezgustă. De ce nu suntem oare ca animalele, care vin, pleacă, mănâncă, mor fără să se gândească vreodată la cei ce le privesc, la public? La ușa măcelăriei din centru, poți vedea cum boii își rumegă fânul la doi pași de satâr, în fața măcelarului cu brațe însângerate, care se uită la

ei râzând. I-am invidiat, jur! Și mai am multe de spus...

— Bla-bla-bla... o întrerupse doctorul. Spune-mi mai bine cinstit, pentru ce chiar acum?... Să vedem! Credeam că ne-am înțeles omenește, părea că ai acceptat sincer, cu înțelepciune argumentele mele; totuși, pari decisă să le ceri și altora – nu vreau să-i cunosc, nici să le știu numele – actul necugetat și periculos pentru care eu nu-mi asum responsabilitatea; pleci umilă, cu o mină de câine bătut, docilă... și brusc... – o! o! poate îți pare ciudat, căci n-ai de unde să știi, dar avem aici ceea ce noi doctorii numim un caz, unul foarte interesant... – dintr-odată, în fața unei uși zăvorâte, care nu se deschide din prima încercare, faci o criză de delir, autentic delir!... (O imită): „Tocmai am avut un vis... O! ce vis...” Te-am prins din zbor. Aveai un aer atât de bizar. Unde te duceai?

— Vrei să știi? Dar nu mă vei crede.

— Spune, totuși.

— Mă duceam să mă omor, răspunse Mouchette calmă.

Bărbatul se lovi violent cu palmele peste genunchi.

— Își bați joc de mine?

— Sau, dacă îți place, continuă imperturbabilă, am văzut un cot al mlaștinii din Varoux, aproape de fermă, sub două sălcii și acolo o să mă arunc. În spate, printre copaci, se zăresc țiglele castelului. Ce vrei să-ți mai spun? Sunt prostii, firește... înnebunisem..

— La dracu’! strigă doctorul, grăbindu-se spre ușă, de data asta am încurcat-o! Sunt pașii ei.

Și, pentru că fata izbucnise în râs, îi aruncă o privire atât de amenințătoare, încât aceasta își ascunse veselia cu batista.

Auzi zgomotul pașilor până în capul scării; primele trepte scârțâiră, apoi se așternu din nou tăcerea. El reveni la ea.

— E Zéléda, îi spuse. I-am văzut bagajul de prima dată când am ieșit pe hol. A luat trenul de opt și jumătate seara, ca să nu plătească o noapte de hotel. Cum de nu mi-am dat seama?! E aici de zece minute, douăzeci de minute poate?... Șterge-o!

Fierbea de nerăbdare și în toată această situație umilitoare încerca să găsească o soluție. Dar Mouchette îi răspunse cu răceală:

— Ți-a venit și ție rândul să-ți pierzi mințile! De ce te temi?

Că doar tata m-a trimis la tine. Ar fi prostesc să fug ca o hoată. De altfel, fereastra ta dă în strada Égraulettes; ea sigur m-ar vedea. După trei zile în care a lipsit, nu ți se pare suspect că nu a urcat la tine? Oare ne-a auzit? Cu atât mai bine. Nu se aude prea clar prin ușă. Nu sta la discuții. Râde-i în nas! Când va veni, îi vom da cuviincios bună ziua...

O asculta deja convins. Într-o clipă, sub mâinile dibace ale fetei, obiectele își recăpătară locul obișnuit. Pernele erau iar umflate, fotoliile stăteau lipite de pereți, ușa farmaciei era închisă, lampa lumina blând în umbra abajurului verde. În momentul în care domnișoara Malorthy se reasează, până și pereții mințeau.

— Acum vom aștepta, spuse.

— Vom aștepta, repetă Gallet.

Mai făcu pentru ultima oară înconjurul camerei cu privirea și apoi o fixă mulțumit pe fată. Așezată la o distanță potrivită față de doctorul consultant, tânăra pacientă se pregătea atentă să primească diagnosticul de specialitate.

„Cum are tupeul să stea așa, picior peste picior?“, remarcă el uimit.

Acum, când ea tăcuse în sfârșit, bărbatul își dădea bine seama că mai devreme se lăsase impresionat nu atât de argumentele amantei, cât de vocea și de intonația ei.

„E o copilărie până la urmă, își repeta, o copilărie. Prezența ei aici poate fi justificată în mii de feluri.“

Dar numai la gândul de a se asocia minciunilor acestei fete capricioase, de a ține piept unui inamic sceptic și viclean, limba i se încleiase în gură.

Și dintr-odată, încercând să prindă privirea lui Mouchette, nu a mai găsit-o. Ochii ei perfizi fixau zidul de deasupra lui și deja puneau la cale un nou plan secret. Bărbatul presimțea, avea de fapt certitudinea că de-acum o tragedie era de neevitat. Dovada desfrâului lui se afla aici, drept în față, scăldată în lumină, în toată splendoarea ei – avea atât de aproape acest martor imposibil de contestat! Dacă frica nu l-ar fi ținut în scaun, în acel moment, fără nici o ezitare, ar fi aruncat-o pe Mouchette pe fereastră. S-ar fi aruncat asupra ei și ar fi călcat-o în picioare ca pe un fitil aprins care amenință

un mănunchi de dinamită. Dar era prea târziu. Dezgustătoarea lui lașitate l-a trimis direct în ghearele redutabilului său dușman. Și, înainte să poată rosti un cuvânt, auzi (totuși vocea care a rupt tăcerea era clară și dulce):

— Tu crezi în infern, pisoiole?

— Ți se pare că e momentul potrivit pentru asemenea prostioare? îi răspunse el cu îngăduință; te rog, păstrează pentru o ocazie mai bună glumițele tale bizare.

— Vai de mine! Vezi să nu! Criza a trecut, nu-ți face griji. Vei sfârși prin a mă înfuria cu mutra ta de condamnat la spânzurătoare în așteptarea călăului. Ce riști în clipa asta? Absolut nimic!

— Doar de tine mi-e frică, spuse Gallet. Da, fiindcă nu prea ești un partener pe care mă pot baza...

Ea a refuzat să răspundă și a zâmbit. Apoi, după o lungă tăcere, cu aceeași voce calmă și dulce repetă:

— Răspunde imediat, pisoiole! Crezi în infern?

— Bineînțeles că nu! exclamă el exasperat.

— Jură!

Bărbatul cedă.

— Bine. Jur.

— Eram sigură. Nu te temi de infern, dar ți-e teamă de nevastă! Ești prost!

— Mouchette, taci, o imploră. Sau pleacă...

— Sau pleacă? Așa zici? Îți pare rău că nu ai lăsat-o pe Mouchette să plece când a vrut? Ea ar fi fost acum în mlaștina plină de broaște, cu gurița ei dulce plină de nămol și mută pe vecie... Nu plânge, țâncule. Doar vezi că special vorbesc încet. Laș nenorocit ce ești! Ți-e frică de ea, dar nu și de mine!

— Ai vreun motiv să-mi faci rău? se milogi el.

— Nu, nici unul, de fapt, nici unul. Nu vreau deloc să te rănesc. Spune-mi, de ce nu te temi de mine?

— Pentru că ești o fată bună, Mouchette.

— Bineînțeles: o fată bună. Cu care doar îți faci mendrele. Ai dovedit-o mai devreme, da sau nu? Un copil cu Mouchette? Fugi de-aici!

— Nu-i copilul meu! strigă el scăpat de sub control.

— Să presupunem. Nu îți cer să-l recunoști.

— Nu (acum vorbeau încet), tu îmi pretinzi o faptă pe care conștiința mea o condamnă.

— În clipa asta nu discutăm despre conștiința ta, spuse Mouchette. Refuzul tău a reușit să-mi deschidă ochii. Să nu crezi că o să mă cert cu tine. Nu te iubesc nici pentru frumusețe – uită-te puțin la tine –, nici pentru generozitate; fără discuție, ești mai degrabă meschin! Atunci, ce îmi place totuși la tine? Nu te mai holba la mine! Desfrânarea ta... Ai putea spune că sună a vorbe de roman.... dacă ai ști... ceea ce *vei afla* în curând..., ai înțelege că tocmai am căzut jos de tot, până la nivelul tău... Ne aflăm pe fundul aceleiași gropi... Pe tine nu e nevoie să te mint... Nu! Tu nu citești în inima mea; crezi că vreau doar să mă răzbun... Nu, micuțule! Dar pot fi foarte, foarte sinceră astăzi. Ei bine! Acum e momentul să vorbim; acum ori niciodată. Te-am încolțit, biet pisoie, nu poți să-mi mai scapi. Nu sunt de acord să vorbești cu voce tare... Deci!

Ea vorbea atât de încet, încât el era nevoit să-și aplece automat capul, cu o mișcare copilărească. Tonul familiar al discuției, momentele de tăcere, pașii mășurați ai Zélédei deasupra lor, glasul lui Timoléon fredonând, acompaniat de zgomot de vase, o prostioară de cântecel, toate acestea reușiseră să îl liniștească. Și totuși, încă nu îndrăznea să ridice ochii către privirea ațintită asupra lui... „Ce încurcătură!“, își spuse.

Dar semnul fatal era deja încrustat pe perete.

Mouchette respiră adânc și continuă:

— Dacă vorbesc acum, este pentru binele tău...Vezi tu, noi ne iubim de săptămâni bune și nimeni nu a aflat asta, nimeni... Domnișoara Germaine pe-aici, domnul Deputat pe-acolo... nu-i așa? Nu-i așa că ne ascundem bine? Bine de tot? Domnul Gallet face dragoste cu o fată de șaisprezece ani. Cine ar putea crede? Dar soția ta? Mărturisește, ticălos bătrân, o înșeli aici, sub nasul ei, sub mustața ei (adevărul e că are!), asta e jumătate din fericirea ta. Te cunosc. Ție nu-ți place apa limpede. Eu, în faimoasa mea mlaștină din Vauroux, văd creaturi foarte nostime, foarte ciudate; seamănă puțin cu miriapodele, dar sunt mai lungi... Pentru o clipă le poți vedea plutind pe

suprafața clară a apei. Apoi se scufundă brusc și, în locul lor, se formează un nor de nămol. Ei bine! Ele sunt exact ca noi. Între proștii din jur și noi, se află și acest mic nor. Un secret. Un mare secret... Când îl vei afla, ce mult ne vom mai iubi!

Se dădu în spate chicotind pe mutește.

— Ridicol! zise Gallet.

Ea făcu un botic copilăresc și îl privi pentru o clipă, cu un aer îngrijorat. Apoi chipul i se luminează din nou:

— Este adevărat că vorbesc prea mult, mărturisii; din frică, până la urmă. Vorbesc și nu spun nimic. Dacă Zéléda ar intra acum, aş fi încântată sau enervată? Stai puțin! Stai! Ascultă-mă cu atenție mai întâi: Tatăl nu ești tu. Nu! Hai, ghici cine e! E marchizul... da... da... marchizul de Cadignan...

— Ridicol! repetă Gallet.

Buzele lui Mouchette tremurau.

— Sărută-mi mâna! spuse dintr-odată... Da... Sărută-mi mâna... vreau să mi-o săruți!

Vocea i se frânse, exact ca unui actor care nu obține efectul scontat, îi fuge pământul de sub picioare, dar se încăpățânează să continue. În timpul acesta îi puse lui Gallet mâna la gură. Apoi se îndepărtă brusc și rosti cu o emfază nemaipomenită:

— Tocmai ai sărutat mâna care l-a ucis!

— Total ridicol! repetă pentru a treia oară Gallet.

Mouchette încercă să râdă disprețuitor, dar, înfrânându-se, râsul a sunat atât de crud și de sfâșietor în același timp, încât se opri.

— Asta-i curată nebunie, spuse doctorul din Campagne cu calm. Oricine ar recunoaște simptomele. Ești o fată nevrotică, cu o ereditate alcoolică, ajunsă la pubertate de vreo doi sau trei ani, care poartă o sarcină precocă: într-un astfel de caz, aceste accidente nu sunt deloc rare. Iartă-mă că-ți vorbesc așa: mă adresez rațiunii și bunului tău simț, pentru că știu că acest tip de pacienți nu se lasă niciodată înșelați în totalitate de propriul delir. E o glumă, nu-i așa? Poate un pic exagerată, totuși o glumă, pe care oricine o poate face, nu? Doar o glumă proastă.

— O glumă, îl îngână ea.

O furie oarbă a pus stăpânire pe ea, dar a găsit puterea să o înăbușe. Focul orgoliului rănit a reușit să mistuie în cele din

urmă resturile adolescenței crude și nebunești; brusc și-a simțit în piept inima plină de curaj și în cap mintea rece și pozitivă a unei femei, sora tragică a copilului din pânțe.

— Trebuie să-mi fii alături într-un astfel de moment, a exclamat ea, dacă nu, îți va veni ție rândul să plângi. Poți să crezi ce vrei; poate că m-am săturat să țin secretul ăsta, poate am remușcări? Sau poate doar frică... De ce nu m-aș fi speriat și eu ca toți ceilalți? Crezi ce vrei, *dar nu-ți nega rolul*. În plus, am spus deja prea mult. Da! L-am omorât. În ce zi? Pe douăzeci și șapte... La ce oră? Era trecut de miezul nopții – unu fără un sfert. (Încă mai văd limbile pendulei...)... am luat arma, era atârnată pe perete, sub oglindă... Nu! Nu eram sigură că e încărcată. Era. Am tras când gura țevii l-a atins. Aproape că s-a prăbușit peste mine. Aveam pantofii plini de sânge; I-am spălat în mlaștină. Acasă, mi-am spălat ciorapii, în lighean... Asta este! Acum te-ai convins? Încheie cu o siguranță naivă. Mai vrei *alte* dovezi? (Nu dăduse nici una.) Îți mai dau câteva. Tu doar întreabă-mă.

Incredibil! Gallet nu s-a îndoit nici măcar o clipă că spune adevărul. A crezut-o chiar de la primele cuvinte fiindcă privirea ei spunea mai mult decât buzele. Dar surpriza a fost atât de puternică, încât îi paralizase chiar și grimasele de teroare pe care Mouchette le studia deja pe fața amantului. Odată atins punctul culminant, suferința lașului, dacă nu iese la suprafață, dezlănțuie toate forțele instinctului, și-i dă brutei, lucidă pe jumătate, o putere aproape nelimitată de disimulare, de minciună. Nu oroarea provocată de crimă l-a ținut pe Gallet la fața locului, ci teroarea sentimentului că va fi legat pentru totdeauna de odioasa lui prietenă – că va fi complice, nu la crimă, ci la mărturisirea ei. Cum să destăinuie acest secret fără să te dai și pe tine în vileag? Era deja prea târziu pentru a opri confesiunea, bineînțeles că el ar fi spus nu! Ce altă posibilitate ar fi avut?... Nu și nu! Chiar dacă este evident. „Nu! Nu! Nu! Nu!“, striga frica. Și deja ar fi vrut să trimită acest nu ca pe un pumn strâns spre îngrozitoarea gură acuzatoare... Numai că... Numai că... Ancheta era închisă; cazul clasat... Dar: știa el totul? Mouchette păstra vreo dovadă? Dacă s-ar fi predat, ar fi reușit să deturneze ancheta: obișnuita

încăpățănare a judecătorilor, ciudățenia crimei, uitarea care deja șterge amintirile despre un om, cândva temut sau urât, autoritatea familiei Malorthy și, mai presus de toate, mărturia medicului parlamentar – toate astea la un loc ar fi fost suficiente pentru a învinge scrupulele unui magistrat. Exaltarea lui Mouchette și posibilele divagații ale furiei făceau verosimilă ipoteza unei crize de nebunie, despre care Gallet nu se îndoia că va exploda în curând definitiv... Totuși, lucidă sau nebună, ce ar fi spus perfida creatură înainte ca ușa capitonată a celulei de la balamuc să fie închisă în spatele ei? În timp ce aceste ipoteze contradictorii se succedau cu rapiditate în mintea nenorocitului, el a găsit puterea să spună fără ironie:

— N-aș vrea să te enervezi... Nu condamn fapta ta, dacă într-adevăr ai comis-o. Profesiunea de seducător de copii de cincisprezece ani implică riscurile ei... Dar te întreb, fiindcă tu mi-ai cerut-o. Vorbești cu un prieten, cu un confesor. (Coborî vocea involuntar, adresându-i-se cu un accent de îngrijorare.)

— ...Chiar nu ai dormit acasă în noaptea de douăzeci și șase spre douăzeci și șapte?

— Poftim întrebare!

— Și tatăl tău?

— El dormea bine mersi! răspunse fata. Nu e mare filosofie să plec de-acasă.

— Dar să te întorci?

— La fel și să mă întorc. La trei dimineața poți să spargi lemne pe el, că tot nu se trezește.

— Dar a doua zi, draga mea, când și-au dat seama?

— Au crezut că e vorba despre o sinucidere, ca toată lumea. Tata m-a îmbrățișat. Se întâlnise cu marchizul cu o zi înainte. Acesta nu mărturisise nimic. „I s-a făcut frică“, a zis tata... Și a adăugat: „Cu copilul rezolvăm noi; Gallet e plin de relații“ – voia să se sfătuiască cu tine. Dar eu nu am fost de acord.

— N-ai mărturisit nimic?

— Nu!

— Și, odată fapta comisă... ce ai făcut?

— Am fugit la baltă să-mi spăl pantofii.

— Nu ai luat nimic din casă?

— Nu. Ce-aș fi putut să iau?

— Ce-ai făcut cu pantofii?

— I-am ars împreună cu ciorapii în cuptorul de acasă.

— Am văzut... Am examinat cadavrul, continuă Gallet. Era evident că fusese sinucidere. Se trăsese de foarte aproape!

— Sub bărbie, da, spuse Mouchette, eu fiind mult mai scundă decât el, iar el tot înaintând spre mine... Nu se temea deloc.

— Defunctul avea asupra lui obiecte... scrisori?

— Scrisori?! ridică Mouchette disprețuitor din umeri. De ce întrebi?

„Pare verosimil“, se gândea Gallet. Și, spre surpriza lui, se auzi spunând asta cu voce tare.

— Vezi, spuse fata triumfătoare. Asta îmi stătea pe creier! De-acum poate veni și Zéléda dumitale. O să vezi! Voi fi cuminte ca un îngerăș. „Bună ziua, Germaine.“ (Se ridică și făcu o reverență în fața oglinzii.) Bună ziua, doamnă.

Dar doctorul nu mai reuși să se abțină mult timp. Încordat până atunci de frică, se detensionă într-o clipă și lăasă diplomația la o parte, ca un animal încolțit de câini, care, odată liber, în sfârșit urinează.

— Fetișo, ești nebună, spuse dintr-o suflare.

— Ce? Cum? strigă Mouchette. Tu...

— Nu cred un cuvânt din povestea ta.

— Să nu spui asta de două ori, rosti ea printre dinți.

El încerca să o liniștească zâmbind și dând ușor din mână.

— Ascultă, Philogone, reluă ea cu o voce rugătoare (expresia feței i se modificase mai repede decât vocea). Mai devreme am mințit; m-am lăudat. E adevărat că nu mai pot trăi, nu mai pot nici să respir, nici să deschid ochii dimineața din pricina acestei minciuni îngrozitoare. Gata! Acum am spus totul! Mă crezi că am spus totul?

— Ai avut un vis urât, Mouchette.

Ea imploră din nou:

— Mă scoți din minți. Dacă și de asta mă îndoiesc, ce să mai înțeleg? Și ce mare lucru am spus, întreabă cu o voce stridentă. De când e refuzată mărturia unui asasin care se acuză și se căiește? Fiindcă eu mă căiesc! Da... da...Ți-am spus toate astea ca să mă căiesc, eu, cea care îți vorbește. Și, dacă tu mă sfidezi,

mă voi duce să le povestesc tuturor faimosul meu vis! Al tău, de fapt!

Izbucni în râs. Gallet recunoscuse râsul acela și se albi.

— S-a mers prea departe, bâigui el. E în ordine, Mouchette, totul e în ordine, nu mai e nimic de spus.

Ea coborî tonul:

— Te-ai speriat, nu-i așa?

— Puțin. În clipa asta ești atât de nervoasă, atât de impulsivă... Ajunge cu povestea asta. Acum mi-am făcut o părere.

Ea tresări.

— În orice caz, nu ai de ce să te temi. N-am văzut, n-am auzit nimic. În plus, adăugă el imprudent, nici eu, nici altcineva...

— Ce vrei să spui?

— Că, adevărată sau falsă, povestea ta seamănă cu un vis...

— Adică?

— Te-a văzut cineva intrând? Te-a văzut cineva ieșind? Ce dovezi ar putea exista? Nu există nici martori, nici probe, nici vreun bilet, nici măcar o pată de sânge... Să presupunem că mă acuz și eu pe mine. Suntem la fel. Lipsă de dovezi!

Apoi... Apoi o văzu pe Mouchette instalându-se în fața lui, deloc palidă, ci, din contră, cu fruntea, buzele și gâtul de un roșu atât de aprins, încât vinișoarele de la tâmpile se desenau albastre sub pielea subțire. Îl amenința cu pumnii ei mici, în timp ce privirea acestei nefericite copile nu exprima decât o imensă, îngrozitoare disperare, ca un apel suprem la milă. Apoi această ultimă licărire se stinse și doar delirul îi mai pâlpâia în ochi. Deschise gura și urlă.

Pe o singură notă, când gravă, când acută, acest bocet supraomenesc răsună în casa nu prea mare, unde deja se auzeau pași grăbiți și o vagă rumoare. Dintr-o singură mișcare, doctorul îndepărtă de lângă el trupul ei firav și rece și încercă să-i închidă gura ca să-i înăbușe urletul. Se lupta cu acest urlet ca un asasin care vrea să oprească bătăile inimii încă vii în trupul abia ucis. Dacă mâinile lui i-ar fi nimerit din întâmplare gâtul vibrând, Germaine ar fi fost de acum moartă, pentru că fiecare gest al lașului înnebunit părea al unui criminal. Dar

gemând, nu strângea decât maxilarul micuț, și nici o forță omenească nu ar fi reușit să-i slăbească mușchii încordați... Zéléda și Timoléon dădură buzna în cameră în același timp.

— Ajutați-mă! îi implora el. Domnișoara Malorthy..., o criză de demență furioasă..., e în plină criză... Ajutați-mă, pentru numele lui Dumnezeu!

Timoléon o prinse de brațe și i le ținui încrucișate pe covor. După un scurt moment de ezitare, doamna Gallet îi imobilizează picioarele. Doctorul, cu mâinile în sfârșit libere, pune pe fața nebunei o batistă îmbibată cu eter. Înfiorătorul bocet, de-acum înăbușit, se stinge încet. Copila, învinsă, se predă.

— Fugi și adu un cearceaf! îi spuse Gallet soției.

Au înfășurat-o pe domnișoara Malorthy, de acum inertă, în cearceaf. Timoléon a alergat să-l anunțe pe berar. Chiar în acea seară a fost dusă cu automobilul la sanatoriul doctorului Duchemin. A ieșit o lună mai târziu, complet vindecată, după ce a adus pe lume un prunc mort.

1. Paul-Jean Toulet (1867-1920), scriitor și poet francez, cunoscut pentru volumul *Contrarime* (catrene cu rime îmbrățișate). Aici, însă, autorul trimite la atmosfera nostalgică din ultimul roman al acestuia, publicat în anul morții, *La jeune fille verte* (*Fata verde*).
2. Louis Auguste Blanqui (1805-1881), teoretician al socialismului, antimonarhist înfocat, și-a petrecut o mare parte din viață în închisoare.
3. Hugues-Félicité Robert de Lamennais (sau De La Mennais) (1782-1854), preot catolic, filosof și teoretician politic. Intelectual influent în perioada Restaurației, este considerat părintele catolicismului liberal.
4. *Officier de santé*, denumire dată, între 1803 și 1892, unei persoane care profesa medicina fără să dețină titlul de doctor în Medicină.
5. François-Vincent Raspail (1794-1878), chimist, naturalist, medic, fiziolog, avocat și politician socialist. S-a aflat în fruntea Revoluției franceze de la 1848, iar la alegeri a candidat împotriva lui Louis Napoleon Bonaparte. Aici se face referire la manualul său de popularizare *Manuel annuaire de la santé* (*Manualul anual al sănătății*), care a fost reeditat în Franța timp de aproape 100 de ani (1845-1935).
6. Figură legendară a aristocrației romane, sinuciderea ei a dus la trecerea statului roman de la monarhie la republică.
7. Mama Grahilor, Cornelia, fiica lui Scipio Africanul, este simbolul

- devotamentului dus până la extrem de o mamă față de copiii săi.
8. Personajul dramei lui Victor Hugo, Lucreția Borgia, este chiar opusul acestor două modele de virtute.
 9. Le Plessis-le-Tour, reședința preferată a lui Ludovic al XI-lea.
 10. În timpul întâlnirii, Mouchette alternează, în funcție de dispoziție, vorbirea la pertu cu folosirea pronumelui de politețe.
 11. „À la Saint-Jean, perdreaux volants.“ (De Sfântul Ioan [24 iunie], potârnichile își iau zborul – proverb normand.)
 12. Versuri din poemul *Mireille*, al lui Frédéric Mistral, în dialect provençal în text. În traducere literală: [*Sfânta Marta*,]... *cu o funie îi înfășoară grumazul [dragonului din Tarascon], iar el, smucindu-se, o urmează.*
 13. Ludovic (*louis* în franceză) este denumirea generică a monedelor franceze din aur, emise din 1640 până în 1792. După această dată, i se spunea ludovic monedei de 20 de franci.
 14. Tampon care se pune între praful de pușcă și glonț pentru a asigura etanșeitatea în interiorul cartușului.

Partea întâi

Ispita disperării

I

— Dragul meu părinte, bătrâne prieten, încheie abatele Demange, ce pot să vă mai spun? Îmi e greu să fiu de acord cu scrupulele dumneavoastră, iar acest dezacord mă apasă... Dacă nu aş cunoaşte bine prudenţa şi fermitatea voastră, aş spune că vă consumaţi pentru nimicuri... Îi daţi totuşi prea multă importanţă acestui tânăr preot necioplit.

Abatele Menou-Segrais nu răspunse; îşi potrivi mai bine păturica pe genunchi şi întinse mâinile spre flăcările care jucau în cămin. Apoi vorbi, după un lung moment de tăcere şi nu fără o urmă de răutate ascunsă care îi sclipi iute în priviri:

— Dintre toate necazurile care apar odată cu vârsta, experienţa nu e deloc lipsită de însemnătate şi aş vrea să cred că prudenţa despre care vorbiţi nu a crescut în detrimentul fermităţii. Fără îndoială că nu există limite pentru raţionamente sau ipoteze, dar a trăi, totuşi, înseamnă a alege. Recunoaşte, prietene, bătrânii se tem mai puţin de greşeli decât de riscuri.

— Acum vă recunosc! spuse cu tandreţe abatele Demange; inima v-a rămas aproape aceeaşi! Parcă vă aud în curtea bisericii Saint-Sulpice, discutând despre istoria misticilor benedictini – despre sfintele Gertrude, Meltchilde, Hildegarde – cu bietul părinte din Lantivy. Vă amintiţi? „Nu-mi vorbiţi mie despre a treia stare mistică! v-a spus el.... Dintre toţi aceşti domni, dumneavoastră sunteţi cel mai gurmand din refectoriu şi cel mai bine îmbrăcat“.

— Îmi amintesc, spuse preotul din Campagne...

Brusc, vocea lui atât de calmă se muie imperceptibil. Întorcându-şi cu greutate capul, cufundat între pernele groase, către camera vastă, deja cucerită de umbre, şi arătând din privire mobilele scumpe, spuse:

— Ar fi trebuit să mă eliberez. Întotdeauna trebuie să te eliberezi.

Iar dintr-odată vocea lui deveni mai fermă și, cu acel ton batjocoritor, menit să-i surprindă sufletul nobil, cu care se autoironiza, adăugă:

— Nimic mai minunat decât o criză de reumatism care să-ți reamintească sensul și gustul libertății.

— Să ne întoarcem la protejatul nostru, spus brusc abatele Demange, fără să îndrăznească să-l privească în ochi pe vechiul său prieten. La ora cinci voi fi nevoit să vă părăsesc. L-aș revedea totuși cu plăcere.

— Ce rost are? întrebă calm abatele Menou-Segrais. L-am văzut suficient pentru o zi. A umplut de noroi bietul meu covor de Smirna, era să rupă picioarele scaunului – cel mai prețios și fragil dintre toate – pe care a ales să se așeze cu proasta lui prezență de spirit... Ce vreți mai mult? Vreți iar să-l cântăriți, să-l examinați ca pe un recrutar? Revedeți-l dacă vă face plăcere. Dumnezeu știe ce necazuri o să-mi mai facă cu dragele mele bibelouri, de-a lungul săptămânii, huiduma asta îmbrăcată în negru!

Dar părintele Demange îl cunoștea prea bine pe tovarășul lui din tinerețe ca să mai fie surprins de replicile sale. Cândva secretar privat al Monseniorului de Targe, nu a uitat încercările prin care a trecut părintele Menou-Segrais și le-a depășit una câte una, ajutat de geniul lui clar și lucid. Cu un spirit de independență acerbă, cu un bun-simț de-a dreptul irezistibil, practicat nu fără o aparentă cruzime și oferit celor mai delicați cu ajutorul unei rafinate curtoazii, disprețuind soluțiile abstracte, cu un gust viu pentru cea mai înaltă spiritualitate, dar dificil de satisfăcut prin simple speculații, a stârnit la început neîncrederea episcopului. Influența discretă a tânărului Demange și, mai presus de toate, distincția ireproșabilă a viitorului decan din Campagne, atunci vicar la catedrală, i-au adus totuși prea târziu recunoașterea din partea omului care se numea de bunăvoie ultimul prelat gentilom și care a murit în anul următor, lăsând Monseniorului Papouin, candidatul favorit al ministrului Cultelor, o succesiune delicată. Abatele Menou-Segrais a fost la început elegant

marginalizat, apoi a ieșit categoric din grații după primul eșec în alegerile legislative ale deputatului liberal pentru care a arătat, fără îndoială, prea puțin zel. Triumful doctorului radical Gallet a dat ultima lovitură acestei cariere sacerdotale. Desemnat în parohia, de invidiat, din Campagne, el s-a resemnat să slujească în mod pașnic pacea religioasă din dioceză, cele două partide obișnuindu-se să se înțeleagă, pe socoteala lui, rând pe rând criticat de ministru sau respins de către episcop. Jocul ăsta îl amuza și se delecta mai mult decât oricine cu acest amuzant balans.

Moștenitor al unei mari averi, pe care o administra cu înțelepciune – destinată în întregime nepoatelor Segrais –, trăind cumpătat, însă nu fără noblețe, mare senior în exil care aduce, într-un fund de provincie, o parte din atitudinea și tabieturile de la curtea regală, interesat de viața celorlalți, dar niciodată clevetitor, abil, într-o conversație, în a afla secrete, dintr-o privire sau o vorbă aruncată în vânt, dintr-un zâmbet – el fiind primul care impunea tăcerea asupra lor –, întotdeauna dând dovadă de un admirabil tact plin de demnitate, oaspete desăvârșit, gurmand rafinat, vorbăreț câteodată din amabilitate sau generozitate, atât de politicos, încât preoții din protopopiatul său, prinși în capcană, îl considerau cel mai indulgent dintre oameni, o relație agreabilă și sigură, o persoană cu mintea ascuțită, tolerant prin natură, la fel, sceptic și, poate, un pic suspect.

— Prietene, răspunse moale părintele Demange, știu unde vreți să ajungeți; abateți asupra vicarului o lovitură destinată mie. În secret, mă acuzați că refuz să înțeleg sau că sunt părtinitor, știu eu? Un gând ascuns, foarte caritabil în zi de Crăciun, îndreptat împotriva unui vechi camarad aflat la pensie, care în seara asta are de străbătut trei leghe¹ până în patul lui, și asta de dragul vostru! Sunt eu oare capabil să judec neinfluențat de scrupulele pe care mi le-ați mărturisit? Dar, ca întotdeauna, convingerile voastre înving orice obstacol, impunându-se tuturor; acum ați adăugat un strop de grație... Mă somați să mă pronunț, dar nu am la dispoziție suficiente detalii...

— Cine a adus vorba de detalii? îl întrerupse abatele din

Campagne. De ce nu o anchetă și dosare? Când vine vorba să câștigi sau să pierzi o bătălie, lupti cu tot ce ai la îndemână. Nu am apelat la dumneavoastră de câte ori oscilam între *pentru* și *contra*, dar din moment ce mi-am creat o certitudine...

— Pe scurt, așteptați să fiu de acord cu dumneavoastră?

— Bineînțeles, răspunse bătrânul preot imperturbabil. O oarecare cutezanță am de la natură, n-am mari virtuți, iar bătrânețea m-a slăbit, sunt atașat prostesște de obiceiurile mele, de manii, de propriile infirmități chiar, de aceea, în momente decisive, am mare nevoie de privirea și de vocea unui prieten. Dumneavoastră mi-ați oferit și una, și alta. Totul va fi bine. Restul mă privește pe mine.

— Of, om încăpățânat! exclamă abatele Demange. Vreți să-mi închideți gura. Când voi fi din nou departe de dumneavoastră, chiar în seara asta, mă voi ruga cu gândul la intențiile pe care le aveți, cu ochii închiși și din toată inima. Între timp, puteți să-mi faceți orice, dar voi rezuma, pentru a-mi calma conștiința, întâlnirea noastră de azi; și voi trage concluziile. Lăsați-mă să vorbesc! Lăsați-mă să vorbesc! strigă el atunci când preotul din Campagne făcu un gest de refuz. Nu vă voi răpi mult timp. Am fost să văd conținutul dosarului. Voi reveni. Fără îndoială, nu dau prea mare importanță notelor de la seminar...

— N-are rost să reveniți, spuse abatele Menou-Segrais. Notele sunt mediocre, mediocre de-a binelea, dar Dumnezeu știe din ce motiv și dacă e vorba despre mediocritatea elevului sau, poate, despre cea a profesorului! Iată un fragment din scrisoarea monseniorului Papouin, pe care nu v-am citit-o. Fiți bun și dați-mi dosarul – e acolo pe colțul biroului – și apropiați, vă rog, lampa.

Aruncă zâmbind o privire peste foaie, ținând-o foarte aproape de ochii săi miopi.

— *Nu îndrăznesc să vi-l propun, citi abatele, nu îndrăznesc să vi-l propun pe singurul care mi-a rămas, consacrat de curând, dar cu care arhiepiscopul, căruia i l-am dat, nu știe ce să facă; plin de calități, fără îndoială, însă dotat cu o violență și o încăpățânare rar întâlnite, lipsit de educație și de maniere, de o mare pietate mai mult zeloasă decât înțeleaptă, într-un cuvânt,*

un necioplit. Mă tem că un om ca dumneavoastră (aici o mică ironie episcopală)... Mă tem că un om ca dumneavoastră nu se poate acomoda cu un mic sălbatic care, de douăzeci de ori pe zi, vă va ofensa împotriva voinței lui.

— Ce i-ați răspuns? Întrebă părintele Demange.

— Cam așa ceva: Să mă acomodez cu el nu-i mare lucru, monseniore; e suficient să îmi fie de folos.

Vorbea pe un ton de bunăvoință răutăcioasă, ochii îi râdeau, privind cu o îndrăzneală calmă.

— În sfârșit, spuse nerăbdător bătrânul abate, după părerea dumneavoastră, omul corespunde descrierii făcute?

— E mult mai rău, izbucni abatele din Campagne, de mii de ori mai rău! De altfel, v-ați putut convinge singur. Prezența lui într-o casă atât de civilizată este o adevărată insultă la adresa bunului-simț. Judecați și dumneavoastră: ploile de toamnă, vântul echinocțiului care îmi redeșteaptă reumatismul, plita încinsă a cuptorului care răspândește izuri de mâncare, urmele de tălpi ale vizitatorilor pe covoare, focurile de armă și salvele hăitașilor din toamnă, toate astea sunt deja mult prea mult pentru un bătrân slujitor al Domnului. La vârsta mea, îl aștept pe bunul Dumnezeu sperând că va intra, într-o bună zi, fără să deranjeze nimic... Dar, vai! Cel care a intrat nu e bunul Dumnezeu, ci un ditamai băiețoiu', lat în umeri, atât de bineintenționat și naiv, încât îți vine să scrâșnești din dinți, agasant și deloc discret, cu mâinile lui înroșite la vedere, incapabil să calce cu grijă cu blacheurile lui zgomotoase sau să-și mai îndulcească tonul obișnuit cu caii și cu boii... Micul meu setter îl adulmecă cu dezgust, menajera s-a săturat să îi mai cârpească cele două sutane, ca să arate decent... Nu are nici un pic de educație. Cât despre învățătură, puțin mai mult decât suficient pentru a citi breviarul. Fără îndoială, a spus Liturgia cu o evlavie lăudabilă, dar așa de lent, cu o rostire atât de stângace, că m-au luat transpirațiile în strana mea, deși era diabolic de frig! Doar gândul de a se adresa din amvon unui public rafinat ca al nostru îl face atât de nefericit, că nu îndrăznesc să-l constrâng și continui să-mi forțez eu gâtul. Ce pot să vă mai spun? Îl poți vedea bătând cât e ziua de lungă drumurile noroioase, ca un vagabond, dând o mână de ajutor

căruțașilor, în speranța că îi va învăța pe acești domni o limbă mai puțin ofensatoare pentru măreția divină, iar mirosul lui de grajd le mută nasul din loc enoriașelor. În fine, nu am reușit până acum să-l învăț să piardă cu demnitate la table. Oricum, la ora nouă este deja mort de somn, și trebuie să mă privez de acest divertisment. Mai vreți să știți ceva? E de ajuns?

— Dacă acestea sunt punctele principale din raportul către episcop, conchise simplu abatele Demange, mi-e milă de el.

Abatelui din Campagne îi dispăru surâsul, iar chipul său, extrem de mobil, îngheță.

— Eu sunt vrednic de milă, prietene.

Vocea căpătase o intonație de tristețe adâncă, de speranță spulberată, care dintr-odată exprima bătrânețe, iar atunci întreaga cameră tăcută fu pentru o clipă traversată de adierea suverană a morții.

Abatele Demange roși.

— E chiar atât de grav, prietene? întrebă derutat și emoționat, într-un acces de sinceră prietenie. Mă tem că v-am rănit, dar nu știu cum.

Dar deja domnul Menou-Segrais exclamă:

— Să mă răniți? Pe mine? Eu sunt cel care v-a rănit prostește sentimentele. Să nu amestecăm lucrurile mărunte cu cele ale lui Dumnezeu.

Își recăpătă calmul și zâmbi.

— Am prea mult umor; asta îmi dăunează. N-am avut altceva mai bun de făcut decât să vă pun în fața unei enigme și apoi să mă amuz de frământările dumneavoastră. Ah! Prietene, Dumnezeu ne oferă, de asemenea, enigme... Duceam o viață liniștită sau mai degrabă mă îndreptam încet către final. Din clipa în care acest neajutorat a intrat în casa mea, el a devenit singura mea preocupare fără să-și dea seama și fără să-mi lase nici un moment de odihnă. Doar simpla lui prezență mă obligă să aleg. O! Atunci când sângele curge atât de încet și e atât de rece, este o mare și grea încercare să fii implicat într-o asemenea aventură extraordinară.

— Dacă așa prezentați lucrurile, spuse abatele Demange, vă spun doar atât: vechiul dumneavoastră prieten vă va fi alături, vom duce crucea asta împreună.

— E prea târziu, spuse prelatul din Campagne surâzând, o voi purta singur.

— ...Dar îți spun sincer, cu conștiința împăcată, spuse părintele Demange, nu am văzut nimic la acest tânăr preot care să-i poată provoca necazuri unui om ca tine. Ceea ce am aflat, în loc să mă convingă, mai rău mă pune pe gânduri. Cunosc soiul acesta de vicari exagerat de zeloși, făcuți pentru munci dure și care, în primii ani ai preoției lor, risipesc excesul de forță fizică, acumulată de constrângerile seminarului...

— Nu mai adăugați nici un cuvânt! strigă râzând Menou-Segrais; simt că o să vă urâsc. Credeți că nu m-am gândit și eu la asta? Am încercat, de voie, de nevoie, să mă consolez cu acest gând. Nu ne supunem fără luptă unei forțe superioare, chiar dacă nu o înțelegem și ne va rămâne străină. Urâsc brutalitatea și aș fi ultimul care s-ar lăsa prins cu o momeală atât de grosolană. Desigur, nu sunt deloc laș! Am fost duri în vremea noastră, prietene, deși proștii nu au aflat nimic despre asta... Dar aici mai este și altceva.

Ezită. Și el, acest bătrân preot, roși.

— Nu voi pronunța cuvântul; mă tem de reacția dumneavoastră, nu știu de ce, dar de pe-acum mi se strânge inima. O, prietene, eu mă odihneam, mă resemnasem; mi-era foarte bine. Nu am visat niciodată la onoruri; conducerea e pe gustul meu, nu administrația. Mi-aș fi dorit să fiu folosit la adevărata mea valoare. Nu mai contează; totul se sfârșise; eram prea slăbit. Un anume nivel intelectual scăzut, lipsa de încredere sau ura câte unui superior, pe care acești nenorociți o numesc prudență, m-au umplut de amărăciune. Am văzut oameni excepționali urmăriți ca o pradă: am văzut suflete mari ciopârțite. Am oroare de confuzie, de dezordine, însă am respect față de autoritate și ierarhie. Am așteptat ca unul dintre acești nedreptățiți să depindă de mine, ca să fiu răspunzător în fața lui Dumnezeu de soarta lui. Acest lucru mi-a fost refuzat. Și dintr-odată... tocmai când puterile mă vor părăsi...

— Cruntă vă va fi dezamăgirea, zise încet abatele Demange. Pentru un altul o astfel de deziluzie n-ar însemna mare lucru, dar așa! Știu bine că niciodată nu faceți lucrurile pe jumătate.

Vă dați întreaga viață peste cap și, mă tem, și pe cea a unui biet amărât care vă va urma fără să vă înțeleagă... Cu toate astea, aveți pacea Domnului în priviri.

Făcu un gest de încheiere, marcând astfel dorința de a pune capăt acestei atât de speciale întrevederi. Abatele Menou-Segrais îl înțelese.

— S-a făcut târziu, spuse uitându-se la ceas. Îmi pare rău că nu putem petrece împreună această noapte de Crăciun... Veți găsi în trăsura o butelcă cu rachiu vechi. L-am împachetat cu mare grijă, dar drumurile sunt foarte proaste și va trebui să aveți grijă de ea.

Se opri brusc. Bătrânii prelați se priveau în tăcere. De pe drum se auzea un pas egal și apăsător.

— Îmi cer iertare, spuse preotul din Campagne, vizibil rușinat. Trebuie să văd dacă confratele meu d' Heudeline a încheiat spovedaniile și dacă totul este pregătit pentru ceremonia de la noapte. Îmi dați, vă rog, brațul? Vom ieși împreună și vă voi conduce la trăsură.

Apăsă pe sonerie și apăru menajera.

— Roagă-l pe domnul Donissan să vină să-și ia rămas-bun de la abatele Demange, ceru sec.

— Domnule abate, se bâlbâi ea, cred că... cred că părintele nu poate veni deloc, în nici un caz acum...

— Nu poate veni deloc?

— Adică... meșterii... Meșterii au cerut să se oprească lucrările până după Anul Nou.

— Clopotnița are nevoie de reparații, explică prelatul. Șarpanta a cedat în urma ploilor de toamnă; a trebuit să apelez la un antreprenor din Maurevert și să aduc aici lucrători fără experiență, pentru o lucrare până la urmă destul de periculoasă. Domnul Donissan...

Se întoarse spre menajeră:

— Roagă-l totuși să coboare oricum. Nu e nici o problemă.

— Domnul Donissan, reluă după ce bătrâna plecă, m-a rugat să ajute și el... Și nu a făcut asta de formă! L-am văzut săptămâna trecută, într-o dimineață, cățărat sus pe scară, cu hainele ude, lipite de trup, potrivit scândurile, dând ordine printre rafalele de ploaie; pe schele, se simțea vizibil mult mai

bine în pielea lui decât în banca sa de la seminar, la un examen trimestrial... Precis a luat-o și azi de la capăt.

— De ce l-ați chemat? întrebă abatele Demange. De ce vreți să-l umiliți? La ce bun?

Abatele Menou-Segrais izbucni în râs și puse mâna pe brațul prietenului său.

— Mi-ar plăcea să vă confrunt unul cu celălalt, zise. Să vă pun față în față. Voi fi un pic răutăcios. Dar este probabil pentru ultima dată, iar la originea acestei mici răutăți se află un sentiment viu de tandrețe, pe care vi-l datorez, de milă și gingășie divină. Cât de puternic și subtil, cât de strâns este îmbrățișată natura de harul divin care, pe căi atât de diferite și fără a le constrânge, unește cu blândețe două suflete, în numele unei singure iubiri! Ce zadarnică e viclenia diavolului, de fapt, în complicata ei lucrare.

— Sunt perfect de acord, spuse abatele Demange. Permiteți-mi să spun ceva ce poate părea banal. Eu cred că un creștin de bună-credință se menține în lumina din înalturi, la fel ca un om care are volumul și greutatea constante și calculate cu exactitate, în așa fel încât, dacă rămâne nemișcat, continuă să plutească la suprafața apei. Așadar – au fost firește și anumite destine excepționale – mi-i imaginez pe sfinții noștri ca pe niște giganți puternici și blânzi, a căror putere supranaturală se dezvolta armonios, într-o măsură și într-un ritm pe care ignoranța noastră nu le poate percepe, pentru că ea nu este impresionată decât de înălțimea obstacolului, dar nu apreciază și amploarea și desfășurarea elanului. Povara pe care noi o ridicăm scrâșnind din dinți și schimonosindu-ne de efort, pentru atlet are greutatea unui fulg – nu-i tresare nici un mușchi pe față, o ridică proaspăt și zâmbitor... Știu că acum îmi veți opune exemplul protejatului dumneavoastră...

— Am venit, domnule abate, se auzi în spatele lor o voce gravă și puternică.

Se întoarseră amândoi în același timp. Cel care va deveni preotul din Lumbres se afla în fața lor, înconjurat de o liniște solemnă. În pragul vestibulului întunecat, silueta sa dublată de propria umbră păru pentru o clipă enormă, ca apoi, brusc, odată ușa închisă, să devină mică, de-a dreptul plâpândă.

Încălțările lui grosolane, cu blacheuri de fier, curățate în grabă, aveau urme de mortar, ciorapii și sutana erau stropite cu noroi, iar mâinile lui uriașe, vârate pe jumătate în centură, erau și ele de culoarea pământului. Pe fața palidă, în contrast cu roșeața gâtului, se puteau vedea șiroaie de transpirație și urme de apă, fiindcă la chemarea domnului Menou-Segrais bărbatul alergase în cameră să se spele. Dezordinea, sau mai degrabă aspectul de-a dreptul sordid al hainelor, sărea și mai tare în ochi în contrast cu rasa nouă, impecabilă, de deasupra, pe care și-o trăsesese pe el atât de emoționat, că una dintre mâneci, apretată prea tare, rămăsese suflecată caraghios, dând la iveală o încheietură cioturoasă ca un butuc de vie. Ori tăcerea prelungită a celor doi îl tulburase, ori, poate, auzise ultimele cuvinte ale lui Demange, dar privirea lui de obicei clară sau curioasă căpătă o expresie de tristețe, de umilință, atât de răvășitoare, încât chipul lui necioplit păru deodată că împrăștie lumină.

— Nu trebuia să vă deranjați, spuse cu compasiune abatele Demange. Văd că nu pierdeți timpul deloc, nu vă dați în lături de la muncă... Sunt totuși mulțumit că pot să-mi iau rămas-bun.

După ce făcu un semn prietenos din cap, se întoarse imediat, mimând indiferența. Abatele îl conduse la ușă. Se auzi de pe scară zgomotul apăsător al pașilor urcând, poate prea apăsător... Afară, vizitiul, înghețat de frig, pocni din bici.

— Îmi pare tare rău că trebuie să vă părăsesc, spuse abatele Demange din prag. Da, într-adevăr, m-aș fi bucurat în mod special să petrecem această noapte de Crăciun împreună. Cu toate astea, vă las în mâinile celui mai puternic și mai clarvăzător decât mine, prietene. Moartea nu-i mai poate învăța mare lucru pe bătrâni, pe când pruncul din leagăn... Și ce Prunc!... Încă puțin și va fi începutul lumii.

Coborâră pe peron unul lângă altul. Aerul era înghețat până-n înaltul cerului. Pojghițele de gheață trosneau prin șanțuri.

— Totul trebuie să înceapă în fiecare zi! Până va veni sfârșitul, spuse brusc abatele Menou-Segrais, cu o tristețe sfâșietoare.

Palele aspre de vânt îi înroșiseră obraji, îi încercănaseră ochii cu umbre vineții și prietenul lui își dădu seama că bătrânul tremură de frig.

— Dar nu e posibil așa ceva! Ați ieșit fără palton și cu capul descoperit în așa o noapte geroasă?

Fără discuție, această imprudență a preotului din Campagne era semnul unei imense tulburări. Și, spre marea lui surprindere, abatele Demange văzu, pentru prima și ultima dată, o lacrimă alunecând pe obrazul atât de drag lui.

— Adio, Jacques, spuse abatele, străduindu-se să zâmbească. Dacă există într-adevăr semne care prevestesc moartea, această ignorare a deprinderilor mele înrădăcinate și a măsurilor elementare de precauție nu poate fi decât un semn fatal.

Cei doi nu se vor mai revedea niciodată.

II

Părintele Donissan nu a revenit decât seara târziu. Mult timp, abatele Menou-Segrais, cu o carte în mână din care nu citea, a auzit cadența pașilor vicarului, de-a lungul camerei de deasupra, în sus și în jos. „Nu va dura mult, se gândea bătrânul, și vom avea o discuție crucială.“ Nu se îndoia că această discuție era necesară, dar nu voise până acum să o provoace, fiind suficient de înțelept ca să nu-i lase tânărului preot beneficiul și în același timp necazurile pricinuite de un preambul decisiv... Nu se mai auzea nici un zgomot, cu excepția pașilor lui monotoni răzbătând prin tavan. „Dar de ce în această seară și nu mâine; sau altădată? se gândea părintele Menou-Segrais. Vizita părintelui Demange mi-a cam zdruncinat nervii.“ Cu toate acestea, mai puternic și mai presus decât orice motiv, anticiparea unui eveniment ieșit din comun și inevitabil îl ținea într-o așteptare din ce în ce mai încordată. Dintr-odată, ușa coridorului scârțâi.

Se auziră două bătăi și apărură părintele Donissan.

— Vă așteptam, prietene, spuse simplu abatele.

— Mi-am dat seama, răspunse celălalt cu voce umilă.

Dar imediat s-a înviorat și, privindu-l pe părinte în ochi, a spus ferm dintr-o suflare:

— Trebuie să-i solicit Monseniorului rechemarea mea la Tourcoing. V-aș ruga să îmi susțineți cererea, fără a ascunde părerea pe care v-ați făcut-o despre mine și fără a mă cruța deloc.

— O clipă... o clipă, îl întrerupse abatele. *Trebuie* să-i solicit... spuneți? *Trebuie*... de ce *trebuie*?

— Slujirea parohială, reluă tânărul pe același ton, e o îndatorire mult peste puterile mele. Asta era părerea superiorului meu; la fel, cred, e și a voastră. Mă simt o piedică în calea binelui. Ultimului țăran din canton i-ar fi rușine cu un paroh așa ca mine – lipsit de experiență, fără adevăratul har al iluminării. Oricâte eforturi aș face, nu voi reuși niciodată să compensez ceea ce îmi lipsește.

— Să lăsăm asta, îl întrerupse parohul din Campagne, să lăsăm asta; vă înțeleg. Scrupulele voastre sunt, fără îndoială, justificate. Sunt gata să-i solicit Monseniorului rechemarea voastră, dar problema rămâne la fel de delicată. Aici, până la urmă, nu vă pretindeam mare lucru. Vi se pare totuși prea mult?

Părintele Donissan plecă capul.

— Hai, nu vă copilăriți! strigă abatele. Probabil vi se pare că sunt aspru – așa trebuie să fiu. Parohia e prea modestă pentru a-și permite să hrănească o gură inutilă.

— Recunosc, bolborosi bietul preot cu greutate... De fapt, încă nu știu... În cele din urmă m-am tot gândit... să găesc... să găesc un loc într-o mănăstire, cel puțin pentru o vreme...

— O mănăstire?... Toți cei ca tine gândesc așa. Preoții oficianți sunt mândria bisericii, domnule, temelia ei. O mănăstire! Credeți că asta este un loc de odihnă, un azil, o infirmerie!

— Este adevărat, vru să spună părintele Donissan, dar nu i-a ieșit decât un murmur confuz. Obrajii roșii, pe care emoțiile extreme nu reușiseră să-i facă să pălească, îi făceau să tremure. Era singurul semn exterior de imensă tulburare.

Vocea îi reveni pentru a adăuga:

— Deci, cam ce ar trebui să fac?

— Ce ar trebui? repetă bătrânul abate, iată primul cuvânt de bun-simț pe care l-ați pronunțat. Mărturisind că nu sunteți capabil să-i îndrumați și să-i sfătuiți pe alții, cum ați putea fi un judecător bun în cauza voastră? Dumnezeu și episcopul, copilul meu, v-au dat un stăpân: eu sunt acela.

— Îl recunosc, spuse preotul, după o ezitare imperceptibilă. Totuși, vă implor...

Nu a terminat. Cu un gest imperios, abatele i-a impus deja tăcerea. A tăcut și l-a privit cu o curiozitate plină de teamă pe acest bătrân abate, de obicei atât de politicoasă, brusc de neclintit, stăpân pe sine, cu privirea atât de dură.

— Problema e serioasă. Superiorii v-au permis să primiți Sfintele Taine; sunt convins că decizia lor nu a fost luată cu ușurință. Pe de altă parte, această neputință pe care ați mărturisit-o mai devreme...

— Permiteți-mi, întrerupse din nou nefericitul preot, cu aceeași voce moale... Dumnezeu!, cu inteligența și cu posibilitățile mele, nu sunt absolut capabil de nici o lucrare apostolică. Din fericire, sănătatea mea trupească...

Tăcu, rușinat să opună, în naivitatea lui desăvârșită, atâtor argumente elocvente o justificare atât de fragilă.

— Sănătatea este un dar de la Dumnezeu, răspunse părintele Menou-Segrais grav. Din păcate, eu îi știu prețul mai bine decât voi. Forța fizică cu care ați fost dotat și înclinarea către anumite îndeletniciri manuale sunt, fără îndoială, semnul unei chemări nu atât de înalte, cu care Providența v-a înzestrat... E oare vreodată prea târziu să recunoașteți, îndrumat de persoane avizate, o greșeală involuntară?... Dacă ați încerca o nouă experiență... sau... sau...

— Sau? a îndrăznit să-l întrebe părintele Donissan.

— Sau să vă întoarceți la plug? încheie sec abatele. Și încă ceva, vă rog să rețineți că am pus întrebarea aceasta fără a cere un răspuns. Nu sunteți, slavă Domnului, unul dintre acei tineri impresionabili pe care un cuvânt puțin mai direct îi demoralizează fără rost. Nu vă tulburați cu una cu două. Cât despre mine, nu mi-am făcut decât datoria, deși cu o aparentă

cruzime.

— Vă mulțumesc, spuse încet preotul, mai sigur pe el. De la începutul acestei discuții, Dumnezeu mi-a dat puterea să aud adevăruri grele din gura voastră. De ce nu m-ar ajuta până la capăt? Vă implor să răspundeți la întrebarea pe care ați pus-o. De ce trebuie să mai aștept?

— O, Doamne... mormăi surprins abatele Menou-Segrais... Recunosc că nu stricau câteva săptămâni de gândire... mi-ar fi plăcut să vă las să reflectați pe-ndelete....

— La ce bun? Dacă nu eu trebuie să fiu cel care își judecă propria cauză și, de fapt, nici nu pot fi, nu ar trebui să aflu părerea voastră, iar asta cât mai repede?

— Este posibil să fiți gata să aflați, prietene, dar, fără îndoială, nu să și acceptați fără rezerve, a răspuns decanul din Campagne cu o brutalitate forțată. Într-o astfel de situație, să înfrunți ce te înspăimântă este mai degrabă un semn de slăbiciune decât de curaj.

— Știu, recunosc asta! exclamă Donissan, nu vă înșelați. Vedeți clar în mine. Fac apel la îndurarea voastră... A! domnule, fiți îndurător, fie-vă milă, vă implor să-mi dați lovitura de grație. Primind această lovitură, simt, sunt sigur că voi găsi forța necesară... Nu a existat până acum nici o situație în care Dumnezeu să nu fi ridicat un nefericit căzut la pământ...

Părintele Menou-Segrais îi aruncă o privire tăioasă.

— Sunteți atât de sigur că mi-am format o convingere fermă, că nu am nici o îndoială în privința asta?

Părintele Donissan clătină din cap.

— Nu e nevoie de prea mult timp ca să te lămurești în legătură cu cineva ca mine; vreți doar să mă menajați. Cel puțin, lăsați-mi, în fața Domnului, meritul de a fi complet supus: dați un ordin numai! Nu mă lăsați pradă frământărilor!

— Sunt de acord, spuse canonicul din Campagne, după o clipă de tăcere: nu pot decât să fiu de acord. Intențiile vă sunt bune, chiar luminate. Vă înțeleg nerăbdarea de a învinge natura printr-o lovitură decisivă. Dar cuvântul pe care-l așteptați de la mine poate fi o ispită mai presus de puterea voastră. Vreți să aflați verdictul, adică. Îl veți respecta?

— Așa cred, răspunse abatele cu voce înăbușită. Și în afară de asta, niciodată ca acum, în această noapte, nu voi fi fost mai bine pregătit să primesc și să-mi duc crucea. E timpul. Credeți-mă, Părinte, a sosit timpul. Nu sunt doar un preot ignorant, grosolan, incapabil să mă fac iubit, iar la seminar n-am fost decât un elev mediocru. Ca la marele seminar, ce să mai vorbim, să ajung să-i exasperez pe toți. A fost nevoie de intervenția miraculoasă a Părintelui Delange pentru a convinge directorii să mă admită la diaconat... Inteligență, memorie, hărnicie chiar, toate acestea îmi lipsesc... Și totuși...

Ezită, dar la semnul părintelui Menou-Segrais continuă cu greutate:

— Și totuși, nu am putut să înving cu toate astea o îndărătnicie... o încăpățănare... Disprețul îndreptățit al celorlalți trezește în mine... sentimente atât de greu de îndurat... atât de violente... Nu pot într-adevăr să le înving cu mijloace obișnuite...

S-a oprit, de parcă i-ar fi fost teamă că a vorbit prea mult. Ochii mici ai decanului îi fixau privirea cu deosebită atenție. Încheie cu o voce imploratoare, aproape disperată:

— Deci, nu amânați pe mai târziu... E timpul... În noaptea asta trebuie... Nu puteți ști...

Părintele Menou-Segrais se ridică atât de repede din scaun, că bietul preot păli dintr-odată. Dar bătrânul decan a făcut câțiva pași spre fereastră, sprijinindu-se în baston, cu un aer preocupat. Apoi, îndreptându-se brusc, spuse:

— Copilul meu, supunerea voastră mă impresionează... Probabil că v-am părut deja brutal, dar, cu toate acestea, voi fi din nou. Nu mi-ar fi greu deloc să împachetez lucrurile într-o sută de feluri, însă prefer să vorbesc clar. Doar v-ați dat pe mâinile mele... Ce fel de mâini? Le cunoașteți?

— Vă rog, murmură abatele cu voce tremurândă.

— Vreau să vă spun ceva: tocmai v-ați dat pe mâinile unui om pe care nu-l respectați.

Chipul lui Donissan era din ce în ce mai palid.

— Pe care nu-l respectați, repetă părintele Menou-Segrais. Viața pe care o duc eu aici este aparent aceea a unui laic fără nici o grijă. Recunoașteți-o! Lipsa mea de activitate vă face să

vă rușinați. Experiența pentru care atât de mulți proști mă laudă este, în ochii voștri, fără nici un beneficiu pentru suflete, sterilă. Aș putea spune mai multe, dar este suficient. Copilul meu, într-o situație atât de gravă, micile menajamente ale politeții mondene nu au nici o valoare: am descris bine sentimentele care vă încearcă?

La primele cuvinte ale acestei mărturisiri ciudate, părintele Donissan a îndrăznit să ridice privirile uluite către teribilul bătrân. Nu a mai reușit să le coboare.

— Vă cer un răspuns, continuă părintele Menou-Segrais, îl aștept în numele supunerii voastre și nu mai continui cu nimic până nu-l primesc. Aveți dreptul să mă recuzați. Voi putea fi doar judecător în această chestiune, nu vă influențez cu nimic. La întrebarea pe care v-am pus-o, răspundeți pur și simplu cu da sau nu.

— Trebuie să răspund cu *da*, spuse brusc părintele Donissan, cu calm. Proba la care m-ați supus e cumplită: vă implor, fie-vă milă, nu mai continuați.

Lacrimile îi țâșniră din ochi, iar părintele Menou-Segrais abia mai auzi ultimele cuvinte rostite cu voce joasă. Nefericitul își reproșa cu disperare faptul că a implorat milă, ca pe o slăbiciune. După o scurtă luptă interioară, a continuat:

— Am răspuns din supunere și probabil că nu ar mai trebui decât să aștept și să tac... dar... dar nu pot... Dumnezeu nu-mi cere să vă las să credeți... În conștiință, a fost un gând... un sentiment involuntar... Nu vorbesc astfel, a reluat pe un ton mai ferm, ca să mă justific: gândul meu rău vă este acum cunoscut... Așadar, Providența m-a dezvăluit în totalitate... Și acum... Și acum...

Mâinile lui căutau un punct de sprijin, brațele lungi băteau în gol aerul. Apoi, genunchii i se îndoiră și se prăbuși dintr-odată, cu capul înainte.

— Biet copil! exclamă abatele Menou-Segrais, cuprins de deznădejde.

A târât neîndemânatic corpul moale până la picioarele canapelei, și cu un efort supraomenesc îl trase și îl împinse în mijlocul pernelor din piele roșcată; chipul osos al vicarului căpătase o paloare cadaverică.

— Hai... hai... murmură bătrânul abate, străduindu-se să-i descheie sutana cu degetele lui țepene chinuite de gută; dar stofa uzată a cedat prima. Prin deschizătura gulerului apărură cămașa din pânză aspră, pătată de sânge.

Peste puțin timp, părintele Donissan respira din nou. Cu un gest rapid canonicul îi dezgoli pieptul.

— Mă așteptam la asta, spuse abatele cu un zâmbet dureros.

De la subsuori până la șale, trunchiul lui era înconjurat de o centură rigidă și aspră din păr de cal, țesută grosolan. Cureaua subțire care încingea acest înfiorător brâu era atât de strâns legată, că abatele Menou-Segrais o deznodă cu foarte mare greutate. Pielea apărură arsă de frecarea intolerabilă produsă de ciliciu, de parcă fusese corodată de o substanță caustică; pe locurile pe care epiderma fusese distrusă crescuseră bășici de lățimea unei palme, era tot o rană din care se scurgea un lichid amestecat cu sânge. Oribila căptușeală gri și maro era toată îmbibată. Dar, dintr-o rană mai adâncă, aflată pe o parte, un sânge roșu aprins izvora picătură cu picătură. Nefericitul îndesase în rană un șomoioș de cânepă: odată înlăturat obstacolul, părintele Menou-Segrais își retrase iute degetele înroșite de sânge.

Vicarul deschise ochii. Preț de o clipă mătură atent cu privirea fiecare colț al acestei camere necunoscute, apoi, oprindu-se pe chipul familiar al abatelui, păru că se află în fața unei imense surprize. Dintr-odată, ochii i-au căzut pe deschizătura largă a sutanei și pe lenjeria însângărată. Atunci preotul Donissan, dându-se imediat în spate, își ascunse fața în mâini.

Dar mâinile părintelui Menou-Segrais, cu un gest aproape matern, îi despărțiră cu blândețe palmele, dând la iveală chipul lui aspru.

— Dragul meu, Domnul nostru nu e nemulțumit de tine, îi spuse cu o voce joasă, pe un ton cald.

Însă apoi, pentru a-și masca tandrețea, își reluă tonul obișnuit de bunăvoință superioară.

— Măine veți pune pe foc acest infernal instrument diabolic de tortură: trebuie să găsiți o metodă mai bună. Dumnezeu să mă apere dacă nu vorbesc doar în numele bunului-simț, dar

atât în bine, cât și în rău, trebuie să fii un pic nebun. Nu vă reproșez decât imprudența acestor mortificări: un tânăr preot desăvârșit are întotdeauna lenjeria de un alb imaculat... Ridicați-vă! spuse ciudatul bătrân, și apropiați-vă puțin. Discuția nu s-a terminat, dar am trecut de ce era mai greu... Hai! Hai! Luați loc acolo. Nu scăpați de mine cu una cu două.

Bătrânul l-a instalat în propriul lui fotoliu și, vorbind încontinuu, ca din întâmplare i-a strecurat o pernă sub capul chinuit de durere. Apoi, așezându-se pe un scăunel, s-a înfășurat în păturica de lână, după care s-a recules preț de un minut, cu privirea lui limpede și îndrăzneată la dansul flăcărilor din cămin.

— Copilul meu, spuse el în cele din urmă, părerea pe care v-ați format-o despre mine este destul de corectă în ansamblu, dar falsă într-un singur punct: eu însumi mă judec – vai! – cu mai multă severitate decât vă închipuiți. Cu toate acestea, fără nici un rezultat...

Întețea focul scormonind calm jarul cu vătraiul.

— Dumneavoastră sunteți un om foarte diferit de mine, reluă abatele, m-ați întors cu totul pe dos, ca pe o mânășă. Când v-am cerut Monseniorului, am avut acest vis un pic prostesc de a aduce acasă... chiar așa! Da!... un preot tânăr, slab cotat, lipsit de acele calități naturale, pentru care eu am o mare slăbiciune, pe care să îl formeze eu și să fac din el cel mai bun slujitor al Domnului... Doamne! Mi-aș fi asumat o grea povară acum, la sfârșitul vieții. Dar eram, cu toate acestea, prea fericit în singurătatea mea pentru a reuși să mor împăcat. Judecata lui Dumnezeu, dragul meu, ar trebui să ne surprindă în plină trudă... Judecata lui Dumnezeu!...

— ...Dar, de fapt, dumneavoastră mă formați pe mine, adăugă după un lung moment de tăcere.

Auzind această uluitoare mărturisire, abatele Donissan nici măcar nu întoarse capul. Ochii lui, larg deschiși, nu exprimau nici o surpriză; bătrânul abate vedea doar că se roagă, din mișcarea buzelor.

— *Ei* nu au fost capabili să recunoască cel mai prețios dintre darurile Duhului Sfânt, continuă bătrânul. *Ei* nu recunosc niciodată nimic. Dumnezeu este Cel care ne dă nume. Numele

pe care îl purtăm este doar un nume de împrumut... Copilul meu, duhul tăriei² este în voi.

Clopotul bătut de trei ori pentru *Angelus*-ul din zori, ca un avertisment solemn, dar ei nu-l auziră. Jarul din cămin se transformase în cenușă.

— Iar acum, continuă părintele Menou-Segrais, iar acum, am nevoie de voi. Nu! Altceineva în afară de mine, presupunând că ar fi văzut atât de clar, nu ar fi îndrăznit să vă vorbească, așa cum fac eu în noaptea asta. Trebuie, totuși. Ne aflăm în acel moment al vieții (vine pentru toată lumea), în care adevărul se impune printr-o dovadă incontestabilă, în clipa aceea, în care fiecare dintre noi trebuie doar să întindă brațele și să se smulgă dintr-odată din ghearele întunericului și să se înalțe către strălucirea soarelui divin. Fiindcă prudența omenească nu înseamnă decât capcane și gesturi nebunești. Sfințenia! exclamă bătrânul preot cu o voce profundă, pronunțând acest cuvânt înaintea voastră, numai pentru voi, știu răul pe care vi-l fac! Fiți conștient de ceea ce înseamnă ea: o chemare, o misiune. Către locul în care Dumnezeu vă cheamă, va trebui să urcați, să urcați sau sunteți pierdut. Nu așteptați nici un ajutor uman. Conștient pe deplin de responsabilitatea pe care mi-am asumat-o, după ce v-am remarcat pentru ultima dată supunerea și modestia de care ați dat dovadă, m-am gândit că am făcut bine vorbind astfel. V-ați pus la îndoială nu doar tăria, ci și planurile pe care Dumnezeu le are cu voi și ați ajuns într-un impas: cu toate riscurile și pericolele, vă las să vă urmați calea; vă dăruiesc celor care vă așteaptă, sufletelor cărora le veți cădea pradă... Domnul să vă binecuvânteze, copilul meu!

La aceste ultime cuvinte, ca un soldat care simte că a fost rănit, dar instinctiv se ridică pentru o clipă înainte de a cădea, părintele Donissan se ridică în picioare. Pe chipul imobil, cu gura închisă, cu maxilarele încleștate, cu fruntea încruntată, ochii lui limpezi trădau o îndoială dureroasă. O vreme, privirea îi rătăci prin încăpere, apoi întâlni crucifixul de pe perete și se îndreptă îndată către abate, unde se opri, părând brusc că se stinge. Decanul nu-i citea în ochi decât o supunere oarbă, pe care tulburarea tragică a acestui suflet, încă bântuit

de groază, a înălțat-o către sublim.

— Vă cer îngăduința să mă retrag, spuse viitorul preot din Lumbres cu o voce slabă. Ascultându-vă, am fost sincer convins că voi fi cuprins de neliniște și disperare, dar acum s-a terminat... Eu... eu cred că... pot să fiu așa... așa cum doriți dumneavoastră... și... Și Dumnezeu nu va îngădui să fiu ispitit peste ceea ce pot³.

Spunând aceasta, a dispărut, iar în spatele lui ușa se închisese deja fără zgomot.

*

De atunci, părintele Donissan a cunoscut pacea, o pace ciudată, pe care nu îndrăznea să o analizeze. Miile de legături, care îl împiedicau sau îi încetineau faptele, toate s-au rupt; omul extraordinar, pe care neîncrederea sau teama superiorilor lui îl închisese ani de zile într-un cerc nevăzut, găsisese în cele din urmă câmp liber de desfășurare. Fiecare obstacol, abordat direct, ceda în fața lui. În câteva săptămâni, efortul acestei voințe, pe care nimic nu o va mai opri de acum, începuse să-i stimuleze și intelectul. Tânărul preot își petrecea nopțile devorând cărți pe care odinioară le închidea cu deznădejde, iar acum le pătrundea înțelesurile, nu fără greutate, dar cu o atenție tenace care l-a surprins ca un adevărat miracol pe părintele Menou-Segrais. Atunci a dobândit o cunoaștere profundă a cărților sfinte, care nu s-a regăsit niciodată în limbajul său, întotdeauna în mod intenționat simplu și familiar, dar care i-a hrănit spiritul. Douăzeci de ani mai târziu, îi spunea într-o zi Monseniorului Leredu, cu un soi de maliție: „În acel an, am dormit șapte sute treizeci de ore...”

— Șapte sute și treizeci de ore?

— Da, două ore pe noapte... Ba chiar – îți mărturisesc – am trișat un pic.

Abatele Menou-Segrais putea să urmărească pas cu pas pe

fața vicarului toate peripețiile acestei lupte interioare, căreia nu îndrăznea să-i prevadă deznodământul. Deși tânărul preot a continuat să mănânce ca de obicei și a încercat să se arate calm ca întotdeauna, abatele observa cu o îngrijorare tot mai mare semnele fizice, în fiecare zi mai evidente, ale unei voințe întinse la maximum, gata să se rupă, pe care un efort prea mare o poate face să cedeze. Cât de multă experiență și înțelepciune ar fi avut, sau poate tocmai din pricina acestor calități, bătrânul nu putea să priceapă decât pe jumătate cauzele unei crize morale căreia părea imposibil să-i limiteze efectele. Prea abil să-și folosească autoritatea în cuvinte zadarnice și sfaturi inutile de moderare, pe care părintele Donissan nu ar fi fost fără îndoială capabil să le asculte, aștepta prilejul de a interveni, dar acesta nu se ivea. Așa cum se întâmplă adeseori, când un om inteligent nu mai este stăpânul pasiunilor pe care le-a stârnit, se temea că va acționa în direcția opusă și va agrava răul pe care ar fi dorit să-l remedieze. De la oricare altul, dar nu de la ucenicul său ciudat, ar fi putut aștepta liniștit reacția naturală a unui organism suprasolicitat de atâta muncă, fiindcă în acest moment nu constituia oare această muncă excesivă mai degrabă un remediu, decât ceva dăunător, cam ca distragerea violentă unui biet prizonier de la unicul său gând obsedant?

În plus, în aparență, părintele Donissan nu și-a schimbat nici una dintre ocupațiile zilnice și își continua activitățile obișnuite. În fiecare dimineață, putea fi văzut urcând, cu pasul său iute și un pic stângaci, cărarea abruptă care duce din presbiteriu la biserica din Campagne. Odată mesa rostită, după o rugăciune de mulțumire extrem de scurtă care mereu îl surprindea pe părintele Menou-Segrais, neobosit, cu trupul său deșirat a plecat în față, cu mâinile încrucișate la spate, se îndrepta spre Brennes și parcurgea în toate direcțiile câmpia imensă, traversată de cărări dificile, străbătută de un vânt aspru, apoi cobora creasta văii fluviului Canche până la mare. Pe acolo casele sunt rare, construite la distanță una de alta, înconjurate de pășuni și apărate de garduri de sârmă ghimpată. Câteodată este nevoie să parcurgă drum lung prin iarba înghețată și alunecoasă, pe care o strivește sub tălpi, ca

să găsească, în mijlocul unei mici bălți de noroi, frământată de copitele animalelor, o barieră șubredă de lemn, care scârțâie, dar rezistă, între stâlpii ei putrezi. Ferma se află într-o adâncitură a terenului, lăsând să se zărească prin aerul cenușiu doar un fir de fum albăstrui și cele două hulube ale unei șarete, cu o găină cocoțată în vârf, îndreptate către cer. Țăranii cantonului, un soi zeflemitor de oameni, priveau cam de sus și cu suspiciune cum trece silueta înaltă a vicarului, cu poalele sutanei suflecate, străbătând ceața și străduindu-se să tușească pe un ton cât mai cordial. Ajuns în fața unei case, ușa se deschidea ușor, iar toți ai casei, atenți, strânși în jurul sobei, așteptau ca el să rostească încet primul cuvânt. Dintr-o privire, toată lumea recunoaște țăranul care și-a trădat pământul, iar acum, ca un frate generos, la tonul respectuos și amabil, adaugă și o nuanță de familiaritate protectoare, ușor disprețuitoare, și micul său discurs este ascultat în întregime într-o tăcere înghețată... Ce drumuri de întoarcere, la căderea nopții, privind către luminile satului, cu gura amară de rușine și inima singură, pentru totdeauna!... „Le fac mai mult rău decât bine“, spunea cu tristețe părintele Donissan și a obținut pentru o vreme oprirea acestor vizite, pe care timiditatea lui excesivă le transformase într-un martiraj ridicol. Acum, însă, le-a reluat, la îndemnul abatelui Menou-Segrais care l-a sfătuit că ar trebui să treacă prin una dintre cele mai umilitoare încercări – colecta din Postul Mare, pe care bieții oameni o numeau, cu un cinism emoționant, impozitarea... „Nu va aduce nici măcar un bănuț“, se gândea sceptic decanul... Dar în fiecare seară, dimpotrivă, neobișnuitul collector așeza pe colțul mesei punga de lână neagră, burdușită cu bani. Și asta pentru că, încet-încet, a căpătat acea autoritate morală, de necontestat, a celui care nu-și mai calculează șansele, ci merge drept înainte. Fiindcă, de fapt, cei abili și prudenți se menajează pe ei înșiși. Iar celui mai grosolan dintre oameni i se oprește râsul în gât atunci când vede că victima lui se expune în totalitate batjocorii.

„Ce arătare caraghioasă!“, spuneau, cu o umbră de rușine totuși. Înainte se băga în cel mai întunecat colț al camerei și, frământându-și pălăria veche în mâini, nefericitul căuta în

zadar momentul prielnic, nerăbdător să plaseze cuvântul, fraza cea mai potrivită, dar de fiecare dată pleca fără să spună nimic. Acum însă are multe de făcut pentru a se lupta cu el însuși, pentru a-și învinge limitele. Ca să învingă cu adevărat, nu e suficient doar să convingă sau să seducă; trebuie să cucerească; reușește să pătrundă în suflete ca printr-o breșă. La fel ca de fiecare dată, traversează curtea cu același pas iute, printre bălțile puturoase și găinile zburătăcite. Ca întotdeauna, același plod cu muci la nas, cu un deget în gură, îl urmărește cu coada ochiului când își curăță de pietriș cu mare zgomot pantofii înnoroiți. Iar când apare în prag, deja toată lumea se ridică în tăcere. Nimeni nu cunoaște profunzimile acestei inimi, stăpânite de dorințe puternice, dar și cuprinsă de spaime, pe care cel mai mic obstacol o poate aduce la disperare, dar pe care nimic nu o poate pe deplin mulțumi. Așa este acest preot sfios, căruia un zâmbet îi poate aduce lacrimi în ochi și care își smulge cu un imens efort din gâtul uscat fiecare cuvânt. Dar din acest efort nimic nu va ieși niciodată la suprafață. Chipul îi este impasibil, trupul înalt nu se mai cocârjează, mâinile lungi nu îi mai tremură. Cu o singură privire, cu acea privire profundă, neliniștită, care nu se supune, a trecut peste măruntele amabilități sau cuvinte vagi. Deja întreabă, cheamă. Cele mai obișnuite cuvinte, cele mai golite de sens, uzate de o îndelungă folosire își recapătă înțelesul, stârnesc un straniu ecou. „Când a rostit numele lui Dumnezeu aproape în șoaptă, dar cu așa o intonație...“, spunea după douăzeci de ani un bătrân arendaș din Saint-Gilles, „am simțit un gol în stomac, ca după trăsnet...”

Nu era dăruit cu nici un strop de elocvență, și nici măcar cu acea candoare încântătoare de care blazații se vor minuna mai târziu, de altfel aproape toate istoriile despre el erau de o autenticitate dubioasă. Vorba viitorului preot din Lumbres era greoaie; uneori, chiar se împiedica la fiecare cuvânt, se bâlbâia. Aceasta era pricinuită de faptul că el ignora utilitatea sinonimului și a jocurilor de cuvinte sau volutele unui gând care urmează ritmul verbal și se modelează pe el ca o bucată de ceară. A suferit multă vreme din lipsa capacității de a exprima ceea ce simte, din pricina stângăciei lui care provoca

răsete. Nu-i va păsa de asta. Va continua totuși. Nu va mai lua în seamă tăcerea umilitoare, când fraza începută ajunge la final și cade în gol. Se va ambiționa și mai mult. Fiecare eșec nu făcea decât să-i dea un nou imbold și să-i întărească voința de neclintit. De la bun început, intră în subiect prin grație divină. Spune ce are de spus, iar curând, chiar și cei mai neciopliți îl vor asculta fără să protesteze, acceptându-l. Nici măcar pentru o clipă nu te poți crede înșelat de un astfel de om: oriunde te-ar duce, simți că e alături de tine. Crudul adevăr, care, dintr-odată, printr-un cuvânt mult timp căutat, te lovește scurt drept în inimă pe el l-a rănit deja. Simți că și l-a smuls direct din suflet. O, nu! Asta nu se poate învăța, nu e nimic ieșit din comun. E o poveste simplă, atât; trebuie doar să-l asculți, asta-i tot... Ceaunul forfotește pe plită, câinele ostenit doarme cu botul pe labe, vântul furios zgâlțâie ușa din balamale, iar o cioară croncăne cât o țin bojocii în ograda pustie... Toți se uită la el pieziș, răspund cu jenă, își cer scuze, se plâng de ignoranță sau obișnuințe și, atunci când el tace, tac și ei.

— Dar ce le povestești oamenilor? întrebă părintele Menou-Segrais. Sunt total transformați. Când le vorbesc despre dumneavoastră, nici unul nu îndrăznește să mă privească în ochi.

Evită să-i pună părintelui Donissan acele întrebări directe care necesită un răspuns prin da sau nu... De ce?... Din prudență, fără îndoială, dar și dintr-o teamă secretă... Ce teamă? Lucrarea harului în această inimă deja tulburată are un caracter violent, aspru, care îl dezorientează pe abate. Din acea noapte de Crăciun, în care i-a vorbit cu atâta îndrăzneală, preotul din Campagne nu a mai vrut niciodată să reia o discuție la care se gândește cu o oarecare stânjeneală. În afară de asta, vicarul său este întotdeauna același om simplu, atât de docil și de o politețe desăvârșită, ireproșabilă... Nici unul dintre confrății din preajma lui nu a observat vreo schimbare la el. Îl tratează cu aceeași indulgență, puțin disprețuitoare; îi laudă zelul și evlavia. Preotul din Larieux, confesorul lui, un bătrân cumsecade, școlit la Saint-Sulpice și care îl spovedește în fiecare joi, nu pare surprins sau îngrijorat de ceva în legătură

cu el. Iar asta, în loc să-l liniștească, dimpotrivă, îl îndispune foarte rău pe abatele Menou-Segrais.

Fără îndoială, de multe ori a crezut că își întărește, printr-o manevră ingenioasă, lipsa de autoritate. Așa că propune, sugerează, ordonă, cu dorința secretă de a fi puțin contrazis. Ar trebui să ajungă la rezultate mai bune, sau cel puțin să rupă această tăcere insuportabilă! Dar supunerea umilă a părintelui Donissan face acest ultim truc inutil. Orice propune este imediat acceptat. Zadarnic pune la încercare răbdarea și timiditatea bietului preot cu o perseverență crudă; de exemplu, după ce l-a eliberat mult timp de predica de duminică, i-o impune într-o bună zi, în mod total neașteptat. Nefericitul, în ziua hotărâtă, fără un cuvânt de reproș, adună în grabă câteva pagini acoperite cu scrisul lui grosolan, țărănesc, urcă în amvon, iar timp de douăzeci de minute ucigătoare, cu ochii plecați, palid ca un mort, comentează evanghelia zilei, ezită, se bâlbâie, se animă pe măsură ce înaintează, se luptă cu disperare până la capăt și ajunge în cele din urmă la un soi de retorică elementară, aproape tragică. O ia din nou de la capăt în fiecare duminică, iar când tace, un murmur trece din om în om, dar numai el nu îl poate auzi – suspinul profund, imposibil de comparat cu ceva, al unei mulțimi ținute o vreme într-o încordare extremă și care acum se destinde.

— E parcă puțin mai bine, spune decanul la sfârșit, dar este încă atât de vag... atât de confuz...

— O, Doamne! exclamă preotul, cu o figură de copil gata să izbucnească în plâns.

La masa de prânz, mâinile încă îi mai tremurau.

Între timp, părintele Menou-Segrais a luat o hotărâre foarte importantă și i-a deschis larg vicarului său ușile confesionalului. Decanul din Hauburdin a fost nevoit să intre anul acesta într-o perioadă de reculegere spirituală prin meditație și rugăciune; urma ca doi Frați mariști⁴ să rostească predicile. Unul dintre ei s-a îmbolnavit grav de gripă, fiind nevoit să se întoarcă la Valenciennes din prima zi a Săptămânii Patimilor. Atunci decanul l-a rugat pe confratele său din Campagne să i-l împrumute pe părintele Donissan.

— Este tânăr, nu se teme de muncă...

Până acum, la sfatul Părintelui Denisanne, cu care a vorbit îndelung despre elevul său, decanul din Campagne era suficient de lămurit în legătură cu modul în care vicarul desfășura spovedania. Informat greșit și printr-o neînțelegere perfect scuzabilă, Părintele misionar s-a descotorosit de o parte din obligațiile sale pe seama viitorului preot din Lumbres, care, de joi până în Sâmbătă Patimilor, nu a mai părăsit confesionalul. Cantonul Hauburdin se întinde pe un spațiu larg, în vecinătatea zonei miniere, dar reușita a fost totuși imensă. Bineînțeles că nici unul dintre preoții care și-au ocupat locurile în fața altarului în ziua Paștelui, cu veșmintele lor dantelate și proaspete, și au văzut o mulțime de oameni îngenuncheați la masa de împărtășanie, nu a aruncat nici măcar o privire la tânărul vicar tăcut, care venea să se dăruiască pentru prima dată, în penumbră și liniște, omului păcătos, stăpânul său, din ghearele căruia nu va scăpa viu. Părintele Donissan nu a destăinuit niciodată nimănui trăirile provocate de această întâlnire decisivă, și nimic despre delicatețea ei absolută... Dar când părintele Menou-Segrais l-a văzut din nou în seara de Paști, a fost atât de mirat de aerul lui distrat și absorbit, încât l-a luat imediat la întrebări, cu o neobișnuită duritate, iar răspunsul simplu al bietului preot nu l-a liniștit deloc.

Cu toate acestea, mult mai târziu, o vorbă i-a scăpat părintelui Donissan, punând într-o lumină stranie această perioadă obscură a vieții sale. „Când eram tânăr“, i-a mărturisit dlui Groselliers, „eu nu cunoșteam răul: am învățat să-l cunosc doar din gura păcătoșilor“.

Astfel săptămânile treceau una după alta, viața curgea liniștit, monoton, fără nici un motiv deosebit de îngrijorare. De la ultima discuție din Ajunul Crăciunului, tăcerea păstrată de părintele Donissan îl dezamăgește dureros, iar supunerea, blândețea dezarmantă și pasivă a viitorului preot din Lumbres nu reușesc să risipească amărăciunea provocată de un soi de neînțelegere între ei căreia îi este imposibil să-i stabilească motivele. Era doar o neînțelegere? Pe zi ce trece, în ciuda experienței și a vastelor cunoștințe, acest bătrân abate, atât de

bine apărat împotriva tiraniei aparențelor, își simte umerii apăsați de o teamă nelămurită. Acest copil mare, care îngenunchează cu umilință în fiecare seară și își primește binecuvântarea înainte de a se întoarce în camera lui, își știe secretul, iar el nu l-a pătruns pe al lui. Cu oricâtă încăpățănare l-a supravegheat, nu a reușit să surprindă nici unul dintre semnele exterioare care trădează prezența orgoliului și a ambiției, căutarea febrilă, pendularea între speranță și disperare sau o stare de îngrijorare vizibilă... Și totuși... „Nu cumva am tulburat această inimă pentru totdeauna?“, se întreba abatele uneori căutând privirea care îl evita, „sau focul care îl mistuie e pur? Are o purtare desăvârșită, ireproșabilă; este sânguincios, înflăcărat, eficient, iar lucrarea lui deja dă roade... Ce să-i reproșezi? Câți n-ar fi bucuroși să îmbătrânească alături de un astfel de om? Pe dinafară este un sfânt, dar, cu toate astea, ceva din el respinge, te pune în defensivă... Este lipsit de bucurie... “

*

Însă părintele Donissan cunoștea bucuria.

Nu pe aceea trăită pe furiș, nestatornică, uneori oferită, alteori refuzată – ci o altă bucurie: mai sigură, mai adâncă, egală, continuă și, s-ar putea spune, implacabilă, asemănătoare unei noi vieți în propria-i viață. Oricât de departe s-ar fi întors în trecut, nu a găsit nimic asemănător cu ea, și nu-și amintea să o fi presimțit vreodată sau să și-o fi dorit. Acum se bucura de ea cu aviditate, ca de o comoară înșelătoare pe care adevăratul stăpân va veni să i-o ia dintr-o clipă în alta și pe care ar apăra-o până la moarte.

Nici un semn exterior nu a anunțat această bucurie și părea că va continua așa cum a început, bazată pe nimic, ca o lumină a cărei sursă rămâne invizibilă, ca orice gând care se destramă, ca un strigăt peste zarea nesfârșită care nu ajunge dincolo de primul cerc al tăcerii... A apărut chiar în noaptea aleasă de abatele din Campagne pentru a-l supune pe vicar la acea neobișnuită încercare, la sfârșitul nopții de Crăciun, în camera

lui, unde sărmanul s-a refugiat, cu inima sfâșiată, în pragul zorilor. Un cer cenușiu, pe care cu greu îl poți numi auroră, pătrundea prin ferestre, iar pământul pierdut la orizont, acoperit de nea, intra odată cu el. Dar abatele Donissan nu a văzut nimic. În genunchi, în fața patului descoperit, relua fiecare propoziție a straniei convorbiri, încercând să-i pătrundă înțelesul, apoi se întorcea scurt, atunci când unul dintre cuvintele auzite, prea precis, prea categoric, imposibil de evitat, apărea brusc în memoria lui. Atunci se lupta orbește cu o ispită nouă mult mai periculoasă. Iar groaza cea mare era neputința de a o numi.

Sfințenia! În naivitatea sa sublimă, el a fost de acord să fie purtat dintr-odată, prin ordin, de la ultimul, la primul rang. Nu s-a dat înapoi.

„Către locul în care Dumnezeu vă cheamă, va trebui să urcați“, spusese abatele. El a fost chemat. „...Să urcați sau sunteți pierdut“. Era pierdut.

Convingerea nevolniciei sale de a împlini un asemenea destin îi înghețase rugăciunea pe buze. Această voință a lui Dumnezeu împovăra bietul lui suflet, apăsător de o oboseală supraomenească. Ceva mai profund decât viața însăși se afla suspendat în el. Artistul îmbătrânit, găsit mort în fața operei începute, cu privirea debordând de capodopera la care nu va ajunge niciodată – nebunul delirant, în luptă cu halucinațiile pe care, ca pe niște fiare evadate din cușcă, nu le poate stăpâni – gelosul rămas mut, cu privirile pline de ură, în fața trupului prețios profanat, spintecat, nici unul dintre ei nu a simțit mai adânc decât el înțepătura fină și perfidă a disperării. Niciodată acest nefericit nu s-a văzut pe el însuși (e convins) atât de limpede, perfect. Ignorant, temător, ridicol, legat pe vecie de constrângerea unei devoțiuni înguste, precaute și închise în sine, fără să comunice cu nimeni, solitar, cu mintea și inima sterpe, incapabil de vreun exces, nici chiar în bine, sau de vreo minunată imprudență, rezervată doar marilor spirite, cel mai puțin eroic dintre oameni. Vai! Ceea ce vede maestrul în el nu este decât ce a rămas din darurile primite cândva, risipite acum! Sămânța sufocată nu va rodi niciodată. Cu toate acestea, a fost totuși semănată. Sute de amintiri din copilăria

lui atât de straniu unită cu Dumnezeu îi revin acum în minte și acele vise, chiar acele vise – o, Doamne! – de a căror gingășie primejdioasă se temea și pe care, în zelul său nemăsurat, le-a gonit încet-încet... Era deci vocea aceea de neuitat, care se aude doar câteva zile, pentru ca apoi tăcerea să se lase pentru totdeauna. S-a îndepărtat fără să știe de mâna divină întinsă – la fel, de viziunea chipului plin de reproșuri – apoi de ultimul strigăt de deasupra dealurilor, de chemarea supremă din depărtare, la fel de slabă ca un oftat. Fiecare pas înainte îl înfinge în pământul exilului, dar e încă marcat cu semnul pe care slujitorul lui Dumnezeu tocmai l-a recunoscut pe fruntea sa.

Aș fi putut... ar fi trebuit... cumplite vorbe! Dar dacă le biruia pentru o clipă, devenea din nou sigur pe el; tot astfel, eroul învins își dictează Memorialul prietenilor, refăcând la nesfârșit calculele și resuscitând trecutul, pentru a înăbuși viitorul care încă se agită în inima sa. Cei cu adevărat puternici nu renunță niciodată la jumătatea drumului. Un spirit hotărât, odată ce a depășit anumite granițe, își urmează visul până la capăt. Omul care va privi cohorte de păcătoși vreme de patruzeci de ani cu ochii lui Isus Cristos, cel căruia nici cei mai răzvrățiți nu-i vor ucide speranța și care, precum Sfânta Scolastica, a primit mai mult pentru că a iubit mai mult, nu are puterea, în acest moment tragic, să ridice ochii spre Cruce, unde totul devine posibil. Nu i-a trecut prin minte această idee simplă, cea dintâi într-un suflet creștin, și care e strâns legată de sentimentul neputinței noastre și de adevărata umilință.

„Am risipit harul Domnului, repeta din interiorul lui o voce străină, dar cu propriul lui timbru, suntem judecați, condamnați... deja eu nu mai sunt: aș fi putut să fiu!“

Douăzeci de ani mai târziu, preotul din Lumbres îi spunea cu ochii în lacrimi părintelui din Charras, viitor stareț la mănăstirea trapistă din Aiguebelle, care i se plângea distrus de o singurătate interioară copleșitoare, îndoindu-se chiar și că va fi vreodată mântuit:

— Vă rog, tăceți... Nici nu știți câte cuvinte roiesc în jurul meu și, chiar și atunci când voi fi pe patul de moarte și în mâna Domnului, tot nu le voi putea asculta fără să le simt povara.

Dar, cum părintele insista să fie ascultat până la capăt, rugându-l să-l absolve de păcate, deodată l-a văzut ridicându-se, cu ochii pierduți, cu buzele strânse și cu mâinile încheștate spasmodic pe spătarul scaunului de paie.

— Nu mai adăugați nimic! exclamă el cu o voce care-l blocă pe preotul stupefiat. Vă poruncesc!...

Apoi, după un minut de tăcere, încă palid și tremurând, a luat între palme capul părintelui de Charras, l-a lipit de pieptul lui cu mâinile fremătânde și i-a spus emoționat:

— Copilul meu, uneori mă arăt așa cum sunt... Sărmane suflete care vin la cel mai sărman decât ele!... Sunt astfel de încercări pe care nu îndrăznesc să le dezvălui nimănui de teamă că indulgența de neînțeles cu care sunt tratat n-ar face din chinurile mele decât o nouă faptă de glorie în ochii celorlalți... Eu am atât de multă nevoie de rugăciuni, iar ei mă acoperă doar cu laude!... Pentru că nu vor să-și piardă iluziile...

Afară se luminase pe deplin. Camera mică, goală, în trista dimineată de decembrie, se arăta în dezordinea ei modestă: masa albă de lemn sub cărțile împrăștiate, patul modest, împins la perete, cu cearceaful atârând pe podea, iar pe pereți, un tapet oribil, decolorat... O vreme, sărmanul preot se uită la aceste patru ziduri atât de apropiate și simți că îi apasă pieptul. Senzația îngrozitoare de a fi încarcerat într-o cușcă sau de a nimeri, încercând să evadezi, pe un culoar fără ieșire l-a făcut să se ridice imediat, cu fruntea înghețată, cu brațele moi, străbătut de o imensă groază.

Și brusc s-a lăsat tăcerea.

Era ca atunci când murmurul așteptării traversează o mulțime dezlănțuită și precede stingerea totală a zgomotului... Încă o clipă, valul profund de aer oscilează lent și se retrage. Apoi masa imensă, vie, până acum strigând în cor, recade cu totul în tăcere.

Astfel, miile de voci, care se contraziceau, muștrău, șuierau, scrâșneau în inima părintelui Donissan, cu furie înverșunată, au tăcut toate dintr-odată. Ispita nu doar a scăzut: pur și simplu a dispărut. La capătul imensului efort de voință, părintele Donissan a simțit că obstacolul a cedat, iar

detensionarea a fost atât de bruscă, încât nefericitul a crezut, cu toată ființa, că pământul i-a fugit de sub picioare. Dar această ultimă încercare a durat doar o clipă, iar omul care se lupta nu demult fără speranță, apăsător de o povară tot mai mare, s-a trezit mai ușor decât un prunc, lipsit de conștiința propriei existențe, într-un gol încântător.

Nu era pacea, pentru că adevărata pace nu este altceva decât echilibrul de forțe și încrederea în sine, izvorând ca o flăcără. Cel care a găsit pacea nu mai așteaptă nimic altceva, pe când el se afla în așteptarea a nu se știe ce, a ceva nou care să rupă tăcerea. Nu era nici acea epuizare a unui suflet obosit care, când atinge abisurile durerii omenești, se odihnește, pentru că el spera la mai mult decât atât. Și nu era nici sfârșitul unei mari iubiri, fiindcă în orice ființă descătușată inima este încă trează și vrea să dea mai mult decât primește... El nu voia nimic: el aștepta.

* * *

La început, a fost o bucurie tainică, abia perceptibilă, ca și cum ar fi venit din afară, rapidă, asiduă, aproape deranjantă. Cine se teme sau speră ceva de la un gând nespus, trecător, de la o dorință mai rapidă decât o scânteie?... Și totuși, așa cum în dezlănțuirea orchestrei dirijorul sesizează imediat vibrația inezizabilă a unei note false, dar e prea târziu pentru a o opri, tot așa vicarul din Campagne nu se îndoia că ceea ce aștepta – fără să știe ce – venise deja.

* * *

Prin ceața ferestrelor, linia orizontului se distinge cu greu – un contur vag, aproape întunecat, dar ziua de iarnă, dimpotrivă, răspândea în camera mică o lumină lăptoasă, nemișcată și tăcută, ca și cum ar fi fost văzută prin apă. Și atunci părintele Donissan fu absolut sigur că această stare de

bucurie discretă anunța o prezență.

Neliniștea odată dispărută, îi revine amintirea gândurilor care-l bântuiseră mai devreme, însă acestea nu mai aveau puterea să-l rănească. După un prim moment de spaimă, memoria temătoare le-a spulberat unul câte unul, cu prudență, apoi le-a subjugat. Era din ce în ce mai încântat pe măsură ce își simțea gândurile domolite, inofensive, devenite slujitori umili ai bucuriei sale misterioase. Într-o străfulgerare, totul îi părea posibil, iar cel mai înalt nivel, atins deja. Din adâncurile abisului, unde credea că va fi închis pe vecie, o mână îl purtase atât de departe, încât acolo își descoperea îndoielile, disperările, chiar și greșelile transfigurate și glorificate. Granițele lumii în care fiecare pas înainte este plătit printr-un efort dureros au fost traversate, iar el a ajuns la capătul drumului cu rapiditatea fulgerului. Această viziune interioară a fost scurtă, dar orbitoare. Când a încetat, totul părea să se întunece din nou, dar el trăia și respira în aceeași lumină blândă, iar imaginea întrezărită, apoi pierdută, lăsase în urma ei, în locul unei certitudini a cărei intensitate i-ar fi rupt inima, o presimțire imposibil de descris. Mâna care îl condusese se depărta cu greu, iar acum îi era alături, nu-l va mai părăsi... Și sentimentul acestei prezențe misterioase era atât de intens, că întoarse brusc capul, de parcă urma să întâlnească privirea unui prieten.

Cu toate acestea, chiar și înăuntrul bucuriei mai rămâne ceva, pe care extazul nu-l poate absorbi. Îl deranjează, îl irită, ca o ultimă legătura pe care nu îndrăznește să o rupă... Această legătura odată ruptă, unde îl va duce valul?... Câteodată această legătură slăbește și, ca o navă care înaintează cu ancorele coborâte, ființa sa e profund zdruncinată... Să fie doar o legătură, un obstacol de depășit? Nu, ceea ce rezistă nu este o forță oarbă, ci simte, observă, calculează. Luptă ca să câștige... Nu cumva este el însuși? Nu cumva *ea* este conștiința amorțită care se trezește treptat?... Bucuria deplină a durat, după vorbele înțelepte ale apostolului⁵, până la despărțitura sufletului și a duhului. Nu este posibil să mergem mai departe fără să murim.

Nu! Întorcând capul, părintele Donissan nu întâlnește nici o

privire prietenoasă, doar în oglindă, propriul său chip, palid și crispat. În zadar își pleacă ochii imediat: este prea târziu. Este și el surprins de acest gest instinctiv și încearcă să-i pătrundă sensul. Ce căuta de fapt? Acest semn material de neliniște, până acum vag și indecis, îl înspăimântă aproape la fel de mult ca o prezență reală, vizibilă. El are în clipa asta nu doar sentimentul existenței acestei prezențe, ci și o senzație clară, imposibil de descris prin cuvinte. Nu mai este singur... Dar cu cine?

Îndoiala, cu greu formulată în minte, pune stăpânire pe el. La început a vrut să se arunce în genunchi, să se roage. Pentru a doua oară rugăciunea îi îngheață pe buze. Strigătul umil al disperării nu va răzbate afară: avertismentul suprem va fi dat în zadar. Voința încordată i-a scăpat deja printre degetele mâinii întinse: o alta, de la care nu trebuie să aștepti nici milă, nici îndurare, îl ia în stăpânire.

Ah! Cât de puternic și abil este celălalt, cât de răbdător când e nevoie, iar când vine timpul – e iute ca fulgerul! Într-o zi, Sfântul din Lumbres va cunoaște chipul dușmanului său. Trebuie ca de această dată să se supună orbește acestei prime încercări, să primească întâia lovitură. Cum ar fi arătat viața acestui om ciudat, care nu a fost decât o luptă încrâncenată, încheiată cu o moarte amară, dacă acum, odată dejucat șiretlicul, s-ar fi abandonat fără efort îndurării, dacă ar fi strigat după ajutor? Ar fi devenit unul dintre acei sfinți ale căror vieți sunt ca niște basme, unul dintre acei blânzi cu surâs de rege-copil care moștenesc pământul?... Dar ce rost mai are să ne imaginăm? În momentul decisiv, el a acceptat provocarea, și nu din orgoliu, ci dintr-un impuls irezistibil. La apropierea inamicului, și-a pierdut cumpătul – nu de frică, ci de ură. El a venit pe lume pentru a lupta; fiecare cotitură a drumului său va fi scăldată în valuri de sânge.

În ce privește misterioasa bucurie, ea veghează încă în străfundul sufletului, abia tulburată, cu o flacără mică și clară în vânt... Iar el se va întoarce acum, ce nebunie!, împotriva ei. Sufletul arid, care nu a cunoscut niciodată mângâierea, ci doar tristețea mută și resemnată, se miră, apoi se sperie, iar în cele din urmă se mânia pe această dulceață inexplicabilă. În prima

etapă a ascensiunii mistice, inima, lipsită de starea dureroasă de agitație, încearcă din toate puterile să destrame această reculegere pasivă și liniște interioară, fiindcă această aparentă stare de lene o tulbură... Cum știe celălalt, care se strecoară între Dumnezeu și el, să schimbe direcția brusc cu mare artă! Cum avansează și apoi se retrage, avansează din nou, prudent, perspicace, atent... Cum înaintează el pas cu pas!

Nefericitul preot crede că a adulmecat capcana întinsă, când de fapt cele două fălci l-au înhățat deja, și cu fiecare zbatere a lui se vor încleșta și mai tare. În noaptea care se lasă, claritatea fragilă a flăcării îl sfidează... Atunci provoacă, invocă acea teamă îngrozitoare, care în mod miraculos s-a risipit. Dintre toate relele, există, oare, vreunul mai mare decât teama cumplită care te țintuiește în loc la o răscruce de drumuri în toiul nopții înșelătoare? Această misterioasă bucurie fără motiv nu poate fi decât o iluzie. O speranță secretă, atât de intimă, de profundă, născută dintr-odată – fără nici un obiect – indefinită, aduce prea mult cu un sâmbure de vanitate... Nu! Coborârea harului nu desfată simțurile... *Va trebui să smulgă din rădăcină această bucurie!*

De îndată ce a hotărât asta, n-a mai ezitat nici o clipă. Ideea sacrificiului care va avea loc aici – în câteva momente – a aprins în el acum o altă flacără de disperare curajoasă, forța și totodată slăbiciunea acestui om unic vor fi arma lui, ori de câte ori Satan îi va reveni în inimă. Acum are chipul înghețat, iar privirea întunecată trădează decizia unei acțiuni violente, calculate. Se apropie de fereastră și o deschide. Bara de sprijin, ruptă cândva, fusese înlocuită de un predecesor mai excentric al părintelui Menou-Segrais cu un lanț de bronz, găsit pe fundul unui dulap din sacristie. Cu mâinile sale puternice, părintele Donissan îl smulse din cele două cuie care îl fixau. O clipă mai târziu, ciudatul bici s-a repezit cu un șuierat pe spatele lui gol.

Un cuvânt surprins din întâmplare, mărturia unor vizitatori familiari, rarele confidențe făcute în termeni destul de obscure permit doar să-ți imaginezi prea puțin mortificările originale și bizare ale preotului din Lumbres, deoarece acesta le ascundea cu mare grijă. Nu de puține ori, răutăcios, le satisfăcea

curiozitatea păcălindu-i; așa că un scriitor celebru, *colecționar de suflete*⁶ (așa cum i se spune...) a venit pentru un astfel de caz grozav și s-a întors acasă indus în eroare. Dar dacă unele dintre aceste mortificări, ca de exemplu posturile, ale căror cumplite rigori depășesc orice rațiune, ne sunt cât de cât cunoscute, secretul celor mai aspre pedepse nu l-a dezvăluit niciodată. Ultima lui rugăciune a fost făcută pentru a obține promisiunea unui prieten ca nici un medic să nu îl viziteze. Biata fată care avea grijă de el, care urma să devină Maica Maria a Îngerilor, dar care pe atunci era slujnică în Bresse, a declarat că baza gâtului și umerii lui erau acoperite cu cicatrice, unele dintre ele ca niște mărgele de grosimea degetului mic. Deja doctorul Leval, în timpul uneia dintre primele crize, a constatat pe părțile laterale ale trupului urme adânci de arsuri vechi și cum se tot mira, cu discreție de altfel, de față cu el, sfântul roși jenat, păstrând tăcerea...

— La vremea mea am făcut și eu câteva nebunii, îi spusese el într-o seară părintelui Dargent, care îi citea un capitol din *Viața Părinților pustiei*... Și cum celălalt îl întreba din priviri, reluă cu un zâmbet stânjenit, dar și cu o notă răutăcios inocentă:

— Vedeți dumneavoastră, tinerilor nu le pasă de nimic; nu vor decât să se bucure de viață.

Acum, în picioare, la marginea patului, lovește, lovește întruna fără oprire, cu o furie rece. La primele lovituri, din carnea zdrobită s-au scurs doar câteva picături de sânge. Dar, brusc, sângele a țâșnit rubiniu. De fiecare dată lanțul şuierător, ridicat doar o clipă deasupra capului, se repezea să muște din carne, apoi se încolăcea ca o viperă; îl retrăgea cu același gest, apoi iar îl înălța, păstrând ritmul, atent, ca un țăran care vântură grâul. La durerea insuportabilă a răspuns mai întâi cu un geamăt surd, iar apoi doar cu suspine adânci; spatele îi era străbătut de șiroaiele de sânge cald, care se scurgeau spre șale, iar el nu le simțea decât teribila mângâiere. La picioarele lui se lătea deja o pată maro-roșcată, dar nu o observase. O ceață trandafirie se lăsase între el și cerul palid, pe care îl privea cu ochi orbi. Apoi ceața a dispărut brusc, iar odată cu ea, peisajul de zăpadă și noroi, ba chiar și lumina zilei. Dar el a continuat

să lovească și iar să lovească în întuneric, să lovească până la moarte. Minte, amorțită de durere fizică excesivă, nu se mai putea concentra la nimic și nu mai putea formula nici o altă dorință, decât aceea de a lovi și de a distruge această carne de nesuportat, însuși principiul răului aflat acolo. Fiecare nouă lovitură aducea după ea una și mai cumplită, dar lipsită de puterea de a-l mulțumi. Pentru că ajunsese în acel punct culminant în care dragostea înșelată nu mai găsește în ea decât forța să ucidă. Poate că a crezut că trebuie să înlănțuie și să deteste acea parte din el, prea grea și apăsătoare, povara nefericirii lui, pe care nu o putea ridica de jos; poate că a crezut că trebuie să osândească acest trup al morții, de care și apostolul⁷ a vrut să fie eliberat, dar ispita a rămas în continuare în inima lui, și atunci s-a urât în întregime. Asemenea omului care nu-i poate supraviețui unui vis pierdut, el se ura... Dar nu avea în mână decât o armă inofensivă, cu care se schingiua în zadar.

Cu toate astea a continuat să se lovească – neobosit, scăldat în transpirație și sânge, cu ochii închiși, iar singura care îl mai ținea în picioare era, fără îndoială, furia lui inexplicabilă. Acum un țuit ascuțit i-a invadat urechile, ca și cum ar fi alunecat pe fundul unei ape adânci. Prin pleoapele strânse, a pătruns de două ori, trei ori fulgerul unei flăcări scurte și înalte, apoi tâmplele au început să i se zbată cu lovituri atât de rapide, încât, săgetat de durere, capul a început să-i palpite. Lanțul ținut strâns între degetele chircite devenea cu fiecare lovitură mai flexibil și mai viu, ciudat de agil și perfid, vibrând ușor. De atunci, niciodată cel care va fi numit Sfântul din Lumbres nu a mai îndrăznit să forțeze limitele naturii atât de sălbatic și nesăbuit. Niciodată nu o va mai provoca în felul acesta. Spinarea toată îi devenise doar carne vie, tocată iar și iar, de o sută de ori, scăldată în sânge spumos, și totuși toate aceste răni adânci nu erau decât o suferință – nedefinită, totală, îmbătătoare – comparabilă cu amețeaua care te cuprinde când te uiți într-o lumină puternică, iar ochiul nu deslușește nimic mai mult decât propria lui durere orbitoare... Dintr-odată, lanțul, prea repede fluturat, își relua poziția și aproape scăpând din mână îl lovi cu brutalitate peste piept. Ultima

verigă l-a izbit mai jos de sânul drept cu o asemenea forță, încât i-a smuls o fâșie de carne, de parcă i-a dat-o la rindea. De surpriză, mai degrabă decât de suferință, a scos un strigăt ascuțit, înăbușit repede în timp ce ridica din nou lanțul de bronz. Focul ce ardea în ochii lui acum nu mai era din această lume. Ura oarbă care-l însuflețea împotriva lui însuși era dintre acelea pe care nu le putea nimic domoli pe pământ și pentru care, dacă ar fi curs într-o clipă tot sângele întregii rase umane, asta nu ar însemna decât o picătură de apă pe un fier încins... Dar când a coborât brațul, degetele au scăpat lanțul din strânsoare, iar mâna a cedat. În același timp spatele i s-a cocârjat și mușchii i s-au muiat dintr-odată. Căzut în genunchi, s-a străduit cu un efort imens să se ridice, a încercat din nou, cu brațele întinse, ezitant, zguduit de un tremur convulsiv. În zadar a încercat să dibuiască fereastra cu ochii pe jumătate închiși spre lumina palidă din exterior. Din lupta crâncenă tocmai încheiată rămăsese nu mai mult decât amintirea vagă, indefinită, a unui vis. Astfel, neliniștea supraviețuiește coșmarului, prezență invizibilă, inexplicabilă, în pacea și reculegerea din zori... S-a așezat la picioarele patului, capul i-a căzut și a adormit.

Când s-a trezit, soarele inundase camera; a auzit clopotele bătând sub cerul senin. Ceasul arăta ora nouă. Pentru un lung moment privi la lumina reflectată pe perete, apoi, rotindu-și privirea încet în jur, a părut surprins de pata întinsă și lucioasă de pe pardoseala din lemn de brad și de lanțul aruncat peste ea. Apoi a zâmbit cu surâs de copil. Așadar, cumplita lucrare a fost săvârșită: s-a încheiat, asta e tot. A fost îndeplinită. Nebunia prin care a trecut nu i-a lăsat nici un gust amar: pe măsură ce detaliile îi reveneau în minte, le îndepărta unul câte unul, fără curiozitate, fără mânie. Acum gândurile sale pluteau dincolo, într-o lumină blândă! Se simțea mai liniștit, mai lucid decât fusese vreodată, dar nespus de detașat de trecut. Nu mai era deznădăjduit, somnolent ca la trezirea din zori. Și ultimele vâluri au fost ridicate, iar el s-a regăsit pe sine, analizându-se cu conștiința clară și vie, dar cu o detașare supraomenească.

Soarele era deja sus pe cer. Diligența din Beaugrenant trecea pe drum scârțâind. Din grădină, vocii familiare a

abatelui Menou-Segrais îi răspunse o altă voce, mai ascutită, a Estellei, menajera...

Părintele Donissan a ascultat și și-a auzit numele pomenit de două ori. Instinctiv, a încercat să se dea jos din pat. Dar abia a atins pământul, că o durere atroce l-a săgetat și a rămas în picioare în mijlocul camerei, cu un urlet încremenit pe buze. Vraja s-a risipit brusc. Ce făcuse, Doamne!?...

*

În clipa următoare, nemișcat, concentrându-se, a încercat cu un nou efort să își revină – un al doilea pas – după care, carnea lui biciuită urmează să fie smulsă. Oglinda de pe masă i-a reflectat chipul într-o imagine de coșmar... Trupul gol sub cămașa zdrențuită era tot o rană. Sub sân, rana încă sângera. Dar cele mai adânci răni de pe întregul spate și din dreptul șalelor îl pârjoleau cu o flacără insuportabilă, și în timp ce încerca să ridice brațul, a simțit că vârful flăcării îi străpunge inima... „Ce-am făcut? repetă el încet, ce am făcut?“... Gândul că va trebui chiar acum să apară în fața părintelui Menou-Segrais, scandalul iminent, îngrijirile pe care va trebui să le suporte și alte o sută de imagini au reușit să-l copleșească. Nici o clipă acest om deosebit nu a îndrăznit să se gândească, în apărarea lui, la acei slujitori ai lui Dumnezeu pe care aceeași cumplită teroare îi întoarce împotriva propriilor trupuri.... „Încă un pas, își spuse, și rănilor se vor deschide... fără îndoială, va trebui să chem pe cineva.“

Privind în jos, și-a văzut încălțărilor uriașe într-o baltă de sânge.

— Abate? se auzi prin ușa o voce calmă. Abate?...

— Domnule decan?... rosti vicarul cu același ton.

— Va suna ultimul apel pentru Liturghie, dragul meu: a sosit timpul... sper că nu ești bolnav?

— Un minut, vă rog, spuse calm abatele Donissan. Luase deja o hotărâre, zarurile au fost aruncate.

Cum o fi reușit să facă, strângând din dinți, pasul decisiv până la lighean, în care a muiat imediat prosopul aspru de

pânză? Prin ce alt miracol suporta fără un suspin mușcatura apei reci ca gheață pe trunchiul sfâșiat? Cum a reușit să tragă pe el două cămăși, să le facă să alunece pe carne vie? A fost nevoit să le tragă rapid, fiindcă orice mișcare ar fi adâncit rănilor, putând să declanșeze iar hemoragia. A spălat cu grijă podeaua, a ascuns lenjeria însângerată, și-a periat pantofii, a pus totul în ordine, a coborât scările, nu a respirat decât pe drum – liber – pentru că nu ar fi putut să îi ascundă părintelui Menou-Segrais frisonul de febră care îi clănțănea maxilarele... Acum vântul de iarnă îi biciuia din plin obraji și își simțea ochii arzând în orbite ca doi cărbuni. Străbătea aerul tăios, irizat de un praf de zăpadă, cu ochii ținuiți cu înverșunare la clopotnița scaldată în soare. Familiile îmbrăcate cu haine de duminică îl salutau în trecere; nu le vedea. Pentru a parcurge cele trei sute de metri, a trebuit să își revină în simțiri de douăzeci de ori, înaintând cu pași egali, fără să lase să se observe nimic din peripețiile luptei interioare prin care trecea, aruncând în joc acele forțe profunde, ireparabile, de care orice ființă vie dispune cu justă măsură. În pragul micului cimitir, blacheurile i-au alunecat pe pietriș și a trebuit să facă un efort supraomenesc pentru a se redresa. Ușa era doar la douăzeci de pași. A reușit să ajungă. Și apoi, cealaltă ușă joasă a sacristiei, dincolo de tabla ameteitoare de șah din gresie albă-neagră, care reflectă dansul colorat al vitraliilor în ochii lui orbiți... Apoi sacristia, plină de miros înțepător de rășină, de fum de tămâie și vin vărsat... Peste tot în jur, băieții de altar, în roșu și alb, se mișcă și zumzăie ca un roi de albine. Îmbracă una câte una hainele liturgice, cu gesturi mașinale, cu ochii închiși, repetând rugăciunile obișnuite, cu gura uscată. Înnodându-și cordoanele de la casulă, a gemut și, până a ajuns la picioarele altarului, geamătul imperceptibil nu s-a oprit, ieșea singur din gât... În spatele lui, mii de zgomote diferite se înalță către bolți, pentru a se uni într-un singur murmur – un vid sonor căruia va trebui să-i facă față la rugăciunea de început, cu brațele întinse... A făcut pe pipăite cei trei pași, apoi s-a oprit. Acum privește Crucea.

O, voi, care în viața voastră nu ați cunoscut decât culori și

sunete fără substanță, voi, inimi sensibile, guri lirice în care cumplitul adevăr s-ar topi ca o pralina – inimi mici, guri mici – asta nu este pentru voi. Faptele voastre drăcești sunt pe măsura nervilor voștri fragili, a prețioaselor voastre creiere, iar Satan din cărțile voastre ciudate de magie nu este decât propria voastră imagine deformată, fiindcă omul rob al cărnii este el însuși Satan. Monstrul vă privește râzând, dar nu a pus încă gheara pe voi. El nu se află în cărțile voastre lipsite de sens și incoerente, nici în blasfemiile sau blestemele ridicole. Nu este nici în ochii voștri lacomi, nici în mâinile perfide, nici în urechile prin care suflă vântul. În zadar îl căutați în cea mai intimă fibra din voi, pe care dorința voastră mizerabilă o străbate fără să se sature, căci din gura mușcată picură sânge palid și insipid... El este totuși... Este în rugăciunea pustnicului, în postul și penitența lui, în adâncurile celui mai sublim extaz și în liniștea din inimă... El otrăvește apa sfințită, arde în ceară binecuvântată, respiră în suflarea fecioarelor, sfâșie cu ciliciul și mortifică, corupe prin orice mijloace. El a fost văzut răspândind minciuni de pe buzele pregătite să împartă cuvântul adevărului sau urmărindu-l pe cel neprihănit, în mijlocul tunetelor și fulgerelor beatificării, chiar până în brațele lui Dumnezeu... De ce și-ar disputa el pământul celor mulți, care se târăsc ca animalele, până când tot pământul îi va acoperi? Această turmă mediocră își urmează singură destinul... Ura lui însă le este rezervată sfinților.

Atunci privește Crucea. De ieri nu s-a mai rugat și poate nu o să se roage încă. Oricum, nu o rugăciune îi urcă pe buze. În marea bătălie a nopții, a fost suficient să facă față și să dea lovitură după lovitură: omul care-și apără viața într-o luptă disperată privește drept înainte și nu scrutează cerul din care lumina îi învăluie în mod egal și pe cei buni, și pe cei răi. Din pricina oboselii extreme, amintirile îl năpădesc, dar sunt adunate în același punct al memoriei, ca razele de lumină în focarul lentilei. Îi provoacă o singură durere. Totul l-a dezamăgit sau l-a înșelat. E prins în capcană și îi e rușine. Din mediocritatea în care căzuse pradă disperării, cuvântul abatelui Menou-Segrais l-a ridicat la o înălțime de unde

prăbușirea era inevitabilă. Starea de neputință dinainte nu era, oare, preferabilă bucuriei amăgitoare? O, bucurie, cu atât mai mult urâtă, cu cât ai fost atât de iubită! O, frenezie a speranței! O, zâmbet, o, sărut al trădării! În privirea pe care continuă să o fixeze pe trupul indiferent al lui Isus – fără un cuvânt pe buze, fără măcar un suspin – se citește deodată violența acestui suflet încercat. Aceea din ochii răufăcătorului, cățarat la fereastra strălucitoare a sălii de bal. Bucuria este rea, spune privirea lui. Bucuria vine de la Satan. Nu mă mai ademeni, nu mă mai chema, fiindcă eu nu voi fi niciodată demn de sfințenie, așa cum crede, dar se înșală, singurul meu prieten. Lasă-mă în nimicnicia mea! Fă din mine materie inertă pentru lucrarea ta. Nu vreau faimă! Nu vreau bucurie! Nu mai vreau nici măcar speranță! Ce am eu de dat? Ce mi-a mai rămas? Doar atât, speranța. Ia-mi-o și pe asta! Dacă aș putea, fără să te urăsc, aș renunța la mântuire și m-aș condamna la chinurile iadului pentru toate acele suflete pe care mi le-ai încredințat, parcă în batjocură, mie, mizerabilului de mine!

Și astfel părintele Donissan a înfruntat abisul, printr-un jurământ solemn, făcut cu inima curată...

III

Traversând câmpia, vicarul din Campagne a mers către Beaulaincourt și apoi a coborât spre Étapes.

— Asta nu-i decât o simplă plimbare, vreo trei leghe, spusese zâmbind abatele Menou-Segrais. Lua-ți-o pe jos, știi ce mult vă place.

Nu uitase desigur de pasiunea copilărească a bietului vicar pentru călătoriile cu trenul. Dar de data aceasta părintele Donissan nu roși ca de obicei... Ba chiar zâmbi un pic ironic.

Bătrânul abate îl trimisese la confratele său din Étapes, căruia ultima perioadă de reculegere spirituală nu i-a adus decât necazuri. Cei doi redemptoriști⁸, care, de mai bine de o săptămână, de trei ori pe zi, au înălțat rugăciuni, ajunseseră la capătul puterilor și au cerut o pauză la rândul lor. Era imposibil să le impună celor doi nefericiți testul suprem de o zi și o noapte petrecute în confesional: „Tânărul dumneavoastră coleg ar dori poate să ne vină în ajutor cu zelul său binecunoscut“, a scris arhiepiscopul. Iar Părintele Donissan a răspuns prompt la acest apel nevinovat.

A pornit, sub o ploaie de noiembrie, cu pași mari, de-a dreptul prin miriștea pustie. La stânga lui, se ghicea marea, nevăzută, la marginea orizontului, desenat pe un cer cenușiu în mișcare. La dreapta, ultimele dealuri. În fața lui, întinderea plată și mută. Vântul de vest îi lipise sutana de genunchi, iar din când în când îl izbea cu un praf de cristale de apă înghețată, cu gust cu sare. Cu toate acestea, a înaintat într-un ritm constant, fără să se abată nici un pas, cu umbrela sub braț. Ce și-ar putea dori mai mult? Cu fiecare pas se apropia de biserica veche – deja o recunoscuse –, atât de stranie în trista ei singurătate. Parcă vede, în jurul confesionalului, micul grup de femei, mereu pregătite să ocupe un loc în față, certărețe, cu aer pios, cu ochii iscodind, cu buzele murmurând o rugăciune sau strânse într-un rictus răutăcios – apoi, alături de turma

fremătătoare, atât de stângaci și bățoși!, bărbații... Lucru neobișnuit și, s-ar putea spune, fermecător! La gândul acesta, tânărul preot este cuprins de o duioșie fără margini; nici nu-și dă seama când mărește pasul, cu un zâmbet atât de blând și atât de trist, că un căruțaș în trecere își scoate pălăria fără să-și dea seama... Este așteptat. Nici măcar pe chipul unei mame în drum spre casă, și visând să-și strângă la piept copilul și să-l dezmiere, nu s-ar fi citit atâta nerăbdare și candoare ca pe chipul lui... Albia fluviului se lărgește înghițind nisipul, dealul golaș e tot mai aproape, iar silueta înaltă a farului alb se înalță între brazii negri.

De câteva săptămâni, părintele Menou-Segrais nu mai speră să citească ceva în inima atât de ascunsă a vicarului. Tăcerile lui sumbre de odinioară păreau mai puțin impenetrabile decât starea lui actuală, mereu egală, aproape veselă. De vreo douăzeci de ori l-a tot discusut pe abatele Chapdelaine, parohul din Larieux, căruia în fiecare joi i se spovedea părintele Donissan. Bătrânul preot nega că ar fi aflat ceva ieșit din comun și se amuza de scrupulele colegului său. „Un copil, un adevărat copil, repetă el, un foarte bun aluat. (Râde cu lacrimi.) Dar dumneavoastră vedeți peste tot, dragă prietene, cazuri de conștiință ieșite din comun... (Grav): Aș vrea să-i ascultați spovedania. Haide! Toți am trecut prin asta când eram tineri preoți: un pic de neliniște, visare cu ochii deschiși, un gust exagerat pentru rugăciune... (Destul de grav): Rugăciunea este un lucru foarte bun, excelent. Dar să nu abuzăm. Noi nu suntem călugări cartusieni⁹, prietene, avem de-a face cu oameni cumsecade, foarte simpli și care, în cea mai mare parte, au uitat Catehismul. Nu trebuie să zbori prea sus, fiindcă pierzi contactul. (Râde din nou.) Imaginează-ți! El însuși s-a supus la cazne. Nu vă voi descrie instrumentul: nu mă veți crede. I-am interzis această severitate absurdă. De altfel, a cedat imediat, fără nici un comentariu. M-a ascultat, sunt sigur de asta. Nu am mai cunoscut niciodată un subiect mai docil: un foarte bun aluat (repetă).“

Părintele Menou-Segrais consideră că este nepotrivit să mai prelungească discuția, dar, prudent ca de obicei, nu s-a lăsat

convins de argumentele preotului. S-a întrebat totuși curios: „De ce naiba copilul l-a ales, printre multe alții, pe acest imbecil?“. Întrerupe însă repede firul deducțiilor subtile. Adevărul este de fapt atât de simplu! Părintele Donissan l-a ales dintre toți pe decanul de vârstă. Nu din sfidare sau dispreț, așa cum s-ar putea crede; ci pentru că i se părea absolut rațional și echitabil să nu îi ignore pe preoții ajunși la vârsta senectuții. În același timp, în fiecare joi, asista la scurta predică a părintelui Chapdelaine. Era probabil singurul din lume capabil să primească cuvântul lui lipsit de har, cu atât de multă dragoste și bucurie, încât bătrânul, surprins și flatat, a găsit până și el, în cele din urmă, un sens propriilor bolboroseli confuze.

...Ar îndrăzni să-i mărturisească, totuși, acest tânăr preot curajos, că încearcă de fapt să descopere însăși prostia pioasă? Poate că ar îndrăzni. Dar el știe atât de puține lucruri despre marea bătălie a cărei miză e chiar el! Susține un pariu imposibil și habar n-are. Fără îndoială, avertismentul solemn al abatelui Menou-Segrais l-a tulburat pentru o vreme, apoi o altă lucrare i-a împietrit atât de mult inima, încât, fizic, a devenit aproape insensibil la șfichiul disperării. În toiul luptei celei mai nebunești pe care a dus-o vreodată un om cu el însuși, el nu stă pe gânduri și o duce singur: literalmente, nu simte nevoia nici unui sprijin. Ce ar putea fi considerat aroganță, aici este simplitate: el se lasă păcălit de propria-i forță, așa cum un altul e convins de slăbiciunea sa; e convins că tot ce face este banal, obișnuit. Nu are nimic de spus despre el.

În fața ochilor lui, orașelul se întunecă, pare să coboare sub orizont. Grăbește pasul. Ar vrea să poată ajunge, neobservat, în colțul întunecat unde, până la cină, apoi târziu în noapte, va rămâne singur, singur în spatele peretelui fragil din lemn, cu urechea aplecată către gurile invizibile! Își face griji în legătură cu fețele necunoscute cu care va trebui să se confrunte mai întâi. Arhiepiscopul, pe care doar l-a zărit la sărbătoarea trecută de Rusalii, cei doi misionari – și alții, poate?... În ultimele luni, viitorul pastor din Lumbres a fost surprins de anumite priviri, de anumite cuvinte cărora nu le-a

înțeles sensul, de o curiozitate din partea unora, pe care, în naivitatea lui, a considerat-o mai întâi neîncredere sau dispreț, dar, treptat, s-a creat în jurul lui o atmosferă ciudată, de care îi este rușine. În zadar stă retras, devine și mai smerit, fuge de orice prietenie nouă, dar singurătatea lui pare să-i ademenească chiar și pe cei indiferenți, timiditatea lui ursuză îi provoacă, durerea lui îi atrage. Uneori el însuși rupe tăcerea, atunci când un cuvânt scăpat din întâmplare s-a adresat dintr-odată sufletului său mare. Și, spre surpriza mută a tuturor, până să-și reamintească să tacă din nou, vorbește, și iar vorbește cu o elocință stângace, bâlbâit, își împărtășește gândul care pare să tragă cuvântul după el, ca pe o povară... Dar cel mai adesea ascultă, cu mare atenție, cu privirea flămândă și arzătoare, în timp ce tainica rugăciune de pe buzele lui îi surprinde pe bătrânii preoți plictisiți în pălăvrăgeala lor naivă. Ciudățenia lui lovește în primul rând. Nimeni, cu excepția unuia singur, nu intuiește viitorul acestui destin magnific. E destul că îi tulbură și îi dezbină.

Și, de altfel, cam ce am putea recunoaște în acest om deosebit? Îl studiem în zadar. Am putea să-l spionăm. La ordinele abatelui Chapdelaine, el a renunțat fără să protesteze la mortificări, a căror înspăimântătoare cruzime bătrânul preot credul nu și-ar fi imaginat-o în viața lui, chiar dacă abatele Donissan a răspuns la toate întrebările cu candoarea obișnuită. Dar sinceritatea lui era o iluzie. Pentru vicarul din Campagne erau fapte din trecut, simple întâmplări petrecute cândva. El le mărturisește fără nici o jenă. E perfect de acord că pentru a îmblânzi natura nu este suficientă o cravașă repezită pe spinare. Preotul din Lumbres spunea mai târziu: „Biata noastră carne se hrănește și cu suferințele, dar și cu plăcerile, cu aceeași lăcomie lipsită de măsură“. Am putut citi, scris de mâna lui, pe marginea unui capitol al *Exercițiilor Sfântului Ignățiu*, acest sfat ciudat: „Dacă crezi că ar trebui să te pedepsești, lovește tare și scurt“. A spus, de asemenea, măicuțelor carmelite din Aire: „Să nu uităm că Satan poate profita de rugăciunile prea lungi sau de mortificările prea crude“.

„Băiatul nostru este acum destul de înțelept“, spune preotul

din Larieux. Și este perfect adevărat. Gândirea lui rămâne rece și lucidă. Și nu s-a lăsat niciodată înșelat de cuvinte, fiindcă nu are o imaginație bogată. Inima lui arde toată până se transformă în scrum.

La amurg, vântul se mai domolește, o ceață ușoară se ridică din pământul îmbibat cu apă. Pentru prima dată de la plecarea sa, vicarul din Campagne se simte obosit. A depășit deja Verlimontul și, până la biserică, drumul este ușor și sigur. Totuși, se oprește și se așază pe jos, la răscrucea dintre cele două drumuri către Campreneux și Verton. O țărancă îl vede cu capul descoperit, cu mâinile încrucișate pe umbrela uriașă și cu pălăria pusă alături, lângă el, și murmură „Ce arătare caraghioasă“.

I se mai întâmplă și lui uneori să se îndoiaie sub povară, iar natura învinsă să-și plângă în zadar înfrângerea. Fiindcă nu se străduiește să o asculte: de fapt, nu o aude deloc. Acționează de fiecare dată ca și cum suma energiei sale ar fi constantă – și, probabil, chiar este. În anumite momente, își imaginează că atunci când se va mai elibera, va avea o clipă de repaus și va putea să coboare în el însuși ca să se cerceteze cu mai multă atenție. Pentru acest om uimitor, oboseala nu este decât un gând urât.

Acum rememorează evenimentele din ultimele luni. E adevărat că nu are nici un regret în legătură cu mortificările care, pentru un timp, i-au pus la încercare curajul. Înainte ca abatele Chapdelaine să-i ceară să renunțe, el însuși le judecase deja în sufletul lui. Oare nu tocmai ele l-au consolat și i-au ușurat suferința? Oare nu tocmai ele au redeschis izvorul de bucurie, pe care el a vrut să-l sece? Acum, este mai fidel ca niciodată promisiunii făcute înaintea Crucii, dintr-odată revelată, în acel moment pe care nu-l va uita nicicând. Pentru o astfel de alegere nu va mai lupta nimeni. Nici un altul înaintea lui nu a mai făcut acest pact îndrăzneț cu întunericul.

Dacă n-am fi auzit chiar din gura Sfântului din Lumbres mărturisirea atât de simplă și sfâșietoare despre, așa cum îi plăcea să spună, perioada înfiorătoare a vieții sale, probabil că am refuza să credem că un om a comis cu intenție, cu deplină bună-credință, ca pe un lucru simplu și banal, un soi de

sinucidere morală a cărei cruzime deliberată, rafinată, secretă îți dă fiori. Nu ne putem, totuși, îndoii. Zile la rând, acela a cărui milă tandră și înțeleaptă ar fi trebuit să aducă speranța în adâncul atât de multor inimi, care păreau pustii pe vecie, a încercat să smulgă din el această speranță. Martiriul său subtil, atât de perfect amestecat cu țeșătura vieții, a ajuns să se confunde cu ea.

În primele zile s-a contrazis și s-a lepădat de el însuși cu o patimă violentă. Lecturile, în care și-a găsit până atunci nu numai bucuria, dar și puterea, au fost abandonate, reluate, și din nou abandonate. Luând ca pretext un reproș afectuos al părintelui Menou-Segrais, a început să adnoteze și să comenteze tratatul *Despre Întruparea Domnului*. Trebuie să ții în mână această carte – o ediție rară din secolul al XVIII-lea, una dintre bijuteriile bibliotecii preotului din Campagne –, căreia scrierea grosolană a părintelui Donissan i-a umplut marginile! Stângăcia acestor note, grija naivă a bietului preot de a face referire la texte prin indicații de o precizie oarecum comică – toate, chiar și greșelile de sintaxă ale latinei lui elementare, sunt dovada unui efort atât de mare, încât nici cel mai crud om din lume nu ar îndrăzni nici să zâmbească. Chiar și așa, știm că aceste remarci nu fac decât să rezume o trudă cu mult mai importantă – cu siguranță, tot în zadar – acum pierdută, și care mucegăiește, probabil, pe fundul unui sertar, martoră tragică și tulbure a unui suflet uriaș. La început doar descurajantă, această trudă a devenit în curând o corvoada de nesuportat. Preotul din Lumbres a fost întotdeauna un metafizician mediocru și doar experiența poate lămuri chinul obsedant pe care îl provoacă minții omenești, în lipsa cunoștințelor indispensabile, descălcirea unui text obscur. Acțiunea, de la început prea cutezătoare, a devenit în curând și mai dificilă din pricina unor complicații ridicole. Ocupat toată ziua, părintele Donissan nu se elibera decât după miezul nopții, așa că pierdea partida zilnică de cărți a abatelui Menou-Segrais. Nu i-a trebuit prea mult timp vicelanului decan să îi afle noul secret. N-a fost nevoie, ca de obicei, decât de câteva aluzii discrete, care l-au emoționat pe bietul vicar. Nefericitul și-a impus să studieze la lumina lămpii și în curând a suferit de

mari dureri de ochi, care l-au epuizat, dar nu l-au oprit. Iar acest ultim eveniment a fost un pretext pentru noi nebunii.

Până atunci, preotul din Campagne își găsea momente de odihnă și relaxare în rugăciunea lui preferată, rugăciunea umilă rostită cu voce tare. Mult timp, în marea lui modestie, Sfântul din Lumbres se îndoia că ar fi în stare să se roage, deși o făcea zilnic și, se poate spune, în orice moment al zilei. Așa că s-a hotărât să-și dea din nou o lecție.

Nu e ușor să povestim realitatea pur și simplu, poate lipsită de interes, și, în cele din urmă, de o banală veridicitate. După o noapte de muncă, iată-l pe bietul preot străbătând în lung și-n lat camera, cu mâinile la spate, cu capul în jos, ținându-și respirația ca un luptător care își adună forțele, străduindu-se să gândească cât mai bine, după reguli... A ales subiectul în prealabil, l-a identificat cu grijă, prin cele mai bune metode, în conformitate cu normele de la Saint-Sulpice, și nu l-a părăsit până nu l-a epuizat în totalitate. În plus, în acest nou demers, s-a folosit și de un manual scris de un preot anonim, în anul de grație 1849, sub titlul *Învățarea rugăciunii în douăzeci de lecții, pentru uzul sufletelor pioase*. Fiecare lecție este împărțită în trei secțiuni: *Reflecție. Elevație. Concluzie*, urmate de un florilegiu de vorbe de duh. Câteva poezii (puse pe muzică de un preacuvios, spune prefața...) completează această culegere și cântă, pe un ritm drag doamnei Deshoulières¹⁰, desfătarea și fervoarea iubirii divine.

Putem lua în mână oribila cărțuție. Coperta este îmbrăcată în pânză neagră, cusută cu grijă. Paginile răsoite de nenumărate ori păstrează încă un miros greșos, rânced. Pe prima pagină, în colțul din stânga, deasupra unei urâte gravuri policrome, stă scrisă, cu litere mărunte și perfide, cu cerneală palidă, această dedicație misterioasă: „Dragei mele Adoline, pentru a uita de ingratitudea anumitor persoane“. Mărturie supremă, fără îndoială, a unei ranchiune bigote... Și ce! Este cartea lui, este micuțul tovarăș infam al omului despre care nici chiar cei mai aroganți nu pot afirma că au reușit, fără stânjeneală, să-i susțină privirea ațintită pe propriile lor gânduri, este însoțitoarea, confidenta lui, confidenta Sfântului din Lumbres! Ce spera să descopere în aceste pagini atât de

asemănătoare între ele, unde un preot fără har și-a picurat puțin câte puțin imensa plictiseală?

Ce căuta oare și, mai presus de toate, ce a găsit? Fără îndoială, părintele Donissan nu ne-a lăsat nici un studiu de doctrină sau de mistică, dar ne-au rămas câteva dintre predicile sale, iar amintirea mărturisirilor lui extraordinare este încă vie în inimile unora. Nici unul dintre cei care i-au fost în preajmă nu i-a pus la îndoială simțul acut al realității, claritatea judecății, simplitatea suverană a căilor pe care le urma. Nimeni mai mult ca el nu și-a manifestat neîncrederea în „spiritele luminate” și nimeni nu le-a trimis, când era cazul, săgeți mai ferme și dure. Oricât de neajutorat am presupune că a fost în acest moment al vieții sale, cum am putea crede că aceste calambururi pioase i-au hrănit rugăciunea? Oare a rostit fără dezgust aceste orații ostentative, a respirat chimia detestabilă a florilegiilor spirituale, a plâns cu aceste lacrimi de crocodil? S-a rugat sau, crezând că se roagă, nu se mai ruga deja?

Închidem dezgustați cărțulia: atingerea pânzei murdare încă se simte pe degete. Am vrea să aflăm, să descoperim într-o privire umană secretul forței derizorii care, la un moment dat, a întunecat cel mai curat dintre suflete. E posibil? Oare chiar și harul divin ar putea fi înșelat? Dacă își întoarce capul, oare vede fiecare, mereu, în spatele lui, umbra, dublul său, fiara care îi seamănă și îl privește în tăcere? Cât de grea este această cărțulie!

Tot așa și răutății, care l-a urmărit neîncetat până în ultima zi, i-au reușit apoi, în cea mai mare parte, acțiunile împotriva nefericitului preot. După ce a fost supus la lucrări deopotrivă apăsătoare și absurde, înfățișate în mod perfid conștiinței lui drept un sistem ingenios de sacrificiu și renunțare, lipsindu-l astfel de orice consolare din afară, acum era atacat în fibra lui intimă.

Pe zi ce trece, munca crâncenă este mai ușoară și mai rapidă. Hotărât să se distrugă, țăranul încăpățânat sfârșește prin a deveni un judecător destul de subtil împotriva sieși. Nu există nici o acțiune din viața lui umilă careia să nu-i examineze motivele și în care să nu descopere intenția unei

voințe pervertite; nu există nici un moment de odihnă pe care să nu-l disprețuiască sau să-l respingă, nici o clipă de tristețe pe care să nu o interpreteze imediat ca pe o remușcare. Pentru că totul, în el și în afara lui, stă sub semnul furiei.

Dar, fără îndoială, sosise momentul în care cruda lucrare va da roade și își va manifesta pe deplin răutatea. O, suntem nebuni, fiindcă vedem în propriul nostru gând, pe care cuvântul îl încorporează încă, fără încetare, în universul sensibil, doar o ființă abstractă de care nu trebuie să ne temem ca de un pericol apropiat și sigur! O, e orb cel care nu se recunoaște în străinul cu care se întâlnește brusc față în față, deja un dușman cu privirea odioasă și figura schimonosită de ură, sau în ochii străineii!

Abatele Donissan s-a ridicat în picioare și, privind pentru o clipă peisajul dimprejur, în mare parte înghițit de umbră, s-a simțit tulburat de un soi de neliniște, peste care mai întâi a trecut cu ușurință. În fața lui, drumul se rostogolește la vale, străjuit de două taluzuri înalte, acoperite cu iarbă scurtă și rară. Fie că acestea nu lăsau vântul (care după apusul soarelui se pornise din nou) să pătrundă, fie din orice altă cauză, dar tăcerea adâncă și apăsătoare nu mai era traversată de nici un sunet. Și, deși orașul era aproape și era încă devreme, nu auzea, încordându-și urechea, decât freamătul vag al pământului, abia perceptibil și atât de monoton, încât acea tăcere neobișnuită a devenit și mai adâncă. Mai mult, până și freamătul a încetat.

Iuți pasul – sau, mai degrabă, i se părea că merge foarte repede, pe un drum fără hârtoape, cu o pantă foarte lină, cu un sol elastic. Oboseala îi dispăruse și se simțea acum, la sfârșitul lungii sale călătorii, deosebit de liber și de ușor. Mai presus de toate, ușurința cu care gândea îl uimea. Diverse griji, care nu-i dădeau pace de săptămâni întregi, au dispărut de îndată ce a încercat doar să le formuleze. Capitole întregi din cărțile pe care le studia, cu atâta trudă citite și comentate, pe care de obicei le smulgea ca pe niște petice de hârtie din memorie, au apărut brusc în ordine, cu titluri, subtitluri, paragrafe aliniate și chiar și notele marginale. Continuând să meargă, aproape că alerga, a decis să părăsească drumul principal și să o taie pe

cărarea de la Ravenelle care, de-a lungul cimitirului, duce chiar în pragul bisericii. A schimbat traseul din mers. De obicei ciuruită până în miezul verii de gropi adânci, pline cu apă sărată stătută, cărarea e bătută numai de pescari și văcari. Spre marea surpriză a părintelui Donissan, solul părea fără denivelări și ferm. Se bucură. Deși activitatea intensă și efervescenta uluitoare a gândurilor îi dăduseră o stare ca de beție, totuși privirea lui căuta în trecere câteva detalii familiare prin noapte, umbra unui tufiș, o curbă bruscă, scăderea pantei, cabana cantonierului. Dar după atâta drum, a fost mirat că simte, cum nu se aștepta, sub picioare o pantă lină și brusc mai abruptă, apoi iarba deasă a unei pajști. Ridică ochii și recunosc drumul pe care îl părăsise un moment mai devreme. Poate că o luase pe un drum lateral care l-a adus, fără să-și dea seama, la punctul de plecare, cu spatele la oraș? Pentru că vede foarte clar (de ce atât de clar în noaptea întunecată?) primele case de la periferie.

„Ce încurcătură“, gândi fără să fie dezamăgit sau furios.

A pornit din nou, hotărât să nu se mai abată de la drumul principal. De data asta mergea încet, privind drept în față, simțind, sub tălpile uriașe, la fiecare pas, scrâșnetul nisipului udat de ploaie. Întunericul era atât de profund, încât, oricât de departe ar fi privit, nu ar fi descoperit nici o geană de lumină, nici o reflecție, nici una dintre acele sclipiri vizibile care scânteiază, în cea mai adâncă noapte, ca niște emanații ale pământului viu, în urma extincției lente a zilei trecute, până în ziua următoare. Cu toate acestea, avansa cu încredere sporită, învăluit în noaptea asta întunecată, apăsătoare, care se deschidea și se închidea în spatele lui atât de aproape, încât îi simțea apăsarea. Totuși nu era deloc neliniștit. Mergea cu pas sigur și măsurat. Deși, în mod obișnuit, se apropia de confesional doar cu mare teamă și ezitare, nu era surprins să simtă de această dată un freamăt, aproape vesel, de nerăbdare. Resimțea agerimea minții la nivelul pielii, ca pe un imbold fizic de a transmite corpului, mușchilor acest preaplin de idei și imagini; era cuprins de acea febră ușoară pe care gânditorii și îndrăgostiții o cunosc prea bine. Mări pasul în noaptea care

continua să se deschidă și să se închidă. Drumul se întinde și alunecă sub el, ca și cum l-ar fi purta drept și ușor, pe o pantă atât de blândă... Se simte agil, binedispus, ușor, ca în răcoarea dimineții după un somn bun. Iată și ultima cotitură. Cu o privire rapidă, caută casa de cărămidă roșiatică de la răscrucea drumului principal cu drumul pe care tocmai l-a depășit fără să-l vadă. Dar nu reușește să descopere nimic distinct, nici drum, nici casă – iar în orașul apropiat nu e nici o luminiță. Se oprește, dar nu este îngrijorat, ci doar curios... Atunci – dar numai atunci –, în tăcerea adâncă, și-a auzit inima bătând repede și tare. Și și-a dat seama că e scăldat în sudoare.

Dintr-odată, himera care îl susținuse până atunci se risipi, iar el se simți copleșit de oboseală, cu picioarele înțepenite și dureroase, cu spatele rupt. Ochii, pe care până acum îl ținuse larg deschiși în întuneric, i se închideau răpuși de somn.

„Mă voi cățăra pe pantă“, își spuse. „Imposibil ca de acolo, de sus, să nu găsesc locul. Cel mai mic semn îmi va permite să mă orientez...”

Își tot repeta în minte aceeași frază, cu o tenacitate stupidă. A simțit o durere ciudată în tot corpul când s-a hotărât în cele din urmă și a început să se cațere prin iarba înghețată, în genunchi și agățându-se cu mâinile. Ridicându-se gemând în picioare, a făcut câțiva pași, încercând să ghicească linia orizontului, privind de jur împrejur. Și, spre imensa lui mirare, văzu că se află la marginea unui câmp necunoscut, proaspăt arat, acoperit de brazde lucioase. Un copac, care i se părea uriaș, își întindea deasupra ramurile invizibile, pe care doar le auzea foșnind ușor. Dincolo de un șanț mic peste care a trecut, terenul era mai solid și mai deschis la culoare, între două linii întunecate, acolo era drumul. Cât despre panta pe care se cățăraseră, nici urmă. În toate părțile, câmpia vastă, ghicită, mai degrabă decât văzută, neclară, la marginea nopții, pustie.

Nu îi era deloc frică; era mai degrabă enervat decât îngrijorat. Cu toate astea, era atât de obosit, încât l-a cuprins dintr-odată frigul: tremura tot în sutana udă de sudoare. Se lăsă să alunece, la întâmplare, fiindu-i imposibil să se mai țină prea mult pe picioare. Apoi închise ochii. Deodată, chiar când să-l doboare somnul, fu cuprins de o anume neliniște. Înainte

să o poată formula, îl luă cu totul în stăpânire. Era ca un coșmar lucid care îi destrăma încet-încet somnul, trezindu-l treptat. Cu toate acestea, deși era conștient mai mult de jumătate, nu îndrăznea să deschidă ochii. Era absolut convins că, imediat ce va ridica pleoapele, teama sa vagă și confuză va căpăta formă. Ce formă? Își acoperise pleoapele strânse cu palmele, dar, în cele din urmă, dădu mâinile la o parte și stătu o clipă încordat, gata să ia în piept șocul unei viziuni neașteptate și cumplite. Privind brusc în fața lui, tocmai și-a dat seama că s-a întors, pentru a doua oară, fix la punctul său de plecare.

A fost atât de surprins, dar și decepționat de propria-i frică, încât a mai rămas o secundă ghemuit caraghios în noroiul înghețat, incapabil de vreo mișcare sau de vreun gând. Apoi se hotărî să cerceteze atent terenul din jur. Mergea în lung și-n lat, îndoit de mijloc, pipăind uneori pământul cu mâinile, încercând să-și găsească propriile urme, ca apoi să ajungă, pas cu pas, până în punctul misterios în care a fost nevoit să părăsească calea cea dreaptă și, fără să-și dea seama, să-i întoarcă spatele. Deși își domina frica, nu mai putea continua călătoria fără să dezlege enigma – trebuia să facă asta. De zeci de ori a încercat să iasă din cerc, dar în zadar. La o anumită distanță, urmele se opreau și a trebuit să admită că a intrat în iarba de pe marginea drumului – atât de deasă, că trecerea lui nu ar fi lăsat nici un indiciu. De asemenea, a observat că pe o rază de câțiva metri terenul era, pur și simplu, călcat în picioare. Total descurajat și disperat ca un copil, a simțit că ochii i se umplu de lacrimi.

Despre oricine, dar nu despre Sfântul din Lumbres, s-ar putea spune că este ceea ce psihologii numesc în jargonul lor un motiv. Încet-încet, în naivitatea lui, tratează toate iluziile și înșelătoriile acestei nopți doar ca pe niște obstacole care trebuie depășite. Din nou, ia drumul de la capăt, coboară panta, mai întâi încet, apoi mai repede și mai repede, în cele din urmă în fugă. Se simte încă stăpân pe el însuși, iar scopul lui nu este să se grăbească, ci să înfrunte noaptea și groază că se va întoarce iar de unde a plecat; cu un ultim efort o ia

automat la fugă. Nu ar fi trebuit să fi ajuns de foarte multă vreme în micul oraș inaccesibil? Deci fiecare minut de întârziere este un minut inexplicabil.

Din nou, cele două taluzuri negre apar, cresc, coboară și, când dispar complet, cu greu se ghicește câmpia invizibilă, în timp ce un vânt rece, înghețat, fără să scoată nici un zgomot, îl lovește drept în față... E convins că e deja în afara drumului, dar nu poate înțelege când l-a părăsit. Aleargă și mai tare, de altfel e împins de pantă în față, cu spatele încovoiat, cu sutana lipită caraghios de picioarele slăbănoage – fantomă ridicolă, agitându-se bizar și gesticulând printre lucruri nemișcate. Cu capul plecat, se prăbușește în cele din urmă lângă un zid jilav și rece, de care se ține cu mâinile; alunecă ușor în lateral, în noroi, închizând ochii. Și, înainte de a-i deschide, știe deja că s-a întors.

Nu se revoltă încă. Se ridică cu un oftat adânc și, îndreptându-și umerii, ca și cum și-ar potrive o povară, pornește din nou hotărât la drum. Înaintează neobosit cu un pas constant și apăsător, pământul i se lipește de tălpi, sare peste gardurile vii, peste o îngrăditură din sârmă, evită alte obstacole pe bâjbăite, fără să întoarcă deloc capul. Nu are nici o ezitare; nu urmărește nici un scop anume; acceptă călătoria asta atât de ciudat întreruptă ca pe o simplă aventură și nu se gândește la nimic altceva decât să se întoarcă cât mai repede posibil la casa parohială din Campagne, înainte de ivirea zorilor. A decis pur și simplu să refacă lunga călătorie înapoi. Nu e nici o îndoială că dacă părintele Menou-Segrais ar apărea brusc în fața lui, după ce l-ar saluta politicos, i-ar povesti întâmplarea în câteva cuvinte, ca și cum ar fi fost vorba despre o întâmplare neplăcută.

După ce traversează un ultim șanț, ajunge acum pe un drumeag de pământ, foarte îngust, de-abia trasat, în mijlocul brazdelor. Își amintește că a mai mers pe el, cu o oră-două mai devreme. Dar *atunci era singur*, se pare...

Pentru că, de ceva vreme (de ce să nu recunoască?) *nu mai este singur*. Cineva merge alături de el. Negreșit, e un om mărunțel foarte sprinten – când e în dreapta, când în stânga, ba în fața, ba în spate, dar silueta nu i se poate distinge – și

care merge fără să scoată o vorbă. Într-o noapte atât de întunecată, nu s-ar putea ajuta reciproc? Ar trebui să se cunoască pentru a-și ține companie, pentru a străbate această tăcere profundă, această noapte adâncă?

— O noapte adâncă, nu? spuse brusc mărunțelul.

— Da, domnule, răspunse părintele Donissan. Mai e mult până în zori.

Este precis un băiat bun, pentru că vocea lui, fără nici o stridență, are un ton de voioșie tainică, cu adevărat irezistibilă, care îl liniștește pe sărmanul preot. Chiar se și teme că răspunsul său laconic l-a putut deranja pe veselul său însoțitor, plin de voie bună. Fiindcă e plăcut să auzi o vorbă omenească, așa, dintr-odată, mai ales o voce blândă! Abatele Donissan își amintește că nu are nici un prieten.

— Am remarcat, spuse călătorul întunecat, că bezna apropie oamenii. E un lucru bun, un lucru foarte bun. Când e întuneric deplin, chiar și cel mai arogant își mai pierde din orgoliu. Presupunând că noi doi ne-am fi întâlnit pe la prânz, ziua-n amiaza mare: nici măcar n-ați fi întors capul... Și deci, veniți de la Étaples?

Fără să aștepte răspunsul, o ia imediat înaintea tovarășului său, apucă sârma ghimpată a unui gard care nu se distingea în întuneric și o ridică politicos pentru a le permite amândurora trecerea. Apoi continuă, cu vocea lui ușor înfundată, plină de voie bună:

— Deci, veniți de la Étaples și probabil că mergeți la Cumières?... sau Chalindry?... sau Campagne?...

— La Campagne, răspunde vicarul, care evită astfel o minciună.

— Nu vă voi însoți chiar până acolo, reluă micuțul chicotind încet, cu un râs prietenos. O tăiem peste câmp spre Chalindry. Știu drumul cu ochii închiși.

— Mulțumesc, spuse părintele Donissan, plin de recunoștință. Vă mulțumesc pentru amabilitate și bunătate. Alții în locul dumneavoastră nu m-ar fi ajutat: există destui oameni cumsecade care se sperie de biata mea sutană.

Micuțul fluieră cu dispreț.

— Bădărani, spune el, oameni ignoranți, țărănoi analfabeți.

Îi întâlnesc destul de des, prin piețe, la târguri, de la Calais până la Le Havre. Ce de prostii poți auzi! Ce mizerii! Eu am un unchi, frate cu mama, care e preot.

Se aplecă din nou spre un gard viu pitic, îndesat, plin de spini; după ce l-a pipăit, ajutat de brațele lungi și agile, l-a tras pe vicar spre dreapta, cu o sprinteneală extraordinară, și descoperind o trecere largă s-a dat deoparte ca să-l lase să treacă pe el.

— Vedeți, spuse, n-a fost nevoie să îl văd. Un altul, într-o astfel de noapte, s-ar fi învârtit în cerc până dimineată. Dar eu cunosc bine acest ținut.

— Locuiți aici? l-a întrebat aproape cu timiditate vicarul din Campagne (pentru că, pe măsură ce se îndepărta de orașul pe drumul căruia a trecut printr-o serie de evenimente inexplicabile, un chin apăsător, surd, amestecat cu rușine – ca amintirea unui vis murdar – a pătruns adânc în inima lui și, în cele din urmă, impasul depășit, l-a lăsat slab, ezitant, cu dorința copilărească de a avea în preajmă un sprijin sigur, un braț pe care să-l strângă).

— Nu locuiesc nicăieri, ca să zic așa, mărturisi celălalt. Sunt în slujba unui geambaș din Boulonnais. Alaltăieri am fost în Calais: joi voi fi în Avranches. Of! viața este grea și nu am timp să prind undeva rădăcini.

— Sunteți căsătorit? îl întreabă din nou părintele Donissan.

Geambașul a izbucnit în râs:

— Căsătorit cu sărăcia. De unde să am timp să mă gândesc serios la toate astea? Venim, plecăm, nu prindem rădăcini. Furăm în trecere un strop de plăcere.

Tăcu, apoi continuă jenat:

— Îmi cer scuze: astea nu sunt lucruri pe care să le audă un om ca dumneavoastră. Luați-o spre dreapta: nu departe de aici se află o groapă plină cu apă.

Această amabilitate îl emoționează din nou pe părintele Donissan. Acum merge foarte repede, fără să mai simtă oboseala. Dar, pe măsură ce oboseala se risipește, un alt soi de slăbiciune se strecoară în el, îl ia în stăpânire, îi inundă voința cu un sentiment de tandrețe – atât de copleșitoare, atât de adâncă! Scăpate de sub control, cuvintele îi vin singure pe

buze.

— Bunul Dumnezeu vă va recompensa pentru grija dumneavoastră. El v-a trimis în calea mea în momentul în care curajul mă părăsise. Fiindcă această noapte a fost pentru mine atât de grea și de lungă, că nici nu vă puteți imagina.

Se abține cu greu să istorisească naiv și dezlânat povestea ultimei sale aventuri. Ar vrea să vorbească, să se confeseze, să deslușească într-o privire, chiar dacă a unui necunoscut, dar prietenoasă, plină de compasiune, propria lui neliniște, îndoiala care îl asaltează deja, visul oribil. Cu toate acestea, privirea pe care o întâlnește când ridică ochii este mai degrabă mirată decât compătimitoare.

— Călătoriile în nopțile fără lună nu sunt niciodată plăcute, răspunse străinul evaziv. De la Étapes la Campagne, cred că sunt vreo patru leghe de drum desfundat. Iar dacă nu mă întâlnești, drumul ar fi fost obligatoriu mai lung. Scurtătura ne-a scutit de cel puțin doi kilometri în plus. Dar iată-ne pe drumul spre Chalindry.

(Drumul, vizibil în noapte, se adâncește drept peste câmpia nesfârșită.)

— De-acum vă las să continuați singur, a adăugat cu regret. Vă grăbiți să vă întoarceți la Campagne?

— Am întârziat deja prea mult, răspunse viitorul preot din Lumbres. Foarte mult.

— V-aș fi întrebat... ar fi oare posibil... poate chiar mai bine... să așteptați venirea zorilor împreună cu mine; știu o căsuță, pe marginea pădurii din Saugerie – o cabană solidă ridicată de cărbunari, cu vatră și cu tot ce trebuie ca să facem focul.

Însă invitația este formulată fără prea multă convingere. Iar ezitarea din vocea lui până acum atât de clară și sinceră îl surprinde pe părintele Donissan.

„Se teme că o să accept, gândește cu tristețe. Sau se grăbește să mă îndepărteze din calea lui!“

Această constatare neînsemnată îi umplu inima de amărăciune. Dezamăgirea lui este din nou atât de mare, disperarea, atât de bruscă, atât de vehementă; o asemenea disproporție dintre cauză și efect tulbură totuși ceea ce i-a mai

rămas din bun-simț sau rațiune, trecând prin starea crescândă de delir.

(Dar, dacă se poate stăpâni să rostească cuvinte imprudente, cum poate stăvili acest râu de lacrimi care îl îneacă?)

— Hai să ne oprim pentru o clipă, propune geambașul, evitând discret ochii bietului preot, scăldați în lacrimi. Nu vă sfițiți: v-a ajuns deja oboseala, sunteți epuizat. Eu știu asta: într-un fel sau altul, buboiul trebuie să se spargă. Și adaugă imediat, râzând într-o parte:

— N-aveți nici o vină, părinte, ați parcurs un drum atât de lung! Ați străbătut câteva leghe bune!...

Își întinde haina de postav gros pe jos, pe vârful unui taluz, și îl așază aproape cu forța pe tovarășul său.

Ce gest atent, delicat, fratern din partea acestui aspru samaritean! Cum ai putea să rezști acestei afecțiuni nemaiîntâlnite? Cum ai putea să-i refuzi acestei priviri prietenoase încrederea pe care o așteaptă?

Și totuși nefericitul preot, atât de straniu umilit, încă rezistă, adunându-și ultimele forțe. În noaptea neagră care-l înconjoară, și afară, și pe dinăuntru, se judecă cu severitate, se consideră pueril și slab, regretă acest incident ridicol, e dezgustat de aceste lacrimi stupide. Fie că îi place sau nu, este dificil să nu facă o legătură între această aventură, puțin spus misterioasă, și rătăcirea care, cu câteva ore mai devreme, l-a oprit din drumul său, l-a îndepărtat, într-un mod de neînțeles, de obiectivul său... Și totuși, pe de altă parte, această ultimă întâlnire n-ar putea să-i vină în ajutor, să-i potolească suferința? N-ar trebui să aștepte cu umilință sfatul unui om de bună-credință, care, fiindu-i alături, practică, fără să știe probabil, mila față de aproape propovăduită în Evanghelie? Ah! este prea greu să păstrezi tăcerea, să respingi o mână întinsă!

Îi ia mâna, o strânge, și imediat inima i se încinge straniu în piept. Ce i se păruse cu un minut înainte naiv sau periculos îi pare acum înțelept, necesar, indispensabil. Din modestie, respingi orice ajutor?

— Nu știu, începe vicarul din Campagne, nu știu cum să vă

fac să înțelegeți, scuzați-mă... Dar ce rost are? În felul acesta, vă veți da seama mai bine de nenorocirea mea...Vai mie! Domnule, este greu de crezut că un biet preot ca mine, atât de slab, atât de ușor de doborât la pământ, are misiunea de a-și lumina aproapele, de a-l îmbărbăta... Când Dumnezeu mă părăsește...

Clătină din cap, făcu un efort să se ridice și, greoi, căzu înapoi.

— Sunteți la capătul puterilor, spuse calm străinul. Trebuie doar să aveți răbdare. Cel mai bun leac e răbdarea, domnule abate... Mai puțin brutal decât altele, dar mult mai sigur!

— Răbdarea... începu abatele Donissan cu o voce sfâșietoare. Răbdarea...

Își puse, aproape fără voie, capul pe umărul neobișnuitului său tovarăș, iar mâna nu părăsise deloc brațul deja familiar al acestuia. Un vertij îi încingea capul cu o coroană suplă, care se strângea totuși puțin câte puțin, nemiloasă. Dintr-odată și-a pierdut cunoștința; cu ochii larg deschiși, a început să vorbească ca de pe altă lume...

— Nu! Nu oboseala m-a doborât în halul ăsta; eu sunt puternic, solid, capabil să lupt mult timp, dar nu împotriva oricui, nu în felul acesta, de fapt...

I se părea că se afundă într-o mare de liniște, într-o cădere dulce, într-o parte. Apoi, dintr-odată, chiar durata acestei alunecări l-a înspăimântat; i-a evaluat adâncimea. Cu un gest instinctiv, venit din frică, întinse ambele mâini către umărul care rămăsese nemișcat.

Vocea, la fel de prietenoasă, dar care-i spărgea acum urechile, spuse:

— Nu-i decât o amețelă... atât... nimic mai mult... Sprijiniți-vă de mine: nu vă fie teama de nimic! Ah! Dar ați mers, nu glumă! Cât sunteți de obosit! Vă urmăresc de mult, am văzut bine ce ați făcut, prietene! Eram și eu acolo, în spatele dumneavoastră, când vă căutați calea umblând în patru labe... Ha! Ha!...

— Nu v-am văzut, murmură abatele Donissan. Este oare posibil? Ați fost într-adevăr acolo? Mi-ați putea spune...?

Nu a reușit să termine. Alunecarea a reînceput cu o cădere

neîntreruptă, rapidă, perpendiculară. Întunericul în care se scufunda îi şuiera pe la urechi ca o apă adâncă.

Desfăcu mâinile și se apucă de umerii străinului cu ambele brațe, agățându-se de el cu toată puterea. Torsul pe care se sprijinea din răspuțeri era solid și noduros ca un stejar. Sub apăsare nu s-a clătinat nici un moment. Și fața bietului preot a simțit atingerea și căldura unei alte fețe, necunoscute.

Într-o secundă, pentru o fracțiune de timp aproape imperceptibilă, toate gândurile l-au părăsit – atent doar la sprijinul întâlnit – la consistența, la stabilitatea obstacolului care îl ținea deasupra unui abis imaginar. Îl apăsa cu toată greutatea cu siguranță exagerată, delirantă. Vertijul, topit de un foc misterios în coșul pieptului, i se scurgea încet din vine.

Și chiar atunci, chiar în acel moment, deși o astfel de certitudine se extinde doar progresiv în câmpul conștiinței, deci chiar atunci, se pare, vicarul din Campagne a înțeles că nu scăpase de ce fugise întreaga noapte blestemată.

A simțit, oare, teamă? A avut convingerea disperată că ceea ce trebuia să se întâmple acum s-a întâmplat, iar inevitabilul s-a produs? A trăit acea bucurie amară a celor condamnați care nu mai au nimic de sperat sau nici o cale de atac? Sau a fost mai degrabă prevestirea destinului preotului din Lumbres? În orice caz, nu a fost deloc surprins să audă vocea spunând:

— Țineți-vă bine... să nu cădeți, până când va trece această mică criză. Sunt într-adevăr prietenul vostru – dragul meu – vă iubesc foarte mult.

Un braț îi încercuia spatele într-o îmbrățișare lentă, blândă, cuceritoare. Își lasă capul să cadă din nou, bine înfipt între umărul și gâtul lui. E atât de aproape, încât îi simte pe frunte și pe obraji căldura respirației.

— Dormi la pieptul meu, tu, prunc al inimii mele, continuă vocea cu același ton. Ține-mă strâns, dobitoc stupid, preot amărât, tovarășul meu. Odihnește-te. Tare bine te-am căutat și bine te-am mai vânat. Ești aici. Cât de mult mă iubești! Dar să vezi cât mă vei iubi de-acum încolo, fiindcă nu am de gând să te abandonez, heruvimul meu, rob tonsurat, prieten pe vecie!

A fost pentru prima dată când Sfântul din Lumbres l-a auzit, l-a văzut, l-a atins pe cel care avea să fie partenerul

infam al vieții lui pline de durere și, dacă îi credem pe unii care au fost confidenții sau martorii unei anumite încercări tainice, îl va mai auzi de multe ori și după aceea, până la eliberarea finală! A fost pentru prima dată, totuși l-a recunoscut cu ușurință. I-a fost imposibil să se îndoiască în acest moment de simțurile sau de rațiunea sa. Pentru că el nu este unul dintre aceia care din naivitate împrumută propriului călău, prezent în fiecare dintre gândurile noastre, nutrindu-ne cu ura lui, răbdător și perseverent și subtil, înfățișarea și comportamentul dintr-o epopee fantastică... Oricare altul în afară de vicarul din Campagne, chiar și la fel de lucid ca el, nu și-ar fi putut reprima, într-o astfel de conjunctură, prima senzație de frică sau cel puțin frisonul dezgustului. Dar el, încordat de repulsie, cu ochii închiși, ca să-și adune toate forțele, atent să nu cadă pradă unei agitații inutile, cu întreaga voință ieșită din el precum o sabie din teacă, încerca să-și înfrângă groaza.

Cu toate acestea, când, comițând un sacrilegiu sardonice, gura spurcată s-a lipit de buzele lui sorbindu-i suflarea, teroarea a atins perfecțiunea, iar viața s-a oprit în loc și el a fost convins că simte cum inima îi iese din piept.

— Ai primit sărutul unui prieten, spuse domol geambașul, apăsându-și buzele pe dosul mâinii sale. Te-am umplut, la rândul meu, și eu cu mine, tabernacol al lui Isus Cristos, iubite neghiob! Nu te speria de atâta lucru: i-am mai sărutat și pe alții în afară de tine, pe mulți alții. Vrei să știi ceva? Vă sărut pe toți, treji sau adormiți, morți sau vii. Țasta este adevărul. Plăcerea mea cea mai mare e să fiu în preajma voastră, lângă voi, mici oameni-dumnezei – remarcabili, remarcabili, atât de ciudate creaturi! Ca să fiu sincer, nu vă prea părăsesc. Mă țineți în întunericul cârnii voastre pe mine, pentru care lumina a fost esența – în cele mai adânci unghere ale viscerelor voastre – pe mine, Lucifer... Nu o să vă iert asta. Nici măcar unul dintre voi nu-mi va scăpa. Doar după miros recunosc fiecare lighioană din mica mea turmă.

Își retrase brațul de pe spinarea părintelui Donissan și se îndepărtă încet, ca și cum i-ar fi făcut loc să se prăbușească. Fața Sfântului din Lumbres avea paloarea și rigiditatea unui

cadavru. Avea colțurile gurii ridicate într-o rictus dureros, asemenea unui zâmbet înspăimântător, ținea ochii strâns închiși și întregul chip îi era schimonosit de o imensă suferință. Cu toate acestea, cu greutate, s-a aplecat ușor într-o parte. Stătea pe o pulpană a hainei, într-o nemișcare sinistă.

Observându-l cu coada ochiului, însoțitorul și-a întors imediat privirea, făcând o mișcare imperceptibilă de surpriză. Apoi, trăgând cu zgomot aer pe nas, și-a scos din buzunar o batistă mare și, natural, și-a șters gâtul și obraji.

— Gata cu gluma, domnule abate, spuse el. La sfârșitul nopții e al naibii de frig în acest anotimp păcătos!

Îi dădu un ghiont prietenos pe umăr, ca și cum ar fi împins din joacă un obiect aflat într-un echilibru precar sau așa cum copiii împing un om de zăpadă, care imediat se prăbușește în huiduielile lor. Totuși, vicarul din Campagne nu s-a dezechilibrat deloc, dar a deschis ochii. Și, fără ca vreo trăsătură a feței să i se destindă, a strecurat printre pleoape o privire întunecată și fixă.

— Abate! Domnule abate! Hei! Abate! a strigat cu voce puternică vânzătorul de cai. Vă curățați, prietene! Sunteți rece... Hei!

I-a luat mâinile într-una din palmele lui late, iar cu cealaltă l-a lovit ușor peste ele.

— Sculați-vă, la naiba! Ridicați-vă în picioare, fir-ar să fie! Jur că mi-ngheață sângele în vine!

Își strecură degetele sub sutană și îi palpă inima. Apoi, printr-o succesiune de gesturi rapide, aproape instantanee, i-a atins fruntea, ochii, gura. Și din nou i-a luat mâinile între-ale lui și a suflat aer cald deasupra lor. Fiecare dintre mișcările lui trăda o grabă febrilă, aceea a muncitorului care e pe cale să încheie o lucrare delicată și se teme să nu fie surprins de căderea serii sau de o vizită inoportună. Dintr-odată, brusc, și-a dus mâinile la piept și, scuturat de un frison puternic, de parcă s-ar fi scufundat încet într-o apă adâncă și înghețată, s-a ridicat.

— Eu rezist la frig, a spus. E *miraculos*, dar rezist și la frig, și la căldură. Vai, tare mă mai mir că vă văd din nou aici,

nemișcat, așezat pe noroiul înghețat bocnă. Ar fi trebuit să fiți mort deja, pe cuvânt... E adevărat că ați fost foarte agitat mai devreme, pe drum, dragul meu prieten. Mie mi-e frig, mărturisesc. Mi-e tot timpul frig. Acestea sunt lucruri pe care nu le poți spune cu ușurință. Totuși, sunt adevărate. Eu sunt Frigul însuși. Sursa luminii mele este frigul, un frig de nesuportat... Dar să lăsăm asta. Aveți în față un om amărât, cu calitățile și defectele condiției sale. Un intermediar în negustoria de căluți normanzi și bretoni. Un geambaș, cum se spune... Să lăsăm și asta! Considerați-mă doar un prieten, un însoțitor în această noapte fără lună, un bun camarad. Nu insistați! Nu vă gândiți să obțineți mai multe informații despre această întâlnire neașteptată. Doresc doar să vă fiu de ajutor și să mă uitați imediat. Eu însă nu vă voi uita. Măinile voastre mi-au făcut mult rău. La fel și fruntea, ochii și gura. Nu le voi mai încălzi niciodată: literalmente, mi-au înghețat măduva, mi-au înțepenit oasele; e vorba despre miruire, fără îndoială, mănjelile voastre sacre cu uleiuri sfințite – vrăjitorii. Să nu vorbim despre asta. Lăsați-mă să plec. Mai am încă o bucată bună de drum. N-am ajuns la capăt. Hai să ne despărțim aici. S-o luăm fiecare pe drumul lui.

Mergea în sus și în jos, agitat, nervos, gesticulând, dar nu se îndepărta mai mult de câțiva pași. Asta pentru că părintele Donissan îi urmărea mișcările cu ochi întunecați. Iar acum buzele nu i se mai mișcau deloc pe fața imobilă.

Ce exprima chipul lui nu era atât teamă, cât o curiozitate fără margini. S-ar putea numi ură, dar ura aprinde o flacără în priviri. Oroare, dar oroarea este pasivă, și nici un strigăt de groază sau de dezgust nu ar fi descleștat fălcile strânse cu o hotărâre feroce. Nici foamea vană de cunoaștere nu are această demnitate suverană. Încă umil în triumful său, cu fiecare clipă mai convins și mai sigur, vicarul din Campagne nu se îndoia deloc că o victorie asupra unui astfel de adversar este întotdeauna precară, fragilă, de scurtă durată. Ce valoare mai are dacă-ți vezi dușmanul la picioare doar pentru o clipă, la mila ta? Dar acesta este ucigașul de suflete, căruia trebuie să-i smulgi măcar unul dintre secrete.

Dintr-odată, straniul călător se opri hotărât, ca și cum

gesticulațiile lui ar fi fost oprite de fire invizibile, precum un taur sugrumat în arenă. Vocea lui, care cu un moment mai devreme urcase până la cel mai înalt ton, își relua intonația obișnuită și rosti cu simplitate următoarele cuvinte:

— Lasă-mă! Proba ta s-a încheiat. Nu știam că ești așa de tare. Ne vom revedea mai târziu, fără îndoială. Totuși, dacă nu dorești, nu ne vom mai revedea deloc. De-acum nu mai am nici o putere asupra ta.

Își scoase batista mare din buzunar și își șterse frenetic fața și mâinile. O respirație șuierătoare îi ieșea dintre buze.

— Nu-ți mai murmura rugăciunile. Taci din gură. Exorcismul tău nu face doi bani. Voința nu am putut să ți-o înfrâng. O, lighioană stranie ce ești!

Se uita din ce în ce mai îngrijorat când spre dreapta, când spre stânga. Chiar s-a întors brusc și a scrutat întunericul din spatele lui.

— Porcăria asta începe să mă apese, spuse din nou, scuturându-și umerii. Mă simt oribil în pielea asta... Poruncește și nu vei mai găsi nimic din mine, nici măcar o urmă de miros...

A stat o vreme cu fața între palme, ca să-și adune forțele. Când și-a ridicat capul, părintele Donissan i-a văzut ochii și, pentru prima dată, a gemut.

Nici cel care, legat cu ambele mâini de vârful catargului, pierzându-și brusc echilibrul, vede căscându-se și umflându-se sub el nu numai marea, ci întregul abis sideral și fierberea, pe trilioane de leghe, a spumei nebuloasei în gestație, de-a lungul golului pe care nimeni nu îl poate măsura și pe care îl va traversa în căderea spre veșnicie, nu va fi simțit în adâncul pieptului o sfârșeală mai profundă ca el. Inima i-a bătut cu putere de două ori, lovindu-i coastele, apoi s-a oprit. O greață cumplită i-a întors stomacul pe dos. Doar degetele, strânse cu disperare, singurele vii în acest corp înlemnit de groază, scurmau pământul ca niște gheare. Sudoarea îi scălda spinarea. Bărbatul neînfricat, acum doborât și smuls de la pământ de chemarea teribilă a neantului, de această dată, s-a simțit pierdut pe un drum fără întoarcere. Și totuși, chiar și în

acest moment, singurul său gând era acela al unei nelămurite sfidări.

Imediat, dintr-o singură mișcare, viața suspendată și-a reluat cursul prin vene, tâmpilele au început să-i pulseze din nou. Privirea, încă fixată asupra lui, arăta ca orice altă privire și aceeași voce îi vorbea în urechi ca și cum nu ar fi tăcut niciodată.

— Te voi părăsi, spunea vocea. Nu mă vei mai vedea niciodată. Pot fi văzut doar o dată. Rămâi în încăpățânarea ta prostească. Ah! dacă ai ști ce răsplată vei primi de la stăpânul tău, nu ai mai fi atât de generos, pentru că doar noi – noi, spun! – doar noi nu ne lăsăm înșelați de el și, între dragostea sau ura lui, noi am ales, dintr-o înțelepciune desăvârșită, de neconceput pentru creierul tău de găină, ura... Dar de ce să te luminez eu pe tine – pe tine, un câine dresat, captiv de bună voie, o slugă supusă care își plăsmuiește stăpânul în fiecare zi!

Aplecându-se cu o agilitate surprinzătoare, a luat de pe drum o piatră la întâmplare, a ridicat-o spre cer între degete, rostind cuvintele din momentul consacrării, pe care le-a încheiat cu un nechezat vesel... De altfel, totul s-a petrecut cu viteza fulgerului. Ecoul râsului său părea să răsună până la marginea orizontului. Piatra se înroși, se albi brusc, izbucnind într-o flăcără strălucitoare. Și, răsând încontinuu, a aruncat-o în noroi, unde s-a stins cu un șuierat înfiorător.

— Țsta nu-i decât un joc, zise, un joc de copii. Nici măcar nu merită să fie văzut. În orice caz, a sosit momentul să ne despărțim pentru totdeauna.

— Pleacă! spuse Sfântul din Lumbres. Cine te reține?

Avea vocea joasă și calmă, străbătută de un fior de milă.

— Suntem întâmpinați cu spaimă, răspunse celălalt, cu o voce la fel de scăzută, dar nimeni nu ne părăsește fără riscuri.

— Pleacă, repetă cu blândețe vicarul din Campagne.

Oribila creatură a făcut un salt, s-a rotit de mai multe ori cu o agilitate incredibilă, apoi a fost aruncat violent, printr-o detentă pe care nu a putut să o evite, la câțiva pași, cu brațele întinse, ca un om care încearcă în zadar să-și recapete echilibrul. Oricât de grotescă a fost această cabriolă neașteptată, succesiunea mișcărilor, violența lor calculată și,

mai mult, oprirea lor bruscă aveau un aer atât de bizar, încât nu puteau provoca râsul. Obstacolul invizibil, de care luptătorul întunecat s-a lovit brusc, clar nu era unul obișnuit, pentru că, deși a dat impresia că a parat șocul cu fantasticele lui volute, în liniștea adâncă, imperceptibil, dar, până în străfundurile lui, pământul s-a cutremurat și a gemut.

Se retrase încet, cu capul plecat, și se așează fără zgomot, supus.

— M-ați prins deci, spuse el ridicând din umeri. Bucurați-vă de puterea voastră cât timp v-a fost dată.

— Nu am nici o putere, răspunse părintele Donissan cu amărăciune, de ce mă ispitești? Nu! Această forță nu vine din mine și tu o știi. Cu toate astea, te observ de o vreme cu ceva folos. Ți s-a împlinit sorocul.

— Nu prea are sens, spuse celălalt, cu dulceață în glas. Despre ce soroc vorbești? Există, oare, un soroc pentru mine?

— Mi-a fost dat să mi te arăți, rosti rar Sfântul din Lumbres. Atât cât îi e posibil ochiului omenesc, te văd. Te văd sfâșiat de durere, până la limita dispariției în neant – care pentru tine nu va fi posibilă, nu-ți va fi acordată, o, biată creatură osândită la tortură.

Auzind acest ultim cuvânt, monstrul s-a rostogolit de pe taluz, a căzut la marginea drumului, în noroi, zvârcolindu-se în spasme oribile. Apoi s-a oprit, cu spatele încovoiat, sprijinindu-se pe vârful capului și pe călcâie, ca într-o convulsie de tetanos. Iar vocea i s-a înălțat în cele din urmă, pătrunzătoare, ascuțită, jalnică:

— Destul! Destul! Oprește-te, câine hirotonisit, călăule! Cine te-a învățat că mila este pentru noi cel mai de temut lucru din lume, lighioană miruită? Fă-mi ce vrei... Dar dacă mă împingi până la capătul răbdării...

Ce ființă omenească nu ar fi ascultat cu groază această jelanie rostită cu cuvinte – și totuși din afara lumii? Ce om nu și-ar pus la îndoială rațiunea? Dar Sfântul din Lumbres, cu privirile în pământ, nu se gândea decât la acele suflete pe care cel de aici le dusesese pe calea pierzaniei...

Cât timp a durat rugăciunea, celălalt a continuat să geamă și să scrâșnească, dar cu o forță descrescătoare. Când vicarul

din Campagne s-a ridicat, a tăcut complet. Zăcea ca un cadavru.

— Ce-ai vrut de la mine în noaptea asta? Întrebă abatele Donissan, la fel de calm ca și cum ar fi vorbit cu unul dintre cunoscuții săi.

Dinspre cadavrul întepenit urcă o voce nouă:

— Ne este îngăduit să te supunem la probe din această zi până în clipa morții tale. În afară de asta, ce am făcut eu dacă nu să mă supun celui mai puternic decât mine? Nu îmi reproșa tocmai mie sau, și mai bine, ah, nu mă mai amenința cu mila ta.

— Ce ai vrut de la mine? repetă părintele Donissan. Nu încerca să mă minți. Am mijloacele necesare pentru a te face să vorbești.

— Nu mint. Îți voi răspunde. Dar încetează puțin rugăciunea. Care este rostul, dacă sunt ascultător? M-a trimis la tine să te pun la încercare. Vrei să-ți spun ce încercare? Îți spun. Cine ți-ar rezista, o, stăpâne?

— Taci, răspunse părintele Donissan, cu același calm. Încercarea vine de la Dumnezeu. O voi aștepta, fără să vreau să aflu nimic, mai ales dintr-o astfel de gură. Din partea lui Dumnezeu primesc în acest moment tăria pe care tu nu o poți înfrânge.

În același moment, ceea ce stătea în fața lui a dispărut, sau mai degrabă liniile și contururile i s-au confundat una cu alta într-o vibrație misterioasă, ca spițele unei roți care se învâрте la viteză maximă. Apoi, trăsăturile au început să se recompună încet.

Iar în fața vicarului a apărut dintr-odată dublul său; îi semăna perfect, în cele mai mici detalii, încât părea nu imaginea reflectată în oglindă, ci aceea excepțională, unică și profundă imagine pe care gândul fiecăruia o creează despre sine.

Ce se poate spune? Era chipul său palid, sutana murdară de noroi, gestul instinctiv al mâinii duse la inimă; era privirea lui și în ea se putea citi frica. Fiindcă niciodată propria-i conștiință, deși a fost supusă unor încercări speciale, nu a ajuns ea însăși la o asemenea fantastică dedublare. Nici cea mai înțeleaptă examinare a universului interior nu surprinde

mai mult de un singur aspect o dată. Iar ceea ce a descoperit viitorul sfânt din Lumbres în acel moment era întregul și detaliul, gândurile lui, cu rădăcinile lor, cu prelungirile lor, rețeaua infinită care le leagă între ele, cele mai mici vibrații ale propriei voințe, așa cum un corp jupuit i-ar arăta în desenul arterelor și venelor sale palpitul vieții. Acest miraj, în același timp unic și multiplu, întruchipând un obiect în trei dimensiuni, era absolut perfect, iar bietul preot s-a recunoscut nu numai în prezent, dar și în trecut, și în viitor; a reușit să-și vadă toată viața... Cum așa! Doamne, suntem total lipsiți de taine pentru dușmanul care ne pândește? Suntem atât de neputincioși în fața urii lui tăcute?...

Pentru un moment, au stat așa, față în față. Iluzia era prea subtilă pentru ca părintele Donissan să simtă vreo amenințare. Indiferent de efortul pe care l-a făcut, îi era imposibil să se distingă de dublul său, însă a păstrat pe jumătate sentimentul propriei unități. Nu: nu a fost spaimă, ci o panică atât de intensă, încât încercarea de a depăși această situație, de a scăpa de un dușman învelit în trupul lui, părea aproape nebunească. A îndrăznit totuși.

— Piei, Satană! spuse cu dinții încleștați.

Dar cuvintele i s-au oprit în gât, iar mâna i-a tremurat când a ridicat-o împotriva lui însuși. Cu toate acestea, a apucat acel umăr, i-a pipăit consistența fără să moară de frică, l-a strâns ca să-l zdrobească, l-a zguduit dintr-odată cu furie. Capetele li s-au apropiat, stau ochi în ochi și simte răsuflarea lui pe obraz, căldura lui în palmă... Apoi, totul dispare.

Dinspre hoitul jalnic, încă întins în noroi, vocea a vorbit din nou.

— Mă zdrobești, mă mesteci, mă devorezi, gemea vocea. Ce fel de om ești dacă te grăbești să distrugi o viziune atât de prețioasă fără măcar să te bucuri de ea?

— Nu de *asta* am eu nevoie, rosti părintele Donissan. De ce aş vrea să mă cunosc? Cunoașterea de sine, fără nici un fel de luminare, îi e de ajuns unui biet păcătos.

A vorbit astfel, deși dispariția viziunii îl îndurerase până în adâncul sufletului. Vertijul provocat de această ciudățenie supranaturală, acum dispărută pentru totdeauna, l-a lăsat cu

respirația tăiată, cu sufletul pustiu. Dar era convins că așa și-a atins scopul.

— Tu ești în spatele acestor trucuri, îi spuse creaturii tremurânde, împingând-o cu piciorul în afara drumului. Cine știe cât timp mi-a mai rămas? Să ne grăbim! Să ne grăbim!

Se aplecă mult, nu atât pentru a pleca urechea la el, ci mai degrabă dintr-un pornire instinctivă, dintr-un zel care nu-i dădea pace:

— Răspunde-mi! (A făcut semnul crucii, dar nu deasupra creaturii, ci pe propriul său piept.) Dumnezeu ți-a dat viața mea? Ar trebui să mor acum?

— Nu, a răspuns vocea, cu același ton sfâșietor. Noi nu dispunem de tine.

— Dacă-i așa, chiar dacă mai trăiesc o zi sau douăzeci de ani, tot îți voi smulge secretul. Ți-l voi smulge, chiar de va trebui să te urmăresc până acolo unde se află ai tăi. Nu mă tem de tine! Nu mi-e frică! Fără îndoială, acum te-ai ascuns iar în întuneric, dar tocmai mi te-ai arătat, o, biată creatură osândită. Nu ai dus destule suflete pe calea pierzaniei? Ai nevoie de încă alte prăzi? Ești în mâinile mele. Mă voi strădui să fac așa cum mă va inspira Dumnezeu. Voi rosti cuvintele de care ție ți-e groază. Te voi bate în cuie în miezul rugăciunii mele, ca pe o cucuvea. Până când vei renunța la faptele tale îndreptate împotriva sufletelor încredințate mie.

Spre surprinderea lui, și chiar în clipa în care credea că prin toate forțele sale îl doborâse, a văzut că rămășițele se agită, se umflă și își recapătă forma umană, aceea a partenerului jovial de la început, care îi răspunde:

— Mă tem mai puțin de tine și de rugăciunile tale decât de... (Începută într-un rânj, fraza lui s-a încheiat pe un ton de teroare.) Nu este departe... l-am mirosit acum o clipă... Vai! Vai! Acest stăpân nu iartă!

Tremura din cap până-n picioare. Apoi și-a înclinat capul pe un umăr, și fața i s-a luminat din nou, ca și cum ar fi auzit îndepărtându-se pașii dușmanului. Apoi a continuat:

— M-ai prins la înghesuială, dar voi scăpa. Să mă opresc din misiunea mea?! Nebun ce ești! Nu m-am săturat încă de sânge de creștin! Astăzi ai primit un dar. L-ai plătit scump. Îl vei plăti

și mai scump!

— Ce dar? exclamă părintele Donissan.

Ar fi vrut să nu rostească acest cuvânt, dar celălalt l-a prins imediat din zbor. Gura spurcată a spus cu un fior de bucurie:

— Așa cum, mai devreme, te-ai văzut pe tine însuși (pentru prima și ultima dată), tot așa vei vedea... vei vedea... Ha-ha!...

— Ce vrei să spui cu asta, mincinosule? strigă vicarul din Campagne.

Ca și cum strigătul interogativ, în ciuda ofensei, i-ar fi restabilit complet echilibrul, i-ar fi redat siguranța de sine, ființa ciudată s-a ridicat încet, apoi s-a așezat cu un calm afectat și-și încheia tacticos nasturii de la vesta de piele. Geambașul din Picardia se afla în același loc, ca și cum nu l-ar fi părăsit niciodată. Mâna viitorul sfânt din Lumbres a căzut. Ciudat lucru! După ce a fost supus atâtor viziuni bizare și înfiorătoare, îndrăzneia cu greu să-l privească pe acest individ inofensiv, pe acest om cumsecade, ca atâția alții. Iar contrastul dintre această gură cu accent familiar, cu o grimasă perversă, și cuvintele monstruoase pe care le rostea era de așa natură încât nimic nu îl putea descrie.

— Nu scapi tu așa ușor. Și nu te lăcomi la secretele noastre. Foarte curând se va dovedi dacă am mințit sau nu. În plus, dacă te-ai fi străduit, în urmă cu doar câteva clipe, să vezi ce ți-am pus în fața ochilor, ar fi trebuit să renunți la insulte. (A folosit un alt cuvânt.) Cum te-ai văzut pe tine însuși, te asigur, la fel îi vei vedea și pe alți câțiva... Ce păcat că am stricat un asemenea dar pe un încuiat ca tine!

Și-a suflat în pumni, cu buze tremurânde, ca un om pătruns de frig. Ochii îi râdeau pe chipul rumen, și mobilitatea lor extremă, sub pleoapele pe jumătate închise, putea foarte bine să exprime atât bucurie, cât și ironie. Dar era vorba despre bucurie.

— Ha-ha-ha! Cât de stânjenitor! Ce tăcere! a spus el bâlbâindu-se... Ce plin de avânt erai mai devreme, tu, spaima demonilor, exorcistule, taumaturgule, sfânt al inimii mele!

La fiecare explozie de râs, abatele Donissan tresărea, ca imediat să cadă într-o imobilitate stupidă; creierul lui amorțit nu mai putea formula nici un gând.

Celălalt își freca viguros palmele.

— Ce dar?... Ce dar?... repetă întruna, imitându-și caraghios victima... În lupta pe care o duci cu noi, e ușor să faci un pas greșit. Curiozitatea ta mi te-a redat pentru un moment.

S-a apropiat și i-a spus cu un aer confidențial:

— Nu știți nimic despre noi, voi, zei mărunți și vanitoși ce sunteți. Furia noastră e îndelung răbdătoare! Suntem hotărâți și lucizi! Este adevărat că *El* ne-a adus în situația de a servi scopurilor sale, căci cuvântului lui nu-i poți rezista. Este adevărat – de ce să neg – că misiunea noastră din această noapte pare să mă pună în încurcătură... (O, când te asaltam mai devreme, mintea lui era concentrată asupra ta, iar îngerul tău tremura în lumina unui fulger!) Cu toate astea, ochii tăi orbi nu au văzut nimic.

Pufni într-un râs ca un nechezat:

— Ha-ha-ha! Dintre toți cei pe care i-am văzut marcați cu același semn ca tine, ești cel mai greoi, cel mai obtuz, impenetrabil!... Îți sapi brazda ca un bou, taberi asupra inamicului ca un țap... de sus până jos ești o țință grozavă!

În timpul ăsta, abatele Donissan, scuturat de frisoane neașteptate, îl urmărea cu o groază mută în priviri. Ceva ca o rugăciune – dar ezitant, confuz, diform – îi rătăcea prin memorie, dar conștiința lui nu reușea să o prindă. I se părea că inima strânsă i s-a încălzit ușor sub coaste.

— Te vom tortura cu dibăcie, continuă celălalt. Încearcă numai să ne faci rău. Noi te vom hăitui la rândul nostru. Nu există nici o creatură grosolană de care să nu profităm. Te vom educa. Te vom cizela.

Și-a apropiat de el capul rotund, cu obrajii îmbujorați și fierbinți.

— Te-am ținut la pieptul meu; te-am legănat în brațele mele. De nenumărate ori mă vei mai alinta, crezând că-l strângi pe *celălalt* la inima ta! Pentru că acesta este semnul tău. Ești însemnat cu pecetea urii mele.

I-a pus ambele mâini pe umeri, l-a forțat să-și îndoiaie genunchii și să atingă cu ei pământul... Brusc, dintr-un impuls, vicarul din Campagne s-a năpustit asupra lui. Dar a întâlnit doar golul și întunericul.

Din nou s-a făcut noapte, de jur împrejur și în el. Nu se mai simțea în stare să facă nici o mișcare. Nu trăia decât prin auz. Fiindcă auzea cuvinte rostite în preajma lui, dar fără consistență, suspendate în aer, în irealitatea unui vis. Apoi, cu mare efort, a reușit să le pună în legătură cu ființele vii care se mișcau prin apropiere. Unul dintre aceste personaje – imaginar sau nu – a plecat. Îi auzea vocea cum descrește – cum pașii i se îndepărtează scrâșnind pe nisip. În cele din urmă, s-a simțit ridicat, apucat violent de braț și ținut cu atâta putere, că îl durea umărul. Ceva îi zdrobi buzele și dinții. O flacăra i-a străbătut pieptul și gâtul. Cortina de întuneric de care i se ciocnise privirea se ridică. O lumină difuză creștea puțin câte puțin sub ochii lui, căpătând încet formă. Și atunci a putut distinge, așezat pe pământ, la o anumită distanță, un felinar cu lumină puternică, ca acelea purtate de pescari în nopțile cu vânturi aprige. Un necunoscut îl sprijinea cu o mână și îi dădea să bea dintr-o ploscă militară.

— Domnule abate, spuse omul, nu e prea devreme...

— Ce vreți de la mine? bâigui părintele Donissan.

Vorbea calm și cât se poate de încet. Dar vedenia era încă în ochii lui, iar omul a făcut o mișcare de surpriză sau de spaimă care i-a părut de neînțeles bietului preot copleșit de întâmplări.

— Sunt Jean-Marie Boulainville, fratele lui Germaine Duflos din Campagne, lucrez în exploatare la Saint-Pré. Vă cunosc. Sunteți mai bine?

S-a uitat într-o parte cu un aer stânjenit, dar plin de milă.

— V-am găsit pe drum, v-ați pierdut cunoștința. Un tip curajos din Marelles, un negustor de cai, se întorcea de la târgul din Étapes și v-a găsit înaintea mea. V-am sprijinit amândoi și v-am dus aici.

— L-ați văzut? strigă părintele Donissan. E aici!

Se ridică atât de brusc, încât Jean-Marie Boulainville, atins, se clătină. Dar interpretă în felul lui această reacție ieșită din comun.

— Vreți să-l întrebați ceva? Vreți să strig după el? Sigur n-a ajuns prea departe.

— Nu, prietene, nu-l strigați. Mă simt mai bine acum. Lăsați-mă să fac singur câțiva pași.

Porni clătinându-se. Pe măsură ce înainta, era mai sigur pe picioare. Când s-a întors, era calm.

— Îl cunoașteți?

— Pe cine? întrebă omul, surprins.

Dar înțelese imediat:

— Pe băiatul din Marelles! strigă vesel. Da, îl știu! Luna trecută, la târgul din Fruges, mi-a vândut două iepșoare. Așa! Dar, dacă vreți, domnule abate, putem merge împreună o bucată de drum. Sigur mersul pe jos vă pune pe picioare. Eu trebuie să ajung la cariera Ailly, unde lucrez. Până acolo vă veți da seama dacă puteți merge mai departe. Dacă se întâmplă să vă simțiți iar rău, veți găsi un vehicul la Sansonnet, la hanul Coțofana hoată.

— Să mergem, atunci, a spus viitorul sfânt din Lumbres. Mi-am recăpătat puterile. Totul este în regulă, prietene.

Porniră împreună la drum. Și abia atunci părintele Donissan află adevăratul sens al vorbelor pe care le auzise: „Foarte curând se va dovedi dacă am mințit sau nu“.

La început au mers încet, apoi mai repede, pe un drum destul de dificil, atât de plin de bălți umplute de ploile din toamnă, încât echipajele nu îl parcurgeau în timpul iernii decât când îngheța bine apa. Drept urmare, în curând a devenit imposibil să mai înainteze. Însoțitorul lui a preluat conducerea. Vicarul din Campagne îl urma privind în jos, atent la obstacole, călcând apăsător cu ghetele lui mari, având grijă să nu rămână mult în urmă. Încă mai tremura de frig din tot corpul, de oboseală și febră, dar în simplitatea lui tragică uitase deja pe jumătate grozăviile tenebroase ale acestei nopți extraordinare. Și asta nu din nesocotință, fără îndoială, dar nici din cauza torporii unei epuizări extreme. A îndepărtat gândul de bunăvoie, fără efort. Urma să examineze situația într-un moment mai favorabil, la următoarea spovedanie, de exemplu. Câți alții nu au fost sfâșiați între două întrebări tulburătoare: au fost jucăriile proprii nebunii sau au fost supuși la încercări teribile de către uriașe forțe supranaturale? Odată depășită prima stare de frică, aștepta docil o nouă

invazie a răului și mâna salvatoare a lui Dumnezeu. Posedat sau nebun, înșelat de propria-i imaginație sau de către demoni, nu contează atâta timp cât mâna divină îi va fi întinsă, și va fi, cu siguranță! Aștepta vizita Mântuitorului cu încrederea candidă a unui copil, care, când sosește ora mesei, se uită în sus la tatăl lui, iar inima lui mică nu se îndoiește nici o clipă, nici chiar în cea mai neagră sărăcie, că va primi măcar un codru de pâine.

Într-o oră, au parcurs împreună mai mult de trei sferturi din drumul către carierele din Ailly. Drumul îi era necunoscut, așa că avea grijă să nu se abată nici spre dreapta, nici spre stânga. Uneori, piciorul îi aluneca: noroiul apos îi sărea drept în față, orbindu-l. O tensiune continuă a minții, combinată cu un fel de forță interioară și starea de alertă instinctivă a unei imaginații deja suprasolicitate i-au deviat gândurile de la o nouă senzație, imposibil de definit, pe care i-ar fi fost greu să o analizeze, chiar dacă i-ar fi sesizat apariția. Treptat, această senzație a devenit atât de vie – sau mai degrabă (din moment ce îl provoca cu un farmec deosebit) atât de persistentă și fără întrerupere, încât a sfârșit prin a-l tulbura. Venea, oare, din afară sau din el însuși? Simțea adânc în piept o căldură imaterială și o inimă mare. Și totodată a mai fost ceva atât de real, atât de aproape, atât de evident, încât a crezut pe moment că s-au ivit zorile sau că e lună plină. De ce, cu toate acestea, nu a îndrăznit să ridice ochii, să privească în sus?

A mers tot timpul cu privirile în pământ, cu ochii aproape închiși, fără să zărească nici un strop de lumină, nici o reflecție în afara luminiițelor imperceptibile din apa tulbure. Și totuși, în același timp, ar fi putut jura că trecea printr-o lumină blândă și prietenoasă, o pulbere de aur. Fără să recunoască, se temea că ridicând capul o să vadă cum se risipesc dintr-odată atât iluzia, cât și bucuria. Nu îi era frică de această bucurie, simțea că nu o va îndepărta înainte de a o fi recunoscut, așa cum a făcut cu multe altele. Era solicitat, nu constrâns, era chemat. S-a apărut slab, fără remușcări, gata să cedeze mai devreme sau mai târziu forței imperioase, dar benefice. „Mai fac zece pași, se gândi. Încă zece, cu ochii plecați. Apoi alți zece...” Pașii însoțitorului său răsunau vesel pe un teren mai ferm, uscat. Îi

asculta cu o mare duioșie. Se convingea treptat că omul era sigur un prieten, că îi lega o prietenie sinceră, o prietenie minunată, de o limpezime cerească, care i-a legat, probabil, dintotdeauna. I s-au umplut ochii de lacrimi. Iată cum s-au întâlnit doi aleși, născuți unul pentru celălalt, într-o dimineață senină, în grădinile Paradisului.

Au ajuns la răspântia a două drumuri; unul, ușor înclinat, ducea în sat; altul, desfundat de căruțe, până la cariere. Din depărtare se putea auzi cântecul unui cocoș și voci bărbătești: alți lucrători, probabil, grăbindu-se să ajungă la muncă înainte de răsăritul soarelui... Atunci abatele Donissan a ridicat privirea.

Însoțitorului său era în față? În prima clipă nu și-a dat seama. Ceea ce zărea în fața ochilor, într-o străfulgerare, era un om în carne și oase? Cu greu i-a putut desluși silueta în noapte, însă a avut întotdeauna impresia că zărește acea lumină blândă, egală, vie, cu adevărat suverană, reflectată în mintea lui. Era prima dată când viitorul sfânt din Lumbres participa la miracolul tăcut, care urma să-i devină atât de familiar mai târziu, și se pare că simțurile sale nu-l recunoșteau fără să se împotrivescă. Tot așa cum orbul din naștere, atunci când descoperă lumina, întinde spre ea degetele tremurânde și este surprins că nu-i poate pipăi forma sau consistența. Cum ar fi putut tânărul preot să accepte fără luptă acest nou mod de cunoaștere, inaccesibil altor oameni? L-a văzut în fața pe tovarășul de drum, nu e nici o îndoială, e adevărat că nu-i distinge trăsăturile și încearcă în van să-i zărească fața sau mâinile... Și totuși, fără să se teamă de ceva, privea extraordinara lumină cu încredere senină, într-o nemișcare calmă, nu cu dorința de a pătrunde în ea, ci cu certitudinea că ea va pătrunde în el. I se părea că a trecut mult timp. De fapt, a fost doar o străfulgerare. Și dintr-odată a înțeles.

Mai devreme, te-ai văzut pe tine însuși – spusese îngrozitorul martor. Așa a fost. A văzut. A văzut cu propriii lui ochi ceea ce rămâne ascuns chiar și pentru cele mai pătrunzătoare minți, pentru cea mai subtilă intuiție, pentru cei mai instruiți dintre noi: a văzut o conștiință umană. Cu siguranță, propria noastră

natură ne este parțial dată; ne cunoaștem, probabil, un pic mai clar decât ceilalți, dar fiecare trebuie să *coboare* în el însuși și pe măsură ce coboară întunericul se îngroașă, iar în obscuritate e sinele, unde se agită umbrele strămoșilor, unde instinctul mugește, la fel ca o apă sub pământ. Iar acum, iată... iar acum acest biet preot a fost dintr-odată transportat în intimitatea profundă a unei alte ființe, fără îndoială, în același punct în care ajunge ochiul judecătorului. Era conștient de miracol și încântat că totul a fost atât de simplu, iar revelația, atât de plăcută. Această invadare a sufletului, pe care un altul în afară de el nu și-ar fi imaginat-o fără tunete și fulgere, de-acum încheiată, nu l-a mai speriat deloc. Poate că l-a surprins faptul că revelația a venit atât de târziu. Fără a fi în măsură să vorbească (pentru că nu a fost niciodată capabil să o exprime), el a simțit că această cunoaștere, prin natura sa, mai mult decât intelectul și aptitudinile de care oamenii sunt atât de mândri, era pur și simplu efervescența, expansiunea, dilatarea milei divine. De acum, incapabil de a se considera demn de acest har excepțional, cu sinceritatea gândirii lui smerite, era gata să se acuze că a întârziat din vina lui această inițiere, că nu s-a îngrijit cu dragoste de suficiente suflete, pentru că nu le-a pătruns tainele. Pentru că, odată ce drumul a fost ales, totul a fost atât de simplu de fapt, iar scopul atât de ușor de atins! Când și-a însușit noul simț care i-a fost dat, orbul nu este surprins să atingă cu privirea orizontul îndepărtat, altădată căutat cu atât de multă trudă, prin gropi și mărăcini.

Tovarășul de drum îl preceda în continuare, cu pas ușor. O clipă, din senin, părintele Donissan a fost tentat să i se alătore, să-l strige. Dar n-a fost decât o clipă. Acest suflet, dintr-odată descoperit, îi trezise respectul și îi umplea inima de dragoste. Era un suflet simplu fără trecut, amabil, anost, preocupat de grijile zilnice. Însă, în umilința lui suverană, era scăldat de o lumină celestă. Ce lecție pentru acest biet preot chinuit, obsedat de teamă, să-l descopere pe acest bun creștin, ignorat de toată lumea și de el însuși, supus destinului său, îndatoririlor și umilelor iubiri ale vieții, sub privirea lui Dumnezeu! Și un gând i-a venit deodată în minte, adăugând respectului și dragostei un fel de teamă: *nu-i așa că în față era*

acela, acela singur, că doar celălalt fugise?

A vrut să se oprească, dar fără să destrame delicata, minunata viziune. Căuta în zadar cuvântul care ar trebui rostit. Dar se părea că nici un cuvânt nu era potrivit. Noblețea acestei inimi curate i-a oprit cuvintele pe buze. A fost posibil, oare, a fost posibil ca străbătând mulțimea de oameni, amestecându-se cu atâtea ființe grosolane, martor la numeroase vicii, în modestia lui, să nu le judece niciodată; a fost posibil ca acest prieten al lui Dumnezeu, acest sărac între săraci, să-și fi păstrat curățenia din copilărie, la fel ca acel meșteșugar, nu mai puțin obscur, nu mai puțin necunoscut, tâmplarul de țară¹¹, paznicul Reginei îngerilor, dreptcredinciosul care a stat față în față cu Mântuitorul și a cărui mână nu a zăbovit deloc pe teslă și pe rindea, preocupat să-și mulțumească clienții și să facă un ban cinstit?

Vai!, în parte, această lecție era zadarnică. Acest preot nu va cunoaște niciodată pacea, pentru că menirea lui este de a o dărui celorlalți. Misiunea lui sunt doar păcătoșii. Sfântul din Lumbres își urmează menirea plin de griji și de lacrimi.

Au ajuns la răspântie înainte ca abatele Donissan să rostească un cuvânt. Se desfăta cu aceste clipe dulci, care se topeau în presentimentul că acum ar putea fi unul dintre momentele rare din viața lui mizerabilă. Și totuși era gata să renunțe la ele și, așa cum le-a primit, să le părăsească în tăcere.

Celălalt se opri și netezindu-și șapca spuse:

— Până aici am mers împreună, părinte. Drumul vostru este drept înainte: o leghe și jumătate. Puteți merge mai departe? Dacă nu, vă voi însoți la Sansonnet.

— Nu e nevoie, prietene, răspunse vicarul. Mersul chiar mi-a făcut bine. Pornesc la drum, așa că o să-mi iau rămas-bun.

Pentru o clipă, s-a gândit că s-ar bucura să îl revadă, dar, mai degrabă, era de preferat să se supună aceleiași voințe care i l-a scos acum în cale. Ar fi vrut, totodată, să-l binecuvânteze. Apoi nu a mai îndrăznit.

L-a privit pentru ultima oară și a pus în privirea aceea toată dragostea pe care, de-a lungul vieții, o va dărui și multor altora. Dar umilul său însoțitor nu i-a văzut privirea. Și-au strâns mâinile pe dibuite.

Drumul se întindea din nou în fața lui. L-a recunoscut. Mergea repede, foarte repede. În primul rând, i-a mulțumit lui Dumnezeu, fără cuvinte, pentru tot ce i-a fost îngăduit să vadă. Înainta încă înconjurat de lumina pe care o cunoscuse. Nu era vizibilă, ci persista mai mult decât amintirea ei. Era ca atunci când suntem urmăriți de un cântec, de care ne-am îndepărtat deja.

Vai! Era doar ecoul, destrămându-se, al unei armonii misterioase, pe care nu-l va mai regăsi niciodată, niciodată! Prelungirea bucuriei lui nu a durat mult. Cu fiecare pas avea impresia că se depărtează, iar atunci când cu un gest naiv se oprea, părea că aceasta se risipește și mai iute. Și-a încovoiat spatele și și-a continuat drumul.

Treptat peisajul încă vag în primele ore din zori i-a devenit mai familiar. Îl regăsea cu tristețe. Fiecare obiect recunoscut, obiceiurile reluate unul câte unul, toate au făcut mai tulbure și mai confuză marea aventură a nopții. Mult mai repede decât ar fi crezut, întâmplările și-au pierdut detaliile și contururile, s-au refugiat în vis. A trecut prin satul Pomponne, a depășit cătunul Brême, a urcat pe coasta ultimului deal. În cele din urmă, a zărit dedesubt, în scobitura dealului, dintr-odată și atât de aproape, luminile micuței gări din Campagne.

Se opri gâfâind, cu capul descoperit, înfiorat brusc în sutana stropită cu noroi întărit, neștiind dacă tremura de frig sau de rușine, și cu pulsul bătându-i în urechi. În clipa aceea, viața de zi cu zi l-a copleșit cu atâta forță și atât de repede, încât, într-o secundă, nu a mai rămas nimic, absolut nimic în mintea lui din trecutul atât de apropiat. A resimțit această ștergere brutală ca pe o diminuare dureroasă a ființei sale.

„A fost, oare, un vis?“, se întreba. Sau, mai degrabă, se străduia să pronunțe silabele, să le articuleze în gând. Făcea asta ca să reducă la tăcere o altă voce care, mult mai categorică, cu o încetineală teribilă, întreba din interiorul lui: „Sunt cumva nebun?“.

Ah! Omul care simte că voința, atenția, apoi conștiința i se scurg ca printr-o sită, în timp ce, ca o mânășă întoarsă pe dos,

interiorul lui tenebros se luminează deodată, suferă o chinuitoare agonie, într-o singură clipă pe care nici o pendulă nu o poate măsura. Dar acesta – biet preot! –, dacă se îndoiește, nu se îndoiește numai de el, ci de unica lui speranță. Pierzându-se, el pierde bunul cel mai de preț, divin, pe Dumnezeu însuși. Cu o ultimă sclipire a rațiunii, scrutează noaptea în care se va pierde marea lui iubire.

Nu va uita niciodată locul noii sale lupte. Ajuns pe ultima creastă, drumul cotește neașteptat, descoperind privirii o fâșie îngustă de teren pe care se înalță un ulm secular. Târgul este în partea dreaptă, la ultima curbă a dealului, dedesubt. Luminelor gării, roșii și verzi, le răspund pe cer licăririle timide de la cuptorul brutarului Josué Thirion. Zorii palizi ai zilei încă zac la orizont, imperceptibili.

În stânga lui începe un drum de pământ, urmând o pantă abruptă care duce la atenansele castelului Cadignan. Se afundă imediat prin tufișurile rare, aducând mai degrabă cu o râpă sau o groapă cu apă. Se zărește în umbră o pată întunecată. Vicarul din Campagne aruncă involuntar o privire. Printre mărarici, vântul parcă întâi mototolește mătase, apoi se potolește brusc. Câte o piatră se desprinde din pământ și alunecă la vale. Și, dintr-odată, în acest murmur... un sunet, deosebit de toate celelalte, în această dimineață solitară, e freamătul unei ființe vii, care se ridică, se apropie...

— Ia uite! Se aude o voce de femeie, foarte tânără, dar joasă și puțin tremurată. Haideti! Vă aștept deja de ceva vreme. *V-ați întors în sfârșit?*

— Cine sunteți? Întrebă cu blândețe părintele Donissan.

Stătea în picioare la marginea terasamentului, cu silueta lui înaltă, abia vizibilă pe fundalul mai deschis și nestatornic al cerului, și privea cu ochi triști umbra mărunță de dedesubt, aflată între pereții de argilă. Despre această umbră misterioasă, aflându-se la câțiva pași de el și continuând să se apropie, nu știa nimic, deși avea certitudinea calmă, absolută, senină că *aceea* care urca, clipocind ușurel prin noroi, va fi ultimul și cel mai important actor din această noapte de neuitat...

— Ah! Dumneavoastră sunteți! spuse domnișoara Malorthy,

cu un soi de grimasă dureroasă.

Ca să-l vadă mai bine, se ridică pe vârfuri, până la nivelul umărului său... Pe fețișoara ei crispată se citea o dezamăgire cumplită. Într-o străfulgerare, furia, disprețul, disperarea cinică s-au perindat una după alta cu o așa claritate, cu o așa profundă modificare a trăsăturilor feței, încât acest chip de copil a rămas fără vârstă. Atunci ochii ei au întâlnit privirea stranie care o fixa. Nu i-a fost ușor s-o susțină. Ochii ei îl fulgerau încă, în timp ce arcul relaxat al buzelor nu exprima decât o neliniște plină de mânie.

Fiindcă privirea lui nu s-a întors de la ea nici măcar o clipă. Întotdeauna prudentă, chiar și în delirul nebuniei, ea își controla expresia, suspicioasă ca de obicei. Până acum, tânărul preot, care, după spusele doctorului Gallet, „a zăpăcit mințile slabe din Campagne“, nu a preocupat-o deloc. A fost o surpriză imensă să-l întâlnească chiar în acest loc și la această oră. *Din alte motive*, dezamăgirea ei a fost la fel de mare. Cu un moment mai devreme era convinsă că o să-l sperie sau măcar să-l înfurie. Iar acum citea în ochii lui o milă imensă.

Nu acea milă care nu e decât mascarea disprețului, ci o milă dureroasă, arzătoare, dar pașnică și prevenitoare. Nimic nu trăda frica, nici chiar surpriza sau cea mai mică mirare pe chipul înclinat spre ea, sprijinindu-se ușor pe umăr, pentru că ea nu-i putea vedea decât obrazul. Privirea bărbatului era pe jumătate ascunsă sub pleoape și, când ea a vrut să i-o întâlnească, și-a dat seama că, treptat, plecase ochii spre pieptul ei, și a fost convinsă că omul lui Dumnezeu, disprețuind licăririle deșarte ale pupilei, se uită la bătăile inimii.

Și nu se înșela decât pe jumătate. Din nou preotul a auzit chemarea blândă și puternică. Apoi a fost scăldat de razele unei străluciri tainice și străbătut de un flux neîntrerupt de lumină, iar o senzație necunoscută, nesfârșit de subtilă și pură, fără nimic străin, a înaintat treptat până în adâncurile ființei sale, l-a transformat până la ultima fibră. Tot așa cum un om însetat se oferă în întregime prospețimii înghețate a apei, el nu știa dacă ceea ce l-a străpuns dintr-o parte în alta era plăcere sau durere.

Cunoștea el, oare, în acest moment prețul darului care i-a fost făcut, sau chiar darul însuși? Un om care, confruntat toată viața cu atât de multe încercări tragice în timpul cărora, uneori, voința lui când părea că a cedat a găsit totuși puterea unei lucidități suverane, nu a fost niciodată, probabil, conștient de acest lucru. Pentru că nimic nu se aseamănă cu explorarea lentă a experienței umane, atunci când ea merge din observație în observație, ezitând fără încetare și oprindu-se aproape mereu în drum, atunci când nu se lasă înșelată de propria-i perspicacitate. Viziunea interioară a părintelui Donissan, înaintea oricărei ipoteze, s-a impus de la sine; dar dacă această evidență bruscă i-a copleșit într-atât spiritul, inteligența, deja cucerită, nu va găsi decât foarte greu, și printr-un ocol, rațiunea certitudinii sale. Tot așa cum omul care se trezește în fața unui peisaj necunoscut, descoperit dintr-odată în lumina amiezii, în timp ce cu privirea a scrutat deja întreg orizontul, nu se va smulge decât treptat din abisul visul său.

— Ce vreți de la mine? îl întrebă cu brutalitate domnișoara Malorthy. E normal să opriți oamenii din drum?

A râs cu răutate, cu un hohot mincinos, iar el și-a dat bine seama. Sau, mai degrabă, poate că nici măcar nu l-a auzit. Pentru că mai presus decât orice voce umană, ea i-a strigat în față durerea fără speranță care o mistuia.

— Veneam pe drumul dinspre Sennecourt, a continuat cu volubilitate, dar am făcut un ocol spre Corzargues. Asta vă surprinde, e firesc: nu pot dormi noaptea... Nu am nici un alt motiv... Dar dumneavoastră, continuă brusc furioasă, un om sfânt al bunului Dumnezeu, nu se poate să năvăliți de după tufișuri ca să speriați fetele... Cu excepția cazului în care...

A căutat pe chipul lui liniștit o mică urmă de iritare sau de stânjeneală care i-ar fi putut declanșa din nou râsul, dar râsul i s-a stins în gât, fiindcă nu a văzut nimic, absolut nimic care să o facă să creadă că vorbele ei au fost măcar auzite. Așa că a reluat, însă privirea îi dezmințea deja vocea, care – încă – glumea:

— Văd că nu gustați glumele. Ce vreți? Îmi place să râd... E interzis? Am râs atât de mult!

A oftat, apoi a adăugat pe alt ton:

— E bine. Sper că nu avem mare lucru să ne spunem?

Ca să sară peste o groapă din drum, a luat-o în față și, alunecând pe pantă, și-a recăpătat echilibrul prinzându-se cu cele cinci gheruțe de mâneca lui neagră.

De ce s-a oprit din nou? Ce îndoială a ținut-o o clipă în loc? Și, mai ales, de ce a rostit alte cuvinte, pe care, în aceeași clipă, le-a și dezaprobat?

— Ei? Probabil că acum vă gândiți: ea tocmai s-a despărțit de iubitul ei; va reuși, oare, să se întoarcă acasă înainte de ivirea zorilor?... Nu vă înșelați în totalitate.

Roti pe furiș ochii, privind orizontul. În dreapta lor, un pâlcc de pini înalți, norvegieni, cu frunzișul lor negru, huruiau întunecați pe cerul de la răsărit, deja luminat. Nu era pentru prima dată când le auzea vocile aspre.

Părintele Donissan a pus ușor mâna pe umărul ei și a spus simplu:

— Vreți să mergem puțin împreună?

A coborât panta și a pornit, fără ezitare, către cătunul Tiers, întorcând spatele castelului Cadignan și satului. Calea se îngusta treptat, era imposibil să meargă unul lângă altul.

Niciodată inima mică a lui Mouchette nu a tresărit mai tare în piept ca în momentul în care, fără să aibă forța de a se opune sau de a recurge la un tertip, a auzit în spate zgomotul metalic al încălțărilor uriașe. Au parcurs astfel câțiva pași în tăcere. Cu fiecare dintre pașii lui mari, parohul din Campagne îi călca pur și simplu pe urme, forțând-o să se grăbească. La un moment dat, această constrângere a devenit atât de greu de suportat pentru Mouchette, încât teama care o paralizase până atunci s-a risipit dintr-odată. Sărind ușor pe pantă, îi făcu semn să treacă.

— N-aveți de ce să vă temeți, spuse părintele Donissan, nu vă voi obliga să vorbiți. Nu sunt mânat de nici o curiozitate. Sunt doar bucuros că v-am întâlnit astăzi, în sfârșit, după atâtea zile pierdute. Dar nu e prea târziu.

— E un pic prea devreme, a spus domnișoara Malorthy, prefăcându-se că-și înăbușă un râs ascuțit.

— Nu v-am căutat, spuse vicarul și pentru asta îmi cer

iertare. Ca să vă întâlnesc am făcut un lung ocol, un ocol foarte lung, un ocol foarte special. De ce mi-ați refuza ce vă cer: să purtăm o mică discuție, care va fi, probabil, plină de alinare pentru amândoi?

Ea a ridicat din umeri și nu a făcut nici o mișcare ca să-l urmeze. În același timp, a ezitat să plece, reținută acolo de o stare de incertitudine despre care încă nu știa că este, de fapt, o speranță secretă.

În ajun plecase de la verii ei din Remangey. A mers cu trăsura până la Faulx, iar acolo a cerut să coboare pe la ora șapte seara. Trebuia să cineze cu prietena ei, Suzanne Rabourdin, în taverna Jeune France și apoi, după cină, să parcurgă pe jos, a spus ea, cei patru sau cinci kilometri care o despărțeau de Campagne. De la ultima ei îmbolnăvire – faptul că a născut a fost ținut secret –, unele dintre rude erau convinse că suferă de o formă gravă de „boală neagră”. „Boala neagră”, în ochii acestor oameni cumsecade, este o maladie incurabilă, iar cei atinși de ea sunt introduși fără drept de apel în categoria acelor nefericiți, care conform amarului și tulburătorului dicton „și-au pierdut mințile”. Din acest motiv, în ultimele luni, rar s-au opus vreuneia dintre fanteziile fetei. Așadar, a părăsit taverna Jeune France, refuzând ca tânărul Rabourdin să o însoțească. Având în vedere ora la care a plecat, ar fi putut ajunge cu ușurință la Campagne înainte de ora zece, dar, traversând drumul principal din Étaples, a decis, în *virtutea unei vechi tradiții*, să schimbe puțin direcția de-a lungul parcului reședinței Cadignan. Cât timp, oare, fără nici o teamă, rememorându-și amintirile, a stat cu bărbia în pumni, rezemată de gard, cu picioarele în noroi, și a cântărit argumentele pro și contra, ca întotdeauna, cu creierul înghețat și cu inima caldă? Învinsă, aruncată afară din propriul vis, considerată mereu o biată fată obsedată de iluzii deșarte – condamnată la milă perpetuă – deposedată de tot, chiar și de propria ei crimă... Iar singura consolare a sufletului ei mic și sălbatic era să mai vadă iar, la aceeași oră de neuitat, acest drum, pe care ea l-a parcurs în acea noapte unică, bariera, acum coborâtă, curba misterioasă a aleii, și acolo – în capăt – între zidurile înalte, copleșite de tăcere, veghea acel mort

inutil, martorul ei mut.

Vicarul din Campagne a așteptat o bună vreme un răspuns, fără să dea vreun semn de nerăbdare, dar părând că nu se îndoiește deloc că va fi ascultat. Prin contrast, vocea lui devenise mai umilă și mai blândă, aproape timidă, în timp ce atitudinea lui exprima o autoritate crescândă. Și dintr-odată, fără să schimbe tonul, a adăugat aceste cuvinte neașteptate, pe care domnișoara Malorthy le-a simțit ca pe un cuțit înfipt în inimă:

— Am vrut doar să vă îndepărtez mai întâi, pentru că știți că mortul pe care îl așteptați aici *nu mai există*.

Mouchette și-a exprimat stupoarea printr-un frison violent, pe care și l-a reprimat imediat. Și nu de frică i-au tremurat buzele când a rostit aproape la întâmplare primele cuvinte:

— Un mort? Ce mort?

El a reluat, cu același calm, trecând în față pentru a continua drumul, în timp ce ea îl urma docilă:

— Suntem cei mai proști judecători în propriile noastre cauze și menținem adesea iluzia unor greșeli tocmai pentru a pierde din vedere ceea ce este de fapt putred în noi și trebuie să fie înlăturat prin pedeapsa cu moartea.

— Ce mort? a repetat Mouchette. Despre ce mort vorbiți?

Îi atingea mașinal poalele sutanei, în timp ce, cu fiecare pas al însoțitorului ei, se apropia, gâfâind și bolborosind, de marginea taluzului. Ridicolul acestei urmăriri, umiliința de a fi interogată, rușinea de a implora erau aproape insuportabile pentru demnitatea ei. Dar, totodată, a simțit ceva ca o bucurie nelămurită. Ea încă mai vorbea când au părăsit drumul și au ieșit în câmpie. A recunoscut imediat locul.

Se aflau cam la vreo două sute de metri de primele case din Trilly, la o mică răspântie, înconjurată de garduri vii, cu tei mărunți, plantați după vechile tradiții. Acolo, în prima duminică din august, la sărbătoarea satului, artiștii ambulanti își instalau modestele lor dughene pe roți, iar băieții invitau fetele la dans.

Se găseau din nou față în față, ca prima dată când s-au întâlnit. Zorile triste rățăceau pe cer și silueta înaltă a vicarului îi părea domnișoarei Malorthy și mai înaltă, atunci când, cu un

gest suveran de o forță și o blândețe de nedescris, înaintă spre ea și, ținând mâneca neagră deasupra capului ei, spuse:

— Să nu fiți surprinsă de ce veți auzi: mai ales, nu vă imaginați că este vorba despre ceva care ar putea stârni uimirea sau curiozitatea cuiva. Eu însumi nu sunt altceva decât un biet om. Dar când v-ați revoltat, am văzut numele lui Dumnezeu scris în inima voastră.

Coborând brațul, a făcut de două ori cu degetul mare o cruce deasupra pieptului lui Mouchette.

Cu o mirare stupidă pe chip, fata a făcut un mic salt înapoi, fără să scoată o vorbă. Iar când nu a mai auzit în ea însăși eco-ul acestei voci de a cărei blândețe a fost inundată, privirea lui paternă a reușit să o dezorienteze. Atât de paternă!... (Căci el însuși gustase otrava și fusese îndelung cuprins de amărăciune.)

Limbajului omenesc îi este imposibil să exprime în termeni abstracți certitudinea unei prezențe reale, deoarece toate certitudinile noastre sunt deduse, iar experiența este pentru cei mai mulți dintre oameni, la apusul unei vieți îndelungate, doar sfârșitul unei lungi călătorii în jurul propriului neant. Nici o altă dovadă în afara logicii nu țâșnește din rațiune, nici un alt univers nu ne este dat în afara celui al speciilor și al genurilor. Nici un alt foc, în afară de cel divin, nu are puterea să spargă și să topească gheața conceptelor. Cu toate acestea, ceea ce se arată acum privirilor abatelui Donissan nu este deloc un semn sau o figură: este un suflet viu, o inimă pentru oricine altcineva pecetluită! La fel ca în momentul întâlnirii lor extraordinare, el nu ar fi fost capabil să exprime în cuvinte viziunea exterioară a cărei strălucire, întotdeauna egală, se confundă cu lumina interioară care l-a cuprins cu totul. Prima imagine văzută de un copil este în același timp atât de desăvârșită și atât de pură, încât universul pe care vrea să-l domine nu poate fi deosebit de freamătul propriei bucurii. Toate culorile și toate formele înfloresc în același timp cu râsul lui triumfător.

Când era întrebat mai târziu despre acest dar de a citi în suflete, el nega la început și aproape întotdeauna cu încăpățănare. Totuși, uneori temându-se să nu mintă, explica

mai clar, dar cu atâtea scrupule și cu precizări atât de naive, încât cuvintele sale provocau curioșilor o nouă dezamăgire. Cam așa ar interpreta câte un credincios de la țară extazul și unirea cu Dumnezeu a Sfintei Tereza sau a Sfântului Ioan al Crucii. Pentru cel ce privește din afară, viața este confuzie și dezordine. Însă omul supranatural se simte bine la orice înălțime îl poartă iubirea, iar viața lui spirituală nu îi provoacă amețeli imediat ce primește darurile minunate, fiindcă nu încearcă să le definească sau să le numească.

„Ce vedeți?“, îl întreabă toți pe sfânt. „Când vedeți? Ce prevestiți? Ce semn?“ Și el repetă cu vocea unui copil studios căruia i-a zburat sensul de bază din minte: „Mi-e milă... mi-e doar milă...“. Când a întâlnit-o pe domnișoara Malorthy pe marginea drumului, nevăzând în fața ochilor decât o umbră aproape imposibil de distins, o milă răvășitoare i-a inundat inima. Nu la fel se trezește o mamă din somn, cu inima bătându-i nebunește, și este sigură că copilul ei se află în pericol? Iubirea față de semeni a sufletelor mari, compasiunea lor supranaturală le poartă într-o clipă în profunzimile ființei umane. Această milă, ca și rațiunea, este unul dintre elementele conștiinței noastre. Dar dacă ea are legile ei, deducțiile sunt explozive, iar mintea care vrea să le urmărească nu percepe decât scântele.

Privirea pe care omul lui Dumnezeu o ațintea asupra lui Mouchette ar fi făcut-o, probabil, pe oricare alta să cadă în genunchi. Și este adevărat că a ezitat o clipă, cuprinsă de duioșie. Dar atunci a primit un ajutor – niciodată așteptat în zadar – de la stăpânul ei, pe zi ce trece mai vigilent și mai dur; odinioară, vis vag deosebit de alte vise, dorință fierbinte abia deslușită, voce între mii de voci – acum, real și viu; prieten și călău, mai întâi văitându-se sau lamentându-se înlăcrimat, ca apoi să devină imperativ, brutal, avid de dispute, iar la momentul decisiv, crud, feroce, prezent în întregime într-un râs dureros, amar; odată slujitor, acum stăpân.

Dintr-odată, a țâșnit din ea o furie oarbă, o dorință năvalnică de a înfrunta această privire, de a-i nimici sufletul, de a-i batjocori mila cu care o înconjurase, de a-l corupe și a-l

umple de noroi. Avântul ei a aruncat-o, vibrând toată, nu la picioarele, ci drept în fața judecătorului, înconjurat de o tăcere suverană.

Nu-și găsea deloc cuvintele; era în stare să-și exprime aceste sentimente sălbatice? Întorcea pe toate părțile în minte, dar cu o viteză și o claritate supraomenești, dezamăgirile capitale din scurta ei viață, ca și cum mila acestui preot a fost punctul maxim și încoronarea tuturor relelor... A reușit în cele din urmă să articuleze cu o voce aproape ininteligibilă:

— Vă urăsc!

— Să nu vă fie rușine, a spus el.

— Păstrați-vă sfaturile, a strigat Mouchette. (Dar replica lui își atinsese bine ținta, așa că furia ei părea gratuită.) Nici măcar nu știu ce vreți să spuneți!

— Sigur, vă așteaptă și alte încercări, a continuat el, mai dure... Ce vârstă aveți? Întrebă el după o pauză.

Pentru o clipă ochii lui Mouchette au trădat o surpriză, deja risipită la ultimul cuvânt, și, printr-un efort chinuitor, a zâmbit.

— Trebuie să știți, că doar știți o grămadă de lucruri...

— Până astăzi ați trăit ca un copil. Cui nu-i este milă de un copil mic? Și mai sunt și părinții acestei lumi! Ah! Vedeți, Dumnezeu ne este alături chiar și în nebuniile noastre. Și când omul se ridică să-L blesteme, tot El îi susține mână nevolnică!

— Un copil, spuse ea, un copil! Copii de altar ca mine nu veți întâlni nicicând în sacristie; ei nu se ating de apa sfințită. Nu v-aș dori să cunoașteți vreodată căile pe care am apucat-o.

A rostit aceste ultime cuvinte cu o afectare un pic comică. El a răspuns liniștit:

— Așadar, ce-ați găsit în păcat care să merite atâta durere și griji? În cazul în care căutarea și luarea în stăpânire a răului v-a provocat o bucurie atât de oribilă, să fiți foarte sigură că și un altul a trăit-o, și a băut paharul până la fund.

Abatele Donissan a mai făcut un pas spre ea. Nu era nimic în atitudinea lui care să exprime emoție excesivă sau dorința de a impresiona. Și totuși cuvintele pe care le rostea au țintuit-o pe Mouchette în loc și au avut ecou în inima ei.

— Să uităm asta, a spus el. În fața lui Dumnezeu, nu sunteți

vinovată de această crimă. Mai ales că în momentele acelea nu erați stăpână pe propria voință. Sunteți ca o jucărie, ca mingiuța unui copil în mâinile lui Satan.

Nu-i dădu timp să răspundă și, de altfel, ei nu-i venea nici un cuvânt în minte. A continuat să vorbească și când au intrat pe drumul spre Desvres, peste câmpurile goale. Ea îl urma. Trebuia să-l urmeze. Iar el vorbea cum nu reușise niciodată să vorbească, și cum niciodată nu va mai vorbi, nici chiar în Lumbres, în deplinătatea harurilor sale, pentru că ea a fost prima lui captură. Ceea ce asculta fata nu era nici sentința judecătorului, nici altceva care să depășească înțelegerea ei de fiară mică, perfidă și sălbatică, ci propria ei poveste, spusă cu o blândețe fără seamăn, era povestea lui Mouchette nu atât dramatizată de regizor, cât îmbogățită cu detalii rare și neobișnuite, ba chiar rezumată, minimalizată, privită din interior. Cât de puține urme lasă în lume păcatul care ne mistuie! Ce vedea arzând în focul cuvântului era ea însăși, nesalvând nimic din calea flăcării drepte și iuți, care o urma până în ultimul ungher, până la ultima fibră a ființei. Vocea uluitoare se înălța sau cobora, înfigându-i-se în viscere, și în ritmul acesta simțea cum crește și descrește căldura propriei vieți, cum vocea mai întâi clară, rostind cuvinte banale, de fiecare zi, pe care ea, în starea de teroare în care se afla, le-a primit ca pe un chip prietenos apărut într-un vis înfricoșător, apoi, din ce în ce mai mult confundându-se cu mărturia interioară, cu murmurul sfâșietor al conștiinței, zbuciumată în străfundurile sale, astfel încât cele două voci au devenit un singur plânset, ca un jet roșu de sânge.

Iar când s-a lăsat tăcerea, ea a simțit că trăiește din nou.

* * *

Această tăcere s-a prelungit o bună bucată de timp sau, cel puțin, un moment imposibil de măsurat și de înțeles. Apoi, vocea – dar venind de atât de departe! – s-a auzit iarăși.

— Adunați-vă, a spus vocea. Nu abuzați de puterile voastre. Ați vorbit destul.

— Am vorbit destul? Ce am spus? N-am spus nimic.

— Am vorbit amândoi, a spus vocea. Și chiar am vorbit mult timp. Iată, cerul s-a luminat, noaptea se sfârșește.

— Am vorbit? repetă ea rugătoare.

Și dintr-odată (așa cum la trezire țâșnește din memorie, cu o claritate brutală, fapta consumată în ajun):

— Am vorbit! strigă ea. Am vorbit!

În cenușiul zorilor, a recunoscut chipul vicarului din Campagne, pe care se citea o oboseală fără margini. Iar ochii săi, în care acum flacăra se stinsese, păreau plini de viziunea misterioasă.

Se simțea atât de slabă și neajutorată, încât nu era în stare să facă nici măcar un pas ca să i se alăture sau să-l ocolească. Ezita.

— Este posibil acest lucru? spuse din nou... Cu ce drept?...

— Nu am nici un drept asupra dumneavoastră, răspunse el cu blândețe. Dacă Dumnezeu...

— Dumnezeu! începu ea... dar i-a fost imposibil să continue. Spiritul de revoltă din ea era ca amorțit.

— Cum vă mai zbateți în mâna Lui, spuse el cu tristețe. I-ați scăpat din nou? Nu știu...

Cu o voce umilă, după o altă pauză, a adăugat:

— AI ÎNDURARE, FIICA MEA!

Paloarea lui era înfricoșătoare. Își întoarse privirea, iar mâna ridicată către ea căzu stângace.

Ea își încheștase deja cu înfrigurare pumnii mici.

Pe cea pe care o zărise în umbră cu o oră mai devreme a văzut-o acum cu un chip de copil îmbătrânit, crispat, de nerecunoscut. Inutilitatea imensului său efort, risipirea în zadar a harurilor sublime care tocmai au fost irosite acolo, în acel loc, previziunea implacabilă, toate astea îi strânseseră inima.

— Dumnezeu! strigă fata, izbucnind strident în râs...

Lumina palidă a zorilor se ridica încet-încet în jur și i-au văzut doar reflexia dureroasă unul pe chipul celuilalt. În dreapta, cătunul abia ieșit din ceață, în mijlocul dealurilor, creaa un peisaj dezolant. În marea câmpiei, la infinit, se întrezărea doar un firicel subțire de fum deasupra unui

acoperiș invizibil.

Râsul lui Mouchette a încetat. Flacăra fugară din ochii ei s-a stins. Și dintr-odată, deplorabilă, epuizată, încăpățânată, s-a lamentat din nou:

— N-am vrut să vă jignesc... Nu-i așa că, de fapt, m-ați mințit? N-am spus nimic. Ce-aș fi putut eu spune? Cred că am adormit. Am dormit?

El părea că nu aude. Ea a continuat:

— Nu mă refuzați... Nu puteți refuza să răspundeți... Pentru a afla, mă voi supune ordinelor dumneavoastră.

Niciodată vocea ciudatei fete nu a fost atât de umilă, atât de rugătoare.

El nu răspunse încă.

Ea a făcut un pas înapoi, s-a uitat la el îndelung, adânc, încruntată, cu fruntea plecată, și a izbucnit brusc:

— Am mărturisit totul! Știți totul!

Dar, revenindu-și imediat, întrebă:

— Și chiar de-ar fi așa? Nu mă tem de nimic. Ce-mi pasă mie?... Dar spuneți-mi... Ah! Spuneți-mi ce-am făcut! Am vorbit într-adevăr în somn?

Deși extrem de epuizată, curiozitatea ei insațiabilă o împingea deja spre o nouă îndrăzneală. Obrajii i s-au îmbujorat. Ochii își reaprinseseră flacăra funestă. El o privea lung cu milă, sau poate cu dispreț.

Pentru că, spre surprinderea lui, viziunea s-a șters, a dispărut. Amintirea ei era prea vie, prea clară ca să se îndoiască. Cuvintele rostite îi răsunau încă în urechi. Dar se făcuse beznă din nou. De ce nu a ascultat el atunci impulsul interior care i-a poruncit să renunțe fără întârziere? În fața lui nu era decât o biată făptură care depăna în grabă un ghem de minciuni desfășurat pentru o clipă... Dar oare nu a avut el parte, preț de un minut – o eternitate! –, de o forță aproape divină, eliberată de propria-i natură? Era oare disperarea pierderii acestei puteri? Era mistuit de dorința nebunească de a o recâștiga? Sau era mândros să regăsească în fața lui la fel de rebelă mizerabila creatură mai devreme vrednică de milă? Își scutură umerii cu o violență teribilă.

— Te-am văzut! (La acest *tu*, ea s-a cutremurat de furie.) Te-

am văzut așa cum, probabil, nici o creatură așa ca tine nu a putut fi văzută pe acest pământ! Te-am văzut în așa fel încât, cu toată viclenia ta cu tot, nu-mi poți scăpa. Crezi că păcatul tău mă îngrozește? Mai degrabă l-ai supărat pe Dumnezeu, decât pe proști. Nu ești responsabilă decât de crime false, la fel cum ești responsabilă că n-ai adus pe lume decât un avorton! Gândește-te! Scotocește în mîzga din străfundurile tale: viciul cu care te împăunezi a putrezit cu mult timp în urmă, iar în fiecare zi, clipă de clipă, inima ta crapă de dezgust. Târăști după tine doar visuri amăgitoare, care mereu te decepționează. Crezi că ai ucis un om... Biata fată! L-ai eliberat de tine. Ai distrus cu mâinile tale singurul potențial instrument al oribilei tale eliberări. Iar câteva săptămâni mai târziu, te-ai târât la picioarele altuia, care nu a meritat. Acesta te-a pus cu botul pe labe. Tu îl disprețuiești, iar el se teme de tine. Dar nu poți scăpa de el.

— ...Nu pot... scăpa de el, bâigui Mouchette.

Teroarea și furia fetei erau de așa natură, încât pe fața ei, de obicei excesiv de mobilă, împietrită acum, se putea citi o sinistru seninătate.

— Știu că pot, spuse în cele din urmă. Oricând vreau. M-au crezut nebună: de ce aș vrea să le demonstrez contrariul? Aștept să fiu pregătită, asta-i tot.

I-a pus mâna pe umăr atât de violent, încât a dezechilibrat-o ușor.

— Niciodată nu vei fi pregătită. Tu iei de la Dumnezeu doar ce e mai rău: noroiul din care ești făcută, pe Satan! Te crezi liberă? N-ai fi fost decât crezând în Dumnezeu. Viața ta...

Respiră adânc, ca un luptător care se pregătește de atac. Și deja creștea în ochii lui aceeași sclipire de luciditate supraomenească, de data asta lipsită de milă. Darul periculos a fost astfel cucerit din nou, prin forță, într-un elan disperat, capabil de violență, chiar și în ceruri. Harul lui Dumnezeu s-a arătat ochilor lui muritori care au descoperit acum dușmanul, tolănit în prada lui. Și tot acum, chipul palid al lui Mouchette, crispat de teamă, se scufundă în aceeași viziune, în care privirile amândurora oglindesc reflexia hidoasă.

— Viața ta repetă alte vieți, toate la fel, trăite mediocru, plat,

chiar la nivelul ieslei din care vitele își rumegă fânul. Da! Fiecare dintre acțiunile tale este sub semnul unuia dintre aceia din care provii – lași, lacomi, desfrânați și mincinoși. Le văd bine. Dumnezeu mi-a dat darul de a-i vedea. Este adevărat că te-am văzut pe tine în ei și pe ei, în tine. O! Cât de mic și periculos e locul nostru sub soare! Cât de îngustă ne e calea!

Și a început să spună lucruri și mai ciudate, dar cu o voce joasă, cu o mare simplitate.

Cum am putea să le redăm aici? Era povestea lui Mouchette, în chip miraculos amalgamată cu alte povești vechi, de mult uitate, dacă nu cumva necunoscute vreodată. Înainte de a pricepe sensul, Mouchette a simțit că i se strânge inima, ca atunci când cobori brusc și, uimită de această surpriză, a simțit că ezită ca în pragul unei cripte adânci și secrete. Apoi a auzit nume familiare sau pur și simplu încărcate de amintiri vagi, din ce în ce mai numeroase, luminându-se unul pe altul până când însuși miezul poveștii a apărut de dedesubt. Fapte umile ale vieții de zi cu zi, fără strălucire, marcate de răutăți mărunte – ca pietricelele încrustate în noroi – secrete sumbre, minciuni sumbre, sumbre divagații vicioase, sumbre aventuri, iluminate brusc ca de un far la auzul unui nume pronunțat mai des, apoi coborâte înapoi în întuneric, unde spiritul nu poate distinge nimic mai mult decât un fel de oroare blestemată, colcăială de vieți obscure. În timp ce Mouchette intrase din nou în joc, împotriva voinței și rațiunii ei, oroarea însăși trăia și gândea pentru ea. Pentru că, la granița lumii invizibile, groaza este un al șaselea simț, iar percepția și durerea sunt doar una. A recunoscut în trecere aceste nume, pe care vocea suverană le rostea unul după altul, dar nu pe toate. Erau acelea ale lui Malorthy, Brissaut, Paully, Pichon, străbunici și străbunice, comercianți fără de pată, bune gospodine, iubind traiul bun, morți întotdeauna cu testamentele făcute, mândria camerelor de comerț și a birourilor notariale. (Mătușa ta, Suzanne, unchiul Henri, bunica ta, Adele, și Malvina sau Cécile...) Dar ce a povestit vocea, pe un ton egal, puține urechi au auzit vreodată – istoria

afată în interior – bine ascunsă, bine apărată, și nu așa cum este, prinsă în încrengătura cauzelor și efectelor, a acțiunilor și intențiilor, ci raportată la câteva fapte-cheie, la păcatele originare. Și, fără îndoială, cu inteligența ei, Mouchette, de una singură, n-ar fi priceput decât puține lucruri dintr-o astfel de poveste, ale cărei înfricoșătoare subînțelesuri i-ar fi dezamăgit și pe cei mai lucizi. Unde și-a găsit vocea ecoul dacă nu în carnea ei, unde fiecare dintre greșelile comise erau marcate, făcând-o vulnerabilă chiar din momentul în care a fost concepută? Văzându-i pe toți acei morți ieșind rând pe rând goi din lințoliile lor, nu a simțit nimic, nu a fost deloc surprinsă. Asculta această dezvăluire supraomenească, ivită dintr-o inimă cuprinsă de groază, dar fără o curiozitate autentică și fără stupefacție. Părea că o auzise deja, *ba chiar mai bine*. Minciuni calomnioase, dușmăanii îndelung hrănite, iubiri rușinoase, crime născute din lăcomie și ură, totul era reconstituit în ea treptat, așa cum, în stare de veghe, refacem o imagine crudă din vis. Niciodată, absolut niciodată!, morții nu au fost atât de brutal smulși din țărână și aruncați afară, expuși. Doar un singur cuvânt, un nume dintr-odată rostit și, ca la suprafața unui bule de noroi, urca ceva din trecut în prezent – act, dorință sau, uneori, mai profund și mai intim, doar un singur gând (pentru că el nu a murit odată cu mortul), dar atât de intim, atât de profund, smuls cu atâta cruzime, încât Mouchette îl primea cu un geamăt de rușine. Nu mai putea distinge vocea necruțătoare a propriei sale revelații interioare, de o mie de ori mai bogată și mai completă. Mult mai rapide decât vorbirea umană, aceste fantome fără număr, care apăreau din toate părțile, erau imposibil de recunoscut; cu toate acestea, așa cum printr-o furtună de sunete se înalță irezistibil nota dominantă, o voință activă și clară reușea să organizeze acest haos. Mouchette ridica, în zadar, mâinile ei mici spre inamic, cu un gest de apărare naivă. În timp ce o altă viziune, prea repede tratată cu sânge rece, se dispersează și dispăre, una nouă se apropie de ea, asemenea unui pluton pregătit de atac. Mulțimea, roind o clipă mai devreme, în care i-a recunoscut pe toți ai ei, s-a topit treptat sub privirile ei. Fețele s-au suprapus, amestecându-se una cu cealaltă, au

devenit o singură față, chiar fața păcatului. Gesturi confuze încremenite într-o singură atitudine, acea a criminalului. Mai mult: uneori, răul nu a lăsat din victima sa decât o masă informă, în plină descompunere, umflată cu veninul lui mistuit. Avarii formau o masă de aur viu, desfrânații, un morman de măruntaie. Peste tot, păcatul își sfâșia învelișul, scoțând la iveală misterul care îl generează: zeci de bărbați și femei, prinși în fibrele aceluiasi cancer, iar groaznicele tentacule retrăgându-se, ca brațele tăiate ale unei caracatițe, în miezul monstrului – păcatul originar –, ignorat de toți, din inima unui copil... Și, dintr-odată, Mouchette s-a văzut cum nu se mai văzuse niciodată, nici măcar atunci când a simțit că mândria îi este călcată în picioare: ceva s-a frânt în ea, provocând o ruptură ireparabilă, apoi a dispărut scufundându-se în întuneric. Această voce, mereu joasă, dar cu o notă vie și ardentă, o jupuisese fibră cu fibră. Se îndoia de existența ei. Orice lucru abstract căpăta o formă în mintea ei și putea fi strâns la piept sau respins. Ce se poate spune despre această, de fapt, pierdere a conștiinței! Se recunoscuse între ai săi, dar, în punctul culminant al delirului, nu se distingea deloc de turmă. Ce!? N-a existat nici o faptă din viața ei care să nu-și fi avut dublul dincolo? Nici un gând doar al ei, nici un gest care să nu fi fost de mult stabilit? Nu doar perfect asemănătoare, ci identice! Nu repetate, ci unice. Deși nu putea aduce în cuvinte inteligibile nici o dovadă care să fi demonstrat că încercau să o distrugă, a simțit că mica ei viața mizerabilă e o mare înșelătorie și a auzit râsul homeric al celui viclean. Fiecare dintre acești strămoși ridicoli, de o monotonă infamie, recunoscând și adulmecând în ea unul din bunurile lui, venea să și-l ia înapoi; atunci a renunțat la tot. A dat totul, iar turma s-a repezit să-i mănânce din palmă propria ei viață. Pentru ce să te lupți cu ei? Ce să le iei înapoi? I-au luat până și forța de a se revolta.

S-a ridicat, bătând aerul cu mâinile, cu capul dat pe spate, și apoi ducându-l de la un umăr la altul, la fel ca un înecat care se scufundă. Sudoarea îi aluneca pe obraji ca un torent de lacrimi, în timp ce ochii ei, care devoraseră viziunea interioară, ofereau vederii vicarului din Campagne o lucire de

oțel călit. Nici un țipăt nu i-a ieșit de pe buze, cu toate că gâtul ei mut părea să vibreze. Țipătul, care nu putea fi auzit, putea fi ghicit în forma contractată a gurii, în gâtul plecat, în umerii strânși, în spatele încordat, în întreg trupul înălțat ca pentru un strigăt disperat de ajutor... În cele din urmă, a luat-o la fugă.

* * *

Până la prima cotitură a drumului a fost convinsă că a mers fără să grăbească pasul, când, de fapt, aproape că alerga. În partea de jos a povârnișului, atunci când gardurile vii golașe și pâlcurile de meri o puteau adăposti, a început să fugă cu toată viteza. La intrarea în Campagne, totuși, a părăsit drumul principal și, instinctiv, a luat-o pe poteca pustie acum, care i-a permis să ajungă, fără a fi văzută, în grădina casei. Nu se gândea concret la nimic, nu-și dorea decât să fie singură, în spatele unei uși bine închise, sub un acoperiș, doar ea. Afară, întreg orizontul familiar, chiar și cerul aparțineau inamicului ei. Frica sau, mai degrabă, tulburarea ei era de o așa natură încât, în cazul în care ar fi fost necesar, ar fi cerut ajutorul oricui, chiar și tatălui ei.

Dar nu a fost cazul. Bucătăria era goală. A urcat scările câte patru trepte deodată, a împins zăvorul și s-a aruncat în pat, apoi a sărit ca arsă, s-a repezit la fereastră, a dat draperia la o parte și, descoperindu-și privirea în oglindă, a făcut înapoi un salt de animal luat prin surprindere.

— Tu ești, Germaine? a întrebat prin ușă doamna Malorthy.

Doar oglinda a văzut acest nou chip al lui Mouchette și grimasele frenetice ale buzelor ei. A răspuns cu o voce joasă și calmă:

— Eu sunt, mamă.

Și, înainte ca bătrâna să mai scoată vreun cuvânt, fata a găsit fără să ezite, fără să se gândească deloc, singura minciună care nu era în totalitate neverosimilă:

— Vărul Georges m-a adus cu mașina până la cătunul Viel. El a mers mai departe la piața Viel-Aubin.

— La ce oră?

— A plecat foarte devreme pentru că transporta porci. Trebuia să profit de ocazie, altfel aş fi fost nevoită să vin pe jos înapoi.

— N-ai luat cina, se auzi bătrâna. Îţi fac o cafeluţă.

— O să mă culc, pentru că n-am prea dormit, zise Mouchette. Lasă-mă în pace.

— Dar deschide odată, spuse doamna Malorthy.

— Nu! a strigat Mouchette cu înverşunare. Însă, recăpătându-şi pe loc vocea seacă şi dură, care a făcut-o pe mamă să se scuture:

— Nu vreau decât să dorm. Lasă-mă în pace.

Iar când a auzit stingându-se zgomotul paşilor pe scară, s-a lăsat pe vine şi s-a ghemuit într-un colţ întunecat, fără un cuvânt, fără o privire. Acum pericolul naşte doar teama care îi stupefiază pe laşi. Înainte de a ucide, ea e anesteziată. Teroarea apare mai târziu, când conştiinţa amorţită îl cunoaşte treptat şi convieţuieşte cu oaspetele său sinistru. Judecata îl atinge pe condamnat ca piatra aruncată dintr-o praştie, iar gardianul care îl conduce la celulă nu aruncă pe pat decât un soi de cadavru. Dar când deschide ochii în noaptea adâncă şi blândă, nenorocitul îşi dă imediat seama că-i un străin printre oameni.

Rareori s-a studiat Mouchette cu atât de multă atenţie: oricum, nu găseşte în asta nici o plăcere. În privinţa acestui subiect, este total lipsită de experienţă sau, mai degrabă, pur şi simplu naivă. Oricât de mult s-ar întoarce în trecut, nu îşi face deloc scrupule şi nu o încearcă nici o remuşcare, ci doar o vagă senzaţie de jenă – teama de pericol sau sfidarea lui –, conştiinţa tulburată că ar putea încălca legea şi instinctul treaz al animalului aflat departe de vizuina lui, pe un drum necunoscut. În acest moment nu o preocupă nimic altceva decât ameninţarea misterioasă întrezărită mai devreme câteva clipe, voinţa care, mai puternică, a învins-o pe a ei, preotul ridicol, cunoscut şi salutat de toată lumea pe stradă, familiar, care a văzut-o în genunchi.

Această amintire este încă atât de puternică, încât le risipeşte pe toate celelalte: s-a lovit de un obstacol, iar obstacolul este acest preot. Altădată, aceste dovezi i-ar fi trezit furia şi i-ar fi conectat miile de reţele ale vicleniei pentru a

construi o stratagemă. Ceea ce-i ținutuește de data asta ochii în pământ este surpriza crudă de a nu simți, în adâncul inimii, că a fost umilită, ci un înverșunat dezgust.

Într-o clipă – o singură clipă – i-a venit ideea (dar și s-o formuleze îi venea greu) să zdrobească obstacolul, să repete gestul ucigaș. O alungă imediat; i se părea inutilă și grotescă, ca acele acțiuni duse la îndeplinire în vis. Doar nu comiți o crimă pentru niște biete cuvinte. Acesta este motivul pe care îl invocă; dar este perfect adevărat că, rănindu-i orgoliul, grosolanul adversar a distrus singura ei rațiune de a trăi.

Pericolul mai degrabă o întărește; grozăvia faptei nu ar putea s-o oprească. Se temea doar de ceva ce ar putea s-o arunce în ridicol sau să provoace milă. Așa cum se întâmplă uneori, cuvintele care-i vin brusc pe buze, fără a le căuta, exprimă profunda ei îngrijorare: „M-ar crede cu adevărat nebună“, murmură ea.

Nebună!... Aici căzu pe gânduri pentru o vreme. Până acum, chiar și internată la ospiciul din Campagne, nu s-a îndoit niciodată de sănătatea ei mintală. Din primul moment de luciditate, asculta discuțiile legate de cazul ei cu o curiozitate ironică. – Ce știu acești domni despre teribila întâmplare? – Aproape nimic, esențialul va rămâne secretul ei. Ea rămăsese, în mijlocul acestor noi spectatori, ceea ce și-a dorit mereu să fie, întotdeauna identică cu personajul ei favorit, o fată periculoasă și misterioasă, cu un destin ieșit din comun, o eroină printre lași și proști... Cu toate astea, astăzi, în acest moment...

Ce justifica teroarea înstăpânită acum? La răspântia drumului pustiu, n-a lăsat în urmă decât un preot tânăr, întâlnit de multe ori înainte, aparent inofensiv, ba chiar un pic prostuț. I-a vorbit, fără îndoială. Ce-a putut spune atât de grav? În acest moment, îi este foarte greu să se adune, să-și domine gândurile. Cu fiecare clipă, îi este din ce în ce mai limpede că s-a lăsat păcălită într-un fel. I s-a făcut frică de o serie de fraze vagi, de aluzii în aparență perfide, dar, probabil, nevinovate, interpretate cu stângăcie. Și mai ce altceva? Un cuvânt rostit printre altele despre o crimă deja atât de veche, aproape uitată, niște vorbe rostite mai degrabă ca să o liniștească: „În

fața lui Dumnezeu, nu sunteți vinovată de această crimă.“ (a tot repetat aceste cuvinte și nu a putut regăsi furia umilinței, care atunci îi zbugiuma atât de puternic inima). Ce altceva? Reproșuri, îndemnuri de a părăsi calea greșită... (nu-și amintește clar de nici unul) și în cele din urmă... (acolo, memoria ei tresare brusc) o anume revelație ieșită din comun, care a tulburat-o până în punctul în care groaza, mai puternică decât cauza ei, o face să se ghemuiască, fără să știe de ce, în colțul peretelui, cu fața vârată în poală, scuturată de frisoane, cu dinții clănțănind. Acolo! *Acolo se află secretul.* În clipa aceea a fugit. Acest gol înfiorător s-a căscat atunci în ea. Este posibil? Este totuși posibil să fugă disperată de groaza unor povești confuze despre ea și familia ei, culese, fără îndoială, de prin bârfele care circulă în târg? E adevărat că le-a crezut de la început și știe suficient de multe lucruri pentru a fi sigură că, la un moment dat, tot ar fi trebuit să le creadă. Fără îndoială, aceeași prezență și același cuvânt o vor convinge din nou. Și după aceea? S-a temut ea vreodată de ura proștilor? Dar ce ar putea aduce atât de nou acest preot? Teroarea care a pus acum stăpânire pe ea și a aruncat-o în acest colț, tremurând din toate încheieturile, nu vine de la el. Nu este păcălită decât de un vis... iar acest vis pe care îl crede amorțit poate reînvia oricând... O! O! Deja inima îi bate cu putere și bubuie în piept, în timp ce sudoarea i se scurge între omoplați. Un val de groază o acoperă, o mângâiere oribilă, înghețată îi înconjoară gâtul cu putere. Urletul pe care îl scoate se aude până în extremitatea pieței, iar peretele se cutremură înfiorat.

Se trezește întinsă la picioarele patului, cu fața în jos. Are gura plină de puf de găscă, fiindcă și-a înfipt dinții în pilota care a alunecat pe podea. Nimic nu mai tulbură liniștea din jur, și e convinsă că nu a urlat în realitate, ci în vis. Acum, cu puterea care i-a mai rămas, încearcă să respingă, să oprească un nou strigăt. Pentru că, într-o străfulgerare, se vede escortată la ospiciu, cu ușa închisă în spatele ei, iar de data asta, hotărât nebună – nebună până și în ochii ei – după propria-i mărturisire... La început a gemut încetișor, apoi a tăcut.

Uneori, când sufletul se simte copleșit în învelișul lui de carne, chiar și cel mai josnic om își dorește un miracol și, dacă

nu știe cum să se roage, cel puțin instinctiv, se deschide spre Dumnezeu, ca o gură către aerul proaspăt. Dar este în zadar ca infama fată să-și folosească tot ce-i mai rămăsese din viață pentru a rezolva enigma pe care și-o propusese. Cum s-ar putea ridica ea, prin propriile forțe, la înălțimea la care a dus-o într-o clipă omul lui Dumnezeu, și de unde acum a căzut? Din lumina care a străbătut-o dintr-o parte în alta – biet animal mic și ignorant – nu rămâne decât o durere inexplicabilă, cu care va muri fără s-o fi înțeles-o vreodată. Se zbate, cu arma orbitoare drept în inimă, dar mâna care i-a înfipt-o nu-i cunoaște cruzimea. Pentru că ea nesocotește îndurarea divină pe care nici măcar nu și-o poate imagina... Câți alții nu se zbat la fel, strânși în van la pieptul îngerului căruia, după ce l-au zărit, i-au și uitat chipul! Oamenii privesc cu interes cum se agită câte unul dintre ei, marcat cu acest semn, și sunt surprinși să-l vadă pe rând, ba cuprins de frenezie, în căutarea plăcerii, ba disperat când o are în posesie, ba inspectând tot ce e în jur cu o privire lacomă și rea, în care până și reflecția a ceea ce-și dorește s-a șters!

Timp de două ore nesfârșite, ba retrasă în sine, fără să se miște, ba zvârcolindu-se pe jos, cuprinsă de o furie convulsivă și mută, apoi doborâtă de un somn teribil, a crezut că, într-adevăr, și-a pierdut mințile, coborând una câte una treptele către nebunie. Destinul i-a fost redesenat linie cu linie: i-a parcurs etapele. A fost ca o suită de tablouri fulgerătoare. A numărat personajele imaginare, le-a analizat fețele, le-a auzit vocile. La fiecare imagine regăsită, trezită la viață, apoi consumată din plin, se regăsea cu simțurile și rațiunea înfiorate, ca o navă fragilă în vânt; de fiecare dată durerea lucidă pune stăpânire pe ea. A trebuit să-și adune intenționat forțele distructive, invocând nebunia, așa cum alții invocă moartea. Dar dintr-un instinct adânc, abia conștient, și-a reprimat singura manifestare exterioară care ar fi riscat să-i diminueze forțele: nu a scos nici un strigăt și și-a înăbușit suspinele; ar fi fost suficient un singur martor al delirului său ca să-și piardă controlul. Știa asta: nu striga deloc. Pe măsură ce rezistența interioară, în ciuda ei, se consolida din ce în ce mai

mult, gesturile ei deveneau o agitație artificială, furia i se epuiza chiar prin violența ei. Ea redevenea treptat spectator al propriei sale nebunii. Când s-a văzut din nou respirând adânc ca la trezirea dintr-un mare vis, sufletul îi era cuprins de un calm îngrozitor, iar dezamăgirea pe care o trăia era profundă, absolută. Ca atunci când vântul încetează brusc, pe o mare în furtună, într-o noapte neagră ca smoala.

Din viața ei lipsea același lucru necunoscut, îi simțea absența. Dar ce oare? Ce oare? În zadar își zgâria obrații cu unghiile și își mușca buzele până la sânge; în zadar căuta cu privirea pe geam lumina zorilor; în zadar repeta cu voce tristă, aproape mută: „S-a terminat... s-a terminat...!”. Adevărul a ieșit la iveală; dovada i-a încleștat inima; până și nebunia i-a fost refuzată acestei creaturi tenebroase. Nu! Nu era nebună, nu va fi niciodată. Acest lucru îi lipsește, iar ea l-a avut, dar unde? Dar când? În ce fel? Iar acum era sigură că a jucat pentru câteva clipe comedia demenței pentru a ascunde, pentru a uita – cu orice preț – boala ei reală, incurabilă, necunoscută.

(Ah, uneori, Dumnezeu ne cheamă cu o voce atât de insistentă și atât de blândă! Dar când se retrage dintr-odată, urlatul care izbucnește din carnea dezamăgită ar trebui să cutremure infernul din temelii!)

Atunci ea l-a invocat – din străfundurile ființei – cu o chemare, ca o ofrandă smulsă din ea însăși, pe Satan.

De altfel, chemat sau nu, el nu putea veni decât la timpul său și nu pe drum drept, ci pe unul ascuns. Astrul palid, chiar implorat, rar se smulge din abis. În momentul acesta ea n-ar putea spune, fiind pe jumătate conștientă, ce ofrandă a făcut, și cui. I-a venit dintr-odată și a crescut în mintea ei, mai puternic decât a crescut în biata ei ființă slabă căința pe care omul lui Dumnezeu a trezit-o în ea pentru o clipă și care a fost doar o suferință printre altele. Clipa prezentă era doar chin. Trecutul, o gaură neagră. Viitorul, o altă gaură neagră. Drumul pe care alții îl parcurg pas cu pas ea l-a străbătut deja: oricât de mărunț a fost destinul ei, raportat la cel al atâtor păcătoși legendari, abjecția secretă din ea a epuizat tot răul de care a fost capabilă, în afara unui păcat – ultimul. Din copilărie, căutarile ei se îndreptaseră către el, fiecare deziluzie fiind doar

un pretext pentru o nouă provocare. Pentru că îl iubea.

Infernul nu obține cel mai bun profit de la turma agitațiilor care uimesc lumea cu crime abominabile, de senzație. Cei mai mari sfinți nu sunt întotdeauna sfinții făcători de minuni, pentru că cei ce-și trăiesc viața în contemplare mor, cel mai adesea, ignorați. Or, infernul are și el mănăstirile lui.

O avem așadar în fața ochilor pe această mistică ingenuă, mărunță slujitoare a lui Satan, Sfânta Brigita a neantului. Cu excepția unei omucideri, nimic nu va marca trecerea ei pe pământ. Viața lui Mouchette este un secret al ei și al stăpânului ei, sau mai degrabă doar al stăpânului ei. El nu a căutat-o printre cei puternici, nunta lor s-a consumat în tăcere. Ea a mers până la țintă, nu pas cu pas, ci prin salturi, și iată că o atinge când nici nu se aștepta. Acum își va primi răsplata. Vai! Nu există om care, după ce a luat o decizie și deja și-a învins remușcările, să nu se fi aruncat cu o poftă nebună asupra răului, cel puțin pentru o clipă, dorind să desfacă blestemul – vis crud care îi face pe amanți să geamă, îi scoate din minți pe criminali, aprinde o ultimă licărire în ochii sinucigașului, cu gâtul deja sugrumat de frânghie, atunci când împinge scaunul cu o lovitură furioasă... Tot așa, dar cu o forță mult mai mare, dorește Mouchette în sufletul ei, fără să îi dea nume, prezența crudului stăpân.

El a venit imediat, dintr-odată, fără să stea pe gânduri, înspăimântător de liniștit și hotărât. Oricât de departe ar împinge asemănarea cu Dumnezeu, dinspre el nu va veni nici o bucurie, și, cu mult peste plăcerile care încântă doar viscerele, capodopera lui este o pace mută, solitară, înghețată, comparabilă cu delectarea dată de contemplarea neantului. Când acest dar este oferit și primit, îngerul nostru păzitor își întoarce fața îngrozit.

A venit și, odată cu venirea lui, agitația lui Mouchette a încetat în mod miraculos, inima îi bate regulat, căldura îi revine treptat în corp, trupul și sufletul ei se află în așteptarea fermă și calculată – fără neliniști inutile – a unui eveniment care de-acum sigur va avea loc. Aproape în același timp, creierul ei îl imagina, îi dădea în întregime viață. Și atunci a înțeles că sosise timpul să-și ia viața fără nici o întârziere!

Chiar în acest moment.

Înainte ca trupul ei să fi făcut vreo mișcare, mintea pornise deja pe drumul spre eliberare. S-a repezit după ea. Lucru ciudat: privirea îi rămăsese tulbure și ezitantă. Toate simțurile i se îngrămădiseră în vârful degetelor, în palmele mâinilor agile. A deschis ușa, atentă să nu scârțâie balamalele, a împins-o pe cea de la camera tatălui ei (în acel moment goală), a luat briciul din locul lui obișnuit și l-a deschis larg. S-a întors din nou iute la ea în cameră, s-a așezat în fața oglinzii, s-a ridicat pe vârfurile picioarelor ei mici, cu bărbia ridicată, cu gâtul întins, oferit... Oricât ar fi vrut, nu a înfipt lama de oțel, ci a apăsato cu ferocitate, conștiincios, auzind cum îi sfârtecă beregată. Ultima ei amintire a fost jetul cald de sânge scurgându-se pe braț, până la încheietură.

IV

Părintele Donissan a așteptat la biserică, în sacristia a cărei cheie o are tot timpul în buzunar, ora slujbei, pe care a oficiat-o ca întotdeauna. În ultimele zile, abatele Menou-Segrais nu a părăsit camera, suferind de un atac violent de astm. Pe la ora zece și jumătate, uitându-se pe fereastră, de-a lungul drumului, l-a văzut pe vicar și s-a mirat. Dar deja pantofii uriași răsunau pe dalele vestibulului, apoi pe scări. În cele din urmă, în spatele ușii, vocea, întotdeauna fermă și calmă, a întrebat:

— Pot să intru, domnule decan?

— Bineînțeles, a strigat nerăbdător parohul din Campagne. Chiar acum.

Întoarse cu greutate capul, fixat pe spătarul fotoliului între două perne uriașe. Fața abatelui nu se distingea bine în camera întunecată (perdelele erau încă pe jumătate trase). Ceea ce a văzut dezmințea suficient de mult calmul afectat al vocii. Dar și-a exprimat uimirea doar printr-o bătaie din pleoape, peste privirea pătrunzătoare.

— Ce surpriză! a început cu blândețe. Cum de v-ați întors

deja?

S-a abținut să-i ofere un scaun, știind din experiență că, ținându-l în picioare în fața lui, cu brațele bălăbănindu-i-se, stângăcia bietului preot dubla timiditatea lui naturală, și în felul acesta îl putea stăpâni mai bine.

— Am fost ridicol, ca întotdeauna, a răspuns părintele Donissan... În sfârșit, m-am rătăcit...

— Deci, ați ajuns prea târziu la Étaples și spovedania se terminase?

— N-am spus totul, a mărturisit vicarul cu umilință.

— Ce anume?! exclamă părintele Menou-Segrais, lovind violent brațul fotoliului, într-un mod total diferit de felul lui obișnuit de a fi. Și ce vor spune acești domni, vă întreb? Să ajungeți târziu, fie. Dar să nu ajungeți deloc!

Pe cât era de indiferent de obicei la opiniile altora, simțea față de ridicol o teamă nevrotică, care constituia elementul feminin al unei naturi de obicei suficient de masculine. A fost destul obiectul atâtor ironii, pe ocolite, din pricina vicarului său, deja de atâtea ori luat peste picior! Cu toate acestea, întâlnind privirea părintelui Donissan, de o loialitate desăvârșită, a roșit pentru slăbiciunea lui și a continuă în mod pașnic:

— Ce-a fost a fost. Voi scrie în această seară canonicului, să ne cerem iertare. Acum, spuneți-mi...

Binevoitor, a întins mâna și i-a arătat un scaun. Spre surprinderea lui, vicarul a rămas în picioare.

— Spuneți-mi, a repetat pe un ton foarte diferit, îngrijorat și autoritar, cum ați reușit să vă rătăciți într-un ținut care nu este totuși un deșert sălbatic?

Capul starețului Donissan rămăsese aplecat pe umăr, iar atitudinea lui exprima un respect umil. Cu toate acestea, răspunsul său a căzut de sus:

— Trebuie să vă spun care cred eu că e adevărul?

— Trebuie, răspunse abatele Menou-Segrais.

— Voi spune, a continuat vicarul din Campagne.

Chipul lui palid, încă marcat de teroarea și oboseala de peste noapte, mărturisea că luase o hotărâre pe care nimic nu îl va opri să o îndeplinească. A întors capul – era singurul semn

că se simțea rușinat.

Vorbi, privind în jos și un pic precipitat, poate...

Mai mult decât atât, claritatea anumitor afirmații, îndrăzneala lor, preocuparea vizibilă pentru a nu omite nimic dădeau la iveală, chiar și pentru un observator mai puțin ager, speranța secretă a unei întreruperi, a unei contraziceri violente, care l-ar fi ajutat pe bietul preot, fără să-l facă să-și încalce promisiunea. Dar a fost ascultat într-o tăcere profundă.

— Nu eu m-am rătăcit, începu el. În cel mai rău caz, m-aș fi putut rătăci la jumătatea drumului, în plin câmp. De aceea am luat-o pe drumul mare: nu l-am părăsit nici o clipă. N-am mers decât drept înainte. Chiar și pe timp de noapte (pentru că era o noapte foarte întunecată, recunosc), era imposibil să nu ajung la capătul drumului. Dacă nu am ajuns, alții, nu eu, sunt de vină.

Se opri ca să-și tragă sufletul:

— Oricât de straniu și de nebunesc vi se pare, a continuat el, există ceva și mai ciudat și mai nebunesc. Mult mai rău. Am fost supus și unei alte încercări.

În clipa aceea, vocea îi tremura, și a făcut din mână un gest involuntar, al oratorului surprins în timpul unui discurs de o obiecție capitală. Privirea i s-a oprit apoi supusă pe chipul decanului.

— Aș vrea să vă întreb... nu e oare o greșeală să redau o asemenea întâmplare – chiar și absurdă – și să o interpretez din punctul meu de vedere (a ezitat): și, involuntar, să-mi atribui un rol... și să mă pun în lumină?...

— Hai! Hai! i-a tăiat-o scurt abatele Menou-Segrais.

S-a supus, iar după un moment de tăcere, în timpul căruia părea că se străduiește să evite orice digresiune inutilă și să alunge teama de a nu fi judecat, a continuat:

— Dumnezeu mi-a îngăduit de două ori, și nu există nici o îndoială, să văd cu ochii mei un suflet ieșit din învelișul lui de carne. Și acest lucru nu prin mijloace obișnuite, prin studiu și reflecție, ci printr-un har deosebit, miraculos, așa că trebuie să vă mărturisesc, oricare ar fi prețul...

— Considerați că ar fi un miracol? a întrebat părintele Menou-Segrais pe un ton cât mai normal.

— Sunt convins că este, a spus el.

— Îți veți aduce la cunoștință episcopului vostru, răspunse simplu abatele.

De altfel, nu i se citea nici o surpriză în privirea cu care înfășurase – literalmente – silueta stranie a vicarului său; nici o surpriză, dar o atenție calmă, lipsită de interes față de oricine, puțin curioasă în legătură cu faptele, cu o nuanță de milă superioară. Vicarul roși până în vârful urechilor.

— Ce ați întâlnit în mijlocul câmpului, în timpul nopții?

— La început un om oarecare, al cărui nume nu îl știu.

— O! făcu Menou-Segrais.

— Înțelegeți-mă, repetă părintele Donissan, cu un tremur dureros al buzelor. El m-a abordat. Nu m-am gândit la așa ceva... Nici măcar nu i-am văzut fața... Nu-i cunoșteam nici vocea! Am călătorit împreună o vreme. Am vorbit despre lucruri banale... despre vreme... noapte... mai știu eu ce?...

S-a oprit, cuprins de remușcări că ascunde o parte de adevăr confidentului său. Și, dintr-odată, încheie:

— Atunci am primit acest har, iluminarea despre care am vorbit. Despre cealaltă întâlnire...

— Am aflat destul... momentan cel puțin, îl întrerupse decanul. Detaliile nu contează.

Și-a răsturnat din nou capul pe pernă, cu o grimasă de suferință, a scos tabachera din fundul buzunarului, a prizat și, ridicând ușor mâinile, ca pentru a se scuza politicos că a întrerupt o conversație obișnuită, spuse:

— Vreți să o sunați pe doamna Estelle? Acum trebuie să-mi iau poțiunea cu salicilat și nu știu unde a pus sticluța.

Sticluța se afla în locul ei obișnuit. A băut încet, și-a șters buzele cu mare grijă, iar apoi i-a făcut semn menajerei să se retragă, cu o privire afectuoasă. După ce ușa s-a închis, a vorbit din nou.

— O să vă considere nebun, fiule.

Dar avea în față ochilor (nu se îndoia deloc) unul dintre acei oameni care chiar trăiseră o asemenea experiență, și-o asumaseră și al căror echilibru nu se rupe așa ușor. Doar cu o ușoară contracție a mușchilor feței, care trăda mai degrabă mirare, decât teamă, a răspuns calm:

— Vă datoram această mărturisire. Dumnezeu mi-e martor cât îmi doresc să uit toate astea, și liniște.

— Contați pe mine, a continuat decanul din Campagne, voi tăinui tot ce poate fi ascuns, fără a minți. Fiindcă, deși eu sunt superiorul vostru direct, prietene, am și eu superiorii mei!

Și adăugă după un timp:

— Îi voi scrie... Nu! Mai bine voi merge la el, îl voi vizita pe canonicul Couvremont, fostul director al Seminarului. Este un confrate de încredere, pe care te poți baza. El va decide. În plus, nu am nici o îndoială că vom cădea repede de acord. Prevăd cu ușurință ce decizie va lua...

Poate aștepta o întrebare, dar nu a primit nici măcar o privire.

— Vă vom solicita o perioadă prelungită de reculegere, la Tortefontaine sau la călugării benedictini din Chévetogne. Trebuie să fiu sincer, abate. V-am crezut; cred de asemenea că sunteți însemnat, că sunteți ales. Să nu mergem prea departe. Nu mai trăim pe timpul miracolelor. Mai degrabă ne e frică de ele, prietene. Țin de domeniul ordinii publice. Administrația nu așteaptă decât un pretext să se repeadă asupra noastră. De asemenea, acum sunt la modă științele – cum le spune – neurologice. Un mic preot cumsecade care citește în suflete ca într-o carte... V-ar duce la tratamente, fiule. În opinia mea, ceea ce mi-ați spus este suficient: nu mai întreb nimic și nici să aud mai mult nu mai vreau.

A întins ambele mâini, ca pentru a respinge acest secret periculos, iar apoi și-a înfundat iar capul adânc în pernă. Dar la primul semn de retragere al vicarului i s-a adresat iar.

— Atenție! Vă interzic categoric să deschideți acest subiect în prezența cuiva fără aveți permisiunea mea. Oricine ar fi, ați înțeles?

— Nici chiar în fața duhovnicului?... A întrebat cu sfială părintele Donissan.

— În fața lui, în nici un caz, a răspuns abatele calm.

Apoi s-a lăsat tăcerea, și mai grea. O dată, de două ori, trupul masiv al vicarului se legănă dintr-o parte în alta, iar privirea i se îndreaptă spre ușă. Cu mâna dreaptă frământa nervos nasturii sutanei. Și, dintr-odată, spre surprinderea lui,

și-a auzit propria voce:

— N-am spus totul.

Nu a primit nici un răspuns.

— Ceea ce mai am de spus are legătură – în ce măsură, Dumnezeu știe! – cu salvarea unui biet suflet de care va trebui să ne ocupăm noi doi. Se pare că providența mi l-a încredințat mie, nominal, în mod expres, asta e sigur, pentru că această persoană aparține parohiei dumneavoastră, domnule decan.

— Ascult, răspunse părintele Menou-Segrais ridicând încet ochii.

În timpul poveștii lungi care a urmat, privirea lui lucidă și puternică nu s-a întors nici măcar pentru o secundă de la fața devastată a vicarului. Un soi de atenție dureroasă se putea citi pe fața lui pe măsură ce își forma o părere clară. Nu îi ieșea nici un cuvânt din gura cu buze strânse, nici un fior nu-i străbătea mâinile lungi și palide, corect așezate pe brațele fotoliului, iar capul puțin întors, cu bărbia ridicată, strălucea de inteligență și voință.

Când vicarul a terminat, decanul din Campagne s-a întors, fără pic de afectare, către Cristul florentin atârnat deasupra patului și a spus, cu o voce puternică și tandră:

— Domnul fie lăudat, copilul meu, ați vorbit cu atât de multă sinceritate și umilință. Pentru că atâta modestie dezarmează însuși spiritul răului.

I-a făcut tânărului preot semn să se apropie, s-a aplecat ușor către el, i-a căutat privirea și, față în față, i-a spus:

— Vă cred, vă cred fără nici o rezervă. Dar am nevoie de puțin timp pentru a pregăti ceea ce am de gând să spun... Luați de pe masa mea, chiar de acolo, da: este *Imitațiunea lui Cristos*... Deschideți-o la Cartea a treia, Capitolul cincizeci și șase, și roștiți din adâncul inimii, în special versetele cinci și șase. Duceți-vă... Lăsați-mă.

Bătrânul preot dăruit cu haruri minunate, care au capitulat cândva în fața ignoranței, nedreptății și invidiei, simțea în acest moment unic că trăiește propriul său destin. Comparațiile au prea puțină relevanță atunci când vrem să le împrumutăm din viața de zi cu zi pentru a da o măcar o idee despre evenimentele vieții interioare și despre măreția lor. Venise

timpul ca acest om excepțional, atât de subtil și plin de pasiune, la fel de curajos ca oricare altul, dar capabil să judece totul cu mintea lui ascuțită, să-și dea întreaga sa măsură.

— *Să nu pătăm stindardul slavei noastre fugind de* ¹² *glorie...* murmură el, repetând din memorie ultimele cuvinte ale capitolului. Acum, ascultați-mă, prietene.

Docil, vicarul din Campagne a părăsit scaunul de rugăciune și a rămas în picioare la câțiva pași de el.

— Ce veți auzi, spuse părintele Menou-Segrais, vă va face rău, fără îndoială. Dumnezeu știe că, până acum, v-am cruțat mult prea mult! N-aș vrea să vă tulbur, totuși. Orice aș spune, stați liniștit. Pentru că, dacă ați comis o greșală, n-a fost decât din lipsă de experiență și din exces de zel. Mă înțelegeți?

Abatele a dat din cap.

— Ați acționat ca un copil, a continuat bătrânul preot, după o clipă de tăcere. Încercările care vă așteaptă aici nu pot fi înfruntate cu orgoliu: mai mult ca oricând, în ceea ce vă privește, ar trebui să le întoarceți spatele, să fugiți, fără să mai aruncați nici măcar o privire înapoi. Fiecare dintre noi este ispitit pe măsura puterilor sale. Poftele noastre se nasc, cresc, evoluează odată cu noi. Ele sunt ca unele dintre acele infirmități cronice, un fel de compromis între boală și sănătate. Deci, răbdarea ne este suficientă. Însă, uneori, răul se agravează brusc, iar o nouă provocare...

S-a oprit, a ezitat puțin, dar a depășit repede momentul.

— Fiți atent la ce vă spun: pentru toată lumea nu sunteți (până când?) decât un tânăr abate cu o imaginație bogată, vanitos, pe jumătate visător, pe jumătate mincinos, sau poate nebun. Prin urmare, acceptați penitența la care sigur veți fi supus, tăcerea și refugiul temporar în mănăstire, nu ca pe o pedeapsă nedreaptă, ci ca pe o măsură necesară și justificată... Ați înțeles acum?

Aceeași privire și același semn.

— Vreau să vă spun, copile, că de luni de zile vă studiez, probabil cu prea multă precauție, cu ezitare. Cu toate acestea, am văzut clar încă din prima zi. Unele haruri v-au fost dăruite în exces, fără măsură: se pare că de aceea sunteți ispitit în mod excepțional. Duhul Sfânt este minunat, dar mărinimia lui nu

este niciodată risipită: este pe măsura nevoilor noastre. După părerea mea, acest semn nu poate înșela: diavolul a intrat în viața voastră.

Părintele Donissan tăcea în continuare.

— Ah! bietul meu copil! Imbecilii închid ochii când e vorba de aceste lucruri! Unui astfel de preot îi este frică numai să rostească numele diavolului. Cum arată viața lor interioară? Un câmp de bătălie plictisitor al instinctelor. Cât despre moralitate? O igienă a simțurilor. Harul nu este decât o judecată dreaptă bazată pe inteligență, iar ispita, o poftă carnală, care îndeamnă la sperjur. Cu greu dăm socoteală de întâmplările cele mai vulgare ale marii bătălii ce se dă în noi. Se presupune că omul e făcut doar să caute plăcutul și utilul, iar conștiința să-i ghideze alegerile. Bun pentru personajul abstract din cărți, pe acest om mediocru nu-l întâlnim nicăieri! Asemenea copilării nu explică nimic. Într-un astfel de univers, populat cu animale robite simțurilor sau cu ființe raționale, nu este loc pentru sfinți, toți îi vor convinge că sunt nebuni. Nu ducem lipsă, bineînțeles. Însă problema nu se rezolvă atât de ușor. Fiecare dintre noi – ah! să nu uitați cuvintele unui bătrân prieten! – este, pe rând, în vreun fel, criminal sau sfânt; câteodată, înclinați către bine, nu dintr-o evaluare înțeleaptă a beneficiilor, dar în mod clar și în mod unic dintr-o explozie a întregii ființe, o revărsare de dragoste care face din durere și sacrificiu obiectul aceleiași dorințe, altădată, îmbătați de aburul misterios al degradării, de delectarea cu gust de cenușă, de vertijul animalității, de nostalgia ei de neînțeles. Of, Doamne! Ce contează experiența vieții morale, acumulată de-a lungul secolelor. Ce contează exemplul atâtor păcătoși mizerabili, sau disperarea lor! Da, copilul meu, amintiți-vă. Răul, la fel ca binele, este iubit pentru el însuși, și slujit.

Vocea slabă a decanului din Campagne a scăzut treptat, așa că, pentru o clipă, părea că vorbește cu el însuși. Nu era așa, totuși. Pe sub pleoapele pe jumătate închise, nu a scăpat nici o clipă din ochi chipul abatelui Donissan. Până acum, fața acestuia a rămas aparent indiferentă. La aceste ultime cuvinte, indiferența s-a risipit dintr-odată, ca și cum i-ar fi căzut o mască.

— Trebuie să credem... A strigat. Suntem într-adevăr atât de nenorociți!

Nu a terminat fraza începută, nu a însoțit-o cu nici un gest; o deznădejde infinită, dincolo de orice cuvinte, răzbătea atât de dureros din acest protest dezarticulat, o resemnare sfâșietoare se citea în ochii lui întunecați, încât abatele Menou-Segrais a deschis, aproape involuntar, brațele. S-a aruncat la pieptul lui.

Acum, stă în genunchi la poalele fotoliului capitonat, iar capul cu trăsături proeminente și părul tuns scurt este lipit candid de pieptul prietenului său... dar, cum era de așteptat, îmbrățișarea lor a fost scurtă. Vicarul și-a reluat pur și simplu atitudinea de penitent la picioarele duhovnicul său. Emoția decanului s-a citit în tremurul ușor al mâinii dreapte când l-a binecuvântat.

— Aceste cuvinte v-au revoltat, copilul meu. Dar, de asemenea, vă pot întări! E mai mult decât clar: vocația voastră nu este mănăstirea.

A schițat un zâmbet trist, repede reprimat.

— Răstimpul de reculegere, care în curând vă va fi impusă, va fi, fără îndoială, o perioadă de încercare și de însingurare foarte chinuitoare. Aceasta precis va dura mai mult decât credeți.

Se uita la capul lui aplecat, cu o privire paternă și cu un dram de ironie blândă în ochi.

— Nu v-ați născut pentru a le face pe plac, pentru că aveți ceea ce mulțimea urăște cel mai mult, cu o ură profundă, cultivată: simțul și duhul tăriei. Nu vor renunța prea curând.

— Lucrarea pe care Dumnezeu o împlinește în noi, a continuat după o scurtă tăcere, este rareori cea la care ne așteptăm. Aproape întotdeauna ne pare că Sfântul Duh ne trage înapoi, că pierdem timpul. Dacă bucata de fier și-ar putea imagina pila care o subțiază lent, ce furie și ce plictiseală! Totuși, acesta este modul în care Dumnezeu ne folosește. Unele vieți de sfinți par de o monotonie cumplită, un adevărat pustiu.

A coborât încet capul, și, pentru prima dată, părintele Donissan i-a văzut ochii întunecându-se și două lacrimi mari alunecând pe obraji. Dintr-odată, spuse scuturând din cap:

— Gata, de ajuns. Să ne grăbim! Vine momentul când nu voi mai putea face nimic pentru dumneavoastră în fața celorlalți. Să vorbim acum clar, cât mai clar cu putință. Cel mai bun lucru e să vorbim despre supranatural într-un limbaj comun, simplu, cu cuvinte de fiecare zi. Nici o iluzie nu rezistă la asta. Voi trece peste prima voastră aventură: dacă v-ați întâlnit sau nu față în față cu cel pe care îl întâlnim în fiecare zi – vai!, nu în felul acesta, la colțul drumului, ci în noi înșine – n-am de unde să știu. L-ați văzut în realitate sau într-un vis, ce importanță are? Ceea ce poate părea celor mai mulți oameni obișnuiți o întâmplare capitală, pentru un umil slujitor al lui Dumnezeu este, în mare parte, un element secundar. Cea mai bună modalitate de a vă judeca viziunea și sinceritatea sunt faptele voastre: doar ele vor putea da mărturie. Cu asta am încheiat.

Și-a așezat pernele, a respirat adânc și a continuat cu aceeași bonomie:

— În legătură cu a doua aventura, care, fără îndoială, nu este lipsită de interes pentru mine. Pentru că, din cauza unei erori de judecată din partea voastră, ar putea fi afectat unul dintre acele suflete care, cum ați spus, ne-au fost încredințate. Nu o cunosc pe fiica domnului Malorthy. Nu știu nimic despre crima de care o credeți vinovată. În opinia noastră, problema se pune în mod diferit. Criminală sau nu, această fetiță a fost obiectul unui har extraordinar? Ați fost instrumentul acestui har?! Înțelegeți-mă... Înțelegeți-mă... În fiecare clipă, ne poate fi inspirat cuvântul necesar, acțiunea desăvârșită – aceasta – nu alta. Și atunci suntem martorii unor veritabile treziri de conștiință. Un cuvânt, o privire, o strângere de mână, și acea voință, până atunci de neînduplecat, se frânge brusc. Bieți proști, noi ne imaginăm că îndrumarea spirituală se supune legilor obișnuite ale mărturisirii chiar sincere a păcatelor! În mod constant planurile noastre sunt perturbate, cele mai bune raționamente, reduse la zero, slabele noastre argumente, întoarse împotriva noastră. Între preot și penitent există întotdeauna un al treilea actor, invizibil, care uneori tace, alteori murmură, și dintr-odată vorbește ca un stăpân. Rolul nostru este deseori atât de pasiv! Nici vanitatea, nici mulțumirea de sine, nici experiența bogată nu pot face față la

asta! Cum ne-am putea imagina, fără o strângere de inimă, că acest martor, capabil să ne folosească fără să ne dea nici o socoteală, ne implică atât de mult în lucrarea lui inefabilă? Dacă așa vi s-a întâmplat, el este cel care vă încearcă, și această încercare va fi dură, atât de dură, că vă poate da viața peste cap.

— Îmi dau seama, îngână sărmanul preot. Ah! Cât mă dor cuvintele voastre!

— Vă dați seama? a întrebat părintele Menou-Segrais. În ce fel?

Abatele Donissan și-a ascuns fața în mâini, apoi, rușinat de această mișcare, a continuat, cu capul sus, cu ochii în lumina palidă de afară:

— Dumnezeu mi-a inspirat acest gând care și-a pus astfel amprenta pe propria mea vocație, gândul că ar trebui să continui să-l urmăresc pe Satan în suflute și că ar trebui să renunț, fără discuție, la odihnă, la onoarea mea sacerdotală și chiar la mântuirea mea.

— Să nu credeți nimic, replică repede preotul din Campagne. Nu ne putem compromite mântuirea decât când pierdem calea dreaptă. Atunci când Dumnezeu e cu noi, pacea ne poate fi luată, nu și harul.

— Vă faceți iluzii, a răspuns abatele Donissan calm, fără să pară că își dă seama că aceste cuvinte au fost rostite departe de tonul său obișnuit de respect și umilință. Nu mă pot îndoi de voința care mă îmboldește, nici de soarta care mă așteaptă.

În privirea părintelui Menou-Segrais se citea bucuria savantului care descoperă dintr-odată soluția îndelung căutată.

— Deci ce soartă vă așteaptă, fiul meu?

Vicarul ridică ușor din umeri.

— Nu vă voi întreba care vă este secretul. Deunăzi, aș fi avut acest drept. Acum, mergem pe drumuri diferite, și deja nu mai îmi aparțineți.

— Nu vorbiți așa, șopti părintele Donissan, cu ochii întunecați și ficși. Oriunde mă duc, oricât de mult mă afund – da – în chiar brațele lui Satan, îmi voi aminti de bunătatea voastră.

Apoi, ca și cum imaginea care i-a venit în minte i-a provocat

prea multă durere și a dorit să fugă de ea (sau s-o înfrunte), s-a ridicat brusc în picioare.

— Țsta vă este secretul, strigă abatele Menou-Segrais, asta pretindeți că vine de la Dumnezeu! Dacă am înțeles bine, blasfemiați îndurarea divină. Acestea nu sunt lecțiile mele! Ascultați-mă, nefericitule! Ați devenit (de câtă vreme?)... păcăleala, jucăria, unealta ridicolă a aceluia de care vă temeți cel mai mult.

A făcut un gest de groază și disperare ridicând și apoi coborând ambele mâini, gest care dezmințea strălucirea autoritară din ochii lui.

— N-am blasfemiât, a negat abatele Donissan. Nu mi-am pierdut speranța în dreptatea lui Dumnezeu. O să cred până în ultimul moment al vieții mele mizerabile că sacrificiul Domnului nostru e suficient de mare pentru a ne absolvi de păcate, pe mine și, odată cu mine, pe toți. Și mai cred că a existat un motiv pentru care mi-a dezvăluit într-o zi, într-un mod atât de drastic, oroarea înfricoșătoare a păcatului, starea jalnică a păcătoșilor și puterea diavolului.

— Când a fost asta?... Începu părintele Menou-Segrais.

Dar, fără să-l lase să termine sau, mai degrabă, ca și cum ar fi rămas indiferent la întrebarea lui, viitorul sfânt din Lumbres a continuat:

— Despre asta am avut cândva un presentiment. Înainte de a cunoaște adevărul, eram copleșit de tristețe. Dar fiecare își primește partea sa de lumină: cei mai silitori sau mai educați au, fără îndoială, un sentiment foarte profund al ordinii divine a lucrurilor. Eu, încă din copilărie, am trăit mai puțin cu speranța gloriei pe care o vom atinge într-o zi, cât, mai degrabă, cu regretul celei pe care am pierdut-o. (În timp ce vorbea, chipul i se încruntase, iar o cută de mânie îi brăzda fruntea.) Ah! Tatăl meu, tatăl meu! Cât mi-am dorit să scap de această cruce! Este posibil? O iau mereu de la capăt. Fără ea, viața mea este lipsită de sens: cel mai bun devine unul dintre cei căldicei, pe care Domnul îi varsă din gura Lui¹³. În mizeria noastră îngrozitoare, umiliți, călcați în picioare, zdrobiți de cel rău, ce-ar mai rămâne din noi dacă nu ne-am simți cel puțin cuprinși de indignare! El nu poate fi stăpânul absolut al lumii,

atâta timp cât sfânta mânie ne cuprinde inimile, atâta timp cât o ființă omenească, la rândul ei, îi aruncă în față: *Non serviam*¹⁴.

Cuvintele se grăbeau să-i iasă din gură, disproporționat în raport cu imaginile interioare care le provocau. Și acest potop de cuvinte, declanșat de un om, de obicei liniștit, sugera mai degrabă delirul.

— Vă voi întrerupe, a spus cu răceală părintele Menou-Segrais. Vă poruncesc să mă ascultați. Nu vorbiți decât pentru a vă înșela și pe voi, și pe mine. Să lăsăm asta. Știu că nu sunteți omul care să se mulțumească cu vorbe. Această violență presupune o decizie, un proiect, o acțiune, poate, despre care aș vrea să știu.

La această întrerupere bruscă, părintele Donissan ridică spre decan o privire sfâșietoare. Dar bătrânul, abil, deja continua în forță:

— Cum au apărut în viața voastră asemenea sentimente, care, eufemistic spus, sunt atât de tulburi și periculoase?

Tânărul preot a rămas tăcut.

— Vă voi arăta eu cum, reluă abatele Menou-Segrais. Ați început cu mortificări excesive. Pe urmă v-ați aruncat în oficierea sfintei liturghii cu aceeași frenezie. Rezultatele pe care le-ați obținut v-au umplut inima de bucurie. Ar fi trebuit să vă aducă pacea în suflet. Cu toate acestea, nu v-au adus-o încă! Dumnezeu nu i-o refuză niciodată unui slujitor devotat, aflat la limita forțelor sale. Să fi refuzat, prin urmare, în mod deliberat?

— N-am refuzat, a răspuns părintele Donissan cu un efort. Prin natura mea sunt înclinat mai degrabă spre tristețe decât spre bucurie...

A părut să cadă pe gânduri o clipă, căutând în minte o expresie moderată, conciliantă, apoi s-a decis brusc și a strigat cu o voce sugrumată de patos, cu o sumbră ardoare:

— Ah! Mai bine disperarea și toate chinurile din lume decât bunăvoința lașă față de lucrările lui Satan!

Decanul din Campagne l-a ascultat cu o înfiorare de groază, foarte surprins că a lăsat să-i scape acest strigăt de disperare, apoi i-a luat ambele mâini într-ale sale și i-a spus cu blândețe:

— Destul. V-am citit perfect, nu m-am înșelat deloc. Nu numai că nu ați căutat consolare, dar v-ați lăsat împins, cu toată ființa voastră, în brațele disperării. Ați cultivat disperarea în voi.

— Nu disperarea, a strigat el, ci frica.

— Disperarea, a repetat părintele Menou-Segrais cu același ton, care v-ar fi condus către ura oarbă față de păcat la dispreț și ură față de păcătos.

La aceste cuvinte, părintele Donissan, smulgându-și mâinile din cele ale abatelui, cu ochii brusc plini de lacrimi:

— Ură față de păcătos! a strigat răgușit (mila din ochii lui avea ceva feroce). Ură față de păcătos!

Violența și sentimentele amestecate i-au oprit vorbele pe buze, și abia după o lungă pauză a adăugat cu ochii închiși asupra unei viziuni misterioase:

— Am avut o comoară, în alt fel mai prețioasă decât viața...

Atunci vocea decanului din Campagne a răsunat în tăcerea din nou instalată, fermă, clară, imposibil de ocolit:

— Nu m-am îndoit niciodată că în viața voastră interioară există un secret bine păstrat și nu din duplicitate, ci pur și simplu din ignoranță și onestitate. Cred că ați făcut o imprudență. Nu m-aș mira să fi făcut vreun jurământ periculos...

— N-aș fi putut face nici un jurământ fără permisiunea duhovnicului meu, murmură sărmanul preot.

— Dacă nu este vorba despre un jurământ, atunci este ceva asemănător, răspunse părintele Menou-Segrais.

Apoi, ridicându-se cu greutate dintre perne, cu mâinile sprijinite pe genunchi, fără să ridice vocea:

— Vă poruncesc să mărturisiți, fiule.

Spre uimirea decanului, vicarul rămase mult pe gânduri, cu o privire neînduplecată. Apoi, se scutură cu un frison dureros:

— E adevărat, vă asigur... n-am făcut nici un jurământ, nici o promisiune, mai degrabă o dorință... poate... fără îndoială nejustificată în raport cu prudența omenească...

— Vă otrăvește inima, a răspuns părintele Menou-Segrais.

Atunci, vicarul clătină din cap și se decise:

— Iată, poate că asta merită reproșurile voastre... Atât de

multe suflete stăpânite de păcat... au trezit de multe ori în mine ură împotriva dușmanului... Pentru mântuirea lor, am dat tot ce am sau voi avea vreodată... în primul rând, viața mea – asta înseamnă atât de puțin!... – mângâierea Sfântului Duh...

Adăugă încet după o scurtă ezitare:

— Mântuirea mea, cu voia lui Dumnezeu!

Mărturisirea a fost primită într-o profundă tăcere. Părea că neobișnuitele cuvinte au creat această liniște, risipindu-se de la sine.

Părintele Menou-Segrais a vorbit din nou, cu simplitatea obișnuită:

— Înainte de a continua, renunțați la acest gând pentru totdeauna și rugați-vă la Dumnezeu să vă ierte. De asemenea, vă interzic să vorbiți despre aceste lucruri cu altcineva în afară de mine.

Apoi, văzând că abatele deschide gura să răspundă, desăvârșitul doctor de suflete, întotdeauna ferm, vigilent și de un bun-simț suveran, continuă:

— Vă rog, nu insistați. Tăceți, mai bine. Nu trebuie decât să uităm. Știu totul. Lucrarea a fost concepută și executată punct cu punct. Diavolul îi înșală și pe alți oameni care vă seamănă. Dacă nu ar ști să abuzeze de darurile lui Dumnezeu, nu ar fi nimic mai mult decât un strigăt de ură în abis, căruia nu i-ar răspunde nici un ecou...

Deși vocea lui nu trăda nici o emoție excesivă, ultimele cuvinte păreau totuși modificate, așa că părintele Menou-Segrais a apucat bastonul de lângă fotoliu, s-a ridicat și a făcut câțiva pași prin cameră. Vicarul a rămas în picioare în același loc.

— Copilul meu, a spus bătrânul preot, ce de primejdii vă așteaptă! Domnul vă cere să atingeți desăvârșirea, nu repausul. Nu veți avea parte de mult sprijin pe drumul vostru, veți fi clarvăzător numai pentru alții, veți trece de la lumină la întuneric, într-un echilibru precar. Oferta îndrăzneată a fost, într-un fel, auzită. Speranța este aproape moartă în voi pentru totdeauna. Nu rămâne din ea decât această ultimă sclipire, fără de care orice lucrare ar deveni imposibilă și orice merit

zadarnic. Această lipsă de speranță, asta e ceea ce contează. Restul nu este nimic. Pe drumul pe care l-ați ales – nu!, pe care ați dat buzna! – veți fi singur, absolut singur, îl veți străbate singur. Oricine ar veni după voi s-ar rătăci fără să vă poată întinde o mână de ajutor.

— Nu am cerut asta, a exclamat viitorul sfânt din Lumbres cu violență bruscă. (Printr-un contrast cu adevărat patetic, vocea i-a rămas sobră și fermă.) Nu am cerut aceste haruri speciale. Nu le vreau! Nu-mi doresc minuni! Nu le-am cerut niciodată! Vreau să fiu lăsat să trăiesc și să mor în pielea unui om simplu, a unui biet ignorant. Nu! Nu! ceea ce a început noaptea trecută nu va mai continua! Am visat. Am fost nebun.

Părintele Menou-Segrais a revenit la fotoliu, s-a așezat și i-a răspuns fără să ridice vocea:

— Cine știe? Câți dintre cei pe care îi onorăm, considerându-i părinții noștri întru credință, nu fost recunoscuți drept profeți? Ce profet nu a avut ucenicii lui? Din acest moment, doar faptele vor vorbi pentru sau împotriva voastră.

După o clipă, a adăugat, pe un ton mai blând:

— Oare nu sunt și eu demn de milă, copilul meu? Toate cunoștințele mele despre sufletul omenesc și meditația de-a lungul mai multor luni mă fac să cred că sunteți ales de Dumnezeu. Nerozii necredincioși nu recunosc sfinții. Nerozii credincioși își imaginează că sfinții cresc pur și simplu ca iarba câmpului. Puțini știu că un arbore este cu atât mai fragil cu cât esența lui e mai rară. Destinul vostru, de care, fără îndoială, atât de multe alte destine sunt legate, depinde de un singur pas greșit, de o singură folosire în exces, chiar și fără voie, a harului, de o decizie pripită, de o incertitudine, de o acțiune echivocă. Iar voi mi-ați fost încredințat mie! Sunteți al meu! Cu ce mâini tremurânde vă dăruiesc Domnului! Nu-mi este permisă nici o greșală. Sufăr enorm că nu sunt în stare să mă arunc în genunchi alături de voi, ca să înălțăm rugăciuni împreună! Am așteptat, zi de zi, o confirmare supranaturală a planurilor pe care Dumnezeu le-a croit pentru sufletul vostru. Am așteptat această confirmare admirându-vă râvna, influența tot mai mare, transformările aduse micii mele turme. Și în

viața voastră atât de chinuită, atât de furtunoasă, semnul a irupt ca un fulger. M-a lăsat mai dezorientat decât înainte. Pentru că este sigur acum că acest semn este ambiguu, că nici chiar miracolul nu este pur!

Se gândi o clipă, apoi ridică din umeri într-un gest de neputință:

— Dumnezeu știe că nu mi-e teamă și nu aş ceda! Dumnezeu știe că sunt ispitit să înfrunt judecata celorlalți! Nu de puține ori, aceștia mă acuză de independență și chiar de nesupunere. Există totuși reguli care nu pot fi încălcate. Dacă vă schingiuiți cu biciul, intervin. Dacă îl visați pe diavol sau îl întâlniți la fiecare răspântie, iarăși mă privește. Dar această poveste, nu mai puțin neverosimilă, a fetei lui Malorthy mă lămurește pe deplin. Nu pot să vă dau libertatea de a vorbi și de-a acționa în această parohie după mintea voastră... Nu mă pot bizui pe voi... Eu ar trebui să... este nevoie... este necesar să raportez toate astea superiorilor noștri. Veți primi același sprijin din partea mea! Pe de altă parte, nu va trebui să ascundeți nimic. Prin urmare... Ah!, prin urmare!... cine știe când veți ieși din confruntarea cu neîncrederea unora, mila altora și dezacordul tuturor! Veți învinge, oare, vreodată? Oare m-am înșelat în privința voastră? Am așteptat prea mult timp! Un bătrân nu-și mai poate rata viața. Dar eu îmi voi rata moartea.

Părintele Donissan a rupt în cele din urmă tăcerea. Departe de a-l tulbura, această ultimă îndoiala a părintelui i-a redat în mod vizibil curajul. A obiectat cu timiditate:

— Nu-mi doresc nimic altceva decât uitarea, discreția, o viață obișnuită și să-mi îndeplinesc îndatoririle. Și dacă s-ar putea, ce m-ar împiedica să devin cel care-am fost înainte? Cui i-ar păsa de mine? Nu atrag atenția nimănui. Am reputația pe care o merit – un simplu preot, atât de limitat... Ah! dacă îmi îngăduiți, cred că aş ajunge să trec neobservat chiar în fața bunului Dumnezeu și îngerilor lui!

— Neobservat! se miră blând părintele Menou-Segrais... (Zâmbea, dar cu ochii plini de lacrimi.)

Dar s-a întrerupt imediat. Recunoscuse zgomotul pașilor grăbiți ai menajerei pe scară. Ușa se deschise aproape imediat

și, foarte palidă, cu acea nerăbdare a femeilor bătrâne de a anunța o veste proastă, aceasta spuse:

— Domnișoara Malorthy și-a luat viața.

Și, deja mulțumită de efectul produs, a adăugat:

— Și-a tăiat gâtul cu briciul...

*

Vom citi mai jos scrisoarea Monseniorului către canonicul Gerbier:

„Dragul meu canonic,

Trebuie să vă mulțumesc pentru calmul, inteligența și zelul discret de care ați dat dovadă în timpul unor evenimente foarte dureroase pentru sufletul meu de părinte. Nefericitul abate Donissan a părăsit în această săptămână casa de sănătate Vaubecourt, unde a fost tratat cu mare dăruire de doctorul Jolibois. Acest medic, student al doctorului Bernheim din Nancy, mi-a descris ieri starea de sănătate actuală a copilului nostru drag. A dat dovadă de o viziune largă și de o caldă amabilitate, calități pe care am avut ocazia să le apreciez deja de multe ori și la alți oameni de știință pe care studiile, din păcate, i-au îndepărtat de credință. El atribuie aceste tulburări trecătoare unei intoxicații severe a celulelor nervoase, probabil de origine intestinală.

Fără să fiu lipsit de bunăvoință, care trebuie să fie regula noastră constantă, deplâng împreună cu dumneavoastră neglijența, ca să nu spun mai mult, a decanului din Campagne. Acționând în mod categoric și energic, el ar fi evitat, fără îndoială, să părem că ne aflăm momentan în conflict cu autoritățile civile. În același timp, datorită intervenției dumneavoastră judicioase și după o neînțelegere inițială, repede lămurită, doctorul Gallet a folosit în relația cu noi cea mai înaltă curtoazie, ajutându-ne să limităm scandalul. Mai mult decât atât, diagnosticul său a fost confirmat de către eminentul său confrate din Vaubecourt. Aceste două caracteristici fac multă cinste atât caracterului său, cât și abilităților sale profesionale.

Mărturia trei Malorthy, destăinuirile făcute în plină criză de demență sau în perioada de preagonie nu ar fi fost suficiente, fără îndoială, să compromită, în persoana domnului Donissan, demnitatea instituției noastre. Dar prezența sa la căpătâiul muribundeii, în ciuda protestului formal al domnului Malorthy, nu trebuia în nici un caz să fie tolerată de decanul din Campagne. Sunt de acord că la ceea ce a urmat un om rațional nu s-ar fi putut aștepta. Dorința acestei tinere, exprimată public, de a fi dusă la scările bisericii ca să își dea acolo ultima suflare, nu trebuia luată în considerare. Nu doar că tatăl și medicul au fost împotriva unei astfel de imprudențe, dar ceea ce știm despre trecutul și indiferența religioasă a trei Malorthy ne face să credem că, deja tratată pentru tulburări psihice, apropierea morții i-a tulburat peste măsură rațiunea fragilă. Ce să mai zic de altercația care a urmat! Sau despre vorbele stranii rostite de nefericitul vicar! Dar despre autentica răpire comisă de acesta, atunci când, smulgând bolnava din mâinile paterne, a dus-o, toată plină de sânge și muribundă, la biserică, din fericire aflată în apropiere! Asemenea excese sunt din alte veacuri și nici nu le pot califica.

Slavă Cerului, din fericire, scandalul s-a încheiat. Suflete bune, mai degrabă pline de zel decât înțelepte, au atras deja atenția asupra acestei convertiri pe patul de moarte – *in articulo mortis*, a cărei improbabilitate ne-ar fi umplut de ridicol. Am pus lucrurile în ordine. Soluția noastră a mulțumit pe toată lumea. Cu excepția, probabil, a decanului din Campagne care, închis într-o tăcere disprețuitoare, a refuzat să depună mărturie, fiind, cel puțin, singurul.

Urmând instrucțiunile mele, părintele Donissan a intrat în așezământul călugărilor trapiști din Tortefontaine. Va rămâne acolo până la confirmarea vindecării sale. Recunosc că extraordinara lui docilitate pledează în favoarea sa și există speranța că într-o bună zi, după ce vor fi date uitării aceste fapte regretabile, îi vom găsi ceva de lucru, pe măsura capacităților lui, în dioceză.“

Cinci ani mai târziu, de fapt, fostul vicar din Campagne a fost numit preot într-o mică parohie, în cătunul Lumbres.

Faptele sale sunt cunoscute de toată lumea. Noul paroh din Ars s-a dus să cucerească gloria, în fața căreia orice glorie omenească pălește, în acest loc pustiu. A doua parte a acestei cărți, bazată pe documente autentice și mărturii pe care nimeni nu ar îndrăzni să le conteste, relatează ultimul episod al vieții sale extraordinare

1. O leghe măsoară între 4 și 5,5 km.
2. „Se va odihni peste el Duhul Domnului, duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul științei și al fricii de Domnul.“ Isaia, 11:2, *Biblia*, Introducere și note de pr. Alois Bulai și pr. Eduard Pătrașcu, Editura Sapienția, Iași, 2013. Toate citatele urmează această ediție. Din rațiuni care țin de cadrul de desfășurare a acțiunii romanului, am recurs la o versiune catolică a *Bibliei*.
3. „Dumnezeu este credincios, el nu va îngădui să fiți ispitiți peste ceea ce puteți, însă odată cu ispita vă va da și o ieșire ca să o puteți îndura.“ Corinteni 10:13.
4. Frații mariști aparțin Societății Mariei, o congregație religioasă sub patronajul Sfintei Fecioare fondată în 1822.
5. Epistola apostolului Pavel. Evrei, 4:12. „Puterea cuvântului lui Dumnezeu.“
6. Aluzie la scriitorul Maurice Barrès (1862-1923), autorul romanului *Un amateur d'âmes*, apărut în anul 1899.
7. „Om nefericit ce sunt! Cine mă va elibera de acest trup al morții.“ Romani 7:24.
8. Membri ai congregației Très-Saint-Rédempteur, misionari.
9. Ordin religios creat de Sfântul Bruno în 1084, în apropierea Masivului Chartreuse, la nord de Grenoble, de unde și-a luat și numele (l'Ordre des Chartreux sau Ordre cartusien).
10. Antoinette Deshoulières (1638-1694), poetă, autoare de idile, egloge și cântece de dragoste.
11. Aluzie la Sfântul Iosif din Nazaret.
12. Citat din Imitațiunea lui Cristos, operă atribuită lui Thomas a Kempis, traducere de Andrei Brezianu. În original apare: *Să nu pățăm stindardul slavei noastre fugind de cruce (La honte d'avoir fui la croix)*. Bernanos a înlocuit cuvântul *croix* (cruce) cu *gloire* (glorie).
13. Aluzie la Apocalipsul Sfântului Apostol Ioan 3:16. „Dar pentru că ești astfel, caldicel, nici cald, nici rece, am să te vărs din gura Mea“.
14. *Non serviam* (lat.), înseamnă „Nu te voi servi“ și este rostită de Lucifer, care a adresat acest refuz lui Dumnezeu.

Partea a doua

Sfântul din Lumbres

I

A deschis fereastra; părea că așteaptă ceva. Prin umbra străbătută de ploaie, biserica strălucea slab, singura vie... „Iată-mă“, a spus el, ca într-un vis...

Bătrâna Marthe, jos, trăgea zăvoarele. În depărtare răsună nicovala fierarului. Dar deja nu mai asculta: era ceasul din noapte când acest om tenace, mângâierea atâtor suflete, se clătina sub greutatea sarcinii lui mărețe. „Bietul preot din Lumbres! spunea cu un surâs, nimic nu face cum trebuie... nu poate nici măcar să doarmă!“ Și adăuga: „Vă vine să credeți? Mi-e teamă de întuneric!...“

Candela din altar desena treptat, în umbra nopții, ogiva ferestrelor înalte cu trei canaturi. Vechiul turn, construit între absidă și marele naos, își înălța chiar deasupra fleșa din lemn și clopotnița greoaie. Nu le mai vedea. Stătea în picioare scrutând întunericul, singur, ca prora unei corăbii. Marele val de întuneric se rostogolea în jur cu un zgomot nefiresc. Din cele patru zări năvăleau spre el câmpuri și păduri invizibile... și, în spatele acestora, alte sate și alte târguri, toate la fel, crăpând de atâta opulență, dușmane ale celor sărmani, toate pline de avari cocârjați numărându-și banii, reci ca giulgiurile morților... Și, mai departe, orașele, care nu dorm niciodată.

— Doamne! Dumnezeu meu... repeta, incapabil să plângă sau să se roage... Ca la căpătâiul unui muribund, fiecare minut cădea în întuneric, pentru totdeauna. Oricât de scurte ar fi nopțile, ziua vine prea târziu: Célimène¹ deja s-a rujat, bețivul s-a trezit din aburii vinului. Vrăjitoarea, întoarsă de la Sabat, încă înfierbântată, s-a strecurat în cerceafurile albe... Ziua vine prea târziu... Dar singura dreptate, doar ea, va lua prin surprindere lumea, de la un pol la altul.

În cele din urmă alunecă în genunchi, ca și cum s-ar fi

scufundat în apă. Această dreptate, pe care un popor mărinimos o așteaptă de la ministrul de Finanțe, el nu o căuta atât de departe – ci mai degrabă acolo, sub linia orizontului, gata pregătită, una cu zorii zilei de mâine, de neocolit, în noaptea care se sparge în fărâme. Mâna deschisă va rămâne așa... cuvântul se va usca pe buze... monstrul Evoluție, înlănțuit pe vecie, va înceta dintr-odată să se extindă și să clocotească... Aurora înfricoșătoare, care se deșteaptă în om, va da celor mai secrete gânduri ale lui forma ei și volumul etern, iar inima lui îndoită și ascunsă nu va mai putea să o repudieze... *Consummatum est*², adică totul e isprăvit pentru totdeauna.

Domnul Loyolet, inspector al Academiei (licențiat în Litere), a vrut să-l vadă și el pe Sfântul din Lumbres, despre care vorbește toată lumea. I-a făcut o vizită, în secret, împreună cu fiica și soția lui. A fost cam nedumerit. „Mi-am imaginat un bărbat impunător, cu o ținută manierată. Dar acest preot mărunț nu are nici un pic de demnitate: mănâncă pe stradă ca un cerșetor...” „Ce păcat, a adăugat, că un astfel de om poate crede că diavolul există!”

Preotul din Lumbres crede, iar în această noapte se teme de el. „Timp de câteva săptămâni, am fost încercat, a mărturisit mai târziu, de o neliniște grea, nouă pentru mine: mi-am petrecut viața în confesional, iar dintr-odată am fost copleșit de sentimentul neputinței mele; am simțit mai degrabă milă decât dezgust. Ar trebui să fii doar un biet preot pentru a afla ce înseamnă monotonia înfricoșătoare a păcatului!... N-am avut nimic de spus... nu am putut decât să-i absolv de păcate și să plâng...”

Deasupra lui, norul se destramă în fâșii. Una, zece, o sută de stele renasc, una câte una, pe piscurile nopții. O ploaie fină, puzderie de stropi de apă, se împrăștie dintr-un nor străpuns de vânt. Respiră aerul curat, înprospătat de furtună... În seara asta, nu se va mai apăra: nu are nimic de apărat; a dat totul; e gol... Cunoaște bine această inimă omenească... (A intrat acolo cu sutana lui amărâtă și cu încălțările lui uriașe.) Această inimă!

Inima asta bătrână, care bate în pieptul dușmanului de

neînțeles al sufletelor, în inamicul dușmanul și josnic, magnific și josnic. Steaua renegată a dimineții: Lucifer sau falsa Auroră...

El știe atât de multe lucruri, el, biet preot din Lumbres! Lucruri de care Sorbona habar nu are. Atât de multe lucruri care nu se scriu, care cu greu se spun, din care mărturia e extirpată ca dintr-o rană închisă – atât de multe lucruri! Și el mai știe, de asemenea, și ce este omul: un copil mare plin de vicii și de plictis.

Ce ar mai avea de învățat acest bătrân preot? El a trăit o mie de vieți, toate la fel. Nu ar mai avea de ce să se mire; de-acum poate muri. Există morale mereu noi, dar păcatul nu-l putem reînnoi.

Pentru prima dată, se îndoiește nu de Dumnezeu, ci de om. O mie de amintiri îl copleșesc: aude plânsete confuze, murmure pline de rușine, strigătul de durere al pasiunii pierdute, încremenite în loc de o vorbă, pe care cuvântul lucid o întoarce pe dos, o jupoaie de vie... Revede bieteale chipuri dezorientate, priviri care doresc și nu doresc, buze învinse care cedează, și gura amară ca fierea care spune nu... Câți falși revoltați, atât de limbuți în viață, a văzut la picioarele lui, acum demni de tot râsul! Atât de multe inimi mândre în care putrezește un secret! Atât de mulți bătrâni, asemenea unor copii odioși! Și, mai presus de toate, pironind întreaga lume cu o privire oțelită, tinerii avari, care nu iartă niciodată.

Astăzi, la fel ca ieri, ca în prima zi a vieții sale sacerdotale, aceiași... Este la capătul puterilor, iar obstacolul lipsește dintr-odată. Cei pe care a vrut să-i elibereze erau chiar aceia care refuză libertatea ca pe o povară, iar inamicul, pe care l-a urmărit până la cer, râde de mai jos, nevăzut, de neînving. Toți l-au păcălit. „Noi căutăm pacea“, spuneau ei. Nu pacea, ci un scurt moment de odihnă, un popas în beznă. Și-au lăsat balele la picioarele schimnicului, și pe urmă s-au întors la plăcerile lor triste, la viața lor lipsită de bucurie. (Se compară cu vechile ziduri profanate de trecătorul care mângălește în grabă un desen obscen și care se ruinează încet, pline de secrete ridicole.)

Cei pe care i-a consolât de nenumărate ori nu l-ar mai

recunoaște. În acest moment, unul dintre cele mai tragice ale vieții lui, se simte încolțit din toate părțile, totul este pus sub semnul întrebării. Unele gânduri mai perfide, îndelung respinse, reapar brusc și nu le mai recunoaște. Găsește un sens tuturor lucrurilor și o nouă savoare... Pentru prima dată, contemplă, fără dragoste, dar cu milă, turma umană deplorabilă, născută ca să rumege și să moară. Trăiește sentimentul dureros al înfrângerii și al măreției. Ajuns la limita angoasei, voința lui de fier refuză să-l recunoască învins; vrea să-și recapete echilibrul cu orice preț...

Acum s-a ridicat; aruncă o privire fermă în fața lui... Cât de multe nopți, asemănătoare cu această noapte, până la ultima noapte! Și totuși harul divin va coborî asupra mulțimii și îl va recunoaște pe unul dintre acei oameni către care urcă dreptatea, prin timp, ca o stea. Steaua supusă apare în grabă la chemarea lor.

Nu mai privește biserica mică, se uită deasupra ei. Vibrează din toată ființa cuprins de o exaltare lipsită de bucurie. Nu suferă aproape deloc, a înțeles pentru totdeauna. Nu dorește nimic; este învins. Prin breșa deschisă, orgoliul îi inundă inima...

— M-am supus chinurilor infernului fără să mă gândesc, spunea el mai târziu; simțeam că mă petrific.

Planul pe care și l-a făcut de-atâtea ori de a se retrage la capătul pământului, ca să moară într-o mănăstire sau un lăcaș trapist, îi revine în minte, dar ca o nouă imagine, însoțită de o strângere de inimă, ascuțită și dulce, o misterioasă fugă de sine. În astfel de momente, cândva, păstorul nu și-a abandonat turma; a visat să o ia cu el până la locul penitenței sale, ca să trăiască în continuare și să fie demn de ea. Dar acum chiar și această ultimă amintire se estompează. Prietenul neobosit al sufletelor nu dorește decât să se odihnească, și încă ceva, acest gând secret îl liniștește – dorința de a muri, precum și nevoia de a plânge... Și, într-adevăr, ochii îi sunt scăldați în lacrimi, dar fără să-i ușureze inima, iar în naivitatea lui bătrânul nu le mai recunoaște, este uimit și nu poate da un nume acestui plăcut vertij. Va muri, fără să deschidă ochii, în fața acestei ispite supreme, căreia i-au cedat atât de multe suflete

înfălăcărate înaintea lui, care au trăit o clipă fericirea și apoi au găsit neantul, pentru a-l strânge la piept într-o îmbrățișare definitivă. Ajuns la capătul efortului său imens, oboseala, atât de des învinsă, reprimată, izvorăște din el ca un șuvoi de sânge. Nici o remușcare. Vrajmașul viclean îl înfășoară în această slăbiciune disperată ca într-un giulgiu, cu o răbdare infinită – oribilă batjocură a griji cu care mama își înfașă pruncul... În zadar înalță bătrânul copleșit, prin noaptea care se destramă, o privire străbătută de o ultimă sclipire, aceasta nu va reflecta ziua care va veni. Nu vede nimic în interiorul lui, nici o imagine a ispitei, nici un semn al lucrului care îl distruge lent, sub ochii unui stăpân impasibil. Nu mai există acel lăcaș sfânt pe care și-l dorea, ci ceva mai tainic decât singurătatea, alunecarea într-o cădere veșnică, în tenebrele fără de sfârșit. Celui care-și ținuse atât de mult timp carnea în sclavie voluptatea îi descoperă în cele din urmă adevărata față, marcată de un râs înghețat. Dar nu această imagine și nici o alta nu-i va tulbura simțurile bătrânului solitar, ci în inima lui sinceră și încăpățânată se va deștepta celălalt viciu, acel delir al cunoașterii care a împins-o pe mama oamenilor, dreaptă și visătoare, în pragul Binelui și al Răului. Să cunoști pentru a distruge și să reînnoiești în distrugere cunoașterea și aspirația ta – O! Soare al lui Satan! – aspirația către nimicul căutat pentru el însuși, o abominabilă efuziune a inimii! Sfântul din Lumbres nu mai are forța decât să cheme înspăimântătoarea odihnă; grația divină pune un voal în fața acestor ochi mai devreme încă plini de misterul sublim... Această privire atât de clară ezită acum, nu știe către ce să se îndrepte... Un straniu avânt tineresc, o pasiune naivă, ca prima trezire a simțurilor, îi încălzesc sângele bătrân, lovesc în pieptul său slăbănog... Caută pe pipăite, mângâie moartea, prin atâtea voaluri, cu o mână care nu-și atinge ținta.

Până în acest moment solemn, viața lui a avut vreun sens? Habar n-are. Vede în urma lui doar un peisaj arid și mulțimile prin care a trecut, binecuvântându-le. Dar cum altfel! Turma tropăie în continuare în spatele lui, îl hăituiește, îl zorește, nu-l lasă să se odihnească, nesățioasă, fremătând îngrijorată și înaintând greoi, ca o fiară rănită... Nu! Nu-și va mai întoarce

capul, nu vrea. Ei l-au împins până aici, până la margine, și dincolo de ea... o, miracol! există tăcere, tăcere adevărată, tăcere desăvârșită, odihnă.

— Să mori, rostește cu voce joasă, să mori... silabisește cuvintele ca să se lase pătruns de ele, să-i umple inima...

Și într-adevăr le simte acum în toată ființa, îi curg prin vene – aceste cuvinte, subtilă otravă. Insistă, le spune din nou, din ce în ce mai încordat; ar vrea să se termine odată, să-și grăbească sfârșitul. În nerăbdarea sa, există această necesitate a păcătosului de a dispărea de pe fața pământului odată crima comisă, ca să se sustragă privirii judecătorului său; în această clipă, Satan își pune toate puterile la bătaie, își concentrează în același punct toată greutatea, toate forțele de dedesubt.

Cu toate astea, își ridică privirea spre înalt, către pătratul cenușiu de cer, unde noaptea se risipește ca un fum. Nu s-a rugat niciodată cu atât de multă hotărâre, cu un astfel de ton. Niciodată vocea lui nu a părut atât de puternică; pe dinafară murmură, dar în interior răsună ca un bubuit care răzbate dintr-un bloc de bronz... Niciodată umilul taumaturg, despre care se povestesc atât de multe lucruri, nu s-a simțit mai aproape de miracol, față în față cu el. Simte că pentru prima dată voința îi slăbește, fără voia lui, și că un singur cuvânt, articulat în tăcere, îl va distruge pentru totdeauna... Da, nimic nu-l separă de repaus în afară de o ultimă mișcare a voinței lui suverane... Nu mai îndrăznește să se uite la biserică sau, în ceața zorilor, la casele micuței lui turme; o senzație de rușine îl ține pe loc, și e nerăbdător să o risipească printr-un act ireparabil... La ce bun să-ți faci griji inutile? Coboară ochii spre pământ ca spre un refugiu.

II

Ușa joasă, ce dă înspre șoseaua care duce la Chavranches, s-a trântit de două ori. În curticică, tot păsăretul a scuturat din aripi. Câinele Jacquot și-a zornăit lanțul, iar toate aceste

zgomote anunțau, fără doar și poate, o nouă dimineată senină.

Galentii bătrânei Marthe bocăneau deja pe trepte – clic, clac – și mai înfundat, în iarba umedă – pleosc, pleosc. Apoi scârțâi zăvorul.

Atunci Sfântul din Lumbres s-a dezmeticit. Nu ai parte de liniște absolută decât cealaltă parte a vieții; prin cea mai subțire crăpătura, realitatea se strecoară, dă năvală și își ocupă locul. Un semn ne reamintește ceva, un cuvânt șoptit reînvie o lume dispărută, iar un astfel de parfum, odată inspirat, este mai tenace decât moartea... Ochii părintelui s-au îndreptat instinctiv spre ceasornicul modest din argint, un suvenir de la Seminar, atârnat pe perete: „La ora asta, atât de devreme“, își spusese el, „nu poate fi decât un bolnav“. Un bolnav – unul dintre copiii lui! Dintr-o singură privire revăzu satul, cu casele împrăștiate și copacii învăluiți în fum. Toată micuța parohie și atât de multe suflete din lume întreagă, pentru care el era tăria și bucuria, îl cheamă, îl strigă pe nume... Iar el îi aude; a răspuns deja; este gata.

Ce-l așteaptă jos, în capătul scărilor – colivia lui – cum îi place să-i spună? Ce vorbe? Ce fețe? Ce nouă bătălie, când el duce cu el, ghemuit în inimă, un lucru atât de mare și greu, pe care nu-l poate numi – îl duce pe Satan, imensa lui angoasă. Nu și-a redobândit pacea, știe asta. Împreună cu el mai respiră o altă ființă. Pentru că ispita este la fel ca nașterea unui alt om în om și creșterea lui înspăimântătoare. Ține în el această povară: nu îndrăznește să o arunce, unde ar arunca-o? Într-o altă inimă.

Dar sfântul este mereu singur, la poalele crucii. Nu are nici un alt prieten.

— Domnule paroh, strigă bătrâna Marthe. Domnule paroh!

A coborât scările fără să-și dea seama și își urmărește gândurile trecând prin bucătărie, prin grădină, cu ochii pe jumătate închiși... Bătrâna îl trage de mânecă.

— În salon, domnule paroh, în salon...

Și ridică din umeri ușor, cu un zâmbet de milă.

Salonul este o cameră plăcută, foarte plăcută, cu parchetul bine ceruit și lustruit. Se văd șase scaune de paie, două becațe împăiate pe șemineul de marmură cenușie, lângă o cochilie

mare și o statueta monumentală a Fecioarei din Lourdes, din ipsos alb, de un alb intens, albăstrui (sora Saint-Memorin a adus-o din Conflans-sur-Somme, la Paștele trecut). Există, de asemenea, o pictură cu *Punerea în mormânt*, cu o ramă de stejar, toate atinse ușor de mucegai. Iar pe tapetul cu modele palide (un adevărat tapet de han), lângă singura fereastră, o cruce mare din lemn fără Isus, neagră, goală.

(Părintelui i s-a oprit privirea mai întâi pe cruce, însă imediat și-a luat ochii de la ea...)

— Domnule paroh, spuse Marthe, iată-l pe domnul Havret, proprietarul din Plouy, i s-a îmbolnăvit băiatul.

Proprietarul domeniului Plouy s-a ridicat și, după o tuse bună, a tras o flegmă în cenușă. În fața lui, o ceașcă de cafea, goală, încă scotea aburi.

— Care dintre ei? întreabă neatent bătrânul preot.

...Și se oprește imediat, roșește sub privirea lui Marthe și ezită... Toată lumea știe, Dumnezeuule!, că proprietarul are doar un băiat! Dar musafirul nu se miră și rectifică pașnic:

— E vorba despre Tiennot, puștiul nostru. Când ne-am întors de la vecernie, a făcut o indigestie. Și apoi a avut niște dureri așa de îngrozitoare de cap, că ni se rupea inima. Iar dimineată devreme, i-a spus mamei sale: „Mami, nu pot să mă mișc“. Era adevărat. Nici brațele, nici picioarele, nimic. Paralizat. Și cu ochii dați peste cap. Domnul Gambillet mi-a spus: „Bietul meu Arsène! E sfârșitul“. A spus că e vorba despre o meningită. Mama l-a auzit; știți ce s-a întâmplat atunci? Pe loc și-a pierdut uzul rațiunii. „Du-te și adu-l pe preotul din Lumbres“, striga încontinuu... Deci, am înhămat calul, și iată-mă.

Se uită la Sfântul din Lumbres, cu o privire caldă din care răzbate, printre lacrimi, un strop de ironie. Așa, de la om la om, știm și noi ce idei au femeile în cap. (Și apoi, acest sfânt, despre care se spun atât de multe povești și care nici nu-l știe pe puștiul din Plouy, acest sfânt... o să-i dăm noi o lecție!)

— Prietene... bunule prieten... se bâlbâia părintele, vreau din tot sufletul... adică... aș vrea... mi-e foarte frică... Să vedem, să vedem! Luzarnes nu este parohia mea, și preotul din Luzarnes... Sunt foarte mișcat de încrederea doamnei Havret –

biata femeie! – Dar trebuie să... ar trebui...

Se teme că-și va umili confratele supărăcios. Și apoi, sincer, este atât de slăbit astăzi!

Dar domnul Havret știe ce vrea. Și-a pus deja fularul la gât, și-a încheiat și haina. Și Marthe pune în mâinile stăpânului ei, cu autoritate, o veche pălărie ponosită... Trebuie să se ducă... A plecat.

III

Parohul din Luzarnes este un om simplu. El se mulțumește cu puțin; cu un număr mic de sentimente primare, pe care din prudență nu le exprimă. E încă tânăr, deși trecut de cincizeci de ani, și așa va fi mereu; fiindcă nu are vârstă. Conștiința lui este clară ca o filă dintr-un registru contabil, fără ștersături și fără pete de cerneală. Trecutul lui nu este gol; el găsește acolo niște momente de bucurie sufletească, le contabilizează, e uimit că sunt moarte de mult, puse frumos în ordine, la locul lor, aliniate ca niște cifre. Au fost cu adevărat vii? Au respirat vreodată? Le-a bătut vreodată inima?...

E un preot bun, stăruitor, punctual, căruia nu-i place să-i fie tulburată liniștea, credincios valorilor clasei sale sociale, vremurilor sale, ideilor timpului său, luând de ici, de colo, trăgând de peste tot un mic profit, funcționar și moralist înăscut și care prezice eradicarea pauperismului – cum se spune – prin dispariția alcoolului și a bolilor venerice, pe scurt, prin ascensiunea unui tineret sănătos și sportiv, în tricouri de lână, către atingerea și cucerirea împărăției lui Dumnezeu.

„Sfântul nostru din Lumbres“, zicea uneori cu un zâmbet discret. Dar, în toiul discuției, mai spunea și: „Sfântul vostru!“, cu un alt ton. Deși critică cu ușurință guvernul diecezan pentru formalism și scrupulozitate, deplânge totuși dezordinea provocată, din pricina unei jurisdicții tolerante, de unul dintre acei oameni miraculoși care a dat peste cap toate socotelile. „Monseniorul nu va arăta, niciodată, în astfel de chestiuni,

prea multă prudență și discernământ“, conchide el, diplomat ca un canonic, deja depășit de atâtea povești... Doamne! Un sfânt provoacă și o mulțime de daune, așa că trebuie să mai facem și compromisuri.

Roțile se învârtesc și îl duc pe preotul din Lumbres din ce în ce mai aproape de acest cenzor nemilos. Prin ceață, îi vede deja ochii cenușii, atât de vii, ironici, neobosiți, în care dansează o mică flacără oțelită. La șase kilometri de parohia lui modestă, la căpătâiul unui copil bogat, în agonie, adus acolo ca făcător de minuni, ce aventură ridicolă! Ce scandal! El primește în avans, în plină figură, fraza răutăcioasă de bun venit... Ce vor de la el! Speră într-o minune înfăptuită de mâna asta bătrână și zbârcită, care tremură la fiecare hop, pe pânza sutanei, cenușie de uzură?...

Se uită la această mână de țăran, niciodată catifelată, cu o groază de școlar. Ah! Ce este el acolo, în mijlocul tuturor, altceva decât un țăran sărac și încăpățânat, dedicat muncii zilnice, pas cu pas, în mijlocul câmpului mare și pustiu? În fiecare zi i se dă o nouă sarcină, ca un petic de pământ care trebuie arat și în care să-și împotmolească încălțările grosolane. El merge, merge fără să întoarcă capul, aruncând în dreapta și în stânga un cuvânt fără mare artă și binecuvântând cu semnul crucii, neobosit. (Tot așa, prin cețurile toamnei, strămoșii semănau orz și grâu.) De ce vin de atât de departe bărbați și femei care-i știu doar numele și niște legende despre el? Vin la el mai mult decât la alții, care sunt atât de buni oratori, preoți din sate mari sau din orașe, și care sunt familiarizați cu lumea lor? De multe ori, la sfârșitul zilei, doborât de oboseală, a mestecat această idee în cap, până la obsesie. Apoi, închizând ochii, a adormit cu gândul la darurile miraculoase ale lui Dumnezeu și la neînțelesele lui căi... Dar astăzi! De unde vine acest sentiment al neputinței sale de a face bine, care îl umilește și nu-i dă pace? Este atât de greu pe buze cuvântul de sinceră renunțare? O, ciudatele meandre ale inimii! Uneori a visat să scape de oameni, de lume, de păcatul universal; amintirea uriașului său efort zadarnic, a măreției vieții lui, a deplinei lui singurătăți, toate astea aveau să-i aducă în moarte o ultimă bucurie, plină de amărăciune – și iată cum

se îndoiește acum chiar de acest efort, și cum Satan îl trage în jos... Omul sacrificiului, el? Victima desemnată, marcată?... Nici vorbă! Doar un maniac ignorant, exaltat de post și de rugăciune, un sfânt rural, creat pentru încântarea oamenilor de prisos și a celor blazați... „Așa este, așa este!“, murmură printre buze, la fiecare hârtoapă a drumului, cu ochii pierduți... În timpul ăsta, gardul viu se desfășura în dreapta și în stânga lor; trăsura alerga ca gândul, dar groaza lui teribilă o depășea și îl aștepta la fiecare piatră de hotar.

Căci acest om ciudat, căruia atât de mulți i-au fost povară, avea darul mângâierii, dar nu a fost nicicând mângâiat. Se știe că și-a deschis sufletul uneori, în rarele momente în care se elibera de durere și plângea la pieptul părintelui Battelier, invocând mila divină, cu rugăminți naive, într-un limbaj de copil. În umbra confesionalului modest din Lumbres, în miros de mucegai, fiii lui îngenunchiați au auzit, deasupra vorbelor, doar vocea suverană care a muiat cele mai nemiloase inimi, imperioasă, imploratoare, dar, în marea ei blândețe, inflexibilă. Din umbra sacră în care se mișcau buzele invizibile, cuvântul împăcării creștea până la ceruri și îl târa pe păcătos din el însuși, dezlegat de păcate, eliberat. Cuvânt simplu, primit în inimă, clar, nervos, eliptic, străbătând esența, apoi convingător, irezistibil, rostit pentru a exprima înțelesul complet al unei porunci divine, cuvânt în care cei ce-l înțeleg bine recunosc de fiecare dată tonul și eco-ul celor mai impetuoase suflete. Vai! în timp ce se dăruiește astfel tuturor, el, ce aduce în suflete împăcarea, află în sine numai tulburare, mulțimi furioase și gălăgioase, galop de imagini dezordonate, o sarabandă de grimase și țipete... Urmate de o tăcere înfiorătoare.

Mulți nu au înțeles niciodată prin ce minune chiar acela, pe care mii de oameni l-au ales ca arbitru pentru cele mai de temut muștrări de conștiință, s-a arătat întotdeauna, în disputa cu el însuși, schimbător și aproape timid. „Doar se amuză pe seama mea“, spunea. „Mă folosesc ca pe o jucărie.“ În felul acesta dădea cu ambele mâini pacea care lui îi lipsea.

— Am ajuns, spuse dl Havret, indicând cu biciul un fir de fum printre copaci.

Un bărbat mărunț, cu pantaloni albaștri, cazoni, a împins bariera și a luat frâiele. La intrarea în curte, stăpânul a coborât. Însoțitorul său l-a urmat, îndreptându-se spre casă.

Preotul din Luzarnes i-a întâmpinat în prag; o siluetă neagră, înaltă.

— Dragul meu confrate, sunteți așteptat aici așa cum un mare senior de altădată, aflat la ananghie, îl aștepta pe Sfântul Vincențiu.

Zâmbea încă, jovial, dar cu un soi de discreție profesională, la doi pași de micul muribund. În același timp, a îndreptat gluma cu o viguroasă strângere de mână, așa, ca la țară.

Dar deja preotul din Lumbres îl tragea afară, la câțiva pași, în mijlocul păsărilor speriate.

— Mi-e rușine, prietene, îngrozitor de rușine, a spus cu vocea lui cea mai blândă, îmi cer iertare... ignoranța acestei biete doamne... Vă rog mult... iertați-mă... Vom vorbi despre asta mai târziu, încheie pe alt ton, și veți vedea că eu sunt... cel mai vinovat...

Parohul din Luzarnes simți pe braț apăsarea degetelor nervoase, tremurând ușor. Chiar și acum, când acest om supranatural se umilea cu bună știință, darul pe care îl primise răzbătea afară, iar el continua să arate ca un stăpân.

— Bunul meu confrate, răspunse fostul profesor de chimie, deja mai puțin jovial, nu vă mai acuzați în fața mea. Unii mă consideră, pe drept sau pe nedrept, un spirit puternic, iar alții, unul rău... De vină e formația mea științifică, înțelegeți, asta-i tot... nuanțele, un vocabular puțin diferit... Dar asta nu mă împiedică... să port o înaltă stimă personalității voastre...

Vorbea cu ochii plecați, cu o stânjeneală crescândă. Se simțea ridicol, ba chiar detestabil. În cele din urmă a tăcut. Dar, înainte de a-și ridica fruntea, a văzut, ca în el însuși, ca în cea mai clară oglindă, privirea îndreptată spre el și a fost nevoit să o caute și să i se dăruiască în totalitate... Preț de o

clipă, s-a simțit gol în fața judecătorului său plin de îndurare.

Nu-i vedea decât privirea, pe fața tremurândă, căzută, lividă. Această privire care îl striga de atât de departe, implorând disperată. Mai puternică decât două brațe întinse, mai sfâșietoare decât un bocet, mută, întunecată, irezistibilă... „Ce vrea de la mine?“... s-a întrebat, cu un fel de teamă sacră... „Mi s-a părut că-l văd în lacul de foc!“³, a explicat mai târziu. O milă inexplicabilă a izvorât în inima lui. Un moment, a simțit pe braț că mâna bătrână tremură mai tare...

— Rugați-vă pentru mine... îi șopti Sfântul din Lumbres la ureche.

Apoi, strângându-i din nou brațul și depărtându-se cu un gest brusc, adăugă pe alt ton, aspru, ca un bărbat care își apără viața:

— Nu mă ispitii!...

Și s-au întors în casă, fără a mai spune nimic.

— Nu mă ispitii!

Atât a strigat... Ar fi vrut să-i explice... să-și ceară iertare... deja roșu la față, rușinat de gândul că intră în această casă ca singura speranță a acestor oameni, iar el este disperat să se retragă de acolo fără vreo greșeală gravă și fără să-și ofenseze aproapele... Și apoi, dintr-odată, într-o clipă, forțele care l-au asaltat, de-a lungul dureroasei nopți, au fost trezite din nou și cuvântul pe care urma să-l spună, gândul său secret, a fost brusc risipit în singura realitate a angoasei. Oricât de jos l-ar fi târât vreodată ingeniosul său dușman, mai rămâneau legături nerupte și ecouri ale lumii de afară... Dar de această dată mâna puternică l-a smuls de viu, l-a dezrădăcinat. „Salvează-te pe tine însuși, este timpul!“, a spus vocea, niciodată auzită, tunătoare. „Încetează lupta asta zadarnică și victoria ei monotonă! Patruzeci de ani de muncă și de izbânzi mărunte, patruzeci de ani de discuții anoste, patruzeci de ani în staul, aplecat asupra bestiei umane, la nivelul inimii ei putrede, patruzeci de ani luați cu asalt, cucerii!... Grăbește-te!... Acesta este primul tău pas, singurul tău pas în afara lumii!...“

Și această voce, deși spunea mii de lucruri, spunea doar unul singur, mii de lucruri într-unul singur, iar acest singur cuvânt, tranșant ca o privire, infinit... Trecutul s-a desprins de

el, sfârșat în bucați. Angoasa crescândă a fost străpunsă brusc, ca de un fulger, de senzația unei bucurii nemaipomenite, o izbucnire de răs interior capabilă să spargă orice carapace... S-a văzut pe el tânăr preot, în curtea seminarului, într-o zi ploioasă... În sala înaltă drapată în damasc vișiniu, în fața Înălțimii Sale, în veșminte de ceremonie... Primele zile în Lumbres, presbiteriul în ruine, pereții goi, vântul iernii măturând grădina mică... Și apoi... Și apoi... munca imensă, iar acum această mulțime necruțătoare, înghesuită zi și noapte în jurul confesionalului omului lui Dumnezeu, ca pe vremea celui alt preot din Ars⁴, respingerea voluntară a oricărui ajutor omenesc; da, omul lui Dumnezeu, hăituit ca o pradă. Nici un pic de odihnă sau de împăcare sufletească, în afară de cea căpătată prin post și biciuire, în acest trup în cele din urmă doborât; scrupulele renăscute, groaza atingerii în mod constant a rănilor celor mai obscene ale inimii omenești, disperarea atâtor suflete damnate, neputința de a le salva și de a le prinde în brațe, oprindu-le din căderea în abisurile cărnii, obsesia timpului pierdut, a trudei fără de sfârșit... De atâtea ori și chiar în noaptea aceasta a fost supus atacului unor astfel de imagini!... Dar acum o speranță... o rază de speranță puternică și minunată s-a aprins înăuntrul lui și sfârșește prin a-l mistui pe omul din interior. Acum este deja omul vremurilor noi, un nou conviv... Cât de departe, în urma lui, a rămas deja acea lume! E mult în spate turma lui îndărătnică! Nu mai poate regăsi, nu va mai regăsi niciodată sentimentul viu al păcatului universal. Nu mai este sensibil decât la imensa mistificare a viciului, la minciuna lui grosolană și puerilă. Biată inimă umană, abia schițată! Biet creier pustiit! Oameni ai cavernelor, care mișună prin nămol, neterminați! El nu le mai aparține, nu îi mai cunoaște, este gata să-i renege fără nici o strângere de inimă. Urcă din nou către zorii zilei, ca un înotător, cu toată forța concentrată în brațele întinse, care, din apa neagră și învolburată, își ridică ochii spre lumina din înalțuri.

— Ai devenit liber, spunea celălalt (un altul, atât de asemănător cu el însuși)... Viața ta trecută, lucrarea inutilă, dar impresionantă, posturile, biciuirile tale, devotamentul tău cam

naiv și grosolan, umilirea din afară și dinăuntru, entuziasmul unora, neîncrederea nedreaptă a altora, un cuvânt plin de otravă. Ah! Totul nu este decât un vis și umbra unui vis! Totul nu era decât un vis, în afară de ridicarea ta lentă spre lumea reală, nașterea ta, desăvârșirea ta. Ridică-te până la gura mea, ascultă cuvântul în care e cuprinsă întreaga cunoaștere.

Iar el pleacă urechea, ascultă. Este chiar acolo unde a vrut să-l ducă bătrânul său dușman, folosind același vechi șiretlic. Înjosit, călcat în picioare, împrăștiat pe pământ ca o lătură, zdrobit de o greutate imensă, ars de mii focuri invizibile, ridicat din nou în vârful sabiei, din nou străpuns, înjunghiat, cu ultimul scrâșnet de durere acoperit de strigătul teribil al îngerilor, iată-l pe acest bătrân înger rebel, căruia Dumnezeu nu i-a lăsat ca să se apere decât o unică minciună monotonă... Vai! aceeași minciună la colțurile unei guri încleștate sau în gâtul însetat și pe moarte în care răsună plăcerea feroce: „Vei ști... Vei cunoaște... Iată prima literă a cuvântului misterios... Vino aici... intră în mine... scormonește în rană vie... bea și mănâncă... satură-te!“.

Căci, după atâtea secole, pe voi vă aștepta; de mii de ori renăscut și întinerit, boit cu sulemeneli și balsamuri, cu pielea strălucitoare, unsă cu uleiuri, răzând cu toți dinții săi noi, oferind curiozității voastre crude trupul lui epuizat, întreaga lui minciună, de unde gura voastră uscată nu va suga nici măcar o picătură de sânge!

...L-am văzut sau, mai degrabă, noi l-am văzut, îi scria preotul din Luzarnes, mult mai târziu, canonicului Cibot, fost profesor la seminarul din Cambrai. L-am văzut în mijlocul nostru, cu ochii pe jumătate închiși, iar preț de câteva minute ne-am uitat la el fără să scoatem o vorbă. Expresia naturală a chipului său era de o bunătate plină de blândețe, care, pentru mulți oameni circumspecți, denotă o fire naivă și credulă. Dar figura lui osoasă ne apărea tuturor în acel moment ca și cum ar fi fost împietrită de un sentiment de violență extremă; avea aerul unui om care luptă din toate puterile să depășească un obstacol dificil. Am observat că ținuta i s-a îndreptat vizibil, iar acum, în ciuda vârstei înaintate, dă impresia unei vigori neobișnuite, ba

chiar a unui soi de brutalitate. Deși mintea mea, formată anterior prin metoda strictă a științelor exacte, este, de obicei, insensibilă la jocurile imaginației, am fost sincer șocat de spectacolul acestui uriaș corp nemișcat, ca de bubuitul unui tunet, în atmosfera pașnică a unei case țărănești, atât de șocat, încât m-am îndoit o clipă de mărturia simțurilor mele și când l-am văzut pe respectabilul meu prieten că mișcă și vorbește din nou, am fost surprins ca de un eveniment neașteptat. Părea să iasă dintr-un vis. V-am spus înainte, mult onorate coleg, că m-am dus să-l întâmpin pe dragul nostru preot din Lumbres și că l-am găsit la marginea drumului, la o mică distanță de casă. Anumite fraze, al căror sens exact mi-a scăpat, s-au adăugat neliniștii mele. Am încercat să răspund inspirat de o prietenie prudentă, când mi-a strâns brațul violent și săgetându-mă cu privirea a spus: „Nu mă ispiți!”. Prima noastră discuție s-a încheiat acolo, ajunseserăm deja în pragul casei Havret. În clipa aceea am avut presentimentul unei nenorociri. Era într-un totu adevărat. Copilul, aflat într-o stare disperată, s-a stins în timpul scurtei mele absențe. Moașa, doamna Lambelin, constatase științific momentul decesului, fără eroare. „E mort“, ne-a spus aceasta cu voce joasă. (Dar nu știu dacă parohul din Lumbres a auzit.) El a trecut pragul, a făcut câțiva pași când, printr-o mișcare tulburătoare, în care orice om cu mintea limpede poate onora pietatea sinceră, deplângând, poate, o anume exagerare, datorată în principal ignoranței, nefericita mamă s-a aruncat literalmente la picioarele venerabilului meu coleg și, în emoția disperării ei, a început să-i sărute vechea sutană, lovind pământul cu fruntea, cu un zgomot care îmi răsună în inimă. La atingerea bieteii femei și fără să-și coboare ochii spre ea, domnul paroh din Lumbres se opri brusc. Atunci l-am văzut, pentru câteva minute lungi, nemișcat, în mijlocul camerei, ca o statuie, așa cum tocmai v-am povestit acum.

Apoi, făcând semnul crucii deasupra capului doamnei Havret și privindu-mă, a spus: „Să ieșim!”. Vai! drag și onorat coleg, aceasta este slăbiciunea minții noastre; fusesem supus unei impresii atât de intense, încât, atunci, cred că nimic nu m-ar fi împiedicat să-l urmez, iar nefericita mamă, doborâtă de suferință, ne-a lăsat să plecăm fără să spună nimic. Dintre noi

toți, poate chiar singura, doamna Lambelin și-a păstrat sângele rece. Cu siguranță mai sunt multe de îndreptat în purtarea și religia acestei persoane, dar Dumnezeu ne-a dat o lecție de bun-simț și rațiune. Fără îndoială, am fost, în această dimineață înfiorătoare, ca o jucărie în mâinile unui om nefericit pe care un sfat salvator, bazat pe experiență și cunoștințe, l-ar fi putut feri de o îngrozitoare nenorocire... Doar Dumnezeu ar putea spune dacă am fost instrumentul mâniei sau al milei Lui. Dar evenimentele triste care au urmat au înclinat balanța în favoarea primei ipoteze.

Distinsul canonic, pensionat și de atunci dispărut dintre noi, pare să reînvie, cu fiecare rând al acestei scrisori cu adevărat unice, formule judicioase și discrete precum castanele, în care neghiobii vor vedea ceva banal și mediocru, dar care ascund, sub învelișul țepos, magia unui vis. Singurul vis al unei biete vieți care n-a cunoscut niciodată altceva în afară de acest caz de conștiință, vis frânt, lăsând în urmă doar îndoială și doar certitudine! Cu câteva luni înainte de moarte, victima nevinovată i-a scris unui apropiat:

Forțat să întrerup o lucrare care constituia singura mea destindere, nu pot să-mi scot din minte anumite amintiri și, printre ele, pe cea mai dureroasă, nefericitul și inexplicabilul sfârșit al preotului din Lumbres. Îmi vine în cap fără încetare. Văd în asta unul dintre acele evenimente, atât de rare pe pământ, care depășesc rațiunea omenească. Sănătatea mea șubredă rezistă cu greu atacului acestei idei fixe și văd în ea principala cauză a slăbiciunii mele progresive și a pierderii totale a poftei de mâncare.

Aceste ultime rânduri îl vor bucura pe oricare dintre acei jefuitori de documente umane pe care acum îi lăsăm să bolborosească și să pufnească în ape tulburi. Dar, dacă le citim, fără curiozitate vulgară, lăsând ca ecoul acestei plângeri naive să pătrundă în noi înșine, vom înțelege mai bine autentică disperare din această mărturie a neputinței, scrisă într-un stil alert. Efortul suprem al unor oameni simpli, născuți pentru o

muncă pașnică, și pe care o întâlnire miraculoasă i-a aruncat în vârtoarea vieții, în miezul lucrurilor, dintr-o singură mișcare, ca un fulger, stins imediat împreună cu strădania, până în ultima clipă a vieții lor de neînțeles, să-și amintească și să recupereze ceea ce nu se mai întoarce niciodată și care i-a lovit în moalele capului, constituie un spectacol atât de tragic și de amărăciune atât de profundă și de tainică, încât nu pot fi comparate decât cu moartea unui copil. În zadar se întorc pas cu pas, din amintire în amintire, și își silabisesc viața literă cu literă. Socotelile sunt încheiate și totuși povestea nu are sens. Propria lor aventură le-a devenit străină; nici nu o mai recunosc. Tragedia a trecut prin ei ca să-l omoare pe cel de alături. Cum ar putea să rămână insensibili la această nedreptate a sorții, la ostilitatea și stupiditatea destinului? Nici prin cel mai mare efort nu vor putea ajunge mai departe decât un animal nevinovat și dezarmat, tremurând de frică; ei se vor supune până la moarte unui destin căruia nu îi sunt pe măsură. Pentru că doar atât poate face o minte comună, iar atunci când ne închipuim că prin simboluri și alegorii am înțeles uneori realitatea, nu trebuie să credem că am intrat în rolul celor puternici și că nu asta este cunoașterea a ceea ce este real, ci, mai degrabă, ironia feroce a adevărului – sentimentul neputinței noastre de a-l înțelege și de a-l deține în totalitate.

Cine ar fi putut mai bine decât acest distins preot să ne schițeze ultimul capitol dintr-o astfel de viață, petrecută în singurătate și tăcere, pecetluită pe vecie? Din nefericire, fostul paroh din Luzarnes a lăsat doar câteva scrisori incomplete, din care am citat pasajele esențiale. Restul a fost distrus cu grijă după încheierea investigației comandate de autoritatea episcopală, ale cărei rezultate au fost temporar păstrate la secret.

— Să ieșim, spusese parohul din Lumbres.

Celălalt îl urmase, nu hipnotizat, firește, așa cum a crezut de atunci cu tărie, ci din pură curiozitate, să vadă ce se întâmplă. Fostul profesor știa puține lucruri despre bătrânul preot, devenit dintr-odată păstorul unei turme imense care creștea fără încetare. Prin ce miracol acest om cu încălțărilor murdare de noroi, mereu trecând repede singur pe drum, cu zâmbetul lui trist, a adunat în jurul confesionalului un întreg popor, poporul său? Preotul din Luzarnes, de curând venit în dieceză, împărtășește „până la un punct“ neîncrederea unora dintre confrății săi. „Mă abțin“, spunea el candid. Și iată că astăzi, prin voia hazardului (un alt cuvânt pe care îl îndrăgea), se bucura din prima clipă de încrederea acestui spirit absolut ieșit din comun.

Au ieșit în grădina mică, împrejmuită de ziduri, din spatele casei. Soarele blând cădea peste straturile de salată. Albinele se roteau ca săgețile în palele vântului de vest. Fiindcă briza se trezise odată cu ziua.

Dintr-odată, preotul din Lumbres se opri și făcu un pas spre însoțitorul său. În lumina crudă a zilei, chipul său îmbătrânit, brăzdat de urmele insomniei, părea figura unui om aflat în agonie. O clipă, biata lui gură s-a destins, buzele îi tremurau; apoi, ca răspuns la privirea curioasă care îl fixa, privirea lui învinsă își dezvălui secretul, se predă... Bătrânul începu să plângă.

Deja viitorul canonic îl compătimea, ridicând în aer mâna lui palidă.

— Într-adevăr, scumpul meu coleg...

Și începe să rostească multe lucruri în grabă, la întâmplare, așa cum este necesar într-un caz atât de grav, îmbărbătându-se la auzul propriei voci. Vorbind, pentru a fi sigur că îl convinge, îl privea pe preotul care se clătina răpus, pe care infailibila lui elocvența urma să-l redreseze.

— Această criză de exaltare, piosul meu prieten, este doar o încercare pasageră și un avertisment din partea Providenței, care nu poate întotdeauna să aprobe excesele zelului vostru, acele rigori ale penitenței, acele posturi, acele stări de veghe...

Continua să vorbească, grăbit să încheie, spunând din toată inima vorbe de alinare și încurajare, când o voce cu un ton atât de neobișnuit, ah!, cu siguranță o voce unică, atât de neașteptată, a unui om care nu-l ascultase, nu-l mai ascultase și al cărui singur tânguit spulbera întreaga elocvență desfășurată până atunci.

— Prietene, prietene, nu mai pot continua. Am ajuns la capătul puterilor.

Un alt cuvânt îi tremura pe buze, dar nu reuși să-l rostească. Dar confratele vigilant a fost dezorientat doar pentru o clipă:

— Această disperare..., a început el.

Preotul din Lumbres îi pusese deja pe braț o mână imperativă, febrilă.

— Să facem, vă rog, câțiva pași până acolo.

S-au oprit la poalele unui zid cu tencuiala căzută. Ce viață plină de veselie zumzăia în jurul lor!

— Am ajuns la capătul puterilor, spuse vocea cu jale. Ah!, din milă, prietene, acum singurul meu prieten, n-aș vrea ca bunătatea voastră să vă inducă în eroare. Fiți dur! Eu sunt doar un preot infam, un biet preot, un suflet arid, un orb, un orb nenorocit...

— Nici vorbă... nici vorbă, îl contrazise politicos viitorul canonic, nu dumneavoastră, dar poate niște minți nesăbuite care abuzează de creduli... de buna voastră credință... Este atât de ușor să credem în toate laudele care ni se aduc!

A zâmbit și a îndepărtat cu mâna o viespe insistentă (viespea și uimitoarea gură, rostind discursuri, două făpturi bâzâitoare)... Apoi, categoric:

— Vă ascult, spuse el.

Preotul din Lumbres a căzut în genunchi la picioarele lui.

— De-acum sunt în mâinile voastre, a spus el, Dumnezeu m-a încredințat vouă!

— Ce copilărie! exclamă viitorul canonic. Ridicați-vă, prietene. Imaginația voastră e afectată peste măsură de simpla senzație de oboseală, de surmenaj. O! Sunt doar un om de rând, cu o oarecare experiență..., încheie el cu un zâmbet.

Preotul din Lumbres răspunde cu un zâmbet trist. Ce importanță are? El nu vrea decât să vadă în acesta un prieten,

înainte de călătoria supremă, prieten care nu a fost ales, ci trimis, dăruit evident de Dumnezeu, ultimul său prieten. Ah!, cu siguranță, el nu speră să se poată întoarce, să găsească din nou pacea, să trăiască din nou. A ajuns deja prea departe pe drumul blestemat. Va merge, va merge, până la ultima suflare, alături de acest unic tovarăș.

— Vai! a exclamat, am rămas așa cum eram la seminar, la fel, greu de cap, cu inima uscată, lipsit de elan, cu alte cuvinte: un ticălos pe care l-a folosit Providența. Zgomotul din jurul meu, încăpățânarea cu care sunt urmărit, prietenia atâtor păcătoși, atâtea semne și încercări cărora nu le pricep nici sensul, nici scopul. Un sfânt se maturizează în liniște, iar liniștea mi-a fost refuzată. Chiar și adineaori ar fi trebuit să tac... Nu v-aș mai fi făcut nici o mărturisire... (Da... inima mea a sângerat când am părăsit-o într-un asemenea moment pe această biată femeie îngenunchiată – atât de greu – da, greu încercată de soartă...) Nu a fost fără motiv... nu fără motiv... Pentru că... Prietene, în timp ce eram deja în pragul ușii... un gând... un astfel de gând mi-a venit...

— Ce gând? a întrebat preotului din Luzarnes.

Cu un gest involuntar, s-a aplecat spre el, până aproape de gura din care acum răzbătea un murmur confuz... Apoi se ridică, înapăimântat...

— O!... prietene, exclamă el... o, dragul meu!

A ridicat brațele spre cer și le-a încrucișat pe piept, cu umerii largi căzuți, copleșit. Bătrânul preot era încă în genunchi, cu capul plecat. I se vedea doar ceafa cenușie plecată de rușine.

— Deci, silabisi preotul din Luzarnes, gândul acesta v-a venit dintr-odată, pentru prima oară?

— Pentru prima oară.

— Niciodată înainte...?

— Dumnezeu! strigă preotul din Lumbres, niciodată înainte! Nu sunt decât un nenorocit. De ani de zile nu știu ce înseamnă o clipă de pace. Cum ați putea crede... Ce! Doar nu sunt sub călcâiul lui Satan! Un miracol, eu?!... Prietene, într-adevăr, nu am făcut, probabil, în viața mea nici măcar o dată dovada iubirii divine, chiar imperfect, chiar incomplet... Nu! a

fost nevoie de lucrarea înfiorătoare din această ultimă noapte... într-un cuvânt, eu nu îmi mai aparțin... m-am zbatut în ghearele disperării... Și atunci... atunci, ca o batjocură, mi-a venit acel gând în minte...

— Trebuia alungat, a spus celălalt.

— Înțelegeți-mă, spuse bătrânul cu umilință... Am zis: mi-a venit acel gând. E spus greșit așa. Nu este un gând, ci o certitudine... (Ah, nu găsesc cuvinte! Întotdeauna am pățit așa, a strigat, nerăbdător ca un copil...) Trebuie să merg până la capăt, iubitul meu frate, până la ultima mărturisire... Chiar în genunchi în fața voastră, copleșit de spaimă, chiar și punând la îndoială mântuirea mea... cred că... trebuie să cred... cu toată ființa mea că această certitudine a venit de la Dumnezeu.

— Aveți – cum ar trebui să spun? – un semn material...

— Ce semn? întrebă preotul din Lumbres, naiv.

— Dar ce știu eu?... Ați văzut sau ați auzit...?

— Nimic... Doar această voce interioară. Dacă un ordin mi-ar fi fost dat atât de categoric, m-aș fi executat pe loc. Dar n-a fost de fapt un ordin, a fost o simplă promisiune, a fost certitudinea că ar putea fi... dacă aș fi vrut. Dumnezeu mi-e martor că mărturisirea pe care v-o fac îmi sfâșie inima, ar trebui să mor de rușine... Știu... Știu... pur și simplu... sunt sigur... că un cuvânt rostit de mine l-ar fi... Dumnezeul meu!... l-ar fi înviat... da! L-ar fi înviat pe micul mort!

— Uitați-vă la mine, a spus cu autoritate parohul din Luzarnes după o lungă tăcere.

L-a ridicat de jos cu ambele mâini. Când l-a văzut stând în picioare lângă el, cu genunchii plini de noroi, cu capul plecat, i-a fost atât de drag...

— Uitați-vă la mine, a spus din nou... Răspundeți-mi sincer. Ce v-a oprit să încercați... să vă încercați puterea chiar atunci?

— Nu știu, a spus bătrânul preot... A fost un lucru îngrozitor... Când slujitorul e prea josnic, Dumnezeu îl aruncă după ce l-a folosit.

— Dar... credința voastră rămâne intactă?

— Da, a spus din nou preotul din Lumbres.

— Și acum, ce ați hotărât?

— Să mă supun, a răspuns ciudatul om.

Viitorul canonic și-a îndepărtat brusc lornionul și l-a fluturat prin aer.

— Vă dau un sfat simplu, a spus. În primul rând, ne întoarcem în casă, veți veni în urma mea și vă veți cere iertare cum veți ști mai bine. (Plecarea voastră atât de bruscă trebuie să fi părut total ieșită din comun și nedelicată.) În timp ce eu îmi voi îndeplini îndatoririle de politețe, dumneavoastră vă veți duce – ascultați-mă bine – vă duceți în camera mortuară să vă rugați – cum știți mai bine – cum veți dori... Nu vreau să strecur nici o îndoială în mintea voastră, și-așa destul de tulburată... Eu voi lua totul asupra mea, conchise el după un moment imperceptibil de ezitare, dar cu un gest categoric, decisiv.

(În felul acesta, și-a ascuns, lui însuși, slăbiciunea unei mișcări de curiozitate, abia conștiente, nemărturisite. Pentru că, uneori, cel mai simplu om, rătăcit într-o sală de jocuri de noroc și furat de ritmul tuturor acelor inimi pline de pasiune, aruncă un ludovic pe masă și scoate la iveală un pic din sine însuși.)

Apoi, ridicând lornionul la nivelul ochilor:

— După aceea, prietene, veți merge frumușel să vă odihniți un pic.

— O să încerc, a spus cu umilință bătrânul preot.

— Asta depinde de voi. Starea de repaus, spun experții, este un act voluntar. La mulți bolnavi, insomnia este doar una dintre miile de forme de manifestare a lipsei de voință, a abuliei. Vă spune asta un om căruia aceste probleme îi sunt familiare. O criză morală, cum ar fi aceasta, este, fără discuție, reacția naturală a unui organism surmenat. Între noi, dragul meu coleg, vorbesc fără ocolișuri. Cel mai adesea, pacea pe care o căutați atât de departe se află mai aproape decât vă așteptați; o viață sănătoasă v-o va reda. Desigur, în gura unui preot, aceste adevăruri pot fi considerate uneori sau periculoase, sau mijloace delicate de manipulare. Dar din partea unei minți superioare ca a voastră, nu mă tem de nici una dintre aceste interpretări excesive, ca din partea unor oameni plini de scrupule...

— Mă credeți nebun, a spus preotul din Lumbres, cu

blândețe.

Și-a ridicat privirea, până atunci plecată, asupra lui, cu ochii plini de o tainică tandrețe. Apoi a continuat:

— Vai! Cu puțin timp în urmă, aș fi dorit-o încă. În anumite momente, a te vedea pe tine însuși este o încercare atât de grea, încât ne-am dori ca Dumnezeu să spargă oglinda. Am sparge-o, prietene... E greu să stai în picioare la poalele Crucii, dar și mai greu să o privești concentrat... Ce spectacol, prietene, al nevinovăției în agonie! Dar, la urma urmei, această moarte nu înseamnă nimic... poate primi lovitura finală, poate fi omorât, îi poate fi astupată cu pământ inefabila gură, înăbușindu-i strigătul... Nu! Mâna care îl înlănțuie e mai ingenioasă și mai puternică; privirea care nu se mai satură uitându-se la el nu e o privire omenească. Ura înfiorătoare care mocnește în jurul muribundului este bine întreținută. Carnea divină nu este doar sfâșiată, e smulsă, profanată printr-un sacrilegiu absolut, până în măreția agoniei... Batjocura lui Satan, prietene! Hohotele de râs, bucuria fără margini a lui Satan!...

— ...Pentru un astfel de spectacol, a adăugat după o clipă de tăcere, noroiul nostru este chiar prea curat...

— Drama Calvarului, a început viitorul canonic...

Nu a mai continuat. Din acel moment, acest preot cartezian nu a mai înțeles nimic. Filosoful eminent, ale cărui discursuri dezvăluiau cândva multor frumoase curioase un alt univers sensibil și care, printr-un dozaj savant de matematici și spirit, făcea din problema ființei un divertisment pentru oamenii onorabili – dacă într-o zi l-ar fi auzit vorbind pe vreunul dintre acele animale bizare de jucărie, cu arcuri, pârghii și pinioane – s-ar fi simțit mai puțin contrariat decât de acest preot nefericit, până acum atât de hotărât, și care, dintr-odată, scos din el însuși, nu se mai recunoaște.

Parohul din Lumbres a pus pe fruntea viitorului canonic un deget ascuțit.

— Nefericiți ce suntem, a spus el rar cu o voce răgușită, nefericiți suntem noi, care avem aici doar un strop de creier și orgoliul lui Satan! Ce să fac eu cu prudența voastră? Acum, soarta mea este hotărâtă. Ce pace am căutat, ce liniște? Nu

există nici o pace aici, pe pământ, vă spun eu, nici o pace, iar într-un singur moment de liniște deplină, această lume putredă s-ar risipi ca fumul, ca un miros. L-am rugat pe Domnul să-mi deschidă ochii; am vrut să-i văd Crucea; am văzut-o; nu știți ce înseamnă ea... Drama Calvarului, spuneți voi... Doar vă săgetează privirea, altceva, nimic... Ascultați! Eu care vă vorbesc, Sabiroux, am auzit – da – chiar și în amvonul Catedralei... lucruri... nu știu cum să vă spun... Ei vorbesc despre moartea Domnului ca despre o veche poveste... Ei o înfrumusețează... o înfloresc. De ce fac toate astea? Drama Calvarului! Aveți grijă!

— Dragul meu prieten... prietenul meu, îngâna celălalt la capătul puterilor... o astfel de exaltare... o astfel de violență... atât de departe de firea voastră...

Și, cu siguranță, cuvântul în sine nu l-a înspăimântat atât de mult ca această voce, devenită atât de dură. Dar cel mai rău a fost rostirea propriului nume, a celor trei silabe aruncate în vânt, ca un ordin: „Sabiroux... Sabiroux...”

— Aveți grijă, Sabiroux, lumea nu este un mecanism montat cu precizie. Între Satan și El, Dumnezeu ne aruncă în luptă pe noi, ca pe ultimul său bastion. Prin noi, timp de secole și secole aceeași ură urmărește să-l atingă, iar inefabila crimă se comite asupra bietului trup omenesc. Ah! Ah! Oricât de sus, oricât de departe am înălța rugăciunea și dragostea noastră, îl luăm cu noi, legat de trupul nostru, pe însoțitorul hidos, izbucnind într-un hohot de râs colosal! Să ne rugăm împreună, Sabiroux, să dureze puțin încercarea, iar jalnica turmă umană să fie cruțată. Jalnică turmă!...

Vocea i se frânge în gât și-și acoperă ochii cu mâinile tremurânde. Totul în jur, în grădinița însořită, fluieră și cântă. Dar ei nu aud nimic.

„Jalnică turmă!“, a repetat încet. Amintindu-și de cei pe care atât de mult îi iubise, gura îi tremură, iar un fel de surâs îi urcă încet pe chip și se împrăstie cu o măreție atât de blândă, încât Sabiroux s-a temut că o să-l vadă căzând acolo, înaintea lui, mort. L-a strigat de două ori, cu timiditate. Apoi, ca un om care se trezește:

— Trebuia să vorbesc așa. Acum e mai bine. Cred că îmi

permiteți, Sabiroux, să modific un pic părerea voastră despre mine. Mi-ar fi foarte greu să vă las să credeți că am fost vreodată favorizat de... de viziuni... de apariții... în sfârșit, de ispite neobișnuite. Acestea nu sunt pentru mine. Nu! Ceea ce am văzut, prietene, am văzut în sacristia mea mică, așezat pe scaunul meu de paie, la fel de clar cum vă văd. Vedeți dumneavoastră, nu știm cum arată un păcătos. Ce înseamnă o voce în întunericul confesionalului, care toarce, se grăbește, se grăbește și apasă doar pe primele silabe de la *mea culpa*? Asta merge la copii, sărmanii micuți! Dar trebuie să vezi, trebuie să vezi fețele pe care totul se citește și privirile. Ochii omului, Sabiroux! Întotdeauna e ceva de spus despre ei. Sigur! am stat la căpătâiul multor muribunzi; nu-i mare lucru; ei nu mai sperie pe nimeni. De-acum sunt în mâinile Domnului. Însă nenorociții pe care i-am văzut în fața mea – și care discută, zâmbesc, se ceartă, mint, mint, mint – până când o ultimă apăsare îi aruncă la picioarele noastre ca pe niște saci goi! Asta încă face impresie în societate, nu-i așa! Impresionează fetele. E o blasfemie agreabilă... Ah! mult timp n-am înțeles; nu vedeam decât rătăciți, pe care Dumnezeu îi adună în trecere. Dar există ceva între Dumnezeu și om, și nu este un personaj secundar... Există... există la această ființă întunecată, fără seamăn de subtilă și încăpățânată, care cu nimic nu poate fi comparat, poate doar cu ironia crudă sau cu râsul feroce.

Lui i s-a dat Domnul pentru o vreme. Iar în noi, El este schingiuit și devorat. Din noi este El smuls. De secole neamul omenesc este stors în teasc, sângele nostru se scurge în valuri pentru ca și cea mai mică bucată de carne divină să fie pentru înfiorătorul călău prilej de satisfacție și de batjocură... O! Cât de profundă este ignoranța noastră! Pentru un preot erudit, manierat, diplomat ce este diavolul, vă întreb? Cu greu îndrăznesc să-i rostească numele fără să râdă. Îl fluieră ca pe un câine. Dar ce? Cred ei că l-au domesticit? Hai! Hai! Au citit prea multe cărți și nu s-au spovedit îndeajuns. Nu vor decât să fie plăcuți. Nu îi plac decât nătărăii, pe care îi liniștesc. Noi nu amăgim pe nimeni, Sabiroux! Noi suntem în prima linie a unei lupte pe viață și pe moarte și-i avem în spate pe cei mici ai noștri. Preoți! Dar ei nu aud strigătul suferinței universale! Nu-

i spovedesc decât pe paracliseri! Oare n-au avut niciodată înaintea lor, față în față, un chip dezorientat? N-au văzut, oare, niciodată, ridicându-se una din acele priviri de neuitat, pline de ură față de Dumnezeu, cărora să nu mai ai nimic să le dai, nimic! Avarul, ros de cancerul lui, desfrânatul, ca un cadavru, ambițiosul, mânat de un singur vis, invidiosul, mereu cu ochii la alții. Oare ce preot n-a plâns niciodată de neputință în fața misterului pătimirii omenești, al Domnului insultat în om, refugiul său!... Ei nu vor să vadă! Ei nu vor să vadă!

Pe măsură ce glasul aspru se înălța în vânt, către soare, grădina îl sfida plină de viață. Zefirul de mai, rostogolind pe cer norii cenușii, acoperea din când în când orizontul cu turmele lor imense. Apoi, un flux de lumină orbitoare, ca lama de oțel a unei săbii, săgetând întreaga câmpie întunecată, a strălucit umplând gardul viu de splendoare.

„M-am simțit, a scris mai târziu abatele Sabiroux, ca pe un pisc izolat, expus fără apărare la loviturile unui inamic invizibil... Iar el a devenit din nou tăcut, uitându-se la același punct în spațiu. Părea să aștepte un semn care nu mai venea.“

VI

Vom da cuvântul martorului din a cărui istorisire am reținut miezul, martor care a fost ales de cel mai priceput și mai puternic ca să-l asiste pe bătrânul paroh din Lumbres în ultima sa luptă. La fel ca în cazul citatelor anterioare, și acestea au fost preluate din raportul voluminos adresat superiorilor săi de scrupulosul canonic. Cu siguranță, vom vedea teama și amorul-propriu exprimându-se, uneori, cu o șiretenie nevinovată. Dar nu e nimic într-atât de josnic în pledoaria unui nefericit care își apără prejudecățile, tihna, vanitatea, rațiunea sa de a trăi.

Cu certitudine, este dificil de imaginat cu destulă forță un eveniment petrecut deja demult, dar o conversație ca aceea pe

care am încercat să o redau aici îmi scapă printre degete, ca să zic așa, și nici cea mai fidelă memorie nu ar putea, la distanță, să descrie atitudinea, tonul, miile de mici incidente care schimbă sensul cuvintelor și ne forțează să auzim doar ce se află în concordanță cu convingerile noastre intime. Sunt convins că respectul pe care îl datorez comenzii oficiale venite din partea superiorilor mei și dorința mea de a lămuri lucrurile vor învinge repulsia și problemele mele de conștiință. Voi încerca, așadar, nu atât să repet cuvintele, cât să reproduc sensul general și senzația unică pe care am trăit-o.

— Vedeți să nu vă înșele cineva, Sabiroux!⁵, a exclamat dintr-odată nefericitul meu confrate, cu o voce care m-a ținut în loc. Scotea fulgere din priviri. O dată sau de două ori, am încercat să mă fac auzit, fără ca el să binevoiască să-și plece ochii. Ar trebui să recunosc din nou? Eram sub puterea vrăjii, dacă putem să numim vrajă tensiunea nervoasă îngrozitoare în care mă aflam și o curiozitate mistuitoare. Cât a vorbit nu mai aveam nici o îndoială că sunt în prezența unui om cu adevărat supranatural, căzut în extaz. Nenumărate lucruri, la care nu m-am gândit niciodată și care astăzi îmi par obscure și pline de contradicții, sau doar născute dintr-o imaginație puerilă, atunci îmi erau clare, și pentru inimă, și pentru rațiune. Am crezut că am pătruns într-o nouă lume. Cum să reproduc cu sânge-rece acele propoziții nemaiauzite în care, implorând și amenințând pe rând, uneori palid de furie, alteori cu chipul scăldat în lacrimi, cu un ton sfâșietor, nu mai spera în mântuirea sufletelor, evoca martiriul lor inutil, cuprins de furie și revoltă împotriva răului și a morții, de parcă îl strângea pe Satan de gât. Satan! Numele îi revenea pe buze fără încetare și îl rostea cu un ton nemaiauzit, care îți străpungea inima. Dacă ar fi permis ca ochii omului să-l zărească măcar pe îngerul rebel, căruia sfânta naivitate a străbunilor noștri i-au atribuit tot felul de grozăvenii, acum mai bine înțelese, astfel de cuvinte l-ar fi evocat, întrucât umbra lui era deja între noi doi, preoți umili, în mica grădină.

Nu!, domnilor, un astfel de discurs nu poate fi reproduș cu sânge-rece! Ar trebui să-l auziți pe acest om venerabil, transfigurat de groază, stăpânit de ură, cum evocă amintirile cele mai ascunse ale misiunii sale sacre, confesiunile teribile,

evoluția păcatului în suflete, cum, cu privirea lui vizionară, vedea pe fețele nefericiților, deveniți victimele demonului, desenându-se linie cu linie agonia Domnului nostru pe Cruce. Am fost copleșit de un soi de entuziasm. Nu mai eram unul dintre acei slujitori ai moralei creștine, ci un om inspirat, unul dintre acei exorciști legendari, gata să smulgă din ghearele forțelor răului oile din turma lor. Miracol al elocvenței! Rosteam cuvinte fără șir, voiam să pornesc la atac, să înfrunt pericole, poate chiar martirajul. Pentru prima dată, mi se părea că întrezăresc adevăratul scop al vieții mele și demnitatea sacerdoțiului. M-am prosternat, da, m-am prosternat la picioarele vicarului din Lumbres. Mai mult! Am strâns în pumni faldurile sutanei lui sărăcăcioase, mi-am apăsat buzele de ea, am udat-o cu lacrimile mele, exclamând, vai!, pradă bucuriei mele fără de margini, mai mult am aruncat acele cuvinte decât le-am rostit: „Sunteți un sfânt!... Sunteți un sfânt...!”.

Nu o dată, ci de douăzeci de ori a repetat canonicul în extaz aceste cuvinte, rostindu-le confuz, cu emoție. Nu mai simțea pământul sub picioare, orizontul se învârtea ca o roată. Era ușor ca un fulg, uimitor de ușor și liber, în aerul proaspăt de primăvară. „Credeam că am devenit nemuritor“, a notat.

Ce cuvânt a fost, prin urmare, suficient de puternic pentru a ridica o atât de mare greutate, sau ce tăcere miraculoasă? Ce i-a strecurat în ureche acest tragic bătrân, pe care ispita l-a încercat până la capăt și care, respins de toți, și de Dumnezeu însuși, bruscăt, învins, aflat în pragul morții și-a întors privirea către un prieten? Dar acest lucru nu îl vom afla nicicând...

— Ah! Suntem sub călcâiul lui Satan, a spus el în cele din urmă, cu o voce slabă și dezarmată.

Preotul din Luzarnes bâiguie uimit:

— Prietene, frate al meu, nu v-am cunoscut cu adevărat... Nu știam... Dumnezeu v-a creat ca să fiți mândria diecezei, a Bisericii, a amvonului Adevărului... Și ce faceți cu astfel de daruri admirabile? Suspinați din nou, vă credeți învins! Dumneavoastră! Lăsați-mă cel puțin să îmi exprim recunoștința, emoția pentru binele pe care mi l-ați făcut, pentru entuziasmul...

— Nu m-ați înțeles, a spus simplu preotul din Lumbres.

Știe că trebuie să tacă, dar va vorbi totuși. Slăbiciunea are logica și cursul ei, la fel ca eroismul. Însă bătrânul ezită înainte de a da lovitura de grație.

— Nu sunt un sfânt, reluă. Haideți! Lăsați-mă să spun. Sunt, poate, un damnat... Da! Uitați-vă la mine... Îmi văd clar trecutul, ca pe un peisaj, ca și cum, privit de la înălțime, din Chennevières, târgul Pin se întinde la picioarele mele. M-am străduit să mă izolez de lume, am vrut, dar celălalt este mai puternic și mai viclean; cu ajutorul lui mi-am pierdut încet-încet speranța. Cât de mult am suferit, Sabiroux! De câte ori nu m-am străduit să mă abțin! Am hrănit în mine această scârbă; este ca și cum l-aș fi strâns la piept pe diavolul copil. Ajunsesem la capătul puterilor când această criză a reușit să distrugă totul. Cât de prost am fost! Dumnezeu nu este acolo, Sabiroux!

Ezită o clipă în fața acestui preot luminos, cu ochi candizi – o victimă inocentă. Apoi, cu furie, lovește și repetă:

— Un sfânt! Atâta știți să spuneți. Sfinți! Știți ce înseamnă asta? Luați aminte, Sabiroux! Păcatul rareori intră în noi cu forța, el pătrunde prin viclenie. Se strecoară întocmai ca aerul. N-are nici formă, nici culoare, nici gust specifice, dar le capătă pe toate. Ne roade pe dinăuntru. Pe câțiva nefericiți îi devorează de vii și strigătele lor ne înspăimântă, iar alții sunt deja reci, dar nu chiar morți, ci morminte goale. Domnul nostru a spus-o: ce cuvinte, Sabiroux! Dușmanul oamenilor le fură totul, chiar și moartea, apoi își ia zborul izbucnind în hohote de râs.

(Aceeși flacăra trece prin privirea lui fixă, ca o reflecție pe perete.)

— Râsul său! Iată arma prințului lumii noastre. E alunecos și mincinos, poate lua orice înfățișare, chiar și pe a noastră. Nu așteaptă niciodată, nu se oprește nicăieri. Este în privirea celui care îl înfruntă și în gura celui care îi neagă existența. El este în îndoiala mistică și în certitudinea și seninătatea neghiobului... Prințul lumii! Prințul lumii!

De ce această furie? Împotriva cui?... se întreabă sincer preotul din Luzarnes.

— Ah! strigă apoi, oameni ca dumneavoastră...

Dar Sfântul din Lumbres nu-l lasă să termine; vorbește mai tare ca să-l acopere.

— Oameni ca mine! V-o spune Biblia, Sabiroux; ei se risipesc în propria lor înțelepciune.

Apoi a întrebat dintr-odată, cu voce autoritară:

— Prințul lumii... Ce credeți despre această lume?

— Ei bine, probabil..., îngaimă preotul printre dinți.

— Prințul lumii; iată cuvântul crucial. Este prinț al *acestei lumi*, o stăpânește, îi este rege.

„...Suntem sub călcâiul lui Satan, a reluat după o pauză. Pe voi, pe mine mai mult decât pe voi, ne străvește cu o siguranță disperantă. Suntem copleșiți, scufundați, înecați. El nici măcar nu se obosește să ne țină la distanță, pe noi, amărății, din contră, ne-a făcut instrumentele lui; ne folosește, Sabiroux. În acest moment, ce sunt eu însumi? Un scandal în ochii voștri, un spin pe care el vi-l înfige în inimă. Iertați-mă, în numele milei divine! Am hrănit în mine acest gând, care s-a copt cu fiecare zi, în tăcere, toată viața mea. Nu-l mai pot stăpâni; m-a devorat. Acum mă aflu în el, în infernul meu! Am cunoscut prea multe suflete, Sabiroux, am auzit prea multe cuvinte omenesti, care nici măcar nu încercau să ascundă fapta rușinoasă, ci chiar o scoteau la iveală; în întregime, pompată ca sângele dintr-o rană. Iar eu am crezut că pot să lupt, ba chiar să înving. La începutul vieții noastre preotești ne facem o idee aparte despre păcătos, atât de generoasă. Revoltă, blasfemie, sacrilegiu, acestea au grandoarea lor sălbatică, sunt fiare pe care le vom îmblânzi... Să îmblânzești un păcătos! O, ce gând ridicol! Înseamnă să supui nevolnicia și lașitatea la un loc! Cine nu obosește dacă ridică o greutate inertă? Toți sunt la fel! În revărsarea nestăvilită a mărturisirii, în acordarea iertării, mincinoși în continuare, întotdeauna! Fac pe oamenii puternici și prudenți, care, mânați de un avânt subit, trec peste decență, morală și restul și imploră un sprijin solid. Ah! Nenorocire! Sunt epuizați! Am văzut, fiți atent, am văzut cum, la auzul unui nume de femeie, erau cuprinși de convulsii de furie și, torturați de frică, remușcări și invidie, se târau la picioarele mele ca niște lighioane..., am văzut. Nu! Nu! Această

imensă înșelăciune, acest răs crud, acest mod de a-și profana victimele ce vor fi ucise, iată-l pe câștigătorul Satan! Mă înțelegeți, Sabiroux?”

Ochii albaștri ai profesorului îi susțineau privirea cu o curiozitate pură, cu o bunăvoință infinită, eternă. Ah! Cum se va sparge, până la urmă, acest smalț albastru! Iar bătrânul luptător, în fața marelui copil cu chipul senin, pălea și roșea rând pe rând. Inima îi bătea cu lovituri viguroase, regulate în piept, iar voința lui puternică, niciodată mai implicată ca acum, deja se refăcuse, rupea zăgazurile. L-a împins pe Sabiroux la perete și i-a strigat la ureche, cu un ton pe care acesta nu-l va uita niciodată:

— Suntem învinși, vă spun! Învinși! Învinși!

O clipă, o lungă clipă, ascultă propria-i blasfemie ca pe un ultim bulgăre de pământ aruncat în mormânt. Pe cel care și-a renegat de trei ori stăpânul⁶, o singură privire l-a putut absolve de păcat, dar ce speranță mai are acela care s-a renegat pe el însuși?

— Prietene! Prietene! strigă preotul din Luzarnes.

Dar Sfântul din Lumbres îi respinge ușor mâinile:

— Lăsați-mă, lăsați-mă... nu mă mai ascultați.

— Să vă las! izbucni celălalt, să vă las! Nu am mai văzut vreo ființă ca voi. Mai degrabă, iertați-mă că m-am îndoit. Sunt gata să fiu martorul încercării la care atât de mult ați reflectat... Nimic nu este imposibil de realizat pentru un om ca dumneavoastră... Să mergem! Să mergem! Vă urmez; Dumnezeu este cel care v-a inspirat chiar acum. Haideți! Să ne întoarcem în casă împreună. Să i-l aduceți mamei înapoi pe micuțul mort.

Preotul din Lumbres se uită la el uluit, își trece mâna peste frunte, încercând să înțeleagă... Chiar și pentru un moralist – tragică, surprinzătoare uitare!... Cum! Nu-și mai amintește?...

— Prietene, venerabilul meu prieten, a repetat, trebuie să vă reamintesc că nu de mult, chiar în acest loc...?

Și-a amintit. Ultima invocare a milei divine, promisiunea uimitoare care l-ar fi salvat, dar pe care el a tratat-o cu îndoială, în loc să fie ascultător ca un copil ale cărui mâini mici fac lucruri uimitoare, de care nu avea habar, e, oare, posibil?

Este nevoie să-i amintească celălalt. Obsesia cu care, de două zile și două nopți, nenorocitul și-a înlănțuit gândul – o, Doamne! – probabil, în momentul în care i-a sădit-o în minte – cu ce mână! – l-a luat în întregime în stăpânire și pe el. În clipa decisivă, în clipa unică a vieții sale excepționale – batjocură suverană, absolută – el nu mai era decât un biet animal uman, capabil doar să sufere și să urle.

Ah! Naufragiatul care, în ceața dimineții, nu mai zărește vela sclipitoare a corabiei; artistul care, secăt de inspirație, se usucă pe picioare; mama care vede cum fiul ei muribund își dă ultima suflare, nici unul dintre ei nu ar înălța la cer un strigăt mai sfâșietor.

Cu toate acestea, sub o astfel de lovitură, bătrânul erou nu s-a prăbușit în genunchi. Nu se mai roagă. Măsoară cu răceală genunea căderii sale; rememorează pentru ultima dată tacticile superioare ale inamicului care l-a învins. „Am urât păcatul, își spune, apoi însăși viața, iar ceea ce am simțit ca inefabil, în desfătările rugăciunii, a fost, probabil, aceasta disperare care lua ființă în inima mea.“

Una câte una, imaginile năvălesc asupra noastră, apoi, în plină tulburare a conștiinței, rațiunea dă lovitura finală. În aceeași măsură ca și instinctul, această înaltă facultate a omului, de care acesta e atât de mândru, intră în panică. Parohul din Lumbres simte asta; duce până la capăt gândul care îl ucide. „Ce-i asta? Chiar în clipa în care m-am crezut... ce! Chiar în starea de extaz a iubirii divine!...“

— Oare Dumnezeu și-a râs de mine?

Când se destramă un vis, care mereu ni s-a părut realitatea însăși și de care ne-am legat destinul, atunci când dezastrul este complet – a atins perfecțiunea – ce altă forță ne animă din nou, dacă nu dorința nestăvilită de a desfiinde dezastrul, de a-l grăbi, de a-l cunoaște în sfârșit?

— Să mergem, a spus parohul din Lumbres.

Traversează cu pași mari grădina, întunecată de un nor negru. A reapărut în pragul casei.

— Iată-l! exclamă cea care l-a așteptat cu sufletul la gură.

Se îndreaptă spre el, se oprește, pierzându-și parcă speranța la vederea acestei fețe desfigurate, în care nu se citește decât o voință feroce, chip de erou, nu de sfânt. Dar el, fără să aplece spre ea privirea, se duce direct către ușa închisă, în spatele mesei mari de stejar și, cu mâna pe clanță, cu un gest, îl oprește în loc pe confratele lui intimidat. Ușa se deschide în camera întunecată și mută, obloanele sunt trase. O clipă, flacăra lumânării tremură. Intră și se închide în cameră cu mortul.

Camera, cu pereții dați cu var, este îngustă și adâncă; este cea din spatele bucătăriei, în care doctorul a decis să fie dus bolnavul, fiindcă e mai mare, are două ferestre la răsărit, vedere spre grădină, către pădurea Sennecourt și dealurile din Beauregard, traversate de garduri vii înflorite. Pe gresia roșie a fost întins un covor uzat. Singura lumânare abia luminează zidurile goale. Iar lumina care pătrunde de afară – cine știe cum – prin fisuri invizibile, se adună și plutește în jurul cearceafurilor albe, perfect întinse, fără nici o cută, țepene, care cad perfect egal pe podea, de ambele părți ale băiețelului, acum uimitor de cuminte și tăcut. O muscă agitată bâzâie.

Preotul din Lumbres stă drept la picioarele patului și privește, fără să se roage, crucifixul de pe pânza întinsă. Nu speră că va auzi din nou ordinul misterios. Dar promisiunea a fost făcută, ordinul, auzit; e suficient. Iată-l pe slujitorul necredincios acolo unde îl aștepta în zadar stăpânul său, care acum ascultă impasibil judecată meritată.

Ascultă. Afară, în spatele obloanelor, grădina strălucește și trosnește sub razele soarelui, ca un buștean de fag încă verde, aruncat în foc. Înăuntru, atmosfera este grea, încărcată de parfum de liliac, de ceară caldă și de un aer solemn. Tăcerea nepământeană, pe care zgomotele de afară o traversează fără să o tulbure, se ridică în jur din străfunduri. Se ridică asemenea unui abur nevăzut și deja se desfac și se dezleagă formele vii, întrevăzute prin ea; deja sunetele încetează, deja se regăsesc și se înnoadă din nou mii de lucruri necunoscute. Asemenea întâlnirii a două lichide cu densități diferite, se

suprapun două realități, fără să se confunde, într-un echilibru misterios.

În acest moment, privirea sfântului din Lumbres o întâlnește pe aceea a mortului și o fixează.

Privirea unui singur ochi mort, celălalt este închis. De bună seamă, ochii închiși în grabă și cu o mână tremurândă, contracția musculară a ridicat un pic pleoapa, iar acum se poate vedea sub genele ridicate irisul albastru, deja ofilit, dar straniu de întunecat, aproape negru. Din chipul palid, adâncit în pernă, nu se vede decât ochiul, în mijlocul unui cearcăn rotund, ca o gaură în umbră. Corpul mic, în giulgiul presărat cu liliac, are deja rigiditatea și acele unghiuri ale unui cadavru, în jurul căruia aerul, atât de iubitor de forme vii, pare solidificat ca un bloc de gheață. Patul de fier, cu mica lui povară rece, pare o corabie fantastică, ancorată pentru totdeauna. Nu mai există decât privirea aceasta înapoi – privirea lungă a unui exilat – la fel de clară ca un semn făcut cu mâna.

Desigur, parohul din Lumbres nu se teme de această privire; dar o cercetează. Încearcă să o înțeleagă. A trecut pragul camerei dintr-un soi de sfidare, gata să joace între acești patru pereți albi o partidă disperată. S-a îndreptat spre mort fără să fie deloc mișcat, fără pic de compasiune, ca spre un obstacol care trebuie depășit sau ca spre un obiect prea greu care trebuie urnit din loc... Și iată că mortul i-a luat-o înainte: *el chiar îl așteaptă*, asemenea unui adversar hotărât, gata de luptă.

Fixează mai întâi ochiul întredeschis cu o atenție curioasă, din care dispăruse orice urmă de milă, și apoi cu un fel de nerăbdare crudă. Bineînțeles că se confruntase cu moartea la fel de des ca un bătrân soldat; un astfel de spectacol îi este familiar. Să facă un pas, să întindă o mână, să-i închidă pleoapa ca să acopere ochiul care îl spionează, pe care nimic nu-l mai apără, ce poate fi mai simplu? Nici o groază nu-l reține acum, nici o repulsie. Mai degrabă dorința, așteptarea nemărturisită a unui lucru imposibil, care e pe cale să se împlinească în afara lui, fără el. Gândul lui ezită, dă înapoi, înaintează din nou. Îl provoacă pe acest mort, tot așa cum, imediat, fără să știe, va provoca un joc mai presus de puterea

omenească.

Încearcă încă o dată să se roage, își mișcă buzele, își destinde gâtul încleștat. Nu! încă o clipă... încă o clipă cât de scurtă... Spaima nebună, lipsită de sens, că un cuvânt imprudent poate îndepărta pentru totdeauna o prezență invizibilă, simțită, dorită, temută, îl ținutuește pe loc, mut. Mâna care schița în aer semnul crucii cade din nou. Mâneca largă, în treacăt, face să pâlpaie flacăra lumânării și o stinge. Prea târziu! A văzut, de două ori, ochii deschizându-se și închizându-se ca o chemare mută. Își înăbușă un țipăt. Camera întunecată este deja mai liniștită ca înainte. Lumina de afară se strecoară prin obloane, plutește în jur, dă contur fiecărui obiect pe un fond de cenușă și înconjoară patul cu o aură albăstrie. În bucătărie orologiul bate de zece ori... Râsul unei fete răsună în aerul dimineții senine, vibrează îndelung... „Haide! Haide!“, spune Sfântul din Lumbres cu o voce nesigură.

Scotocește prin buzunare cu o nerăbdare caraghioasă, caută bricheta din iască, un dar de la Contele de Salpène (pe care întotdeauna o uită acasă, pe masă), descoperă un chibrit, nu reușește să-l aprindă, repetă: „Haide! Haide!“, cu dinții strânși. Când și-a golit buzunarele, și-a pus pe jos cuțitul cu mâner din corn, niște scrisori, batista din bumbac de un roșu atât de frumos!, și acum pipăie în zadar podeaua, ici și colo, fără să le găsească. Patul din apropiere face o umbră mai densă. Dar mai sus, prin contrast, ceața luminoasă din jurul obloanelor închise se lărgeste și se extinde. Deja apare chipul mortului... treptat... urcă... încet... la suprafața întunericului. Preotul se apleacă să-l atingă, privește... *Cei doi ochi, acum larg deschiși, îl privesc și ei.*

Încă o clipă, înfruntă această privire cu o speranță nebună. Dar nici o mișcare nu animă pleoapele ridicate. Ochii, de un negru mat, sunt lipsiți de orice gând omenesc... Și totuși... Un alt gând poate?... O ironie, recunoscută imediat, într-o străfulgerare... Provocarea aruncată de stăpânul morții, de hoțul de oameni... El este.

— Tu ești. Te-am recunoscut, exclamă sărmanul preot, cu o voce joasă, rostind clar cuvintele. În același timp, i se pare că tot sângele din vine îi potopește inima, ca o ploaie înghețată.

O durere fulgerătoare, de nedescris, îl săgetează de la un umăr la altul, scurgându-se deja în brațul stâng, până la degetele amorțite de frig. O spaimă îngrozitoare, niciodată simțită ca acum, fizic, îi lasă un gol în piept, ca și cum i-ar fi fost sorbit tot aerul din plămâni. Se abține să țipe, să strige după ajutor.

Orice urmă de energie vitală a dispărut: moartea este aproape, sigură, inevitabilă. Tenace, bătrânul luptă împotriva ei cu o energie disperată. Se clatină, face un pas ca să-și recapete echilibrul, se agață de pat, nu vrea să cadă. Dintr-un simplu pas greșit, patruzeci de ani ai unei voințe nobile, altruiste, trăită la cea mai înaltă tensiune se risipesc într-o secundă, pentru o ultimă încercare supraomenească, capabilă un moment să oprească destinul.

Este deci adevărat că, atât timp cât se ascunde în noaptea care îl acoperă, perseverentul călău, care se distrează pe seama omului de parcă ar fi o pradă, pe care o ademenește cu farmecele lui, o cheamă, îi ia mințile, îi poruncește sau o mângâie, îi ia sau îi dă speranța, îi vorbește pe toate tonurile, înger sau demon, cu mii de voci, eficace, puternic asemenea unui Dumnezeu. „Asemenea unui Dumnezeu! Ah! Ce contează infernul și focurile lui, numai să fie nimicită, o dată, numai o dată, monstruoasa răutate! Este posibil, vrea oare Dumnezeu ca slujitorul care l-a urmat să găsească în locul său pe ridicolul rege al muștelor⁷, pe bestia de șapte ori încoronată? Doar asta li se va da buzelor care caută Crucea sau brațelor care o strâng la piept? Această minciună?... Este posibil?, repetă Sfântul din Lumbres cu voce joasă, este posibil?...“ Și imediat strigă:

— M-ați înșelat!

(Durerea ascuțită care-l strangulează ca o cumplită cingătoare își slăbește puțin strânsoarea, dar respiră tot cu greutate. Inima îi bate încet, sufocată. „Am doar o clipă“, și-a spus nefericitul, ridicând, unul după altul, picioarele grele ca plumbul.)

Dar nimic nu-l oprește pe cel care, cu maxilarul încordat și mânat de un singur gând, înaintează spre inamicul victorios, calculându-și lovitura. Sfântul din Lumbres își strecoară mâinile sub brațele mici și rigide și trage pe jumătate afară trupul ușor. Capul copilului atârână în față și se leagănă de pe

un umăr pe celălalt, apoi se dă pe spate și rămâne nemișcat. Părea că spune: „Nu!... Nu!“, cu gestul nostim, plictisit al copilului răsfățat. Dar nimic nu mai contează pentru țăranul aspru, care, mânat de speranța supremă, e cuprins de o furie supraumană, unul dintre acele sentimente elementare, de copil sau de semizeu?

Ridică băiețelul ca pe o hostie. Aruncă spre cer o privire feroce. Cum ar putea cineva să reproducă strigătul disperării, blestemul eroului, care nu cere nici milă, nici iertare, ci dreptate! Nu, nu! El nu imploră acest miracol, îl pretinde. Dumnezeu i-l datorează, Dumnezeu i-l va da, sau totul nu este decât o himeră. Dintre el și Tine, spune-mi care este stăpânul! O, cuvântul nebunesc, nebunesc, dar făcut să ajungă până la ceruri și să spargă tăcerea! Cuvânt nebunesc, pățimașă blasfemie!...

Celui care a adus moartea pentru specia umană poate că i-a fost îngăduită puterea de a distruge însăși viața, de a o restitui neantului căruia i-a fost smulsă. Că a suferit în zadar, fie! Dar el chiar a crezut. „Arată-Te, a strigat cu acea voce interioară prin care se manifestă, în lumea invizibilă, forța abisală a omului, arată-Te, înainte de a te părăsi pentru totdeauna!“ O, nefericitul preot bătrân, care sacrifică totul pentru a primi un semn din ceruri! Și acest semn nu-i va fi refuzat, pentru că credința care mută munții din loc poate reînvia un mort... Dar Domnul nu se dăruiește decât iubirii.

VIII

Nu deținem de la Sfântul din Lumbres decât o foarte scurtă relatare, sau mai degrabă niște note scrise în grabă și într-o stare de confuzie mentală vecină cu delirul. Conținutul lor este stângaci și atât de naiv, încât este imposibil să transcrii ceva fără a modifica. Nimic nu amintește de omul extraordinar care a fost obiectul a nenumărate tentative de a fi împins în

ghearele disperării; ci, dimpotrivă, îl regăsim pe fostul preot din Lumbres, cu umilința lui candidă, respectuos față de superiori, ba chiar o bunăvoință de prost gust, cu teama lui servilă de scandal și aceeași neîncredere în sine, conjugată cu o profundă deznădejde fără remediu și care nu face decât să îi prevadă sfârșitul.

Cu toate astea, unele dintre rândurile scrise de preot merită să fie aduse la lumină. Acestea sunt cele în care, nerăbdător să noteze cu exactitate succesiunea faptelor la care a fost singurul martor, transcrie, ca să spunem așa, cuvânt cu cuvânt, ultimele momente ale fantasticei încercări prin care a trecut. Le redăm întocmai:

„Am ținut micul cadavru în brațe preț de un minut sau două, apoi am încercat să-l ridic la Cruce. Oricât de ușor ar fi fost, mi-a fost foarte greu să-l țin, fiindcă brațul meu stâng era slăbit și dureros. Am reușit totuși. Apoi, cu privirea îndreptată către Domnul nostru și rememorând din toate puterile în gând penitența și ostenele biete mele vieți, binele pe care l-am putut face câteodată, mângâierile pe care le-am primit, am dat totul, fără rezerve, pentru ca dușmanul, care m-a urmărit fără odihnă și care mi-a răpit acum până și speranța mântuirii, să fie în sfârșit umilit în fața mea de cineva mai puternic decât el... O, tată al meu, aș fi sacrificat pentru asta chiar și viața veșnică!...

...Tată, este perfect adevărat; diavolul, care m-a luat în stăpânire, este atât de puternic și atât de subtil în a-mi înșela simțurile și a-mi întuneca judecata, amestecând adevărul cu minciuna. Accept, primesc de acum decizia Ta suverană. Dar minunea este încă în ochii care au văzut-o, în mâinile care au atins-o... Da: pentru o perioadă de timp pe care nu o pot stabili, cadavrul părea că a reînviat. L-am simțit cald sub degete, fremătând. Capul mic, căzut pe spate, se întorsese spre mine... Am văzut cum clipește din pleoape și cum ochii prind viață... Am văzut. În acel moment, o voce interioară îmi repeta cuvintele: *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, si justitia tua in terra oblivionis?*⁸ Am deschis gura pentru a le rosti cu voce tare, dar m-a străfulgerat din nou aceeași durere acută, indescriptibilă, pe care nu o pot compara cu nimic. Încă

o secundă, am încercat să trâng la piept corpul mic, care îmi scăpa din brațe. L-am văzut căzând înapoi pe pat. Atunci s-a auzit, în spatele meu, un strigăt înfiorător.“

Auzise, într-adevăr, acel strigăt teribil, urmat de un râs înspăimântător. Atunci a fugit din încăpere, ca un hoț, s-a repezit direct spre ușa deschisă și spre grădina scăldată în soare, fără să întoarcă capul, fără să vadă nimic, în afară de umbre, pe care le gonea, fără să le recunoască, cu ambele brațe întinse... În spatele lui, vocile se stingeau una câte una, ca să se contopească într-o rumoare vagă, stinsă și ea curând... A mai făcut câțiva pași, și-a recăpătat suflul, a deschis ochii. Stătea pe marginea drumului spre Lumbres, cu pălăria căzută aproape de el, cu privirea încă pierdută. O brișcă trecea cu calul în galop prin praful auriu, vizitiul zâmbea cu toată gura și saluta din bici... „Am visat oare?“, se întreba nefericitul preot, cu inima spărgându-i pieptul...

Parohulul din Luzarnes se afla în fața lui.

Palid, fără suflare, ezitant, parohul din Luzarnes își recăpăta treptat prestigiul și încrederea în sine, la vederea nefericitului care se ridica cu mare greutate și se străduia să se țină pe picioare; cu capul descoperit și cu părul cărunț ciufulit părea un școlar bătrân.

— Nefericitule! a exclamat viitorul canonic de îndată ce a fost sigur că va vorbi cu severitatea potrivită, nefericitule! Starea voastră e demnă milă; vă deplâng. Dar mă deplâng și pe mine pentru că am cedat la nebunia voastră și am provocat acestor bieți oameni o altă nenorocire oribilă, am compromis demnitatea tuturor – da! – a tuturor, printr-o demonstrație ridicolă... Și această fugă! Ah!, dragul meu confrate, această dovadă de lașitate din partea voastră mă uimește... Și acum (relua după o clipă de tăcere), și acum ce veți face?

— Ce-ați vrea să fac? răspunse Sfântul din Lumbres. Am făcut o greșală, dar nu îmi dau seama cât e de gravă. Dumnezeu o știe. Merit pe deplin disprețul vostru.

A adăugat șoptit câteva cuvinte confuze, a ezitat mult timp, apoi, cu umilință, cu capul plecat, cu ochii în pământ, cu voce aproape de neînțeles:

— Și acum... și acum... dacă vreți să-mi spuneți... micul

mort, pe care l-am ținut în brațe?

— Nu vorbiți despre el! răspunse preotul din Luzarnes cu severitate calculată.

La această replică, s-a agitat doar, fără să răspundă, dar a aruncat o privire neobișnuită asupra judecătorului său.

— Comedia, aproape un sacrilegiu, pe care ați jucat-o (fără rea intenție, bietul meu prieten!) a avut un deznodământ, pe care se pare că nu îl cunoașteți... Să fim serioși! Nu e posibil să nu fi văzut sau auzit...

— Auzit... a răspuns Sfântul din Lumbres... Ce să nu fi auzit...?

— *Ce să nu fi auzit!* exclamă fostul profesor. Vreau să-nțeleg! Sunteți capabil, până la urmă, să nu vă plecați urechea decât la voci imaginare. Nu vreau să cred că un om ca dumneavoastră, un mesager al păcii, a părăsit, fără nici o remușcare, o femeie, o mamă, pe care odioasa voastră înscenare ar fi putut să o ucidă, și care, în clipa de față, se află în plină criză de nebunie?

Dar cum bătrânul preot se uită la el cu stupoare, evident sinceră, își coborî tonul pentru a continua, cu nerăbdarea cu care neghiobii deșartă pe nerăsuflăte o poveste urâtă și tragică:

— Deci, nu știți! Nu știți că sărmana femeie s-a strecurat în cameră, în spatele dumneavoastră? Ce s-a întâmplat? Ar trebui să știți mai bine decât mine... Noi am auzit un urlet, un hohot de râs... Pe urmă, ați părăsit camera ca un posedat... Voia să vă urmeze; am reținut-o cu mare dificultate; a fost un spectacol odios... Vai! De ce ar trebui să fiu surprins că o femeie slabă, doborâtă de așa o nenorocire, a căzut victimă puterii voastre de convingere, molipsindu-se de la gesturile voastre, pradă imaginației voastre exaltate, când eu însumi, cu o minte ca a mea, nu de mult... nu mai distingeam adevărul de minciună... Ea repeta: „Trăiește! Trăiește! Va învia!“. Și a vrut să fugim după dumneavoastră și să vă aducem înapoi... Ai milă, Doamne!

Se oprește pentru o clipă, își trage răsuflarea și întreabă cu brațele încrucișate:

— Acestea sunt faptele... Ce părere aveți?

— Sunt pierdut, răspunse preotul din Lumbres, calm,

îndreptându-și spatele.

Apoi părea că-și urmărește cu privirea dușmanul invizibil în imensitatea cerului.

— Sunt pierdut, a continuat... am fost nebun... un nebun periculos... Mă voi pedepsi chiar eu – da – trebuie să fac din mine un om inofensiv... Îmi mai rămâne o singură speranță, aceea că timpul îmi este măsurat, foarte măsurat... Am simțit mai devreme, prietene, primul atac al unui rău pe care i-l atribuiam... ei bine, o durere foarte ciudată și care, simt asta, va crește de la un minut la altul, și mă va elibera...

Mi-a descris foarte clar, precizează preotul din Luzarnes în notele deja citate, o criză clasică de angină pectorală. I-am spus asta fără menajamente. Mi-ar fi plăcut să adaug și câteva sfaturi (din proprie experiență, din păcate!, venerabila mea mamă a murit din cauza acestei boli necruțătoare). Dar, după ce m-a făcut să repet de două ori denumirea bolii în latină, angor pectoris, de care nu auzise, l-am văzut ridicându-și pălăria, ștergând-o cu mâneca și depărtându-se cu pași mari, fără să vrea să mă mai asculte.

IX

Cât de lung este drumul de întoarcere, cât de lung! Drumul armatelor înfrânte, drumul în noapte care nu duce nicăieri, prin colbul sterp!... Trebuie să pornească, totuși, trebuie să meargă, atât timp cât îi bate în piept această biată inimă bătrână – fără nici un motiv, ca să-și consume viața –, pentru că nu există odihnă cât timp vine o nouă zi, cât timp steaua crudă ne privește, cu singurul ei ochi, de deasupra orizontului. Atât timp cât îi va bate în piept biata lui inimă bătrână.

Se vede prima casă a satului, apoi o scurtătură, între două garduri verzi inegale, peste pajiști și livezi, care duce la intrarea în cimitir, chiar în umbra bisericii. Apare biserica din Lumbres, și ea ca o umbră.

Preotul din Lumbres a intrat, fără să fie văzut de nimeni, pe

ușița care dă chiar în sacristie. S-a trântit pe un scaun, cu privirile pironite în cărămizile pardoselii, frământându-și pălăria în mâini, încă incapabil să-și stăpânească fluxul dezordonat al memoriei, să se oprească la ceva anume, ascultând doar pulsul regulat al sângelui în carotide, cu o atenție stupidă.

Desigur, nu rămâne nimic de la aprigul bătrân, clocotind de revoltă, veșnic provocator! Nici măcar pentru o secundă, până în ultima clipă, nu va găsi forța necesară de a-și strânge amintirile sau de a le descâlci. Simpla idee a unui discernământ atât de dureros i se pare odioasă, insuportabilă. Ah! De-ar rămâne în starea asta de semitrezie! Efortul a fost prea mare și a căzut de atât de sus; ispitele obișnuite sunt doar vise copilărești, o rumegare monotonă, o litanie nesfârșită, asemănătoare vorbăriei perfide a unui judecător. Dar pe el, pe el însuși călăul l-a interogat.

Continuă să-și țină, cu un gest inconștient, mâna apăsată pe piept, chiar pe locul în care durerea, potolită acum, își are rădăcina. Mai mult decât amenințarea unei noi stări de agonie, îl îngrozește gândul la judecata confrăților, la discursurile lor, la muștrările și sancțiunile arhiepiscopului. I se umplu ochii de lacrimi. Își trage scaunul lângă o măsuță și, cu mintea golită de gânduri, cu inima strânsă, cu spatele încovoiat sub amenințare, se străduiește să scrie lizibil, îngrijit, în eventualitatea unei anchete, cu o caligrafie de școlar silitor, un fel de raport din care am citat mai sus câteva rânduri.

Scrie, șterge, rupe în bucăți. Dar, pe măsură ce așterne detaliile pe hârtie, întâmplarea miraculoasă prin care a trecut i se risipește din minte, se șterge. Nu o mai recunoaște; se simte străin de ea. Efortul pe care îl face ca să-și amintească din nou sparge în el și ultimul ciob fragil de memorie; rămâne cu coatele pe masă, cu ochii pierduți, indiferenți.

Câte ore va rămâne astfel, privind, fără să o vadă, ferestruica îngustă cu grilaj, încastrată în piatra zidului, atinsă de ramura unui soc, legănată în soare de vânt, când neagră, când verde? Omul care a venit la amiază să bată clopotul pentru liturghie a zărit prin mica lucarnă a ușii, în umbră, pălăria lui căzută pe jos și breviarul, din care ieșeau ilustrațiile

și semnele puse de el, răspândite în jur. La ora cinci, un elev de la cursul de catehism pentru prima comuniune, Sébastien Mallet, a venit să caute o carte uitată și a găsit ușa închisă, dar, neauzind nici un zgomot, a plecat. „Nu am îndrăznit să bat prea mult la ușă sau să strig“, a spus el după aceea, „pentru că biserica era deja plină de oameni și mi-era teamă că mă vor lua la întrebări.“

Într-adevăr, era ora la care mulțimea de pelerini, pe care diligența de la Piessis-Baugrenan îi aducea zilnic la Lumbres, se bulucise în fața confesionalului sfântului, în capela Îngerilor. O mulțime neobișnuită, în care se pot vedea stând umăr la umăr o grămadă de personaje tragice sau comice, de marionete ilustre, pe care căldura unui suflet mare le-a ridicat, pentru o clipă, deasupra minciunii ordinare și le-a redat măreția umană! În acea seară, erau chiar și mai numeroși, iritați din cauza așteptării sau, poate, agitați din pricina unei presimțiri obscure, în vechea biserică plină de rumoare... De câte ori se deschidea ușa cea mare, fețele îngrijorate – aceste chipuri încordate pe care obișnuirii pelerinajului nu le vor uita niciodată – se întorceau către intrarea luminată pentru o clipă, apoi reveneau împreună în umbră. Șoaptele discrete, tusea nervoasă înăbușită în podul palmei, miile de gesturi mici de nerăbdare sau de curiozitate ajungeau să se unească într-un singur zgomot ciudat, asemănător cu tropăitul unei turme prin furtună și ploaie. Brusc, acest zgomot a încetat. Era liniște deplină. Ușa sacristiei a scârțâit în tăcerea solemnă. A apărut parohul din Lumbres.

— Doamne, cât de palid e! s-a auzit vocea unei femei, departe, în naos.

Acest strigăt, auzit cu claritate, a rupt vraja. Turma și-a regăsit stăpânul și a răsuflat ușurată.

Deja bătrânul preot pătrunde în confesional, încet, cu capul plecat pe umărul drept, cu mâna încă apăsată pe piept în dreptul inimii. După primul pas, a crezut că se va prăbuși. Dar un val ivit din mulțime l-a împins către țintă; se năpusteau asupra lui. Încă puțin și le cădea pradă.

Nu o să le mai scăpe de data asta. Rămâne în picioare, în întunericul de nepătruns, adus de spate, cu ceafa lipită de

tavanul de stejar, încercând să-și recapete suflul. Abandonează suferinței acest trup inert, umilit, rămășițele sale. Perseverența lui prostească l-ar epuiza și pe călău.

Dar cine l-ar putea epuiza vreodată pe cel care îl supraveghează, invizibil, și se delectează cu agonia lui? Nefericitul bătrân, un moment răzvrătit, aproape victorios, trebuie să simtă asupra lui, până la capăt, apăsarea acestei forțe pe care a înfruntat-o... Să dea Domnul ca, cel puțin, când va sta față-n față cu dușmanul său, să-l recunoască! Dar nu va auzi această voce – această ultimă provocare... Învîngând durerea cumplită, și-a recăpătat cunoștința, treptat, și ascultă... Ascultă un murmur din ce în ce mai distinct... monoton... neînduplecat. Îl recunoaște. Sunt ei. Unul câte unul, bărbați și femei, iată-i pe toți, le simte respirația urcând spre el, mai puțin respingătoare decât vorbirea lor murdară, sumbrele și monotonele lor înșiruiți de păcate, cuvinte spurcate de veacuri, înjosite și lipsite de strălucire, degradate, trecând din gura părinților în cea a fiilor, ca paginile cele mai citite dintr-o carte dezgustătoare, pe care viciul le-a marcat cu semnul său – le-a contrasemnat – în jegul miilor de degete. Cuvintele acestea urcă: îl acoperă puțin câte puțin pe Sfântul din Lumbres, aflat încă în picioare. Cum se mai grăbesc! Cât de repede vin!... Dar, imediat ce își recapătă suflarea, îi veți vedea – ah! îi veți vedea pe acești copii odioși! – adulmecând, căutând cu buzele mamela hidoasă pe care Satan o stoarce pentru ei, mamela plesnind de otrava atât de dragă!... Până la moarte, ridică mâna și iartă-i, eliberează-i de păcate, tu om al Crucii, învins de la început!

Ascultă, răspunde ca într-un vis, dar cu o extremă luciditate. Niciodată nu a avut mintea atât de limpede, judecata, mai rapidă și mai clară, în timp ce trupul său este atent doar la suferința în creștere, la punctul fix de unde iradiază durerea cumplită, își trimite formidabilele ramuri în toate direcțiile sau aleargă pe sub rețelele de nervi, ca o suveică agilă. A pătruns atât de adânc, încât pare să atingă locul în care se întâlnesc trupul cu spiritul, iar el să fie împărțit în două bucăți... Sfântul din Lumbres, în agonie, nu are de-a face decât cu sufletele. Le privește cu acel ochi pe care pleoapa

a căzut deja, le vede doar pe ele... Înclinat către fereastră, resimțind dureros în spate stalul pe care nu îndrăznește să se așeze, cu gura deschisă ca să inspire aerul greu, scăldat de sudoare, aude doar acel murmur distins cu greu, glasul fiilor lui în genunchi, plin de rușine. Ah! Dacă vorbesc sau tac, marele suflet nerăbdător a intuit deja mărturisirea, poruncește, amenință, imploră! Omul Crucii nu este acolo să învingă, ci să fie martor, până la moarte, al înșelăciunii feroce, al forței nedrepte și abjecte, al verdictului tiranic prin care cere ajutorul lui Dumnezeu. Privește acești copii, Doamne, în slăbiciunea lor!, în vanitatea lor, la fel de ușoară și de iute ca o albină, curiozitatea lor lipsită de tenacitate, rațiunea lor efemeră, elementară, senzualitatea lor plină de tristețe..., ascultați-le limbajul, în același timp rudimentar și perfid, care rămâne la suprafața lucrurilor, bogat doar în echivocuri, suficient de ferm când neagă, întotdeauna ezitant când afirmă, limbaj de sclav sau de om liber, creat pentru a insulta sau pentru a mângâia, servil, viclean, infidel. *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt!*¹⁰

X

—Vai! a spus preotul din Luzarnes, am plătit destul de scump experiența de atunci! Nefericitul meu confrate era gata să moară sub ochii mei de o criză de angină pectorală și vă veți convinge imediat...

Spunea acestea în timp ce mergea cu pași mari pe drumul spre Lumbres, urmat în grabă de tânărul medic din Chavranche. Acest practician încă fără experiență, stabilit acolo cu câteva luni în urmă, se bucura de o reputație profesională cu mult peste meritele sale. Tupeul cu care vorbea, cutezanțele și farsele lui de boboc la Medicină și, mai presus de toate, disprețul față de pacienți au cucerit inimile tuturor. Nu exista nici o burgheză care să nu-și fi dorit, pentru tânăra ei domnișoară, o declarație de amor din partea acestei

guri insolente și protecția celor două mâini experte, la fel de talentate ca faimoasa lance¹¹ în vindecarea rănilor pe care chiar ele le produc. Nu exista nici un muribund care să nu-și viseze să audă, rostite cu voce joasă, la căpătâiul patului său, unul dintre acele cuvinte consolatoare, condimentate, mezza-voce, cu câte o glumă grosolană. Iar filfizonul nu ține cont de aceia care, din pricina tratamentelor lui – și ca să-i imite limbajul –, s-au prăpădit de răs.

— Dumnezeu! Este foarte posibil, abate, a răspuns binevoitor.

Chemat în mare grabă și la sfatul preotului din Luzarnes, o găsisse pe mama copilului în plină criză de nebunie, căreia doar epuizarea i-a putut pune capăt. Spre seară, când pacienta adormise, abatele i se adresă:

— Dragul meu doctor, vă cer asta ca pe o favoare personală. Mașina, ați spus, trebuie să vină să vă ia la ora șapte. Este abia cinci acum. Însoțiți-mă, vă rog, până la Lumbres. De acolo, nimic nu vă împiedică să-i telefonați mecanicului la Chavranches să vină să vă ia. Între timp, îl veți consulta serios pe bietul meu coleg și îmi veți spune părerea dumneavoastră.

— Doar îl cunoșteți de ceva vreme! a spus tânărul medic, nu fără veselie. Mâncare prea puțin hrănitoare, nici un exercițiu, toată ziua, în presbiteriul ros de cari, biserica umedă, confesionalul fără lumină și aer, o igienă de secolul al XIII-lea, pe onoarea mea!... Și, în plus, *Angor pectoris*, de mai mult nici nu este nevoie pentru a-i veni de hac unui organism deja suprasolicitat!... Dar, de fapt, ce vreți să fac?

— Eu am misiunea mea, voi pe a voastră, a răspuns preotul din Luzarnes, cu deferență. Rațiunea noastră de a fi este mila față de cei slabi, omenia. Că bietul meu coleg este așa sau altfel, ce importanță are? Și, dacă ce spuneți e adevărat, nu este decât unul dintre acele cazuri de deformare profesională, care merită atenția tuturor și îngrijirile unui doctor...

— Bine! Bine! O să vin... A consimțit el. Ba chiar este o plăcere să discuți cu un preot ca dumneavoastră, a adăugat medicul din Chavranches.

Astfel, au decis să pornească împreună – din rațiuni puțin diferite – în pelerinajul la Lumbres. La intrarea în sat a început

să cadă o ploaie mărunță; colbul alb al drumul, sub picioarele lor, se colora în ocră; deasupra plutea o ceață cu parfum de iederă. Au grăbit pasul. Ierburile din cimitir șiroiau de apă; grilajul, deschis și închis fără încetare, scârțâie dezolant, iar porticul din piatră, biciuit de ploaie, pare, în umbra muribundă, că se întinde și fâlfâie ca o pânză de corabie. Au intrat împreună în biserica aproape goală.

Acolo, preotul din Luzarnes, punându-și mâna pe umărul tovarășului său, spuse cu voce joasă:

— Domnule Gambillet, v-aș fi scutit cu plăcere de această vizită la sanctuar, jenantă poate pentru dumneavoastră, așa că, să nu vă așteptați să fie mai plăcut aici decât într-o simplă cameră de presbiteriu, la fel de rece și goală ca vorbitorul măicuțelor clarise¹². De altfel, din fericire, grosul mulțimii s-a risipit. Intrarea în confesional mi se pare goală și, dacă veneratul meu confrate se odihnește puțin în sacristie, nu îi va fi greu să ne conducă imediat la el acasă!

După ce a spus asta, a dispărut. Tânărul medic, încă nemișcat lângă bazinul cu apă sfințită, nu a mai auzit o clipă decât ecoul vocii sale îndepărtându-se, zgomotul unei uși închizându-se, alunecarea încălțărilor pe dale. Prin fața lui, unul câte unul, enoriașii întârziați, cu pași mărunți, punând iute mâna pe marginea agheazmatarului de marmură, treceau foarte aproape, mai să-l atingă, și îi aruncau priviri grave. Apoi paracliserul, un om din sat, a suflat în ultimele lămpi. În cele din urmă, parohul din Luzarnes a reapărut.

— Lucru foarte surprinzător! spuse. Confratele meu a trebuit să părăsească biserica; nu îl găsim niciunde. De altfel, am aflat că spovedania s-a terminat de cel puțin patruzeci de minute... Trebuie să recunoaștem, domnule Gambillet... A ieșit pe poarta cimitirului, fără îndoială, și s-a întors acasă... Faceți acest ultim mic efort, a adăugat el, cu acel tonul familiar căruia nu-i poți refuza nimic.

— Ce pot să fac? răspunse amabil doctorul din Chavranches. Automobilul vine să mă ia la ora șapte; am timp... Dar, pentru un muribund, abate, prietenul vostru este destul de vioi...

A încheiat cu un fluierat indiferent. Pentru că, așteptând răbdător, cu voință bărbătească, momentul în care să treacă în

prim-plan, considera că nu este de demnitatea lui să pară emoționat.

În zadar au luat-o la întrebări pe bătrâna Marthe în salonul cu cele două becațe; nu-l revăzuse pe stăpân și nici nu-l aștepta atât de repede.

— Dragul, bietul de el, el, care ia masa la ore imposibile și petrece, de atâtea ori, toată noaptea în genunchi pe dalele de piatră în Capela îngerilor! Domnilor, sunt sigură că e acolo! Îl veți găsi în nișa mică a zidului, în spatele mesei cu vasele de împărtășanie – e un loc care îi place mult – la fel de singur ca în mijlocul pădurii din Bargemont.

— Ladislas! s-a adresat ea paracliserului care apăruse atunci în prag, cu un munte de rufe în brațe, l-ai văzut cumva când ai făcut rondul?

Dar bătrânul negă, clătinând din cap.

— Biserica se închide la șase, a explicat ea, iar Ladislas nu o va mai deschide până la nouă, la rugăciunea de seară și la scoaterea și binecuvântarea Sfintelor Taine. Acesta este momentul în care preotul nostru face puțină ordine acolo și, vedeți dumneavoastră, aranjează totul după voia lui... Vă dați seama! A obținut învoire de la Monsenior ca Sfintele Taine să fie la vedere toată noaptea... Dai tu cheile acestor domni? l-a întrebat pe Ladislas un pic sfios.

— Prefer să-i însoțesc chiar eu, a răspuns posac paracliserul. Am și eu niște răspunderi la urma urmei, mamaie! Acum e timpul pentru o gustărică și un pahar de vin.

Femeia, în spatele lui, a clătinat din bonetă.

— Nu vă faceți griji, domnilor, a spus. Căci în curând va lua cina și și-așa nu mănâncă mai nimic. E doar cârtitor, știți, nu mai răutăcios decât un copil.

— Atunci îl vom aștepta, spuse parohul lui Luzarnes cu un aer înțepat, întrebându-l din priviri pe tovarășul său.

— Și... Și mă mai gândesc la ceva, a început bătrâna Marthe, după ce a tușit ca să-și dreagă glasul. În camera cealaltă (cea pe care sfântul nostru al bunului Dumnezeu o numește capela sa, drept care spovedește și acolo) se află un domn mare, venit de departe, special pentru preotul nostru; e decorat cu Legiunea de Onoare bătrânul, o persoană respectabilă, zău așa! un

gentilom, și căruia trebuie că i se pare tare lungă așteptarea.

Doctorul din Chavranches a făcut cu ambele mâini gestul cu care-l trimitea la dracu' pe bătrân, cu tot cu crucea Legiunii de Onoare.

— E vreun general în retragere? întrebă fostul profesor de chimie, cu un zâmbet complice.

— Cartea de vizită e pe masă – iată, în fața dumneavoastră, a spus ea descurajată. Dar să știți că are ochii atât de blânzi și privirea atât de caldă. Nu! Nu e în nici un caz militar!

Cartea de vizită, pe carton fin de Bristol, era deja sub nasul lui Gambillet, care roși ca un copil.

— Oh! oh! se schimbă lucrurile! a spus el cu aerul unui cunoscător...

I-o întinse parohului din Luzarnes care tresări.

— Antoine Saint-Marin¹³... îngână viitorul canonic cu buzele umede.

— De la Academia Franceză, a adăugat celălalt, ca un ecou.

Tânărul doctor și-a îndreptat ținuta și, pentru o clipă, a părut că se gândește la ceva...

— Faceți-ne cunoștință! a spus în cele din urmă.

XI

De peste o jumătate de secol, ilustrul bătrân practică magistratura ironiei. Geniul său, care se mândrește că nu are respect față de nimic, este, cu toate astea, foarte docil și cordial. Dacă simulează modestia sau furia, dacă persiflează sau amenință, o face doar ca să placă stăpânilor lui și, ca o sclavă supusă, mușcă sau mângâie, rând pe rând. În gura lui ipocrită, cele mai solide cuvinte sunt truate și adevărul însuși devine slugarnic. Curiozitatea, pe care înaintarea în vârstă nu i-a tocit-o și care este un soi de calitate a acestui bătrân circar, îl face să se reinventeze fără încetare, să se modeleze în fața oglinzii. Fiecare dintre cărțile sale este un stâlp, lângă care așteaptă trecătorii. Precum o fată educată și șlefuită de experiența

amară a viciului, el știe că felul în care dăruiești este mai valoros decât darul însuși și, în pornirea lui de a se contrazice și de a se renega, ajunge să-i ofere cititorului un om absolut nou de fiecare dată.

Tinerii oameni de Litere din jurul lui sunt extaziați de simplitatea lui savantă, de fraza lui, la fel de prefăcută ca replica unei ingenuue pe scenă, de volutele raționamentelor lui, de vastitatea cunoștințelor. Cei din rasa lipsită de substanță și de coloană vertebrală îl recunosc drept mentorul lor. Ei se delectează, ca și cum ar fi repurtat o victorie asupra oamenilor, cu spectacolul neputinței care râde de ceea ce nu poate îmbrățișa, și pretind partea lor din mângâierea sterilă. Nici o altă ființă gânditoare nu a pângărit mai multe idei, nu a compromis mai multe cuvinte vrednice de stimă, nu a oferit o pradă mai bogată bădăranilor. De la o pagină la alta, adevărul, pe care de la început îl exprimă cu o grimasă libertină, trădat, păcălit, ridiculizat, se regăsește pe ultimul rând, după un salt suprem, gol-goluț, în poala lui Sganarelle¹⁴ învingătorul... Și deja mica trupă, acum îngroșată de un public buimac și devotat, aclamă cu un râs discret noua reprezentatie a acestui băiețaș centenar.

— Sunt ultimul dintre greci, spune despre el însuși, cu un rictus inimitabil.

Și imediat, douăzeci de neghiobi, instruiți pe fugă în opera lui Homer, citind pe marginea lui Jules Lemaître¹⁵, celebrează acest nou miracol al civilizației mediteraneene și se reped să trezească cu strigătele lor ascuțite Muzele consternate. Pentru că aceasta este cochetăria bătrânului hidos și harul său cel mai cinic – să pretindă că așteaptă gloria stând pe genunchii zeiței trufașe¹⁶, legănat lângă centura ei de castitate, prin care își rătăcește mâinile bătrâne... Ciudat, îngrozitor sugar!

Cu mult timp în urmă, a decis să viziteze Lumbres, și discipolii s-au grăbit să-i informeze pe profani că maestrului îi venise ideea unei noi cărți. „Întâmplările vieții, a mărturisit anturajului său cu acel ton de impertinență familiară cu care pretinde că răspândește comorile unui scepticism de boulevard, numit pentru el înțelepciune antică, întâmplările vieții mi-au permis să mă apropiu de mai mulți sfinți, numai dacă dorim să

dăm acest nume oamenilor cu apucături simple și cu un caracter naiv, a căror împărăție nu se află în lumea aceasta și care se hrănesc, ca noi toți, cu pâinea iluziilor, dar cu o poftă nemăsurată. Cu toate astea, ei trăiesc și mor recunoscuți de puțini oameni și fără să-i molipsească pe prea mulți cu nebunia lor. Să-mi fie iertat că mă întorc atât de târziu la vise copilărești. Vreau să văd cu ochii mei un alt fel de sfânt, un sfânt adevărat, un sfânt făcător de minuni și, ca să o spun pe a dreaptă, un sfânt popular. Cine știe? Poate voi merge în Lumbres ca să sfârșesc prin a muri în brațele acestui bătrânel cumsecade?”

Aceste vorbe, la fel ca și altele, au fost mult timp considerate drept un capriciu nevinovat, chiar dacă exprimaseră, cu un soi de pudoare comică, un sentiment sincer, ignobil, dar omenesc, o teamă meschină de moarte. Celebrul scriitor, din nefericire, este ticălos, nu și mediocru. Personalitatea sa puternică, dureros înghesuită în cărțile sale, s-a refugiat în viciu. În zadar se străduiește să ascundă de toți, camuflându-l cu scepticism și ironie, secretul hidos care transpiră uneori prin cuvinte. Pe măsură ce îmbătrânește, nefericitul se simte hăituit, captiv în minciuna sa, zi de zi mai puțin capabil să-și potolească lăcomia, din ce în ce mai mare, cu aperitive sau flecuștețe. Aflat în imposibilitatea de a se înfrâna, conștient de dezgustul pe care îl inspiră, găsind doar cu ajutorul vicleniei și al ingeniozității rare ocazii de a fi pe deplin mulțumit, el se aruncă vorace asupra a ceea ce se află în preajma gingiilor sale și, odată castronul gol, plânge de rușine. Ideea învingerii unui obstacol și întârzierea pe care o presupune comedia seducției, chiar scurtată, teama unui declin fizic oricând posibil, capriciile poftelor sale, toate acestea îl fac să evite de la bun început întâlnirile riscante. În locul guvernanelor, cu care altădată se întreținea cu o oarecare strălucire, astăzi au apărut femeile ușoare și servitoarele, care sunt tiranii casei. Le trece cu vederea limbajul familiar, afișează o bonomie lamentabilă, distrage atenția cu un râs care sună fals, în timp ce urmărește cu privirea, pe furiș, juponul scurt în care, chiar acum, își va înfășura capul cărunt.

Dar, din păcate, acest dezmaț trist îl epuizează fără să-l

satisfacă pe deplin; nu-și imaginează nimic mai josnic, atinge fundul infernului său grotesc. Dorinței, niciodată atât de aprigă și apăsătoare, îi urmează o prea scurtă plăcere, rapidă, fragilă. A venit vremea când dorința supraviețuiește poftei – ultima enigmă a sfinxului carnal... Înseamnă că între acest bătrân corp inert și voluptățile în van invocate, s-a băgat moartea, cel de-al treilea partener.

Cea pe care a mângâiat-o atât de des în cărțile lui și căreia credea că îi epuizase farmecul, moartea – într-adevăr, peste tot vizibilă prin ironia lui rece, ca un chip reflectat într-o apă limpede, adâncă – de mii de ori visată, savurată, tocmai pe ea nu a recunoscut-o. O vedea acum de prea aproape, sunt gură la gură. Visase la o bătrânețe lungă, la o coborâre plăcută, printre flori, adormind fericit, după ultimul pas. Dar nu s-a așteptat deloc la această surpriză în plină zi, la o pătrundere prin efracție... Cum așa? Deja?

Se străduiește să gonească gândul sau cel puțin să-l ascundă; cheltuiește în acest joc jalnic resurse infinite. Cu greu reușește să le mărturisească, doar celor mai apropiați, câte ceva din imensa lui angoasă, iar ei nu pricep nici pe jumătate; nimeni nu vrea să vadă în ochii marelui om privirea sumbră care exprimă teroarea unui copil. „Ajutor!“, spune privirea. Iar auditoriul exclamă: „Ce minunat vorbitor!“.

XII

Domnul Gambillet a înaintat către celebrul autor al romanului *Lumânarea pascală* și s-a prezentat singur, nu fără umor, pentru că nu-i lipsesc cu desăvârșire nici malițiozitatea, nici prezența de spirit. Apoi, întorcându-se spre însoțitorul său, i-a dat cuvântul:

— Domnul paroh din Luzarnes, a spus el, este mai în măsură decât mine să vă ureze bun venit în Lumbres, acest ținut miraculos, la doi pași de micuța biserică, pe care ați venit să o vizitați.

Antoine Saint-Marin și-a întors fața lungă și palidă către abatele Sabiroux și l-a măsurat plictisit din cap până-n picioare.

— Iubite și ilustre maestre, a spus abatele cu un ton măsurat, nu mi-am imaginat vreodată că vă voi vedea de atât de aproape. Misiunea noastră în aceste cătune îndepărtate ne condamnă la izolare până la moarte și este o mare tragedie că mulți clerici de pe întinsul Franței sunt astfel ținuți la distanță de elita intelectuală a țării. Să fie oare posibil ca unul dintre reprezentanții săi umili...

Saint-Marin a fluturat de sus în jos acea mână subțire și albă, imortalizată în tabloul lui Clodius Nyvelin¹⁷.

— Elita intelectuală a țării, domnule abate, este o societate atât de zgomotoasă și atât de antipatică, încât v-aș sfătui, mai bine, s-o țineți departe de parohiile voastre. Cât despre izolare, a adăugat el cu un chicotit, ce mi-aș fi dorit pe vremuri să fiu și eu condamnat ca voi!

Fostul profesor de chimie, un moment nedumerit, a decis să zâmbească și el. Dar tânărul doctor din Chavranches a intervenit, deja pe un ton familiar:

— Haideți, haideți! Abate, sunteți ca un primar de pe timpuri la descinderea regelui în târgul său. Ilustrul maestru nu a parcurs o sută de leghe doar ca să fie lăudat. Ar trebui să mărturisesc, domnule, a continuat el, înclinându-se către Saint-Marin, că sunt gata să comit față de dumneavoastră o greșală și mai gravă.

— Nu fiți timid, a declarat romancierul cu o voce moale.

— Lasați-mă doar să vă întreb din ce motiv...

— Nu mai adăugați nici o vorbă, dacă mă stimați! a strigat autorul *Lumânării pascale*. Îmi dau seama că doriți să cunoașteți motivul care m-a determinat să întreprind această călătorie. Or, mulțumesc lui Dumnezeu, nu știu despre asta mai mult decât dumneavoastră. Munca de creație, tinere, este cea mai plictisitoare și cea mai dificilă dintre toate; nu-i suficient că îmi creez cărțile, doar n-o să-mi creez și viața. Această foaie este o pagină albă.

— Sper că o veți scrie, cu toate acestea, a oftat pastorul din Luzarnes, și îndrăznesc să spun că ne-o datorați.

Privirea mereu puțin pierdută a ilustrului maestru a căzut de sus asupra binevoitorului său solicitant și l-a atins în trecere, fără să se oprească. Apoi a întrebat, cu ochii pe jumătate închiși:

— Deci am ajuns toți trei la bunul plac al unui sfânt?

— Cheile bisericii mai întâi, a ținut să spună copilul teribil din Chavranches, sunt la bunul plac al paracliserului Ladislas.

— Cum așa? a întrebat Saint-Marin, necatadicsind să țină cont de gestul preotului din Luzarnes, care voia să spună ceva.

Dar Gambillet, mai rapid, a relatat în felul său evenimentele zilei, corectat de mai multe ori de către tovarășul său scrupulos, pe care cel mai ușor gest de nerăbdare al ilustrului maestru îi închidea gura de fiecare dată. Când povestea s-a încheiat, romancierul a spus:

— Ei bine, domnule, nu speram la atât de mult de la o zi începută prost. O, ce surpriză înviorătoare să am parte de un pic de supranatural și miraculos!

— Supranatural și miraculos? a protestat cu voce gravă preotul din Luzarnes.

— De ce nu? a întrebat brusc Saint-Marin, întorcându-se dintr-odată către inofensivul său adversar.

(Oricât de mult decăzuse marele om, prostia, în toată splendoarea ei, îl înfuria. Fiindcă se temea mai presus de toate să nu întâlnească propria lui imagine în prostia sau lașitatea altora, ca într-o oglindă tragică.)

— De ce nu? repetă el, mai degrabă șuierând decât pronunțând fiecare cuvânt printre dinții lungi, încălecați. Cu toții sperăm într-un miracol, domnule, și universul trist îl invocă împreună cu noi. Astăzi, sau într-o mie de secole, nu mai contează, un eveniment eliberator trebuie să străpungă odată mecanismul universal. M-aș bucura să fie mâine, în felul acesta, aș adormi fericit. Cu ce drept ar veni bruta politehnică să mă trezească din visul meu? Supranatural și miraculos sunt adjective pline de sens, domnule, și pe care un om onest le poate rosti doar cu invidie...

Preotul din Luzarnes a mărturisit că nu s-a mai simțit niciodată atât de pe nedrept umilit.

— Domnul Saint-Marin, i-a declarat amicului Gambillet, mi

se părea mai mult poet decât filozof și capabil de a interpreta după placul lui cuvintele altora. Dar ce motiv să fi avut ca să se înfurie?

Însuși autorului *Lumânării pascale* i-ar fi fost greu să răspundă. Pentru că el urăște instinctiv tot ceea ce îi seamănă și e încântat, însă fără să recunoască, de gustul amar al beției de a se disprețui în ceilalți. El știe mai bine decât oricine ce linie subțire și fragilă face diferența dintre un om de spirit și un ignorant, iar în proștii buni de gură bătrânul cinic miroase furios un pui de la aceeași mamă.

— Dacă nu l-ați cunoscut încă pe ascet, reia medicul din Chavranches ca să rupă tăcerea, măcar i-ați văzut chilia? Ce casă ciudată! Ce singurătate!

— Am fost vrăjit pe loc, a spus Saint-Marin. În viață nu există nimic mai prețios decât rarul și excepționalul, clipa de așteptare și presimțire. Am cunoscut-o aici.

Dl Gambillet a dat din cap, aprobând cu un zâmbet prudent. Între timp celebrul bătrân, apropiindu-se de fereastră, a început să-și plimbe degetele lungi pe geam. La lumina lămpii umbra lui dansa pe perete, rând pe rând, alungită și micșorată. Afară, nu se putea distinge decât pata palidă a drumului. Și, în tăcerea profundă, doctorul Chavranches auzea zgârietura ușoară a unghiilor pe sticla lucioasă.

Vocea lui Saint-Marin l-a făcut să tresară dintr-odată:

— Diavolul ăsta de paracliser vrea să murim de melancolie. Sunt un mare fraier dacă aștept și casc aici de plictiseală când am în fața mea o zi întreagă. Pentru că nu voi părăsi Lumbres până mâine. Și, pe cuvântul meu!, e ciudat, dar sunt rupt de oboseală.

— În plus, a observat dl Gambillet, în cazul în care supozițiile abatelui Sabiroux au o bază cât de cât reală, bietul său confrate nu este în stare să vă primească în seara asta.

— De această dată, de altfel, a răspuns ilustrul maestru, e suficient că am văzut casa asta parohială rurală: un loc unic.

(El a arătat camera cu cei patru pereți goi cu un gest mângâietor, ca pe un bibelou rar cu care să ispitească un colecționar.)

Această frază simplă a fost ca un balsam pentru amorul-

propriu al preotului din Luzarnes.

— Trebuie să vă atrag atenția, a spus, că această sală este impropriu denumită capelă: venerabilul meu coleg rareori se află aici. De fapt, el nu-și părăsește aproape deloc camera.

— Da? a întrebat autorul *Lumânării pascale*, plin de interes.

— Voi fi bucuros să vă conduc acolo, s-a precipitat viitorul canonic. Sunt sigur că domnul paroh din Lumbres ar face cu plăcere acest gest de considerație față de dumneavoastră, iar eu nu fac altceva decât să-i îndeplinesc dorința.

A luat lampa, a ridicat-o deasupra capului, apoi, după o scurtă pauză, a spus, cu mâna pe mânerul ușii:

— Sunteți buni, vă rog, să mă urmați?

La primul etaj, parohul din Luzarnes a spus, arătând spre o ușă întredeschisă din capătul coridorului lung:

— Lăsați-mă să merg înainte.

Au intrat după el. Lampa, ținută cu brațul întins, lumina o cameră mare, mansardată, zugrăvită în alb și care la început părea absolut goală. Dușumeaua din lemn de brad, recent spălată, emana un miros persistent. Câteva mobile, așezate simplu pe lângă pereți, au apărut divulgate de umbrele lor: două scaune de paie, un scaun de rugăciune, o masă joasă doldora de cărți...

— Seamănă cu mansarda oricărui student sărac, a declarat dezamăgit Saint-Marin.

Dar viitorul canonic, neobosit, i-a atras mai departe, aplecând spre podea lampa fumegândă.

— Acesta este patul lui, a spus acest om deosebit, cu un soi de mândrie.

Copilul teribil din Chavrancheș și scriitorul, ambii lipsiți de scrupule, au schimbat pe la spatele lat al preotului un zâmbet jenat. Salteaua, ridicol de îngustă și subțire, acoperită cu o grămadă de haine, a reprezentat ea însăși un spectacol de o jalnică melancolie. Cu toate acestea, Saint-Marin abia de-a văzut-o; el se uita la o pereche de încălțări uriașe, cu boturile căscate, înverzite de mucegai, una la verticală, așezată caraghios, cealaltă la orizontală, arătându-și cuiele ruginite, pielea crăpată, găurile din talpă, doi pantofi vechi ca vai de ei, copleșiți de o oboseală infinită, mai nefericiți decât oamenii.

— Ce imagine! a spus cu voce joasă; ce imagine ridicolă și încântătoare!

Se gândea la fuga în cerc a vieții umane, la calea parcursă în zadar, la supremul pas greșit. Ce a căutat aici, atât de departe, acest mărinimos vagabond? Același lucru pe care el însuși l-a așteptat, în mijlocul obiectelor lui familiare, al stampelor scumpe, al cărților, al amantelor și al adulterilor lui, la reședința sa din rue de Verneuil¹⁸, de unde a plecat doamna de Janzé. Niciodată patriarhul neantului, nici în cele mai bune zile, nu a reușit să simtă mai mult decât un dezgust liric față de viață, un nihilism tandru. Cu toate acestea, simțea un nod în gât, iar inima îi bătea mai iute.

Apoi, a început să vorbească cu dezinvoltură.

— Suntem aici, a spus el, într-un loc sfânt, la fel de venerabil ca un templu. Dacă lumea largă este un câmp de bătălie, în punctele în care s-au dat cele mai grele lupte, în care s-au nutrit cele mai nebunești speranțe, locul merită să fie marcat. Anticii l-ar fi privit, probabil, pe sfântul nostru din Lumbres cu dispreț; dar experiența noastră îndelungată în privința nenorocirilor ne-a făcut mai puțin severi în fața acestui tip de înțelepciune, un pic barbară, care găsește în chiar elanul acțiunii rațiunea de a trăi și răsplata ei. Diferența dintre cel care dorește să îmbrățișeze totul și cel care respinge totul este mai mică decât vă imaginați. Există aici o măreție sălbatică pe care înțelepciunea antică nu a cunoscut-o...

Frumoasa voce profundă a ilustrului scriitor a rămas cocoțată pe ultima silabă, în timp ce privirea i se fixase pe colțul peretelui pe care, în acest moment, Sabiroux plimba neobosit lumina lămpii. Într-un fel de intrând, format de marginea exterioară a acoperișului, pe o planșetă stângaci bătută în cuie se afla un crucifix de metal. Dedesubt, zăcând pe jos, în cel mai întunecat colț, ceva ca o bandă pliată, ascuțită la vârf, ca uneltele pe care vâcarii le numesc „cuțitoaie“, lată de trei degete la bază, părea un șarpe plat negru. Dar nici crucifixul, nici biciul nu i-au reținut atenția maestrului. Ci, la nivelul ochilor, o pată neobișnuită, acoperind o bucată bună de perete, formată din mii de urme mici, atât de înghesuite spre centru, încât formau o singură masă, de un roșu pal, unele mai

proaspete, de un roz intens, altele abia vizibile în grosimea varului, absorbite, uscate, de o culoare nedefinită. Crucea, biciul din piele, peretele înroșit... Această măreție sălbatică pe care înțelepciunea antică... Eminentul artist nu a avut curaj să interpreteze și ultimele acorduri și și-a întrerupt brusc cântecul.

Nemișcat, domnul Gambillet mormăia repetat în barbă *nebulie mistică*, spionându-l pe Saint-Marin acum amuțit. Confidentul irezistibil al societății din Chavranches, gata oricând să acopere cu cearceaful goliciuni lamentabile și care se laudă adesea că privește și ascultă totul cu un chip de piatră, a simțit, după cum a mărturisit mai târziu, gheață în spinare. Nici cel mai obtuz dintre oameni n-ar putea privi fără emoție cum în fața lui este violat secretul umil al unei mari iubiri, bucățica rezervată săracului, singura comoară pe care o ia cu el.

Preotul din Luzarnes, a îndepărtat lampa de acolo și a spus îndată cu naturalețe:

— Venerabilul meu prieten, domnilor, se maltratează și își compromise grav sănătatea! Doamne ferește să-i condamnez! Dar trebuie să spun că aceste practici violente împotriva propriei persoane, deloc recomandate de biserică, doar tolerate, au fost, cu toate acestea, văzute de mulți ca un mijloc periculos de sanctificare și prea adesea i-au indignat pe cei slabi sau au fost ridiculizate de cei lipsiți de pietate.

Fostul profesor și-a însoțit acest ultim cuvânt cu un gest familiar, degetul mare și arătătorul unite, iar degetul mic ridicat, și l-a rostit cu tonul unui om care vorbește despre un lucru controversat. Jena doctorului și tăcerea celui alt i-au părut o dovadă destul de măgulitoare a atenției lor binevoitoare. Le-a zâmbit, apoi s-a îndepărtat mulțumit, fiindcă un preot mediocru, mai mult ca oricine, este impenetrabil.

„Cât de nervos este marele om!“, se gândea Gambillet mergând în spatele lui Saint-Marin și privind curios la mână lungă, ca de fildeș, încheștată pe bastonul cu care bocănea din când în când în podea cu lovituri mici. De mai multe ori autorul *Lumânării pascale* a făcut, de altfel, un efort aproape

eroic pentru a-și ascunde tulburarea și a se stăpâni. Fără îndoială că nu a rămas insensibil la poezia lugubră a casei sărmanului, dar, de o bună bucată de timp, romancierul nu se mai lasă păcălit de nici o tresărire a inimii lui bătrâne! Emoția abia formată și pe pragul de a se naște este imediat clasificată și utilizată; aceasta este materia primă care îndulcește, pe gustul cumpărătorului, geniul său abil.

Bătrânul cabotin se lasă impresionat doar de simțuri; pata roșie de pe perete, în lumina difuză a lămpii, l-a întors total pe dos.

Știm cine este, știm pe dinafară zeci de pagini nerușinate în care, cu toate resursele artei sale, nefericitul s-a străduit să exorcizeze fantoma lui necruțătoare. Nimeni nu a vorbit atât de liber despre moarte, cu mai multă nonșalanță și cu un dispreț plin de pasiune. Nici un scriitor al limbii noastre nu pare să o fi observat cu o privire atât de inocentă sau să o fi luat în răs cu o față atât de glumeață și blândă... Prin ce revanșă misterioasă, odată condeiul lăsat din mână, se temea de ea ca un animal, ca un sălbatic?

La gândul căderii implacabile, nu rațiunea este cea care se pierde, ci voința care se frânge și amenință să se rupă. Acest ins rafinat cunoaște cu disperare forța instinctului, panica infernală, pașii în spate și zbârlirea animalului care, la abator, doar a adulmecat satârul parlagiului. Precum odinioară – dacă e să-i dăm crezare lui Goncourt – părintele Naturalismului și al celor douăzeci de romane ale ciclului *Les Rougon-Macquart*, trezit noaptea de aceeași teroare, se arunca la picioarele patului, oferindu-i soției consternate spectacolul unui acuzator în cămașă de noapte și tremurând de frică.

În picioare, pe treapta de sus, cu fața întoarsă spre cușca întunecată, cu tâmpile pulsând și gâtul uscat, respiră adânc – singurul remediu pentru astfel de crize. În spatele lui, imobilizat, Gambillet, uimit, asculta cu îngrijorare respirația neregulată, profundă, a maestrului. I-a pus ușor mâna pe umăr:

— Vă doare ceva? l-a întrebat.

Saint-Marin se întoarce cu dificultate și răspunde o voce prefăcută:

— Nu! Nici vorbă... doar o stare de... o ușoară sufocare... Acum mi-e mai bine... mult mai bine...

Dar încă se simte atât de neputincios și slăbit, încât banala compasiune a medicului din Chavranches îi încălzește dintr-odată inima. În euforia provocată de relaxarea nervilor, este de multe ori tentat să vorbească, să-și mărturisească secretul, să implore un sfat și un sprijin. Din fericire, orgoliul e doar amorțit și îl trezește mereu la timp din acest coșmar.

— Doctore, spune el cu un zâmbet patern, știți probabil din experiență că la bătrânețe călătoriile nu ne mai pot forma, ci doar ne pot grăbi sfârșitul. Un avantaj cu atât mai valoros! Fiindcă, ajuns pe ultimul drum, atunci când un bătrân își dorește, dar se teme să facă pasul greșit care să-l trimită în neant, un mic impuls poate fi uneori necesar.

— În neant!? a protestat politicoș preotul din Luzarnes. Maestre, nu-i un cuvânt prea mare?

(Saint-Marin, peste umărul medicului îl măsoară pentru o secundă pe manieratul insuportabil.)

— Ce contează cuvântul? Oare avem cumva de ales?

— Sunt cuvinte atât de disperate... atât de dureroase... A exclamă bietul preot, deja pălind.

— Permiteți-mi, vă rog! continuă autorul *Lumânării pascale*, sunt convins că o silabă în plus sau în minus nu-mi va aduce nemuirea!

— Am fost înțeles greșit, a răspuns viitorul canonic, dornic de împăcare. Fără îndoială, un spirit ca al vostru își face despre... viața de apoi... o altă imagine, probabil, decât cea obișnuită pe care o au credincioșii noștri... dar nu pot să cred că... înalta voastră inteligență... acceptă fără să se revolte ideea unui declin absolut, ireversibil, a unei risipiri în neant?

Ultimele cuvinte i s-au înțepenit în gât, în timp ce implora din privirea cuprinsă de o sfială emoționantă indulgența, mila marelui om.

Cruzimea sfidării pe care Saint-Marin o arată față de cei creduli surprinde de data aceasta, pentru că el în general dă dovadă de un scepticism amabil. Dar, astfel, își poate și el manifesta în afară, cu riscuri minime, ura naturală față de cei infirmi sau slabi.

— Vă mulțumesc, i s-a adresat parohului din Luzarnes, că mi-ați rezervat un alt paradis decât vicarului vostru și cantorilor. Cu toate acestea, zeii să mă ajute să nu plec să caut o nouă Academie acolo sus, fiindcă deja asta franceză mă plictisește destul!

— Dacă am înțeles bine ironia dumneavoastră, a răspuns viitorul canonic, mă acuzați...

— Nu vă acuz deloc, a strigat Saint-Marin brusc, cu o violență extremă. Doar vreau să știți că mă tem de neant mai puțin decât de ridicolele dumneavoastră Câmpii Elizee!

— Câmpiile Elizee... Câmpiile Elizee, murmură preotul consternat... Nu mi-am propus nici un moment să denaturez lucrurile... Am vrut doar să mă fac înțeles... vorbind pe limba dumneavoastră...

— Să vă faceți înțeles... limba mea! a repetat autorul *Lumânării pascale* cu un surâs otrăvit.

S-a oprit pentru o clipă, ca să-și recapete suflul. Lampa, care tremura în mâinile preotului de Luzarnes, îi lumina din plin chipul palid. Gura răutăcioasă cu colțurile căzute trăda o inimă plină de dezgust. Era chiar inima lui, de fapt, inima lui reală, pe care bătrânul cabotin o va arunca, o va scuipa o dată pentru totdeauna la picioarele acestui preot stupid.

— Știu ce-mi oferă cei mai luminați dintre voi, părinte, nemurirea celui înțelept, ceva între Mentor și Telemah, sub ochiul bunului Dumnezeu care îl judecă. Aș prefera nemurirea lui Béranger¹⁹, îmbrăcat în uniformă Gărzii Naționale! Antichitatea lui Renan²⁰, rugăciunea pe Acropole, Grecia de colegiu, astea-s glumițe! M-am născut la Paris, abate, într-o prăvălie dosnică din Marais, dintr-un tată din Beauce și o mamă din Tours. Am răspuns la liturghie ca toți ceilalți copii. Dacă vreau să îngenunchez, mă duc direct la vechea mea parohie Saint-Sulpice, și pot fi văzut strâmbându-mă la picioarele zeiței Palas Atena ca un profesor exaltat! Cărțile mele?! Nu-mi pasă de cărțile mele! Sunt doar un diletant! Eu, un gastronom rafinat? Am luat de la viață cât am putut, înțelegeți, cu înghițituri mari, mereu cu gura plină! Am băut pe nerăsuflăte: fie ce-o fi! Fiecare trebuie să se descurce, părinte. Cine a cunoscut plăcerea se teme de moarte. Sau ar putea la fel

de bine să încerce s-o privească în față și să nu-și mai distragă atenția cu cărți de filosofie precum un pacient care frunzărește revistele ilustrate în așteptarea intrării la dentist. Eu, un înțelept cu coroană de lauri?! Un adevărat clasic?! Ah!... există un astfel de moment în care admirația proștilor te face să-ți dorești stâlpul infamiei! Publicul nu ne slăbește o clipă, vrea mereu același rânjet, nu-l aplaudă decât pe acesta, iar mâine ne va trata de mincinoși și bufoni ambulanți. Ehe!, dacă bigoții ar ști să povestească! Practic, noi suntem păcăliți, părinte, învinși pe toată linia, făcuți mat! Un muncitor de la lopată, care nu se gândește decât cum să-și umple burdihanul, dă dovadă de mai multă viclenie decât mine; până în ultima clipă, el poate spera să mănânce și să bea pe săturate. Pe când noi!... Ieșim de pe băncile școlii cu viziuni poetice. Nu ne dorim nimic altceva pe lume decât două coapse frumoase din marmură vie. Ne aruncăm în brațele femeilor cu toată ființa noastră. La patruzeci de ani, ne culcăm cu ducese, la șaizeci, trebuie să ne mulțumim cu mersul la dame. Și mai târziu... mai târziu... He! He! mai târziu... îi invidiem pe cei ca sfântul vostru din Lumbres care, cel puțin, știu să îmbătrânească!... Vreți să vă spun ce cuget eu? Cugetarea ilustrului maestru, gândul meu în toată cruda lui splendoare? Când nu mai putem...

Și-a încheiat fraza, de o mare cruzime într-adevăr, într-o explozie de dezgust. Trăsăturile lui atât de fine căpătaseră acum acea expresie de stupoare, un rânjet prefăcut, înfricoșătoarea amprență a viciului pe fața unui bătrân. Gambillet îl studia cu un zâmbet sardonice. Preotul din Luzarnes s-a dat doi pași înapoi. Disperarea lui în acel moment l-ar fi înmuiat și pe baronul Saturn al nemuritorului Villiers²¹.

— Vă rog... Vă rog... maestre... bâlbâi el. Religia pe care o reprezintă... are comori de indulgență... caritate... Vigilența în respectarea dogmei... poate... trebuie, în oarecare măsură... să se adapteze cu grijă părintească... cu o anumită bunăvoință... pentru anumite suflete excepționale... Nu credeam că un efort sincer de împăcare... de sinteză... o anumită deschidere vizionară... Viața de apoi... în conformitate cu învățătura Bisericii.

Argumentele se înghesuiau în bietul lui creier confuz; ar fi

dorit să le rostească pe toate odată, iar gândurile lui săreau de la unul la altul, ca acul dereglat al unei busole...

Atunci, bătrânul se îndreptă hotărât către el, umbrindu-l cu umerii lați:

— Viața de apoi? Învățătura Bisericii? strigă el, sfidându-l cu ochii lui spălăciți, chiar credeți? asta?... Chiar credeți sincer? Așa, prostește? Da sau nu?...

(Și, desigur, mai era poate și altceva în vocea autorului *Lumânării pascale* în afara tonului provocării ofensatoare...) Dar cine își poate imagina că poate spera să-l prindă la mijloc pe preotul din Luzarnes? El nu s-a îndoit niciodată în mod serios de adevărurile pe care le predică, pur și simplu, pentru că niciodată nu s-a îndoit de el însuși, de judecata lui infailibilă. Cu toate astea ezită încă. Caută în grabă o formulă fericită, unul dintre acele cuvinte subtile... Vai! Redutabilul său adversar e foarte aproape... Atunci, ridică o mână care cerșește mila.

— Vă rog să mă înțelegeți..., începe cu o voce stinsă.

Saint-Marin i-a aruncat o privire aprinsă de ură. Apoi i-a întors spatele. Nefericitul se străduiește în zadar; fraza începută i se împotmolește în gât, în timp ce ochii i se îneacă în lacrimi de rușine.

Domnul Gambillet nu a înțeles niciodată prin ce miracol o discuție, la început liniștită, continuând treptat pe un ton ridicat, s-a putut încheia printr-un adevărat dezastru când s-au revăzut, pentru o clipă, toți trei în lumina lămpii, față în față, ca niște dușmani neîmpăcați. Trăiau unul dintre acele momente neobișnuite în care cuvântul și atitudinea au fiecare un sens diferit, atunci când toți vorbesc fără să se mai audă unul pe altul, își continuă monologul interior și, convinși că se ceartă cu ceilalți, se războiesc cu ei înșiși, cu propriile lor remușcări, la fel cum, inexplicabil, enigmaticele pisici se joacă cu propria lor umbra.

În tăcerea care a urmat, sub apăsarea unei noi furtuni, s-a auzit ușa exterioară deschizându-se brusc și treptele scării scârțâind una câte una sub pași grei. Erau atât de încordați, încât se uitau unul la altul cu o imensă groază. Dar, recunoscând fața calmă a Marthei, abatele Sabiroux răsuflă

ușurat.

— Of, ce mai dandana! murmură bătrâna la capătul puterilor.

Apoi, oprindu-se pe ultima treaptă, și-a netezit șorțul cu palma, privindu-i scurt pe cei trei bărbați.

— Ladislav vă așteaptă, domnilor.

Au urmat-o până la poarta grădinii, supuși, fără să scoată nici un cuvânt. Cerul era spuzit de stele.

— Ladislav e în față, a spus femeia, arătând cu degetul un felinar legănat în umbră, prin cimitir. Îi aud pașii. Veți găsi biserica deschisă.

Pentru o clipă, l-a oprit în loc pe preotul din Luzarnes trăgându-l de mânecă și, ridicându-se pe vârfuri, i-a șoptit la ureche:

— Încercați să-l convingeți; de ieri-seară nu a pus nimic în gură! E posibil? Ce Dumnezeu!

A dispărut fără să mai aștepte vreun răspuns. Viitorul canonic i-a găsit pe cei doi tovarăși sub portic. Deasupra lor, biserica se înălța în noapte, neobișnuit de vie și luminoasă. Dinăuntru răzbătea zgomotul făcut de blacheurile încălțărilor paracliserului pe dale.

— Ne vom continua, deci, aventura împreună, i s-a adresat cu amabilitate Saint-Marin fostului profesor, căruia, datorită zâmbetului marelui om, i-a venit brusc inima la loc. Nu-mi stă mintea la cină până când nu dăm de sfântul vostru inaccesibil; pe de altă parte, nu e puțin lucru că această intervenție venită de sus a pus capăt micilor noastre dispute.

Prospețimea aerului după o răpăială scurtă de ploaie i-a risipit proasta dispoziție. Odată ieșit din camera sărăcicioasă a preotului din Lumbres și din mirajul cercului desenat de lampă pe perete, din accesul lui de furie nu mai rămăsese decât amintirea unui vis urât.

— Deci, să intrăm... A spus simplu Sabiroux (dar cu ce privire de mulțumire!).

De cum i-a zărit, Ladislav s-a grăbit către ei. Viitorul canonic l-a întâmpinat cu un ton vesel:

— Ei bine, Ladislav, ce vești ne dai?

(Fața omului exprima o profundă mirare.)

— Preotul nostru nu-i acolo, a răspuns.

— Nu mai spune! a exclamat Sabiroux cu o voce al cărei ecou s-a rostogolit îndelung pe sub bolți.

Revoltat, și-a încrucișat brațele.

— Să fim serioși! a reluat... Ești chiar atât de sigur?...

— Am cotrobăit peste tot, a răspuns Ladislas, prin toate colțurile. M-am gândit că-l găsesc în Capela îngerilor; acolo se duce în fiecare zi, după cină, într-un colț, trebuie să-l știți... Dar nici aici, nici acolo... Am scotocit totul până și în amvon, așa că...

— Și la ce vă gândiți? a intervenit Gambillet. Un om nu se pierde, ce dracu'!

Viitorul canonic a aprobat cu un semn din cap.

— Eu cred, a spus Ladislas, că părintele a ieșit prin sacristie, a luat-o pe drumul spre Verneuil, până la crucifixul din Roû. Îi place să facă plimbarea asta la lăsarea serii recitând rozariul.

— Ah! Ah! suspină cu voce tare doctorul din Chavranches.

— Lăsați-mă să termin, a spus paracliserul; acum, cu douăzeci de minute înainte de Sfânta Împărtășanie, precis s-a întors acasă de mult timp... M-am gândit bine... Îmi părea atât de slăbit în seara asta, atât de palid... La post de ieri-seară... socotesc că ar fi putut cădea din picioare din pricina epuizării...

— Și eu mă tem de asta, a spus Sabiroux.

Se gândi o clipă, cu brațele în continuare încrucișate la piept, mai sigur pe el ca oricând, concentrat. Dintr-odată se hotărî să vorbească:

— Îmi pare nespus de rău, scumpul meu maestru... să fiu eu... indirect... cauza acestui deranj...

— Nu... nu e nici un deranj, protestă scumpul maestru, împlânzit, fără îndoială. Aproape aș putea spune că, pe scurt, dacă nu ar trebui să împărtășesc îngrijorarea voastră, întâmplarea mă amuză... N-aș vrea să merg mai departe... picioarele mele bătrâne... Prefer să aștept aici...

— Sper că nu va fi un drum lung, conchide fostul profesor. În mod normal, ar trebui să găsim acolo... Domnul Gambillet mă va însoți, desigur; ajutorul său e mai prețios ca oricând pentru mine. Vino cu noi, Ladislas, i-a spus paracliserului, și ia-

l cu tine pe drum și pe băiatul fierarului. Dacă bietul nostru prieten va trebui transportat...

Vocea se stingea încet în depărtare. Ușa se închise în urma ei. Ilustrul autor al *Lumânării pascale*, rămas singur, a zâmbit.

XIII

Un zâmbet de încântare! Vechea biserică, călduță din timpul zilei, respiră încet în jurul lui; un miros de piatră veche și lemn cariat, la fel de tainic ca acela al unui codru adânc, plutește de-a lungul stâlpilor solizi, rătăcește ceșos pe dalele inegal îmbinate sau se înghesuie în colțurile întunecate, părând ochiuri adormite de apă. O denivelare a pardoselii, unghiul unui zid, o nișă goală îl primește ca într-o scobitură de granit. Iar strălucirea roșie a candeliei, în depărtare, spre altar, seamănă cu un felinar aprins pe un lac singuratic.

Saint-Marin se lasă desfătat de această noapte rustică, între zidurile din secolul al XVI-lea, pline de parfumul atâtor anotimpuri. S-a instalat în partea dreapta a naosului, la marginea unei bănci din lemn de stejar, aspră și prietenoasă; deasupra, la capătul unei țevi metalice, se balansează o lampă de cupru, cu un ușor scârțâit. Din când în când se trănțește o ușă. Și când totul pare cufundat în tăcere, doar vitraliile prăfuite tremură în rețeaua lor de plumb, la trecerea la trap a vreunui cal pe drum.

„La ora asta“, își spune, „doctorul din Chavranches și însoțitorul său insuportabil bântuie nu se știe pe unde, se tot depărtează, ca să mă lase să mă delectez în pace cu aceste clipe perfecte...!“ (Pentru că el e convins că există bunăvoința hazardului și armonii misterioase.) Această biserică, această liniște, jocul de umbre... Iată! totul îi aparține... toate îl așteptau pe el. Își dorește ca ei să nu se întoarcă prea repede.

Și, într-adevăr, nu vor reveni prea curând.

(Muribunzii știu bine ce își doresc, dar nu mărturisesc nimic despre asta, a spus Mécislas Golberg²², acel bătrân

evreu.)

Angoasa eminentului maestru s-a risipit încet-încet în profunda tăcere interioară pe care atât de rar a cunoscut-o. Mii de amintiri s-au aprins, la fel ca luminițele unui oraș în noapte. Memoria le re trăiește și se amuză de confuzia și dezordinea lor îmbătătoare. Depășind limitele stabilite de calendarele noastre, anii, zilele, orele, aducerile-aminte se cheamă și își răspund!... O dimineață senină de vacanță, în care se aude sunetul încântător al oalei de cupru în care fierbe dulceața..., o seară în care o apa cristalină și rece ca gheața curge sub frunzișul neclintit..., privirea verișoarei blonde, surprinsă peste masa de familie, și pieptul micuț tresăltând... și apoi dintr-odată – o jumătate de secol trecută dintr-un salt – primele mușcături ale bătrâneții, o întâlnire anulată... marea dragoste păstrată cu sacrificii, apărată pas cu pas, disputată până în ultima clipă, până când buzele bătrânului îndrăgostit au sărutat o gură capricioasă și fugară, în scurt timp feroce... Asta e viața lui – tot ceea ce timpul a pus deoparte – cea care în trecutul ei mai păstrează încă imagini și chipuri; restul nu contează, nici opera, nici gloria. Truda celor cincizeci de ani, cariera lui ilustră, cele treizeci de cărți celebre... Dar ce! Asta înseamnă atât de puțin?... Cât de mulți proști în jur care exclamă că arta... Ce artă? Minunatul jongler are parte doar de muncă silnică. Iar el a purtat-o ca pe o povară. Oratorul desăvârșit, care a vorbit numai despre el, nu s-a dezvăluit pe el însuși nici măcar o dată. Crede că e iubit de întreg universul, dar nu e el, ci masca lui. A fost exilat din cărțile sale, și astfel, deposedat... Atât de mulți cititori și nici un prieten!

Dar pe el nu-l încearcă nici un regret. Certitudinea că în felul acesta scapă pentru totdeauna, că din el va rămâne doar un simulacru, îi luminează privirea răutăcioasă. Cele mai bune opere ale sale nu merită nici un alt final decât această farsă *in extremis*. Nu-și dorește discipoli, fiindcă dau dovadă de neputință. Toți îi sunt de fapt dușmani. Incapabili să reînnoiască farmecul sau eleganța scrisului lui, al cărui secret doar maestrul îl cunoaște, se mulțumesc să îi pastişeze corect stilul. Cea mai mare îndrăzneală a lor e de ordin gramatical. „Îmi demontează paradoxurile, dar nu mai știu să le

reasambleze.“ Tineretul decimat aproape, cei care l-au văzut pe Péguy²³ întins pe miriște, în fața lui Dumnezeu, se depărtează cu dezgust de canapeaua pe care marea critică își pilește unghiile. Îi lasă lui Narcis²⁴ misiunea să cizeleze în continuare delicata lor neputință. Fiindcă ei îi urăsc deja, cu toată forța geniului lor, pe cei mai puternici și pe cei mai buni crescuți în turmă, care vânează locul detestabilului maestru, în timp ce distilează rânjind cărțuliile lor complicate, strâmbă din nas la cei mai mari și n-au alt ideal pe lumea asta decât să infecteze cu noroiul lor acru și greoi toate izvoarele spirituale, la care vor veni să se adape nefericiții.

Cu toate acestea, ce-i pasă autorului *Lumânării pascale* de ronțăitul asiduu al atâtor dinți de lapte la umbra lui? El a ros mai mult din necesitate decât din plăcere, din plictis. Să lăsăm locul tinerilor șobolani mai colțoși! În seara asta, se poate gândi la ei fără să se înfurie. Visează, cu un fior de plăcere, la orașul îndepărtat, la mulțimile lui clocotitoare, sub cerul negru, imens. Îl va mai revedea, oare? Mai există el undeva, acolo, în noaptea atât de blândă?

Aproape deasupra capului său, orologiul bate cu lovituri mici, ca o inimă. Închide ochii o clipă, ca să audă mai bine, să trăiască și să respire cu el, anticul patriarh fără vârstă, care, de secole, aduce cu tristețe nemilosul viitor. Acest zgomot pe care îl aude, abia perceptibil în cutia sonoră din lemn, acest zumzet monoton, întrerupt doar de vocea gravă a orelor, va dura mai mult decât el, va străbate ani și ani de-acum înainte, trecând prin noi spații de tăcere, până într-o zi... Ce zi? Ce zi va fi marcată pentru ultima oară, prin bătaia de la miezul nopții, de cele două limbi ruginite, de cele două matroane, înainte de se a opri pentru totdeauna?

Deschide ochii. În fața lui, pe o placă de marmură cenușie încastrată în perete, se află o inscripție pe care descifrează cu greu literele cu aurul tocit.

În memoria... lui... Jean-Baptiste Heame, notar regal 1690-1711... și a soției lui, Mélanie-Hortense Le Pean, ...A lui Pierre Antoine Dominique... Jean-Jacques Heame, senior de Hemecourt... Paul-Louis François... și așa mai departe până în

partea de jos a listei până la ultimul: *Jean-César Heame d'Hemecourt, căpitan de cavalerie, fost episcop al parohiei, care a murit la Cannes în 1889... binefăcătorul acestei biserici...*

Rugați-vă pentru această familie în întregime stinsă...

Mai cere piatra veche, cu umilință, ca și cum s-ar scuza pentru că se află acolo.

— Ilustră pierdere!... șoptește autorul *Lumânării pascale* printre dinți. Apoi a zâmbit blând, din respect și simpatie. Bucata masivă de marmură, sculptată cu îndemănare, împodobită cândva cu aur fin, era la fel de somptuoasă ca orice altă piesă de mobilier burghez! Nu avea nimic din tristețea unui mormânt de piatră albă, încadrat de patru stâlpi cu lanțuri, biciuit de ploaie, într-o zi de iarnă. Dar, la adăpost de ger și arșiță, în fața stranei din care defunctul episcop primea sfânta împărtășanie, această piatră, la fel de netedă și lustruită ca-n prima zi, ceruită în fiecare săptămână de un paraclicer sânguincios, ce imagine consolatoare a morții! Sensibilitatea scriitorului este tulburată în fața acestei postumități confortabile. Silabisește toate acele nume, ca pe niște nume de prieteni, a căror apropiere îl liniștește. Cu această dinastie Heame, dar și cu celelalte, de asemenea, aflate sub dalele de piatră, cu literele șterse, aici și acolo, până la picioarele altarului, oameni cumsecade care au dorit să doarmă sub un acoperiș, să dureze atât de mult timp cât trainicul așezământ! Poți să-ți dorești să dormi acolo, în compania lor... Celebrul romancier nu s-a simțit niciodată atât de resemnat, de docil. O stare de oboseală subtilă îl destinde până în adâncul ființei, îi aduce în fața ochilor imaginea bisericii înalte cuprinse de somn, acum fără nici un secret, prietenoasă, familiară. Nu a mai trăit niciodată o asemenea senzație de pace, o extremă stare de bine, aproape religioasă... Se joacă cu o șuviță de păr, se întinde; își înăbușă un căscat, ca pe o rugăciune.

Afară, cerul se întunecă; un ultim vitraliu al transeptului se stinge cu totul. Acum, ușa se deschide și se închide pe un fundal de catifea neagră, unde lumea exterioară este trădată numai de parfumul pe care îl degajă. Umbre răzlețe se apropie una de alta, se reunesc. Un șușotit discret traversează rândurile dintre băncile de stejar, pași mărunți trec pragul,

biserica se goleşte încet-încet de enoriaşii ei invizibili. Timpul slujbei cotidiene a trecut de mult, sacristia rămâne închisă, din douăsprezece lămpi, doar trei luminează naosul enorm. Ce se întâmplă? Ce să mai aştepte acum?... Se caută pe dibuite, se cheamă de la distanţă, cu o mică tuse afectuoasă, discută ca între iniţiaţi. Pentru că toţi curioşii şi curioasele au plecat cu ultima diligenţă spre Vaucours. În Lumbres rămân mai târziu doar vechii lui prieteni. Vor pleca şi ei totuşi. Saint-Marin va rămâne singur.

XIV

Acum această jucărie uriaşă e doar a lui, un pic funebră, totuşi fermecătoare – doar a nemaivăzutului autor al *Lumânării pascale* – doar a lui! Urmăreşte drăgăstos cu privirea razele bolţii, care se unesc într-o rozetă şi cad apoi, trei câte trei pe stâlpii pereţilor laterali, cu o mişcare atât de graţioasă, atât de vie, aproape felină. Oare meşterul zidar care, cândva, a trasat zborul lor prin aer, a lucrat, fără să ştie, pentru a încânta ochii bătrânului geniu? Ce şi-ar putea dori mai mult credincioşii şi credincioasele sau acest ţaran de preot, atunci când ridică ochii către cerul lor gol, decât să se elibereze de griji, o clipă de pace sufletească, o împăcare vremelnică cu destinul? Ceea ce ei numesc cu naivitate harul lui Dumnezeu, darurile Sfântului Duh, puterea Sfintelor Taine este acelaşi răgaz pe care el îl savurează în acest loc singuratic. Bieţi oameni, a căror candoare e greu încercată de atât de multe discursuri inutile! Curajosul sfânt rural care crede că în fiecare dimineată mai face un pas spre Viaţa veşnică şi ale cărui simţuri nu recunosc această iluzie atât de grosolană, comparabilă aproape cu visul lucid, cu iluzia voluntară a minunatului scriitor. „De ce n-am venit mai devreme, şi-a spus, să respir aerul unei biserici rustice!... În venerabilii ani 1830, se cunoşteau secrete pe care noi le-am pierdut!“ Regretă vizita la presbiteriu, care l-a indus în eroare, pelerinajul prostesc la

camera sfântului (acea pată de pe perete, care pentru o clipă i-a întunecat rațiunea), spectacol, de fapt, un pic barbar, jucat pentru un public mai puțin delicat... „Sfințenia, admite el, la fel ca toate lucrurile din lume, nu este frumoasă decât pe scenă; în culise e urâtă și emană un miros pestilențial.“ În mintea lui înfierbântată zbârnâie mii de gânduri noi, pline de îndrăzneală; o speranță nouă, acum puțin nelămurită, îi străbate întreaga ființă; nu s-a mai simțit de o grămadă de vreme atât de suplu, atât de viguros.

— Există o anumită bucurie când îmbătrânești, exclamă el, aproape cu voce tare, care mi s-a revelat astăzi. Și mi-am dat seamă că dragostea – da, însăși dragostea – poate fi abandonată fără dificultate. Am căutat moartea în cărți, sau în cimitirele ignobile ale orașului, și-am găsit-o uneori monstruoasă, ca o viziune de coșmar, alteori, redusă la înălțimea unui bărbat cu șapcă pe cap, care are grijă, se spune, ca mormintele să fie bine închise, înregistrează morții și administrează cimitirul. Nu! De fapt aici, sau în alte locuri asemănătoare, trebuie să o întâmpinăm cu bunăvoință, ca pe senzația de cald sau rece, ca pe un nou răsărit sau apus, ca pe mersul imperceptibil al astrilor, ca pe întoarcerea anotimpurilor, luând exemplul de la înțelepți sau de la animale. Cât de multe lucruri prețioase, extraordinare ar putea învăța un filosof din darul înnăscut al unui bătrân preot ca acesta, atât de apropiat de natură, urmașul acelor solitari inspirați în care străbunii noștri au văzut altădată zeități ale holdelor. O, inconștient poet, care, căutând împărăția cerurilor, găsește cel puțin odihna, o supunere umilă în fața forțelor elementare, pacea profundă...

Întinzând mâna, ilustrul maestru ar putea să atingă cu degetul confesionalul unde Sfântul din Lumbres împărtășește poporului său comorile înțelepciunii sale empirice. Este acolo, între doi stâlpi, vopsit într-un cafeniu oribil, vulgar, aproape dezgustător, închis cu două draperii verzi. Autorul *Lumânării pascale* e îndurerat de atâta urâtenie inutilă și de faptul că un profet de țară își rostește profețiile în fundul unei cutii din scândură de brad; în schimb privește cu multă curiozitate grilajul de lemn în spatele căruia își imaginează chipul calm al

bătrânului preot, surâzător, binevoitor, cu ochii închiși, cu mâna ridicată spre binecuvântare. Așa îi este drag, nu șiroind de sânge, acolo sus, cu fața la peretele gol, cu biciul în mână, într-un crud delir! „Cei mai blânzi dintre visători, crede el, au nevoie, fără îndoială, de aceste șocuri mai puternice, ca să le reînvie în creier imaginile care le lipsesc. Ce așteaptă ceilalți de la morfină sau opiu el obține prin mușcăturile gârbaciului pe spinare.“

La capătul firului, lampa de cupru se leagănă încet, într-un du-te-vino. La fiecare întoarcere, umbra se desfășoară în înaltul bolților, apoi, respinsă din nou, ia cu asalt stâlpii negri, își revine iute și se înalță iar. „Așa trecem și noi de la rece la cald, cugetă Saint-Marin, ori clocotind de pasiune, efervescenti, ori reci și extenuați, după legi necunoscute și, probabil, de nepătruns. Altădată, scepticismul nostru încă mai însemna o provocare. Chiar și indiferența, prin care credeam mai târziu că-i lezăm pe toți, nu este altceva decât o poză, pe care e atât de obositor să o păstrezi. Ce crispare, Doamne!, în spatele unui surâs epicurian. Dar nici măcar nepoții nepoților noștri nu vor avea mai mult succes decât noi. Mintea omenească își schimbă fără încetare forma și curbura aripii, taie aerul în toate direcțiile, de la negativ la pozitiv, dar nu-și ia zborul niciodată. Cât de degradantă este eticheta de diletant, purtată cândva cu onoare? Noua generație a fost în mod clar marcată de un alt semn; am știut mai târziu care este: cel al propriului sacrificiu, destin vrednic de cinste, invidiat de către soldați. L-am văzut, tremurând de o sacră nerăbdare, pe tânărul Lagrange²⁵, asemenea unui presentiment viu... Se delectează înaintea mea cu odihna pe care atât de mult a disprețuit-o. Drept-credincioși sau liber-cugetători, oricum ne-am numi, nu-i suficient că zbaterea noastră a fost inutilă, dar fiecare efort ne aduce sfârșitul mai aproape. Chiar și aerul pe care îl respirăm arde în interiorul nostru, ne mistuie. A te îndoi nu este mai revigorant decât a nega. Dar să te îndoiești tot timpul, ce tortură chinezească! Apoi, în floarea vârstei, fuga după femei, obsesia sexului inflamează de obicei creierul, sufocă gândirea. Trăim în semidelirul fanteziilor erotice, întrerupți de crize de disperare lucidă. Dar, an după an, imaginile își pierd puterea,

arterele noastre filtrează un sânge subțiat, mașina noastră merge în gol. La bătrânețe, remestecăm himere adolescente, care, în ardoarea dorințelor noastre, și-au păstrat virtutea neștirbită; repetăm cuvinte la fel de epuizate ca noi înșine; căutăm în ochii tinerilor secretele pe care noi le-am pierdut. Ah! Cea mai grea încercare este de a compara fără încetare propria decădere cu pasiunea și activitatea celorlalți, ca și cum am simți inutil sub noi forța valului de la fundul mării, care nu ne va ridica niciodată la suprafață... La ce bun să te mai străduiești să faci ceea ce nu poate fi făcut decât o singură dată? Acest preot cumsecade a fost foarte înțelept că s-a retras din viață înainte ca viața să se retragă din el. Bătrânețea lui nu este cuprinsă de amărăciune. Ceea ce noi regretăm că pierdem el își dorește să îi fie luat cât mai repede; atunci când noi ne lamentăm că nu mai ajungem pe culmile dorinței, el e fericit că a învins ispita. Pot să jur că la treizeci de ani trăia bucuriile unui moșneag, pe care anii nu-l pot atinge. E oare prea târziu pentru a-l imita? Un țăran mistic, format de cărțile vechi și de învățăturile unor profesori neciopliți, prin praful seminarelor teologice, poate atinge treptat seninătatea unui înțelept, dar capacitățile sale sunt limitate, metoda, naivă și uneori neobișnuită, complicată de superstiții inutile. Resursele de care dispune un maestru ilustru la sfârșitul carierei, în forța deplină a geniului său, au o altă valoare. Să împrumute din sfințenie doar ce e mai plăcut; să regăsească cu grație pacea din copilărie; să hoinărească pe câmpii în liniște și singurătate; să se studieze nu atât ca să nu regrete nimic, cât pentru a nu-și aminti nimic; să respecte, cu măsură, vechile precepte de abstenență și de castitate, cu siguranță prețioase; să se bucure de bătrânețe ca de venirea toamnei sau ca de asfințit; să se împace treptat cu ideea morții nu e oare un joc dificil, dar nu e nimic altceva decât un joc pentru autorul atâtor cărți, pentru un vânzător de iluzii? Aceasta va fi ultima mea operă, conchide eminentul maestru, și o voi scrie pentru mine, actor și spectator, rând pe rând...”

Dar această ultimă carte este aceea pe care nu o scriem niciodată, abia dacă o întrezărim în vis. Să visezi doar la ea și este un semn fatal. Tot așa cum pisicile bătrâne, cărora li se

apropie sfârșitul, mai dezmiardă cu gheruțele covorul din lână, privind la culorile vii cu o tainică tandrețe.

Aceași privire țintuia și autorul *Lumânării pascale* pe grilajul subțire din lemn în spatele căruia și-l imaginează pe eroul lui dând binecuvântarea – patriarh cu surâs blând, cu vorba caldă și iute, cu experiența lui bogată de vindecător de suflete. Îl iubește deja pentru tot binele pe care îl poate face. Chiar dacă ești sfânt, nu ești mai puțin sensibil la o anumită formă rară de curtoazie – acea simpatie tenace, profundă, care este politețea supremă a unui mare senior al spiritului. Cel pe care lingușirea îl dezgustă e mai impresionat de formele superioare de laudă. Ehe!, alții decât ilustrul Saint-Marin au îngenunchiat aici, l-au ascultat pe bătrân, și s-au simțit ușurați. De ce nu? La spovedanie, mărturisirea păcatului este vreodată completă? Nu trăiești, oare, în rușinea cu care îți recunoști vina, chiar incomplet, incorect, o senzație puternică și aspră, care seamănă cu remușcarea, acel remediu cam dur și neobișnuit pentru diminuarea viciului? De aceea maniacii liber-cugetători sunt de-a dreptul idioti când disprețuiesc metoda de psihoterapie a bisericii, în schimb, o consideră excelentă și inovatoare când e practică de un neuropsihiatru de renume. Acest profesor, în clinica sa, face el altceva decât un simplu preot la spovedanie: provoacă, declanșează mecanismul confesiunii, pentru a lucra apoi, pe îndelete, cu un pacient liniștit, relaxat? Cât de multe lucruri care putrezesc în inimă ies la lumină doar prin acest efort! Omul celebru, care trăiește în propria-i umbră, care se vede în ochii tuturor, pe toate buzele și se recunoaște până și în ura și invidia care îl copleșesc, ar putea încerca să scape de propria lui obsesie, să rupă cercul vrăjit. Dar el nu-și deschide niciodată sufletul celor inferiori, iar pe cei de rangul lui îi minte. Dacă lasă în urma vreo carte de memorii veridice, disimularea sa naturală este dublată de unul dintre acele accese înspăimântătoare de vanitate postumă, pe care publicul le cunoaște suficient de bine. Nimic nu valorează mai puțin decât un cuvânt de dincolo de mormânt. Așadar... Așadar, este minunat că o dată, pe neașteptate, acest dar prețios, care îi aparține lui însuși și pe care întotdeauna a refuzat să-l facă, e dăruit acum primului

venit, ca și cum ai arunca un pumn de galbeni unui cerșetor.

Nici o secundă acest om totuși subtil care, nefiind un veritabil om de gust, simte măcar grosolănia altora ca pe o constrângere fizică, nu scapă din capcana propriei sale josnicii. Își flutură amestecătura lui de idei, cu o convingere neghioabă, se laudă că nu a făcut altceva decât o alegere între o mulțime de judecăți solide. Acum privește treptele de lemn, tocite de nenumăratele îngenunchieri, cu tot atâta curiozitate, câtă invidie... Odată ajuns acolo, restul vine de la sine. Cine l-ar putea opri? Ceea ce le-a fost dăruit atât de des, chiar în acest loc, fetelor bătrâne analfabete nu-i va fi refuzat, fără nici o îndoială, machiavelicului spectator, care știe să-și păstreze cel mai bine calmul, adorabilului trișor! Este nevoie doar de un pic de efort, după ce ai supt, ai golit sentimente atât de rare și dificile, ai vorbit în atât de multe limbi, ai purtat atât de multe măști savante, ca să termini în pielea unui filosof de țară, sceptic, împăcat, cucernic cât e nevoie. De la împăratul care a plantat gulii²⁶ nu s-a mai văzut nici un mare om din lumea asta să aibă parte de o moarte bucolică. În argou de culise asta înseamnă că, dacă vrei să joci pe scenă, trebuie să-ți intri în rol. Doar așa, numai după un studiu amănunțit, un oarecare actor, dolofan bine, cu obrajii îmbujorați de plăcere, dă halba de bere peste cap, închide cartea și exclamă: „Vreau rolul lui Polyeucte²⁷!...“.

XV

„Vreau rolul sfântului!“ ar putea spune în acel moment ilustrul maestru, dacă i-ar plăcea să glumească. Și, de fapt, rolul chiar este al lui, sau va fi. Își imaginează, naiv, că după ce și-a înfipt un dinte disprețuitor în fructele cele mai prețioase, culese din grădina regilor, ar mai putea mușca cu poftă și din colțul de pâine smuls de la gura săracului, pentru că, se știe, așa e curiozitatea geniului, mereu vie.

E minunat să guști atât de târziu din bucuriile inițierii!

E drept că, de la Paris la Lumbres, drumul este lung; dar de la prezbiteriul aflat la doi pași, până la biserică atât de liniștită, ce alt spațiu a străbătut! Nu de mult, era îngrijorat, anxios, doar sperând să se întoarcă în curând, cu capul plecat, în mica reședință din rue de Verneuil, ca să moară într-o bună zi, inutil, uitat de toți, în brațele unei servitoare care murmură pe fundal „bietul domn își dă greu duhul“, iar acum este mântuit, liber, în minte cu un proiect – o, ce fericire! – nerăbdător și emoționat... În doar șase săptămâni, totul poate fi stabilit, pus la punct. Va găsi el undeva, la marginea unei păduri, una dintre acele case – nici chiar țărănească, dar nici burgheză –, înălțate între două peluze verzi, pline de rouă. Convertirea lui Saint-Marin, retragerea sa la Lumbres... strigătul de triumf al credincioșilor... primul interviu... o declarație delicată... care va fi testamentul marelui om: o ultimă mângâiere adusă tinereții, frumuseții, plăcerilor pierdute, nu renegate, apoi, tăcere, tăcerea adâncă, în care mulțimea îi înmormântează cu pioșenie, unul lângă altul, în singurătatea lor din Lumbres, pe filosof și pe sfânt.

Obsesia devine atât de puternică, încât crede că visează, pierde un moment contactul cu realitatea, se cutremură când vede că e singur. Această trezire prea bruscă a rupt echilibrul, lăsându-l agitat și nervos. Se uită suspicios la confesionalul gol, aflat în apropiere. Ușa închisă cu perdeaua verde îl invită... Ia uite! Ce grozavă ocazie de a vedea nu doar casa sărăcăcioasă, patul și urmele de tortură ale sfântului, ci chiar locul din care le vorbește sufletelor? Autorul *Lumânării pascale* este singur și, de altfel, nici nu-i pasă prea mult dacă este văzut. La șaptezeci de ani, primul său impuls este întotdeauna clar, sincer, irezistibil – privilegiu periculos al scriitorilor de ficțiune... Pipăie cu mâna, găsește un mâner, se deschide imediat.

Ezitatea a urmat gestului în loc să-l anticipeze; s-a gândit prea târziu. O remușcare nedefinită, regretul că a acționat atât de repede, la întâmplare; frica sau rușinea de a descoperi un secret prost apărât îl fac să plece ochii pentru o clipă; dar deja reflectarea lămpii pe dalele de piatră a luminat deschizătura, se strecoară pe acolo, urcă încet... Privirea lui urcă odată cu ea...

...Se oprește... La ce bun? Nu mai descoperim și noi ceea ce lumina a dezvăluit deja, odată pentru totdeauna.

...Două încălțări uriașe, la fel ca acelea găsite sus, în cămăruță; faldul unei sutane ciudat ridicat... un picior lung, slab, într-un ciorap de lână aspră, un călcâi pus pe prag – asta a văzut la început. Apoi... puțin câte puțin... în umbra deasă... o vagă pată alburie și, brusc, chipul lui teribil, încremenit. Antoine Saint-Marin știe să dea dovadă, în cazuri extreme, de un curaj rece și calculat. În plus, mort sau viu, acest om apărut pe neașteptate îl enervează cel puțin la fel de mult pe cât îl înspăimântă. Pe scurt, a fost întrerupt brusc, la momentul potrivit, în plină reverie; ultimul lui cuvânt rămâne în adâncul cutiei sale întunecate, la acest martor neobișnuit, la cadavrul vertical. Profesorul de ironie și-a găsit, în sfârșit, nașul și se trezește, confuz, dintr-un vis puțin cam prostesc, tandru.

Deschide larg ușa, se dă un pas înapoi, îl măsoară din priviri pe bizarul său companion și încă nu îndrăznește să-l înfrunte.

— Grozav miracol! șuieră printre dinți, nițel înfuriat. Viteazul preot a murit aici fără să facă vâlvă, de un atac de cord. În timp ce imbeciliile ăia bat drumurile în căutarea lui, el e aici, cuminte, ca o santinelă ucisă în ghereta ei de un glonț tras de aproape!

Sprijinit de perete, cu spatele susținut de scaunul îngust pe care s-a prăbușit în ultimul moment, cu picioarele rigide pironite pe scândura subțire din dreptul pragului, bietul trup al sfântului din Lumbres păstrează, într-o imobilitate grotescă, atitudinea unui om pe care surpriza l-a ridicat în picioare.

.....

Lasă să fie alții pregătiți pentru odihna veșnică de o mână prietenoasă și așezați sub un lințoliu proaspăt, imaculat; cel de aici, însă, se ridică din nou în noaptea neagră și ascultă strigătul copiilor săi... Mai are ceva de spus... Nu! Nu și-a rostit încă ultimul cuvânt... Bătrânul luptător, străpuns de mii de lovituri, depune mărturie în numele celor slabi, denunță trădarea și pe trădător... Ah! diavolul celălalt este fără îndoială

mai iscusit, un mincinos perfect, acest rebel încăpățânat în gloria lui pierdută, plin de dispreț față de turma umană greoaie și măcinată de griji, pe care prin mii de trucuri viclene o întărită, o ține la cheremul lui, dar umilul său inamic îl înfruntă și, în mijlocul hohotelor lui batjocoritoare, înalță capul cu îndărătnicie. Cu ce furtună de râsete și chiote întâmpină veselul infern exprimarea lui naivă, dificilă, pledoaria lui confuză și lipsită de stil! Nu contează! Din moment ce și un altul îl mai ascultă, un altul pe care cerurile nu îl vor ascunde pe vecie!

Doamne, nu este adevărat că Te-am hulit; de-ar pieri mai repede acest mincinos, acest martor fals, rivalul tău ridicol! Ne-a luat totul, ne-a lăsat pe toți goi și ne pune în gură cuvinte blasfematoare. Dar suferința ne rămâne, e ceea ce avem în comun cu tine, semnul alegerii noastre, moștenit de la părinți, mai vie decât focul pur, de nestins... Inteligența noastră este modestă și rudimentară, credulitatea noastră, fără capăt, iar ispitorul, subtil, cu limba sa de miere... Pe buzele lui, cuvintele banale capătă înțelesul dorit de el și cele mai frumoase ne înșală cel mai bine. Dacă tăcem, el vorbește în locul nostru, iar dacă încercăm să ne disculpăm, propriul nostru discurs ne acuză. Desăvârșit șicanator, el disprețuiește contrazicerea și se amuză că victimele lui își rostesc singure sentința de condamnare la moarte. Să piară odată cu el și cuvintele înșelătoare! Rasa umană se exprimă prin strigăte de durere, prin plângerea smulsă din piepturi de un efort incomensurabil. Ne-ai aruncat în genune ca pe o fărâamă de drojdie. Vom recâștiga pas cu pas Universul, pe care păcatul ni l-a smuls, și ți-l vom da înapoi, așa cum l-am primit, în ordinea și sfințenia lui din prima dimineață a tuturor timpurilor.

Nu ne măsură timpul, Doamne! Capacitatea noastră de atenție este limitată, mintea ne-o ia repede razna! Privirea aleargă, fără încetare, ba în dreapta, ba în stânga, căutând o imposibilă ieșire; în mod constant, unul dintre lucrătorii tăi își aruncă unealta și pleacă. Dar mila ta nu obosește niciodată și pretutindeni ne arăți vârful sabiei dreptății; fugarul își va relua sarcina sau va pieri în singurătate. Ah! dușmanul care știe atât

de multe lucruri nu-l va afla pe acesta! Cel mai josnic dintre oameni poartă cu el secretul său, cel al suferinței cu folos, purificatoare... Fiindcă durerea ta e zadarnică, Satană!... Cât despre mine, sunt aici, în locul unde m-ai adus, gata să primesc ultima ta lovitură... nu sunt decât un biet preot atât de naiv, încât cel viclean l-a păcălit pentru o clipă și pe care îl vei da de-a dura ca pe o piatră... Cine poate lupta cu cel viclean? De când ai luat chipul și vocea Stăpânului meu? Când am cedat pentru prima dată? Când am primit, cu o bunăvoință nebunească, singurul dar pe care îl poți face tu, imagine înșelătoare a sfinților abandonați de divinitate, disperarea ta, de neînțeles pentru o inimă omenească? Sufereai, te rugai împreună cu mine, o, ce gând înfiorător! Chiar și acest miracol... Ce mai contează? Ce mai contează? Jupoaie-mă! Nu-mi mai lăsa nimic! După mine un altul, și apoi altul, din nou, an după an, înălțând același strigăt, strângând Crucea la piept...

Nu suntem deloc acei sfinți rubiconzi, cu barbă blondă, cum vezi în tablouri și pe care chiar și filosofi îi invidiază pentru talentul oratoric și perfecta lor stare de sănătate. Rolul nostru nu este acela pe care și-l închipuie ceilalți. Față de efortul nostru, chiar și marile încercări ale spiritului par un joc frivol. Orice viață imaculată, Doamne, depune mărturie pentru Tine; dar mărturia unui sfânt este parcă smulsă cu cleștele.

Aceasta a fost, fără îndoială, aici pe pământ, ultima plângere a parohului din Lumbres, înălțată către judecătorul suprem, și reproșul său plin de iubire. Dar omului ilustru care a venit să-l cunoască de atât departe are un alt lucru să-i spună. Și dacă gura întunecată, în umbră, care aduce cu o rană deschisă de explozia unui ultim strigăt, nu mai articulează nici un sunet, întregul său trup pare să arunce o înfiorătoare provocare:

**„VOIAI SĂ DOBÂNDEȘTI PACEA MEA, STRIGĂ SFÂNTUL, VINO
SĂ O IEI!...”**

1. Personaj din piesa *Mizantropul*, de Molière, care joacă rolul femeii cochete, frivole.

2. „După ce a luat oțetul, Isus a spus: «S-a împlinit». Și plecându-și capul și-a dat duhul.“ (lat.), Evanghelia după Ioan, 19:30.
3. Aluzie la „Iacul de foc și pucioasă“, focul gheenei. Apocalipsul Sfântului Ioan, 20:10.
4. Este vorba despre Sfântul Jean-Marie Vianney (1786-1859), sfânt patron al preoților din lumea întreagă, preot în mica parohie din Ars-sur-Formans, în estul Franței.
5. În original, *Prenez garde*, expresia lui Isus când se adresează discipolilor săi pe Muntele Măslinilor în legătură cu semnul venirii lui și al sfârșitului lumii. „Vedeți să nu vă înșele cineva! Căci mulți vor veni în numele meu spunând: «Eu sunt Cristosul» și-i vor înșela pe mulți.“ Matei, 24:4-5.
6. Aluzie la Evanghelia după Matei, 26:34, „Isus i-a zis: «Adevăr îți spun, chiar în noaptea aceasta, înainte de a fi cântat cocoșul, de trei ori mă vei renege»“.
7. Belzebut.
8. „Sunt cunoscute oare minunile tale în întuneric și dreptatea ta în țara uitării?“ (lat.), Psalmii 88 (87):13.
9. Doamna Havret s-a vindecat peste câteva luni, în cursul unui pelerinaj la biserica din Lumbres. Este ciudat să constatăm că, printre atâtea schimbări de opinii, cărora le-am pierdut șirul, această vindecare miraculoasă este singura care poate fi atribuită, până în ziua de azi, intervenției părintelui Donissan (n.a.).
10. „Tată, iartă-i pe ei, că nu știu ce fac!“ (lat.), Luca, 23:34.
11. Aluzie la celebra lance (prețioasă relicvă religioasă) a lui Longinus, centurionul roman orb care l-a străpuns pe Isus răstignit, iar sângele curs din rană pe ochii lui i-a redat vederea.
12. Călugărițe aparținând ordinului franciscan, numite *clarise* după fondatoarea lor Sfânta Clara de Assisi.
13. La apariția cărții, contemporanii lui Bernanos au considerat că acest personaj fictiv i-a fost inspirat autorului de scriitorul Anatole France (1844-1924). În studii mai recente, au fost decelate și elemente specifice personalităților lui André Gide sau J.-K. Huysmans.
14. Personaj comic, regăsit în mai multe piese ale lui Molière, în roluri diferite.
15. Aluzie la cartea *Pe marginea cărților din vechime* (*En marge des vieux livres*) de Jules Lemaître, în care sunt rezumate capodopere ale literaturii universale. Culegerea se deschide cu cele două opere atribuite lui Homer, *Iliada* și *Odiseea*.
16. Este vorba despre zeița Hera, soția lui Zeus.
17. Pictor fictiv.
18. Stradă celebră în Paris, arondismentul VII, pe care au locuit numeroase personalități culturale.
19. Se pare că este vorba despre poetul Pierre-Jean de Béranger (1780-1857) – aici ortografiat Béranger –, ale cărui cântece satirice foarte

populare erau îndreptate împotriva Vechiului Regim și a puterii clerului. În *Bunul Dumnezeu*, de exemplu, refrenul interpretat chiar de bunul Dumnezeu este: „Aș vrea să mă ia dracu”.

20. Ernest Renan (1823-1892), filolog, filosof, scriitor, a devenit celebru pentru cartea extrem de populară *Viața lui Isus* și pentru textul *Rugăciune pe Acropole*.
21. Aluzie la un personaj pasionat de execuțiile capitale dintr-una dintre *Povestirile crude și insolite* ale lui Villiers de L'Isle-Adam, *Convivul ultimelor sărbători*.
22. Mécislas Golberg (1869-1907), poet, dramaturg, critic de artă, jurnalist și eseist polonez de expresie franceză, a fost unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai libertarianismului și ai anarhismului.
23. Poetul Charles Péguy (1873-1914) a murit pe câmpul de luptă, împușcat în frunte, în Primul Război Mondial.
24. Aluzie la eseul lui André Gide, *Le Traité du Narcisse – Théorie du symbole*, apărut în revista *Entretiens politiques et littéraires* în 1891. *Tratatul despre Narcis (Teoria simbolului)* a apărut în volumul *Întoarcerea fiului risipitor* (Polirom, București, 2015).
25. Este vorba despre Henri Lagrange (1893-1915), ziarist de război și monarhist, mort la 21 de ani pe câmpul de luptă în Primul Război Mondial.
26. Aluzie la împăratul Dioclețian (244?-311), care, după ce a abdicat, rugat la un moment dat să revină la putere, a refuzat, replicând, mândru de varza pe care a cultivat-o, că preferă să-și îngrijească în liniște grădina, și a rămas până la moarte în Dalmația.
27. Personajul principal din tragedia cu același titlu de Pierre Corneille (1606-1684).